

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ศูนย์โครงการไทยศึกษา
สถาบันวิจัยสังคม

รายงานผลการวิจัย

เรื่อง บทบาทของการศึกษาระดับอุดมศึกษาต่อการพัฒนาทางการเมืองของ
ประเทศไทย พ.ศ. 2475- พ.ศ. 2516

โดย นางปิยนดา บุณนาค
นางจันทร์ลา บุรณฤกษ์

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
ทุนโครงการไทยศึกษา
สถาบันวิจัยสังคม

รายงานผลการวิจัย
เรื่อง

บทบาทของการศึกษาระดับอุดมศึกษาต่อการพัฒนาทางการเมืองของประเทศไทย
(พ.ศ. ๒๔๗๕ - พ.ศ. ๒๕๑๖)

โดย

นาง ปิยนาด มุขนาก
นาง จันทรา บุรณฤกษ์

3๒๐.๑
๑/๒๓๖ ม.

สารบัญ

		หน้า
บทคัดย่อภาษาไทย		ก
บทคัดย่อภาษาอังกฤษ		ค
กิตติกรรมประกาศ		จ
บทนำ	ปิยนาด บุณนาค	๑
บทที่ ๑	ความหมาย ปรึชญา และพัฒนาการของการอุดมศึกษาในประเทศไทย ปิยนาด บุณนาค	๑๐ ก.
บทที่ ๒	ทฤษฎีการพัฒนาทางการเมือง จันทร์ภา บุญฤกษ์	๒๒
บทที่ ๓	การพัฒนาทางการเมืองไทย ปิยนาด บุณนาค	๓๖
บทที่ ๔	ปัจจัยพื้นฐานที่มีผลต่อการศึกษาระดับอุดมศึกษาในส่วที่จะมีผลกระทบ ต่อการพัฒนาทางการเมืองไทย ปิยนาด บุณนาค	๔๘
บทที่ ๕	บทบาทของการศึกษาระดับอุดมศึกษาต่อการพัฒนาทางการเมือง ของประเทศไทย (พ.ศ. ๒๔๗๕ - พ.ศ. ๒๕๑๖) ปิยนาด บุณนาค	๑๕๔
สรุป	ปิยนาด บุณนาค	๒๐๘
บรรณานุกรม		๒๑๒

บทคัดย่อ

บทบาทของการศึกษาระดับอุดมศึกษาต่อการพัฒนาทางการเมืองของประเทศไทย

(พ.ศ. ๒๔๗๕ - พ.ศ. ๒๕๑๖)

การศึกษาระดับอุดมศึกษามีบทบาทต่อการพัฒนาทางการเมืองของประเทศไทย
อย่างเห็นได้ชัดจากการเปลี่ยนแปลงการปกครอง พ.ศ. ๒๔๗๕ กล่าวคือ ผลของการปฏิรูป
การศึกษาระดับสูงตั้งแต่สมัยรัชกาลที่ ๕ - รัชกาลที่ ๗ ทำให้นักเรียนไทยกลุ่มหนึ่งซึ่งได้รับ
การศึกษาระดับสูงจากต่างประเทศได้กลับมาก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงการปกครองของไทย
จากระบบสมบูรณาญาสิทธิราชมาเป็นระบอบที่พระมหากษัตริย์อยู่ใต้รัฐธรรมนูญ และผู้นำใน
การเปลี่ยนแปลงครั้งนั้นเกือบส่วนใหญ่ก็ได้กลายมาเป็นผู้นำทางการเมืองของไทย ตลอดระยะ
เวลาที่ผ่านมาผู้นำทางการเมืองของไทยมักตระหนักถึงความสำคัญของการศึกษาระดับอุดมศึกษา
ได้ให้การส่งเสริมสนับสนุนการศึกษาระดับอุดมศึกษาแต่เป็นไปในลักษณะที่จะไม่เป็นปฏิปักษ์ต่อ
การปกครองของตน แต่กลับเป็นกำลังสนับสนุนและสร้างความชอบธรรมให้แก่การปกครองของ
ตน ด้วยสาเหตุนี้ประกอบกับสาเหตุอื่น ๆ เช่น สภาพทางการเมือง การปกครอง สังคม
ตลอดจนค่านิยมของสังคมไทย ทำให้การศึกษาระดับอุดมศึกษาของไทยตั้งแต่หลัง พ.ศ. ๒๔๗๕
เป็นต้นมาไม่ค่อยมีบทบาทในการพัฒนาทางการเมืองในความหมายที่แท้จริงนัก ถ้าจะมีอยู่บ้าง
ก็เป็นไปในรูปแบบแต่ทางทฤษฎีมากกว่า นิสิตนักศึกษาซึ่งเป็นผลผลิตสำคัญของการศึกษาระดับ
อุดมศึกษาส่วนใหญ่ไม่ค่อยมีความสนใจและกระตือรือร้นในทางการเมืองนัก แม้กระนั้นก็ตาม
ภายหลัง พ.ศ. ๒๕๑๔ เป็นต้นมา นิสิตนักศึกษาบางกลุ่มที่มีความสนใจในการเข้ามีส่วนร่วม
ทางการเมืองได้แสดงปฏิกิริยาของการที่จะเข้ามีส่วนร่วมทางการเมือง ประกอบกับความ
กดดันจากเหตุการณ์ภายในและภายนอกทำให้นิสิตนักศึกษาซึ่งมีความสนใจทางการเมืองอยู่บ้าง
ได้กลายเป็นจักรกลสำคัญในการเรียกร้องการเข้ามีส่วนร่วมทางการเมืองการปกครองประเทศ
โดยทำการต่อต้านการปกครองแบบเผด็จการในขณะนั้น และได้รับการสนับสนุนอย่างมากมา
จากนิสิตนักศึกษาเองตลอดจนประชาชนโดยทั่วไป ทำให้สามารถเปลี่ยนแปลงสภาพการณ์ทาง
การเมืองครั้งใหญ่ได้ในวันที่ ๑๔ ตุลาคม พ.ศ. ๒๕๑๖ อย่างไรก็ตาม ความตื่นตัวทางการเมือง
ของนิสิตนักศึกษายังอยู่ในวงจำกัด และเป็นการตื่นตัวในลักษณะเป็นปฏิกิริยาต่อพลังเผด็จการที่

กตกันเขาอยู่เป็นเวลานานมากกว่าความตื่นตัวที่เป็นไปตามกระบวนการฝึกฝนทางการเมืองที่มีระเบียบแบบแผน เพราะการรวมกลุ่มของนิสิตนักศึกษา ก่อนและหลัง ๑๔ ตุลาคม ๒๕๑๖ ยังจำลองแบบการรวมอำนาจไว้กับกลุ่มบุคคลมากกว่าการคำนึงถึงหลักการประชาธิปไตย ผู้นำนักศึกษาเองหลังจากการเผยแพร่ประชาธิปไตย ก็มีแนวโน้มที่จะตั้งกระบวนการประชาธิปไตย และหันไปใช้ "พลังมวลชน" เป็นเครื่องตัดสินใจ โดยนัยนี้อาจกล่าวได้ว่า การศึกษาระดับอุดมศึกษาของไทยตั้งแต่ พ.ศ. ๒๔๗๕ - พ.ศ. ๒๕๑๖ จึงไม่มีบทบาทในการพัฒนาทางการเมืองของประเทศไทยในความหมายที่แท้จริงเท่าใดนัก

ABSTRACT

The Role of Higher Education on the Political Development
of Thailand (1932 - 1973)

Higher education has had a role on the political development of Thailand since the change of the governing system in 1932. The result of the reform of higher education from the reign of King Rama V to King Rama VII was that a group of students who received higher education abroad caused the change of the government from monarchy to the system which the king is under constitution. The leaders of this change later became the political leaders of Thailand. All through the passing time, the political leaders realized the importance of higher education. They promoted and supported higher education in the way that it was not against their system of governing. Because of this reason and others such as political condition, governing system, society and the values of Thai society, higher education of Thailand since 1932 did not have the role on the political development in the real sense. If it did, it was in the form of theory. Most students who were the products of higher education were not interested and enthusiastic in politics. However, after 1971 some students interested in participating in politics reacted to indicate that they wanted to take part in politics. Besides, the pressures from internal and external incidents caused, the students interested in politics to be the principals in demanding for participation in politics and the governing system. They fought against tyranny at that time and they were greatly

supported by students and people in general. Thus, a great change of the political condition could be made on October 14, 1973. However, students' political enthusiasm was limited. Their enthusiasm was in the form of being against tyranny which had oppressed us for a long time. It was not the enthusiasm which followed the process of orderly political training. Students' coming together before and after October 14, 1973 was the imitation of a group of people's power collection more than considering the principles of democracy. The student leaders themselves, after the spread of democracy, had a tendency to omit the process of democracy and used "mass power" to solve problems. Therefore, it can be said that higher education of Thailand from 1932 - 1973 did not really have the role on its political development.

กิติกรรมประกาศ

ในการทำวิจัยเรื่อง บทบาทของการศึกษาระดับอุดมศึกษาต่อการพัฒนาทางการเมือง
ของประเทศไทย (พ.ศ. ๒๕๓๕ - พ.ศ. ๒๕๓๖) ผู้วิจัยขอขอบพระคุณโครงการไทยศึกษา สถาบันวิจัยสังคม
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ที่ให้โอกาสและสนับสนุนการทำวิจัย ตลอดจนคณะกรรมการพิจารณาอนุมัติ
ให้ทุนในการทำวิจัยนี้

ผู้วิจัยได้รับประโยชน์อย่างมากจากบทความและเอกสารที่เกี่ยวข้องของบุคคลต่าง ๆ
ที่ปรากฏในงานวิจัยนี้ ผู้วิจัยขอขอบพระคุณไว้ ณ ที่นี้ด้วย โดยเฉพาะอย่างยิ่ง ศาสตราจารย์รอง
ศยามานนท์ ดร.สุจิต บุญบงการ และคุณเอกกมล สายจันทร์ นอกจากนี้ผู้วิจัยขอขอบคุณอาจารย์
จันทร์หา บูรณะฤกษ์ ในการช่วยทำการวิจัยในบทที่ ๒ คุณอัจฉราพร กมฺพิสมัย เจ้าหน้าที่สถาบัน
ไทยคดีศึกษา มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ผู้ช่วยเก็บข้อมูลอย่างดียิ่ง คุณวราภรณ์ ทินานนท์ และ
คุณจารุณี จิตรประยูร ผู้ช่วยทำบรรณานุกรมและจัดพิมพ์ตามลำดับ

อนึ่ง ผู้วิจัยต้องขอขอบคุณเจ้าหน้าที่ของกองจดหมายเหตุแห่งชาติ หอสมุดคณะอักษรศาสตร์
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย หอสมุดกลางจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ที่อำนวยความสะดวกและช่วยเหลือ
ในการค้นคว้าหาข้อมูลเป็นอย่างดี

คุณประโยชน์ที่ได้รับจากการทำวิจัยเรื่องนี้ ผู้วิจัยขอมอบให้แก่ "น้องส้ม" ลูกผู้เป็นที่รัก
ยิ่ง และเป็นพี่หวังของพ่อ-แม่ ที่จะได้เห็นลูกมีอนาคตที่ดีต่อไป และผู้วิจัยหวังเป็นอย่างยิ่งที่จะได้รับ
คำแนะนำอันเป็นประโยชน์เพื่อทำให้งานวิจัยนี้สมบูรณ์ยิ่งขึ้น

บทนำ

ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

การศึกษาเป็นปัจจัยสำคัญยิ่งประการหนึ่งต่อกระบวนการเรียนรู้ของมนุษย์ (Socialization) โดยผ่านการเรียนการสอน โดยเฉพาะการสอนนั้นเปรียบเสมือนเป็นกระบวนการที่เปลี่ยนสภาพของบุคคลจากสภาพหนึ่งไปสู่อีกสภาพหนึ่ง กระบวนการสอนที่ดี คือกระบวนการสอนที่ช่วยให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้^๑ ดังนั้นสถาบันการศึกษาซึ่งเป็นแหล่งของการศึกษาจึงเป็นหน่วยสำคัญที่ก่อให้เกิดกระบวนการเรียนรู้ในด้านต่าง ๆ แก่บุคคล เช่น การถ่ายทอดวัฒนธรรม ประเพณี ความรู้ลึก ค่านิยม ทักษะ ทักษะ ความเชื่อ ความศรัทธา บุคลิกลักษณะ ฯลฯ สถาบันการศึกษาเป็นแหล่งที่ให้ความรู้ด้านต่าง ๆ แก่มนุษย์ในรูปแบบที่เป็นทางการ (Formal Education) โดยการศึกษาในห้องเรียนและการศึกษาจากแหล่งอื่น ๆ เพื่อมาเสริมการศึกษาในห้องเรียน เช่น ห้องสมุด ห้องทดลอง ในขณะที่เดียวกันสถาบันการศึกษาก็อาจให้ความรู้แก่บุคคลในรูปแบบที่ไม่เป็นทางการ (Informal Education) ด้วย เช่น การใช้ชีวิตร่วมกันของบรรดานักเรียน นักศึกษาในสถาบันการศึกษา ตลอดจนการร่วมกิจกรรมนอกหลักสูตรต่าง ๆ เป็นต้น ด้วยเหตุที่สถาบันการศึกษาเป็นแหล่งของการศึกษาที่ให้แก่มนุษย์ตั้งแต่เล็กจนโต สถาบันการศึกษาจึงเป็นปัจจัยสำคัญในการสร้างคนในสังคมให้เป็นรูปแบบต่าง ๆ เช่น เป็นนักคิด นักจดจำ นักอนุรักษ์นิยม นักวิพากษ์วิจารณ์ นักอุดมคติ หรือพวกที่นิยมการเปลี่ยนแปลง ฯลฯ การที่บุคคลจะสามารถดำเนินชีวิตได้อย่างเหมาะสมและมีส่วนช่วยชาติได้หรือไม่เพียงใดนั้น การศึกษาในสถาบันการศึกษามีส่วนสำคัญในการเตรียมตัวเขาเหล่านั้นมิใช่น้อย ดังนั้น การศึกษาจากสถาบันต่าง ๆ จึงมีความสำคัญอย่างยิ่งต่อการผลิตเยาวชนขึ้นซึ่งเป็น "ทรัพยากร

^๑ดร.ชัยพร วิชชาวุธ, "การสอนในระดับอุดมศึกษา", คู่มืออาจารย์เรื่องการสอนและการวัดผลการศึกษาในจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, (กรุงเทพฯ : ฝ่ายวิชาการ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๑๘), หน้า ๒.

อันมีค่าที่สุด" ของประเทศ เพื่อให้เขามีบทบาทต่อประเทศชาติต่อไป แต่จะเป็นไปในรูปใดนั้นก็ขึ้นอยู่กับเงื่อนไขหลาย ๆ ประการ กระบวนการเรียนรู้ที่เขาได้รับจากสถาบันการศึกษา นับเป็นเงื่อนไขพื้นฐานสำคัญยิ่งประการหนึ่ง ดังข้อความว่า

...เป็นที่ยอมรับกันว่าผู้ที่ได้รับการศึกษาชั้นสูง เป็นผู้มีบทบาทอย่างสำคัญในการนำมาซึ่งความก้าวหน้าแก่ประเทศทั้งทางด้านเศรษฐกิจ การเมืองและสังคม ทั้งนี้เพราะการศึกษาเป็นสิ่งที่นำมาซึ่งความเจริญทางเทคโนโลยีและทางด้านวิชาการ อันจำเป็นต่อสังคมสมัยใหม่ นอกจากนี้ยังนำมาซึ่งการเปลี่ยนแปลงค่านิยม ทศนคติของบุคคลที่มีต่อตัวเอง ต่อครอบครัว และสิ่งแวดล้อม โดยดั้งเดิมแล้วการศึกษาเป็นเรื่องของการถ่ายทอดวัฒนธรรมจากชนรุ่นหนึ่งไปสู่ชนอีกรุ่นหนึ่ง เท่ากับเป็นการรักษาสภาพคงเดิม หรือสภาพที่ยอมรับกันในสังคมขณะนั้น แต่ในปัจจุบันการศึกษาเป็นพลังสำคัญที่ทำลายล้างสภาพคงเดิม และนำมาซึ่งการเปลี่ยนแปลงในสังคม จึงมีความเกี่ยวพันอย่างใกล้ชิดกับการเปลี่ยนแปลงทางการเมือง...

จากข้อความข้างต้นจะเห็นได้ว่าการศึกษามีความสัมพันธ์กับการเมืองมาก ด้วยเหตุที่ว่าการศึกษามีบทบาทสำคัญในการสร้างกระบวนการเรียนรู้ให้แก่มนุษย์ดังกล่าวมาแล้ว การศึกษาจึงมีอิทธิพลต่อการกำหนดความคิด ทศนคติ ค่านิยม ตลอดจนพฤติกรรมของมนุษย์ อันนำไปสู่บทบาททางการเมืองของบุคคลในสังคม โดยนัยนี้การศึกษาจึงมีอิทธิพลต่อโครงสร้างทางการเมืองอย่างเห็นได้ชัด^๒ โดยเฉพาะอย่างยิ่งต่อวัฒนธรรมทางการเมือง (Political Culture) ซึ่งเป็นตัวกำหนดพฤติกรรมทางการเมืองของบุคคลในประเทศ อันส่งผลโดยตรงต่อการเมืองของประเทศนั้น ๆ หมายความว่าระบบการเมืองของประเทศจะมีลักษณะเช่นไร และเปลี่ยนแปลงไปอย่างไรก็ขึ้นอยู่กับวัฒนธรรมทางการเมืองของคน

^๑สุจิต บุญบงการ, "นิสิตนักศึกษากับการพัฒนาทางการเมืองของไทย", วรรณไวทยาการ, (กรุงเทพฯ : ไทยวัฒนาพานิช, ๒๕๑๔), หน้า ๑.

^๒โปรดอ่านรายละเอียดใน James S. Coleman, ed. *Education and Political Development*, (Princeton : Princeton University Press, 1965).

ในประเทศนั้น ๆ เป็นเงื่อนไขสำคัญประการหนึ่ง วัฒนธรรมทางการเมืองจะเกิดขึ้นได้ก็ขึ้นอยู่กับ "Political Socialization" ซึ่งหมายความว่าถึงกระบวนการนำมาซึ่งวัฒนธรรมทางการเมืองแก่ประชาชน^๒ กล่าวคือ เป็นกระบวนการที่จะทำให้ประชาชนมีความรู้เรื่องการเมืองการปกครองประเทศ อันอาจเป็นผลให้เขาเหล่านั้นเกิดความรู้สึกพอใจ เกิดยึดมั่น หนึ่งเฉย หรือกระตือรือร้นต่อการเมืองการปกครอง Political Socialization จะเกิดขึ้นได้ก็ด้วยการศึกษาในสถาบันการศึกษาต่าง ๆ ตั้งแต่ระดับต้นจนถึงระดับสูงเป็นตัวกำหนดคล้ายอย่างหนึ่งดังกล่าวนำมาแล้ว เดวิด อี. แอปเตอร์ (David E. Apter) ได้กล่าวว่า Political Socialization ส่วนหนึ่งเป็นเรื่องของระบบการศึกษา บุคคลโดยเฉพาะชนชั้นนำจะมีค่านิยมทัศนคติ และบุคลิกอย่างไรก็ขึ้นอยู่กับการศึกษาที่เขาได้รับ^๓

ด้วยเหตุนี้การศึกษาที่จะศึกษามุบุคคลผู้ซึ่งเป็นผู้มีบทบาทสำคัญในทางการเมืองการปกครองประเทศ จะมีส่วนสำคัญในการทำให้เกิดพัฒนาการทางการเมืองซึ่งอาจถือได้ว่าเป็น "หัวใจของการเมือง" ในประเทศของตนหรือไม่ อย่างไรนั้นก็ตองศึกษา Political Socialization ที่เขาได้รับ เพื่อให้การศึกษาวิเคราะห์พฤติกรรมทางการเมืองของเขาเป็นไปอย่างลึกซึ้งและมีความเป็นธรรมชาติ และการที่จะศึกษา

^๑ ปรคศึกษา รายละเอียดเกี่ยวกับ Political Socialization Almond and Powell, Comparative Politics : A Development Approach (Boston : Little Brown, 1966)

^๒ สุจิต บุญบงการ, เรื่องเกม, หน้า ๑๐.

^๓ David E. Apter, The Politics of Modernization, (Chicago : The University of Chicago Press, 1965), p. 145.

Political Socialization ของบุคคลผู้นั้นได้อย่างชัดเจน ก็ต้องศึกษาระบบการศึกษาจากสถาบันที่เขาได้รับการศึกษาคู่

สำหรับประเทศไทยนั้น นับตั้งแต่การเปลี่ยนแปลงการปกครอง พ.ศ. ๒๔๗๕ เป็นต้นมา จะเห็นได้ว่าผู้ได้รับการศึกษาชั้นสูงจากทั้งภายนอกและภายในประเทศเป็นผู้มีบทบาทสำคัญในการเมืองการปกครองประเทศ จึงทำให้ผู้วิจัยมีความสนใจที่จะศึกษาถึงบทบาทของการศึกษาระดับอุดมศึกษาซึ่งเป็นแหล่งในการสร้าง Political Socialization ให้แก่บุคคลเหล่านั้น ซึ่งนำไปสู่การที่จะวิเคราะห์ต่อไปว่าการศึกษาระดับอุดมศึกษามีส่วนช่วยในการพัฒนาทางการเมืองของประเทศ หรือไม่อย่างไร เพราะในความคิดของผู้วิจัยนั้น การพัฒนาทางการเมืองน่าจะเป็นหัวใจสำคัญซึ่งแสดงถึงความเจริญก้าวหน้าของการเมือง และเป็นสิ่งที่มาแสวงหาในสังคม ประกอบกับในฐานะที่ผู้วิจัยเป็นอาจารย์ในมหาวิทยาลัยซึ่งเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาระดับอุดมศึกษาก็ยิ่งทำให้ผู้วิจัยมีความสนใจใคร่รู้เกี่ยวกับเรื่องนี้ซึ่งเป็นเรื่องที่ใกล้ตัวผู้วิจัยอย่างมาก โดยมีความหวังว่าผลจากการวิจัยจะทำให้ผู้วิจัยและบุคคลอื่นซึ่งอยู่ในแวดวงเดียวกันได้ตระหนักถึงบทบาทภาระหน้าที่และความรับผิดชอบของตนเองในฐานะที่เป็นส่วนสำคัญของกระบวนการเรียนรู้ของ มช. ซึ่งมีผู้กล่าวไว้ว่า

...สำหรับนิสิตนักศึกษา นั้น เราถือว่ามีความสำคัญต่อความเจริญก้าวหน้าของประเทศเป็นอย่างมาก ในฐานะที่พวกเขาต่อไปในอนาคตจะเป็นชนชั้นผู้นำ จะเป็นผู้ที่มีบทบาทในการบริหารประเทศในระยะต่อไป แมวว่าจะมีการกล่าวแย้งได้ว่าผู้ที่จบการศึกษาจากมหาวิทยาลัยในประเทศ จะมีโอกาสน้อยกว่าบุคคลที่จบจากมหาวิทยาลัยต่างประเทศหรือผู้นำฝ่ายทหารที่จะดำรงตำแหน่งที่สำคัญ ๆ ทางการเมือง แต่เราก็อาจจะกล่าวได้ว่าพวกเขาต่อไปก็จะอยู่ในวงการบริหารชั้นสูงของประเทศ...

นอกจากนี้ การศึกษาระดับอุดมศึกษาได้แสดงบทบาทสำคัญต่อการเปลี่ยนแปลงทางการเมืองครั้งใหญ่ในเดือนตุลาคม พ.ศ. ๒๕๑๖ ด้วย จึงทำให้ผู้วิจัยต้องการศึกษา

ย้อนหลังไปว่า การศึกษาในระดับนี้ในอดีตได้มีบทบาททางการเมืองอย่างไร และบทบาทดังกล่าวตั้งแต่ พ.ศ. ๒๔๗๕ จนถึงตุลาคม พ.ศ. ๒๕๑๖ นั้นมีความสำคัญจนถึงขั้นที่เรียกว่าเป็น "การพัฒนาการเมือง" ได้หรือไม่ เพียงไร

ด้วยสาเหตุดังกล่าวข้างต้นจึงทำให้ผู้วิจัยเกิดความบังคลาใจที่จะทำการศึกษาเรื่องนี้อย่างลึกซึ้งเท่าที่จะทำได้ อย่างไรก็ตาม ผู้วิจัยตระหนักดีว่า กระบวนการเรียนรู้ของบุคคลในสถาบันการศึกษามีขึ้นแต่ในระดับสูง แต่เป็นกระบวนการที่สืบเนื่องมาตั้งแต่การศึกษาระดับเบื้องต้นของบุคคล กระบวนการเรียนรู้ดังกล่าวได้รับการส่งเสริมเรื่อยมาจนถึงเมื่อบุคคลนั้นเข้าศึกษาต่อในระดับอุดมศึกษาซึ่งถือว่าเป็นการศึกษาขั้นสูงสุดของประเทศ การศึกษาในระดับต้นแม้ว่ามีส่วนสำคัญไม่ใช่น้อยในการกำหนดบุคลิกลักษณะนิสัยของกลุ่มคนในสังคม ซึ่งถ้าสถาบันอุดมศึกษายังคงสร้างกระบวนการเรียนรู้ในรูปแบบลักษณะเดิมให้แก่บุคคลไม่ว่าโดยการศึกษาอย่างเป็นทางการหรือไม่เป็นทางการก็ตาม การศึกษาระดับอุดมศึกษาก็จะทำหน้าที่ไม่แตกต่างไปจากการศึกษาในระดับเบื้องต้นและเบื้องกลางของบุคคลเลย ด้วยเหตุนี้จึงทำให้ผู้วิจัยมีความสนใจที่จะศึกษาค้นคว้าให้รู้ว่าการศึกษาระดับอุดมศึกษาได้สร้างกระบวนการเรียนรู้อะไร และโดยลักษณะใดให้แก่บุคคลบ้าง ในฐานะที่เป็นการศึกษาระดับสูงสุดของชาติ โดยที่ผู้วิจัยได้มาภูมิหลังของการศึกษาขั้นอุดมศึกษา มาพิจารณาประกอบด้วย เพื่อให้ได้ข้อสรุปที่ชัดเจนยิ่งขึ้น

วัตถุประสงค์และขอบเขตของการวิจัย

วัตถุประสงค์ของการวิจัยมีดังนี้

๑. เพื่อศึกษาพัฒนาการทางด้านการศึกษาของไทยทั้งภายในและภายนอกประเทศตั้งแต่สมัยรัชกาลที่ ๕ เป็นจุดเริ่มต้นของการพัฒนาการศึกษาตามแบบสมัยใหม่จนถึงปัจจุบัน เพราะผู้วิจัยคิดว่าการศึกษาเป็นปัจจัยสำคัญอย่างยิ่งต่อการพัฒนาทรัพยากรคน ซึ่งมีบทบาทอย่างสำคัญในการพัฒนาประเทศ
๒. วิเคราะห์บทบาทของการศึกษาทั้งภายในและภายนอกประเทศที่มีผลกระทบต่อการพัฒนาทางการเมืองของประเทศไทย โดยแบ่งการวิเคราะห์ออกเป็น ๓ ช่วง คือ

๒.๑ ช่วง พ.ศ. ๒๔๙๕

๒.๒ ช่วง พ.ศ. ๒๕๐๐

๒.๓ ช่วง พ.ศ. ๒๕๑๖

การที่แบ่งเป็น ๓ ช่วงดังกล่าวเพราะว่าในช่วงเวลานั้น มีการเปลี่ยนแปลง
ทางการเมืองที่สำคัญ ซึ่งผู้วิจัยจะได้วิเคราะห์บทบาททางการศึกษาซึ่งมีผลกระทบต่อ
เปลี่ยนแปลงนั้น

๓. เพื่อรวบรวมผลสรุปจากการวิเคราะห์ข้อมูลเสนอต่อมหาวิทยาลัยเพื่อ
อาจนำมาประยุกต์ใช้ในการวิเคราะห์และแก้ปัญหาของประเทศในปัจจุบัน และอนาคต

ส่วนขอบเขตของการวิจัยนี้ ผู้วิจัยได้กำหนดขอบเขตไว้ดังนี้

๑. การศึกษาระดับอุดมศึกษาในที่นี้หมายความถึง ระดับมหาวิทยาลัย ซึ่งอาจ
ถือได้ว่าเป็นระดับที่เป็น "หัวใจ" ของการอุดมศึกษา ประกอบกับผู้วิจัยอยู่ในแวดวงนี้ตั้ง
แต่ในฐานะผู้ที่ได้รับการถ่ายทอดกระบวนการเรียนรู้ทั้ง ระดับปริญญาตรีและระดับปริญญาโท
และในฐานะผู้ถ่ายทอดกระบวนการเรียนรู้ในทั้งสองระดับเช่นเดียวกัน ซึ่งน่าจะทำให้ผู้
วิจัยได้เปรียบในการทำวิจัยอยู่บ้าง ในฐานะผู้เห็นเหตุการณ์และมีประสบการณ์โดยตรง
อันน่าจะช่วยให้ผลการวิจัยน่าเชื่อถือได้ เพราะเหนือสิ่งอื่นใดผู้วิจัยได้ตั้งใจว่าจะทำวิจัย
เรื่องนี้โดยตรงไปตรงมาและเพียงธรรมชาติที่สุดเท่าที่จะทำได้ และเนื่องจากผู้วิจัยได้รับ
การศึกษาและทำงานในจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัยจึงจำเป็นต้องอยู่เองที่ผู้วิจัยจะได้ข้อมูลจาก
สถาบันการศึกษาแห่งนี้มากกว่าแหล่งอื่น จึงมักยกตัวอย่างของจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
แต่แม้กระนั้นก็ตามผู้วิจัยก็ได้พยายามศึกษาวิเคราะห์ไปถึงมหาวิทยาลัยอื่น ๆ ทั้งในส่วน
กลางและส่วนภูมิภาคเท่าที่ข้อมูลที่เป็นเอกสารจะอำนวยให้

๒. ในเรื่องระยะเวลา ผู้วิจัยได้กำหนดขอบเขตตั้งแต่ พ.ศ. ๒๔๙๕ ถึง
พ.ศ. ๒๕๑๖ เพราะถือได้ว่าในช่วงเวลาดังกล่าว การศึกษาได้เข้าไปมีบทบาทอย่างมาก
ทั้งในอันเป็นสาเหตุสำคัญของการเปลี่ยนแปลงทางการเมือง และในอันที่ได้รับผลกระทบ
จากการเมือง อย่างไรก็ตามเพื่อให้การวิจัยชัดเจนยิ่งขึ้น ผู้วิจัยได้ปูพื้นศึกษาถึงภูมิหลัง
ของกำเนิดและพัฒนาการของการศึกษาระดับอุดมศึกษาในประเทศไทยไว้ด้วย

ต้องขอขอบคุณแหล่งข้อมูลตลอดจนเชอภคิของบุคคลต่าง ๆ ที่ผู้วิจัยได้นำมาใช้พิจารณาประกอบการวิจัยทั้งท่นที่เอยนงมมาแล้ว และยังไม่ไคเอยนงมควย

นอกจากนี้ในการค้นเอกสารตามสถานที่ราชการต่าง ๆ ปรากฏว่าประสพความลำบากเพราะเจ้าหน้าที่ในสถานที่ราชการเหล่านั้น (ซึ่งไม่ขอเอยนงมในที่นี้) ไม่ให้ความร่วมมือเท่าที่ควร มักอ้างว่าไม่มีเอกสารเป็นต้น ซึ่งอาจเป็นเพราะความไม่รู้ในคุณค่าของงานวิจัยหรือเป็นเพราะไม่มีเอกสารจริง ๆ ก็เป็นได้ แต่จะควยเหตุไคก็ตาม ก็ทำให้งานวิจัยนี้ขาดข้อมูลขั้นต้นที่นจะมีอีกมาและจะเสริมให้งานวิจัยนี้สมบูรณ์ขึ้น

๒. ข้อมูลจากการสำรวจ (Survey Research) ผู้วิจัยตระหนักดีว่างานวิจัยนี้มีความบกพร่องมากโดยเฉพาะการที่ไม่อาจให้ภาพที่ชัดเจนไคมากไปกว่านี้เนื่องจากการที่ต้องพึ่งข้อมูลเอกสารและประสพการณ์ของตัวผู้วิจัยเองเป็นสำคัญ โดยขาดข้อมูลจากการสำรวจมาประกอบการพิจารณาควย ความจริงแล้วผู้วิจัย ได้ใส่แผนการดำเนินงานเพื่อการเก็บข้อมูลสำรวจไว้แล้วอย่างค่อนข้างละเอียดในโครงการที่เสนอเพื่อขอรับทุนนี้ แต่ควยอุปสรรคบางประการทำให้ผู้วิจัยไม่ได้รับอนุมัติทุนที่จะทำการเก็บข้อมูลจากการสำรวจ จึงทำให้งานวิจัยนี้ขาดข้อมูลค่านนี้มาพิจารณาประกอบควยอย่างน่าเสียดาย อย่างไรก็ตาม ผู้วิจัยก็พยายามเอาสถิติข้อมูลที่มีผู้สำรวจไว้แล้วมาใช้เป็นตัวอย่างประกอบควยหลายตอนคงจะเห็นไคจากงานวิจัย และทุกคร้งผู้วิจัยจะกล่าวอ้างแหล่งที่มาของข้อมูลนั้น ๆ ไว้ในเชิงอรรถเป็นการให้เกียรติผู้ทำการศึกษาไว้ก่อนแล้วควย

๓. ปัญหาการทำวิจัยรวม โครงการที่เสนอเพื่อขอรับทุนวิจัยนี้มีผู้ร่วมโครงการ ๓ คน คือ ตัวผู้วิจัยหลักเอง (บิยนง บุนนาค) และมีผู้วิจัยร่วมอีก ๒ ท่น คือ อาจารย์จันทรา บุนนงน และอาจารย์ ดร.พรหมศักดิ์ เจิมสวัสดิ์ แต่เนื่องจากมีปัญหาและอุปสรรคต่าง ๆ มาก เช่น ปัญหาการไม่มีเวลาให้แก่การวิจัยอย่างเพียงพอ จึงทำให้การวิจัยเรื่องนี้ใช้เวลาดั้งแต่ พ.ศ. ๒๕๒๐ จนถึง พ.ศ. ๒๕๒๒ ซึ่งทำให้ผู้ร่วมวิจัยดังกล่าวไม่มีโอกาสไคช่วยเหลือในการวิจัยอย่างเต็มที่ กล่าวคือ อาจารย์จันทราได้โอนไปรับราชการในสังกัดท่นหน่วยงานอื่น อาจารย์ ดร.พรหมศักดิ์ ก็เดินทางไปศึกษาและวิจัยต่อ ณ ต่างประเทศ และได้ลาออกจากการทำวิจัยนี้ ในที่สุดผู้วิจัย

หลักจึงต้องทำงานแค่เพียงลำพัง อย่างไรก็ตามก็ อาจารย์จันทร์หา ไถ่กรุณาเขียนบทที่ ๒ คือ เรื่องความหมายของการพัฒนาการทางการเมืองให้ ๑ บท ดังนั้นความคิดเห็นต่าง ๆ ทั้งในบทนำและบทอื่น ๆ นอกเหนือจากบทที่ ๒ จึงเป็นข้อพิจารณา วิเคราะห์และสรุปของ ผู้วิจัยหลัก โดยขึ้นอยู่กับหลักฐานข้อมูลต่าง ๆ ที่นำมาประกอบด้วยเพียงลำพัง จึงขาด ข้อคิดเห็นจากผู้ร่วมวิจัยอื่น ๆ ซึ่งในตอนต้นของการเสนอโครงการนั้นคณะผู้วิจัยต่างก็มีความมุ่งมั่นที่จะได้มีการช่วยกันวิพากษ์วิจารณ์ถึงความหมายข้อมูล เพื่อให้ได้ผลสรุปการวิจัย ที่สมบูรณ์ที่สุดเท่าที่จะทำได้ จึงนับว่าน่าเสียดายอย่างยิ่งที่แผนการดังกล่าวไม่ได้รับการ ปฏิบัติ

อนึ่ง สำหรับเรื่องการเก็บข้อมูลนี้ ผู้ที่ช่วยเหลือข้าพเจ้าอย่างดียิ่ง คือ นางสาวอัจฉราพร โทมพิสมัย ซึ่งเป็นนิสิตปริญญาโท ภาควิชาประวัติศาสตร์ บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ได้ช่วยเหลือข้าพเจ้าในการเก็บข้อมูลอย่างจริงจังและเต็มใจยิ่ง

ดังนั้นจึงอาจกล่าวได้ว่าควมปัญหาและอุปสรรคต่าง ๆ ดังกล่าวข้างต้นจึงทำ ให้งานวิจัยนี้มีข้อจำกัด และอาจไม่สมบูรณ์เท่าที่ควรซึ่งผู้วิจัยขออภัยการวิพากษ์วิจารณ์ เพื่อการปรับปรุงแก้ไขต่อไป และถ้านงานวิจัยนี้จะทำให้เกิดความคิดในการศึกษาวิจัย ต่อไปก็จะเป็นความก้าวหน้าทางวิชาการในสาขานี้ประการหนึ่ง และจะทำให้ผู้วิจัยตั้งใจ มีใ้ในอ

บทที่ ๑

ความหมาย ปรัชญา และพัฒนาการของการอุดมศึกษาในประเทศไทย

ความหมายของการอุดมศึกษา

การอุดมศึกษาหมายความว่าการศึกษาขั้นสูงสุด^๑ โดยทั่วไปถือว่าอุดมศึกษาเป็นการศึกษาระดับที่สาม คือ เป็นระดับที่จัดขึ้นหลังจากมัธยมศึกษา ซึ่งตามปกติมักใช้จำนวนปีบอกปริมาณการศึกษาของแต่ละระดับ สำหรับประเทศไทย อุดมศึกษาเป็นการศึกษาที่เริ่มต้นตั้งแต่ประมาณปีที่ ๑๓ เป็นต้นไป คือหลังจากศึกษาในระดับประถมศึกษา ๗ ปี ระดับมัธยมศึกษาอีก ๕ ปี รวมเป็น ๑๒ ปี แล้วจึงถึงระดับอุดมศึกษา^๒

ตามแผนการศึกษาแห่งชาติ พุทธศักราช ๒๕๐๓ กล่าวถึงอุดมศึกษาไว้ว่า "อุดมศึกษา ได้แก่ การศึกษาระดับปริญญาตรี หรือวิชาการชั้นสูง และการวิจัยในมหาวิทยาลัยหรือสถาบันชั้นสูงอื่น ๆ" ดังนั้นตามนัยแห่งนิยามนี้ อุดมศึกษาจึงไม่ได้หมายถึงการศึกษาที่จัดอยู่ตามมหาวิทยาลัยต่าง ๆ เท่านั้น แต่ยังหมายถึงการศึกษาทั้งปวงที่จัดขึ้นในสถานประกอบการศึกษาชั้นสูงต่าง ๆ ทั้งที่เป็นการศึกษาเกี่ยวกับวิชาชีพและวิชาการชั้นสูง^๓

ปรัชญาของการอุดมศึกษา

ปรัชญาของการอุดมศึกษาเป็นหัวใจสำคัญของการอุดมศึกษา เพราะว่าเมื่อทราบปรัชญาของการอุดมศึกษาแล้ว ก็จะทำให้ทราบได้ต่อไปว่าสถาบันอุดมศึกษานั้น ๆ มีบทบาทสนองตอบ

^๑ปิยนัด บุณนาค, "ปัญหาการศึกษาในระดับอุดมศึกษา" อักษรศาสตร์ (ฉบับฉลองครบรอบ ๖๐ ปี แห่งการสถาปนาจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย) เล่มที่ ๑๐ ปีการศึกษา ๒๕๑๕, หน้า ๑๐.

^๒ดูรายละเอียดเรื่องนี้ใน ดร. วิจิตร ศรีสอาด, หลักการอุดมศึกษา (พระนคร : วัดนาพานิช, ๒๕๑๘) หน้า ๑๓ - ๑๘.

^๓วรวิทย์ วัฒนสารากร, ผู้รวบรวม การศึกษาของไทย (พระนคร : สารมวลชน, ๒๕๑๕), หน้า ๒๗๕.

ปรัชญาของการอุดมศึกษานั้นเพียงไร ทั้งนี้โดยพิจารณาจากปณิธานหรือจุดมุ่งหมายโดยเฉพาะของสถาบันนั้นว่าต้องการจะให้บัณฑิตที่ผลิตออกมามีความรู้และคุณสมบัติอย่างไรบ้าง และความรู้กับคุณสมบัติที่สถาบันอุดมศึกษาต้องการผลิตบัณฑิตให้มีลักษณะเช่นนั้นจะปรากฏอยู่ในหลักสูตรของวิชาต่าง ๆ กระบวนการดังกล่าวสามารถเขียนเป็นแผนภูมิได้ดังนี้

ปรัชญาของการอุดมศึกษาย่อมเปลี่ยนแปลงไปได้ตามกาลเวลา ทั้งนี้เพื่อความเหมาะสมกับสภาพของสังคม เศรษฐกิจ การเมือง และวิวัฒนาการของความรู้ซึ่งเปลี่ยนแปลงไปเรื่อย ๆ ดังนั้นปณิธานหรือจุดมุ่งหมายของมหาวิทยาลัยและหลักสูตรก็ย่อมต้องเปลี่ยนแปลงไปด้วย

ปรัชญาของการอุดมศึกษาที่มีลักษณะเป็นสากล^๒ คือ

๑. มุ่งบุกเบิกแสวงหา บำรุงรักษา และถ่ายทอดความรู้เพื่อสร้างสรรค์บรรณโลก ความก้าวหน้า และความเป็นเลิศทางวิชาการ
๒. ใช้ความรู้ให้เป็นประโยชน์แก่สังคมโดยถือว่าสถาบันอุดมศึกษาเป็นแหล่งวิทยาการขั้นสูงที่ใช้อำนวยประโยชน์ต่อความเจริญของมนุษยชาติ

๑ดร.ชมเพลิน จันทรเรืองเพ็ญ, "โครงการปรับปรุงหลักสูตรของจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัยในส่วนที่เกี่ยวกับการศึกษาทั่วไป จุดมุ่งหมาย" รายงานการสัมมนาหัวหน้าแผนกวิชา เรื่องแผนพัฒนาการศึกษาของจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัยระยะที่ ๔. ๒๖ - ๒๘ มีนาคม ๒๕๑๘, หน้า ๑๘๒.

๒ดร.วิจิตร ศรีสอาน, เรื่องเดิม หน้า ๑๐ - ๑๑.

๓. ทำนุบำรุง ส่งเสริม ศิลป และวัฒนธรรม

ภายในขอบเขตข้างต้น สถาบันอุดมศึกษาปฏิบัติหน้าที่หลัก ๔ ประการ^๑ คือ

๑. การสอนวิชาการและวิชาชีพ เพื่อสนองความต้องการกำลังคนของสังคม
๒. การวิจัยค้นคว้า เพื่อความก้าวหน้าทางวิชาการ
๓. บริการทางวิชาการแก่สังคม
๔. ถ่ายทอดวัฒนธรรมและปลูกฝังความเป็นพลเมืองดี

สำหรับปรัชญาการอุดมศึกษาของประเทศไทยนั้นจะพิจารณาได้จากวัตถุประสงค์ของรัฐบาลในการตั้งสถาบันอุดมศึกษา โดยเฉพาะอย่างยิ่ง รัชสมัยมหาวิทยาลัยขึ้นในประเทศไทย ปรากฏว่าสถาบันอุดมศึกษาระดับมหาวิทยาลัยแห่งแรกของประเทศไทยคือ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัยนั้นได้รับการสถาปนาขึ้นด้วยวัตถุประสงค์ที่มุ่งผลิตบัณฑิตเพื่อเข้ารับราชการ โดยเฉพาะในสาขาวิชาที่มีความต้องการเร่งด่วนเพื่อพัฒนาประเทศในสมัยนั้น เพราะฉะนั้นหลักสูตรของคณะต่าง ๆ จึงวางไว้อย่างแคบ มุ่งความรู้และความชำนาญเฉพาะอย่าง และแม้ว่าต่อมาจนกระทั่งปัจจุบันนี้จะได้มีการขยายการศึกษาชั้นมหาวิทยาลัยออกไปอย่างกว้างขวาง แต่จุดมุ่งหมายสำคัญก็ยังคงอยู่ที่การผลิตนักวิชาชั้นสูงสาขาต่าง ๆ ที่จำเป็นสำหรับการพัฒนาประเทศ สถาบันอุดมศึกษาของประเทศไทย โดยเฉพาะมหาวิทยาลัยยังคงเน้นการศึกษาเพื่อพัฒนากำลังคน (Manhood) มากกว่าเพื่อพัฒนาความเป็นคน (Man Power) ฉะนั้น ก็ทำให้เกิดปัญหาตามมาคือบัณฑิตที่ผลิตออกมาส่วนใหญ่มักขาดความรู้ที่กว้างขวางพอที่จะเข้าใจคนอื่นในสังคม ตลอดจนการเปลี่ยนแปลงของสังคมด้วย

ขอบข่าย และประเภทของการอุดมศึกษา

อาจแบ่งขอบข่ายของการอุดมศึกษาออกได้เป็น ๓ ระดับ คือ ระดับแรก เป็นระดับต่ำกว่าปริญญาตรีได้แก่ประกาศนียบัตรวิชาชีพชั้นสูงและอนุปริญญา ซึ่งต้องใช้เวลาศึกษาประมาณ ๒ - ๓ ปี หลังจากมัธยมศึกษา ระดับที่สอง คือระดับปริญญาตรีซึ่งใช้เวลาศึกษาประมาณ ๔ - ๕ ปีหลังจากมัธยมศึกษา และระดับที่สาม คือระดับที่สูงกว่าปริญญาตรีซึ่งเรียกว่าระดับบัณฑิตศึกษา รับผิดชอบสำเร็จการศึกษาชั้นปริญญาตรีหรือเทียบเท่า เข้าศึกษาต่อ ในระดับนี้โดยปกติมักเป็นการศึกษาที่นำไปสู่ปริญญาโทหรือเอกและคุณวุฒิบัณฑิต แต่ในบางครั้งก็นำไปสู่ประกาศนียบัตรชั้นสูง ฉะนั้นจึงแบ่ง

๓. คำว่า "การพัฒนาการทางการเมือง" ในความหมายของผู้วิจัยในที่นี้ หมายถึงการพัฒนาการทางการเมืองในระบอบการปกครองแบบประชาธิปไตย ซึ่งประชาชนมีส่วนร่วมในทางการเมืองการปกครองประเทศอย่างแท้จริง โดยผ่านสภาผู้แทนซึ่งประชาชนเป็นผู้เลือกผู้แทนเข้าไปในสภาเพื่อเป็นปากเป็นเสียงของตนเองอย่างแท้จริง และเป็นไปโดยการปฏิบัติจริง ๆ ไม่ใช่เป็นไปแต่ในทางทฤษฎีหรือรูปแบบเท่านั้น ผู้วิจัยขอย้ำอีกครั้งว่า การพัฒนาการทางการเมืองในความเห็นของผู้วิจัยนั้นน่าจะเป็น หัวใจสำคัญของความเจริญก้าวหน้าทางการเมือง และที่เช่นเดียวกันกับการศึกษาระดับอุดมศึกษา ผู้วิจัยได้ปูพื้นฐานประวัติศาสตร์การพัฒนาการทางการเมืองของประเทศไทยไว้ควย เพื่อเป็นแนวทางในการวิเคราะห์ว่าประเทศไทยมีการพัฒนาการทางการเมืองมาตั้งแต่เมื่อใด และเป็นการพัฒนาการทางการเมืองในความหมายที่แท้จริงหรือไม่อย่างไรและเพียงใด

วิธีดำเนินการค้นคว้าและวิจัย

๑. เทคนิคในการวิจัยจะใช้การวิจัยโดยการเก็บข้อมูลจากเอกสาร (Documentary Research) โดยจะมีวิธีเก็บเอกสารดังนี้
 - ๑.๑ รวบรวมเอกสารทั้งภาษาไทยและภาษาต่างประเทศ
 - ๑.๒ เอกสารจะเป็นเอกสารทั้งปฐมภูมิและทุติยภูมิ
 - ๑.๓ สถานที่เก็บข้อมูล : กองจดหมายเทศุแห่งชาติ หอสมุดแห่งชาติ กระทรวงศึกษาธิการ สภากาการศึกษาแห่งชาติ ทบวงมหาวิทยาลัย หอสมุดตามมหาวิทยาลัยต่าง ๆ สำนักงานเลขาธิการของมหาวิทยาลัยต่าง ๆ สำนักงานสถิติแห่งชาติ สำนักงานประมวล ฯลฯ
๒. ประเมินคุณค่าของเอกสารข้อมูล ที่ได้รวบรวมมาโดยพิจารณาถึงตัวผู้เขียน และเนื้อหาของเอกสารแต่ละเล่มโดยใช้การพิจารณาแบบภายนอก และภายใน (External and Internal Criticism) โดยจะถือเกณฑ์การตัดสิน (Judgement Criteria)
 ๓. ผู้วิจัยนำข้อมูลทั้งหมดมาทำการวิเคราะห์ และแปลความหมายโดยใช้วิธีการแบบการวิเคราะห์ (Analytical Research) เพื่อให้ได้ผลสรุปที่ถูกต้องที่สุด

ความสำคัญหรือประโยชน์ที่คาดว่าจะได้ รับจากการวิจัย

เนื่องจากไม่ว่าจะมีการเปลี่ยนแปลงทางการเมืองในประเทศไทยในสมัยใด ๆ ก็ตามจะเห็นได้ว่า การศึกษาเข้ามามีบทบาทอย่างสำคัญและมีแนวโน้มที่จะเพิ่มขึ้นเรื่อย ๆ โดยเฉพาะอย่างยิ่งในสมัยปัจจุบัน เพราะฉะนั้นจึงทำให้ผู้วิจัยมีความสนใจที่จะศึกษาเรื่องนี้ และคาดว่าจะได้รับประโยชน์ดังนี้ คือ

๑. การวิจัยจะชี้ให้เห็นถึงการพัฒนาทางการศึกษาของไทยทั้งภายในและภายนอกประเทศตั้งแต่รัชกาลที่ ๕ จนถึงปัจจุบัน
๒. การวิจัยนี้แสดงให้เห็นถึงบทบาทของการศึกษาของไทยต่อการพัฒนาทางการเมืองของประเทศไทย
๓. การวิจัยจะทำให้ทราบถึงปัญหาของการศึกษาในการพัฒนาทางการเมืองในระยะเวลาดังกล่าว
๔. ผลสรุปจากการวิจัยจะเป็นประโยชน์ต่อผู้ที่สนใจโดยทั่วไป โดยเฉพาะอย่างยิ่งจะเป็นประโยชน์ต่อผู้ที่สนใจทางค่านิยม ศาสตร์ และสังคมศาสตร์กับทั้งจะเป็นแนวทางสำหรับผู้ที่สนใจงานค่านิยมในการค้นคว้าวิจัยต่อไป

ข้อจำกัดของงานวิจัย

๑. ข้อมูลเอกสาร เนื่องจากระยะเวลาของการทำวิจัยอยู่ในระหว่าง พ.ศ. ๒๔๙๕ - พ.ศ. ๒๕๑๖ เป็นช่วงที่ค่อนข้างสมัยใหม่จึงมักไม่ค่อยได้เอกสารชิ้นต้น จากหอจดหมายเหตุแห่งชาติ กรมศิลปากร ซึ่งเป็นแหล่งข้อมูลชิ้นต้นทางประวัติศาสตร์ที่ อาจกล่าวได้ว่าเป็นแหล่งสำคัญที่สุด และการเข้าไปค้นคว้าก็ได้รับการบริการที่ดีมาก เพราะหอจดหมายเหตุแห่งชาติให้บริการเอกสารตั้งแต่สมัยรัชกาลที่ ๔ มาจนถึง พ.ศ. ๒๔๙๕ อย่างไรก็ตาม ผู้วิจัยก็ได้เอกสารชิ้นต้นเป็นจำนวนมากตั้งแต่สมัยรัชกาลที่ ๕ เป็นต้นมา ซึ่งบางส่วนก็ได้นำมาใช้ประโยชน์ในการวิจัยบ้าง แต่เอกสารเป็นส่วนมากที่ผู้วิจัยนำมาพิจารณาแล้วก็ไม่อาจใช้กับงานวิจัยนี้ได้ ดังนั้นเอกสารส่วนใหญ่จึงมักได้จากข้อเขียนของบุคคลต่าง ๆ ที่มีประสบการณ์จากสถาบันการศึกษาระดับอุดมศึกษา ตลอดจนงานสำคัญเกี่ยวกับเรื่องนี้ที่มีผู้ศึกษามาแล้ว โดยเฉพาะอย่างยิ่งผลงานของ ศาสตราจารย์รอง ศยามานนท์ รองศาสตราจารย์ ดร. สุจิต บุญบงการ และเอกกมล สายจันทร์ ซึ่งผู้วิจัย

การศึกษาระดับอุดมศึกษาออกได้เป็น ๕ ระดับ ดังนี้ ประกาศนียบัตรวิชาชีพชั้นสูงหรืออนุปริญญา
ปริญญาบัณฑิต ประกาศนียบัตรชั้นสูง ปริญญามหาบัณฑิตและปริญญาคุณวุฒิบัณฑิต

สำหรับประเภทของสถาบันอุดมศึกษา อาจแบ่งออกได้เป็น ๓ กลุ่ม ดังนี้
กลุ่มมหาวิทยาลัย มีอยู่ ๑๓ แห่ง ไซ้ชื่อว่า มหาวิทยาลัย และสถาบัน ได้แก่ จุฬาลงกรณ์
มหาวิทยาลัย มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยขอนแก่น
มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ มหาวิทยาลัยมหิดล มหาวิทยาลัยศิลปากร มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์
มหาวิทยาลัยรามคำแหง และมหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์
สถาบันเทคโนโลยีพระจอมเกล้า และสถาบันเทคโนโลยีการเกษตร

กลุ่มวิทยาลัยมี ๘๒ แห่ง แบ่งออกเป็นวิทยาลัยของรัฐ ๘๒ แห่ง และวิทยาลัยของ
เอกชน ๑๐ แห่ง วิทยาลัยของรัฐประกอบด้วย วิทยาลัยครู ๓๖ แห่ง วิทยาลัยเทคนิค ๒๑ แห่ง
วิทยาลัยเกษตรกรรม ๑๐ แห่ง วิทยาลัยพลศึกษา ๔ แห่ง วิทยาลัยพยาบาล ๑๐ แห่ง วิทยาลัย
นาฏศิลป์ ๑ แห่ง วิทยาลัยเหล่านี้กระจายอยู่ตามภูมิภาคต่าง ๆ ของประเทศ

กลุ่มโรงเรียนนายร้อย นายเรือ ของ ทหารและตำรวจ และวิทยาลัยสงฆ์ สถาบัน
อุดมศึกษาประเภทนี้มีลักษณะที่แตกต่างจากกลุ่มอื่น ๆ คือ การจัดการศึกษาเป็นการเฉพาะกิจ
ให้การศึกษ เฉพาะกลุ่มเพื่อสนองความต้องการของหน่วยงานที่สถาบันนั้น ๆ สังกัดอยู่

สถาบันกลุ่มต่าง ๆ ดังกล่าวนี้สังกัดอยู่ในหน่วยงานระดับกระทรวงหรือทบวง ๕
กระทรวง คือ ทบวงมหาวิทยาลัยของรัฐมีสถาบันอุดมศึกษาในสังกัด ๒๓ แห่ง ได้แก่สถาบันกลุ่ม
ที่หนึ่ง และวิทยาลัยเอกชน กระทรวงศึกษาธิการควบคุมดูแลสถาบันกลุ่มที่สอง เป็นส่วนใหญ่
กระทรวงสาธารณสุขควบคุมสถาบันประเภทวิทยาลัยพยาบาล กระทรวงมหาดไทยและโรงเรียน
นายร้อยตำรวจ และกระทรวงกลาโหมควบคุมโรงเรียนนายร้อยและโรงเรียนนายเรือ^๑

^๑ เป็นโครงสร้างในช่วงเวลาที่กำหนดในงานวิจัย คือ พ.ศ. ๒๕๑๖.

จะเห็นได้ว่าสถาบันอุดมศึกษามีทั้งระดับที่ให้การศึกษากว่าปริญญา และสถาบันที่
ประสาทปริญญา และโดยลักษณะของหลักสูตรการศึกษา ระดับที่ต่ำกว่าปริญญามักมุ่งผลิตช่างเทคนิค
และวิชาชีพเฉพาะทาง ส่วนสถาบันที่ประสาทปริญญามักมุ่งผลิตบัณฑิตหลายสาขาวิชาการและหลาย
สาขาวิชาชีพพร้อมๆกับมีภารกิจด้านการวิจัยและการให้บริการด้านสังคมอื่น ๆ อีกด้วย

พัฒนาการของสถาบันอุดมศึกษาในประเทศไทย

อาจกล่าวได้ว่า แรงกระตุ้นที่ทำให้มีการก่อตั้งสถาบันอุดมศึกษาขึ้นในประเทศไทยใน
ระยะแรกคือ แนวความคิดจากประเทศตะวันตก และความต้องการกำลังคนของทางราชการ
แนวความคิดจากประเทศตะวันตกนั้นได้มาจากการที่ชาวตะวันตกซึ่งส่วนใหญ่เป็นหมอสอนศาสนา
และพ่อค้านักคิด เรื่องการอุดมศึกษาเข้ามาเผยแพร่ในเมืองไทยประการหนึ่ง และจากการเสด็จ
ประพาสต่างประเทศของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวอีกประการหนึ่ง จากปัจจัย
ทั้งสองประการนี้เป็นผลให้ ใน พ.ศ. ๒๔๔๑ กรมศึกษาธิการ กระทรวงธรรมการได้เรียบเรียง
โครงการศึกษา พ.ศ. ๒๔๔๑ ขึ้น โดยเสนอแนวคิดในเรื่องการศึกษาว่าแบ่งเป็นสี่ระดับ คือ
มูลศึกษาซึ่งได้แก่การเล่าเรียนเบื้องต้น ประถมศึกษาเป็นการเล่าเรียนเบื้องต้น มัธยมศึกษา
เป็นการเล่าเรียนเบื้องต้นกลาง และอุดมศึกษาเป็นการเล่าเรียนเบื้องต้นสูงสุด และได้อธิบายว่า
สกลวิทยาลัยเป็นสถาบันอุดมศึกษาเทียบเท่ามหาวิทยาลัย นับได้ว่าโครงการดังกล่าวเป็นโครง
การศึกษาฉบับแรกที่ได้กล่าวถึงการศึกษาขั้นสูงของประเทศไทย สำหรับสกลวิทยาลัยที่จะตั้งขึ้น
ตามโครงการนี้จะใช้ชื่อว่ารัตนโกสินทร์สกลวิทยาลัย โดยมีวัตถุประสงค์จะรับผู้เข้าเรียนที่มี
อายุระหว่าง ๑๔ ปี - ๒๒ ปี เพื่อให้บุคคลเหล่านี้เข้ารับราชการต่อไป อย่างไรก็ตามในเวลา
นั้นรัฐบาลยังไม่สามารถจัดการศึกษาระดับสกลวิทยาลัยได้ คงจัดได้เฉพาะสถาบันอุดมศึกษา
ประเภทโรงเรียนอาชีพตามความต้องการกำลังของคนทางราชการเท่านั้น ซึ่งได้แก่ โรงเรียน
ฝึกหัดอาจารย์ โรงเรียนราชแพทยาลัย โรงเรียนมหาดเล็กหลวง โรงเรียนปกครองของกระทรวง
มหาดไทย และโรงเรียนกฎหมายของกระทรวงยุติธรรม เนื่องจากสถาบันการศึกษาขั้นสูงทั้ง ๕

บุญเจือ อองคประดิษฐ์ ความเป็นมาของกรมบริหารการศึกษา (พระนคร : กรม
วิชาการ ๒๕๐๔) หน้า ๑๕ - ๑๖.

แห่งชั้นโดยได้รับการกระตุ้นจากอิทธิพลแนวความคิดของประเทศตะวันตก และความต้องการกำลังคนของทางราชการ ลักษณะของโรงเรียนจึงเป็นสถาบันวิชาชีพเฉพาะทางตามความจำเป็นของสภาพสังคมในสมัยนั้น และต่อมาใน พ.ศ. ๒๔๕๕ สถาบันดังกล่าวได้กลายเป็นรากฐานในการก่อตั้งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ซึ่งเป็นมหาวิทยาลัยแห่งแรกของประเทศไทย

จุดมุ่งหมายในการก่อตั้งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัยนั้น จะเห็นได้จากพระราชดำริของพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวในประกาศประดิษฐานโรงเรียนข้าราชการพลเรือนของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวขึ้นเป็นจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย วันที่ ๒๖ มีนาคม พ.ศ. ๒๔๕๕ ดังนี้

...บัดนี้ทรงพระราชดำริเห็นสมควรจะขยายการศึกษาในโรงเรียนนี้ให้กว้างขวางยิ่งขึ้น คือไม่เฉพาะสำหรับผู้ที่จะเล่าเรียนเพื่อรับราชการเท่านั้น ผู้ใดที่มีความประสงค์จะศึกษาวิชาชั้นสูงก็ให้เขาเรียนในโรงเรียนนี้ไต่ทั่วกัน เหตุฉะนั้นควรจะประดิษฐานขึ้นเป็นมหาวิทยาลัยให้เหมาะแก่ความต้องการแห่งสมัยเดียวทีเดียว จึงทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ประดิษฐานโรงเรียนข้าราชการพลเรือนของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวเป็นมหาวิทยาลัยพระราชทานนามว่า "จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย" เพื่อเป็นอนุสาวรีย์สมพระเกียรติแห่งพระบาทสมเด็จพระพุทธเจ้าหลวง

จะเห็นว่าพระราชปณิธานของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวรัชกาลที่ ๖ ในการสถาปนาจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย คือการให้มหาวิทยาลัยแห่งนี้เป็นสถานศึกษาชั้นสูง นอกเหนือจากการผลิตข้าราชการ หรือการเป็นสถาบันวิชาชีพเฉพาะทางทั้งสถานศึกษาชั้นสูงแต่เดิม ทั้งนี้จุดมุ่งหมายของการอุดมศึกษาจึงกว้างขึ้น แต่ในทางปฏิบัติการดำเนินงานต่าง ๆ ของมหาวิทยาลัยก็ยังคงเป็นไปตามแนวทางของการศึกษาสายวิชาชีพพระคัมภีร์ชั้นสูงที่ผลิตข้าราชการให้กับกระทรวงทบวงกรมต่าง ๆ เป็นหลัก ซึ่งก็นับว่ามหาวิทยาลัยแห่งแรกนี้ได้ปฏิบัติตอบสนองของความตองการของสังคม

ศาสตราจารย์ รong ศยามานนท์ และคณะ, ประวัติจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย พ.ศ. ๒๔๕๕ - ๒๕๐๕ (พระนคร : โรงพิมพ์คุรุสภา, ๒๕๐๕), หน้า ๓๖.

ไทยในยุคก่อนการเปลี่ยนแปลงการปกครอง พ.ศ. ๒๔๗๕^๑

หลังการเปลี่ยนแปลงการปกครองจากระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชมาเป็นระบอบประชาธิปไตย โดยมีพระมหากษัตริย์เป็นประมุขอยู่ภายใต้รัฐธรรมนูญ คณะผู้ก่อการเปลี่ยนแปลงการปกครองคือคณะราษฎรก็ได้พิจารณาถึงความสำคัญของการศึกษาซึ่งปรากฏอย่างชัดเจนในหลัก ๖ ประการของคณะราษฎร ในข้อที่ว่า จะให้การศึกษาย่างเต็มที่แก่ราษฎร สำหรับการศึกษาในระดับมหาวิทยาลัยก็ได้มีการวางแนวทางปรับปรุงและขยายการศึกษาทั้งปริมาณและคุณภาพของสาขาวิชาที่เปิดสอน ตลอดจนความเป็นอิสระในการดำเนินงานของมหาวิทยาลัยและเนื่องจากเป็นสมัยที่ประเทศไทยเพิ่งเริ่มนำเอาระบอบประชาธิปไตยเข้ามาใช้ในการปกครองประเทศ จึงทำให้เกิดความจำเป็นในการที่จะพัฒนาประชาชนให้เข้าใจระบอบประชาธิปไตย ดังนั้นรัฐบาลหลังการเปลี่ยนแปลงการปกครองจึงได้จัดตั้งมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์และการเมืองขึ้นเพื่อเผยแพร่ความรู้ทางด้านการเมืองและการปกครองออกไปสู่มวลชน ทั้งนี้เพื่อให้ประชาชนเข้าใจและพร้อมที่จะเข้ามามีส่วนร่วมในการปกครองประเทศตามระบอบประชาธิปไตย^๒ ฉะนั้นจึงอาจกล่าวได้ว่า พัฒนาการทางด้านการเมืองและการเปลี่ยนแปลงการปกครองเป็นระบอบประชาธิปไตยเป็นแรงกระตุ้นสำคัญประการที่สามต่อการจัดตั้งสถาบันอุดมศึกษาระดับมหาวิทยาลัย คือมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ และการเมืองซึ่งจัดตั้งขึ้นโดยพระราชบัญญัติ พ.ศ. ๒๔๗๖

ในระยะแรกตั้งมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์และการเมืองเปิดสอนวิชาธรรมศาสตร์และการเมือง กฎหมาย เศรษฐศาสตร์ รัฐศาสตร์ และการทูต ต่อมาในสมัยหลังจึงได้มีการขยาย

^๑โปรดอ่านรายละเอียดของประวัติจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัยใน ประวัติจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย พ.ศ. ๒๔๕๕ - ๒๕๐๕ และ ประวัติจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ๒๕๑๐ - ๒๕๑๕, (พระนคร : หน่วยผลิตเอกสารมหาวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๒๐)

^๒วิญญู เป็รื่องงาม, นิทรรศการวันธรรมศาสตร์, (พระนคร : โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ๒๕๑๓)

ตั้งแต่ พ.ศ. ๒๕๐๐ เป็นต้นมา เนื่องจากเกิดความจำเป็นในการเร่งรัดพัฒนา เศรษฐกิจและสังคมของประเทศ รัฐบาลของคณะปฏิวัติโดยจอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ เป็นนายกรัฐมนตรี จึงได้ดำเนินการวางแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติเป็นระยะ ๆ สำหรับในด้าน การศึกษา รัฐบาลได้พิจารณาความร่วมมือมหาวิทยาลัยซึ่งแยกสังกัดอยู่ตามกระทรวงต่าง ๆ มาไว้ใน สังกัดเดียวกัน โดยพระราชบัญญัติโอนมหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยแพทยศาสตร์ และมหาวิทยาลัยศิลปากร ไปสังกัดสำนัก นายกรัฐมนตรี ใน พ.ศ. ๒๕๐๒ ทั้งนี้ เพื่อให้มีการประสานงานที่ดีอันจะทำให้สะดวกในการวาง นโยบายเพื่อพัฒนาประเทศ และเพื่อให้อยู่ในมาตรฐานเดียวกัน พระราชบัญญัติจัดระเบียบราชการ สำนักนายกรัฐมนตรี พ.ศ. ๒๕๐๖ ได้กำหนดให้มหาวิทยาลัยทั้งห้าแห่งดังกล่าวเป็นทบวงการเมือง มีฐานะเป็นกรม ให้มหาวิทยาลัยทุกแห่งนอกจากจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัยได้สอนและวิจัยในวิชา การเฉพาะและน้อยสาขา เช่น มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ศึกษาเกี่ยวกับการเกษตร มหาวิทยาลัย แพทยศาสตร์ศึกษาเกี่ยวกับการแพทย์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ส่วนใหญ่ศึกษาเกี่ยวกับกฎหมาย มหาวิทยาลัยศิลปากรศึกษาเกี่ยวกับด้านศิลปะ ต่อมามหาวิทยาลัยต่าง ๆ เหล่านี้ได้พยายามขยาย ขอบเขตการสอนและการวิจัยออกไป โดยเพิ่มคณะและวิชาต่าง ๆ มากขึ้น เพื่อจะได้เป็นมหาวิทยาลัย ที่สมบูรณ์แบบต่อไป ความพยายามดังกล่าวได้เป็นผลในทางปฏิบัติบ้างแล้ว และก่อให้เกิดปัญหาตาม มาเกี่ยวกับเรื่องชื่อของมหาวิทยาลัยดังกล่าวแล้ว

ต่อมามหาวิทยาลัยต่าง ๆ ได้ย้ายสังกัดมารวมอยู่ในทบวงมหาวิทยาลัยของรัฐจนถึง ปัจจุบัน^๒ นอกจากนี้ในสมัยนั้นยังได้มีการขยายการศึกษาออกไปสู่ส่วนภูมิภาคด้วย เพื่อส่งเสริม

^๑ Carter V. Good ได้ให้คำจำกัดความของมหาวิทยาลัยที่สมบูรณ์แบบไว้ใน Dictionary of Education, (New York : Mc Graw-Hill Co, 1964) ดังนี้ "มหาวิทยาลัยเป็นสถานการศึกษาชั้นสูง ซึ่งสอนถึงระดับปริญญา โดยปกติจะต้องประกอบด้วย แขนงวิชาที่พียงแต่สองคณะวิชาขึ้นไป"

^๒ ปัจจุบันเรียกว่า ทบวงมหาวิทยาลัย

พัฒนาการศึกษาในส่วนภูมิภาคเพื่อให้เป็นศูนย์กลางวิชาการและเป็นศูนย์กลางในการพัฒนาของภูมิภาค
นั้น ๆ ทั้งนี้ จึงได้มีการก่อตั้งมหาวิทยาลัยใหม่ขึ้นอีก ๓ แห่ง คือ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ มหา
วิทยาลัยขอนแก่น และ มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ ตามลำดับ^๑ ฉะนั้น จึงอาจกล่าวได้ว่าการ
เร่งรัดพัฒนาเศรษฐกิจและสังคม เป็นแรงกระตุ้นสำคัญประการที่สี่ที่ทำให้มีการก่อตั้งสถาบันอุดม
ศึกษาระดับมหาวิทยาลัยขึ้น และเป็นปัจจัยในการรวมมหาวิทยาลัยต่าง ๆ เข้าอยู่ในสังกัดเดียวกัน
และจากการที่ได้มีการวางแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมทำให้มีการเน้นความสัมพันธ์ระหว่างกา
รอุดมศึกษากับการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมเป็นพิเศษ โดยที่ในแต่ละระยะของแผนพัฒนา จะมีการระบุ
สาขาที่อยู่ในความต้องการเพื่อพัฒนาประเทศ สาขาที่ได้รับการเน้นตั้งแต่ระยะแรกของแผนพัฒนา
คือ แพทยศาสตร์ เกษตรศาสตร์และวิศวกรรมศาสตร์ สาขาดังกล่าวได้รับการปรับปรุงและขยาย
งานมากกว่าสาขาอื่น ๆ ทั้งในมหาวิทยาลัยที่มีอยู่เดิม และในมหาวิทยาลัยที่ตั้งขึ้นใหม่

ในช่วงที่มีการวางแผนพัฒนา รัฐบาลเห็นสมควรส่งเสริมสนับสนุนการศึกษาชั้นสูงกว่า
ปริญญาตรีโดยเฉพาะในสาขาที่ประเทศชาติมีความต้องการมากเป็นพิเศษ ทั้งนี้เป็นเพราะการที่
ต้องส่งผู้สำเร็จการศึกษาระดับปริญญาตรีภายในประเทศไปศึกษาต่อต่างประเทศนั้น เป็นการลงทุน
ที่สูงมาก และยังอาจไม่สัมพันธ์กับความต้องการของประเทศด้วย รัฐบาลจึงได้พิจารณาขยายการ
ศึกษาในระดับบัณฑิตศึกษาในมหาวิทยาลัยต่าง ๆ ในขณะเดียวกันก็จัดตั้งสถาบันอุดมศึกษาที่ทำการ
สอนและวิจัยค้นคว้าเฉพาะระดับตั้งแค่นี้ขึ้นไปในสาขาที่มีความจำเป็นเร่งด่วนที่ต้องสนอง
ความต้องการกำลังคนในการพัฒนาประเทศ คือ สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์ซึ่งตั้งขึ้นใน
พ.ศ. ๒๕๐๘^๒

^๑จอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์, "คำกล่าวเปิดประชุมสภาการศึกษาแห่งชาติ" ประมวล
สุนทรพจน์จอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ พ.ศ. ๒๕๐๒ - ๒๕๐๗, (พระนคร : สำนักพิมพ์ทำเนียบนายก
รัฐมนตรี ๒๕๐๗) หน้า ๓๘.

^๒พระราชบัญญัติ สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์ พ.ศ. ๒๕๐๘, ราชกิจจานุเบกษา
เล่ม ๘๓.

อย่างไรก็ตาม แม้ว่าจะมีสถาบันอุดมศึกษาระดับมหาวิทยาลัยเกิดขึ้นมากมายดังกล่าว แต่โอกาสทางการศึกษาในขั้นนี้ก็ยังมิได้อยู่ค่อนข้างจำกัด เพราะว่าประชากรของประเทศเพิ่มขึ้นอย่างรวดเร็วประกบกับค่านิยมที่ฝังใจคนไทยมาเป็นเวลานานเกี่ยวกับการให้ความสำคัญแก่ปริญญาบัตร ทำให้คนเป็นจำนวนมากต้องการเข้าศึกษาต่อในสถาบันอุดมศึกษาระดับมหาวิทยาลัย แต่ปรากฏว่ามหาวิทยาลัยไม่สามารถรับผู้ที่สำเร็จมัธยมศึกษาตอนปลายซึ่งมีเป็นจำนวนมากได้ทั้งหมด ด้วยเหตุที่รัฐบาลในสมัยเร่งรัดพัฒนาประเทศจึงได้จัดตั้งมหาวิทยาลัยรามคำแหงขึ้นในปี พ.ศ. ๒๕๑๔ ให้เป็นมหาวิทยาลัยแบบตลาดวิชา หน้าหนึ่งของมหาวิทยาลัยรามคำแหงปรากฏอยู่ในพระราชบัญญัติว่าเป็นสถาบันการศึกษาและวิจัยแบบตลาดวิชา มีวัตถุประสงค์ให้การศึกษาระดับปริญญาตรีขั้นสูง และทำนุบำรุงวัฒนธรรม^๑

ในปีเดียวกันนั้น รัฐบาลก็ได้พิจารณาขยายโอกาสทางการศึกษาค้นคว้าชีวิตศึกษาให้สูงขึ้นถึงระดับปริญญาตรีในสาขาวิชาที่ประเทศชาติมีความต้องการ จึงได้มีการจัดตั้งสถาบันเทคโนโลยีพระจอมเกล้าขึ้นโดยการรวมวิทยาลัยเทคนิคพระนครเหนือ วิทยาลัยโทรคมนาคม และวิทยาลัยเทคนิคธนบุรี ซึ่งสังกัดกรมอาชีวศึกษา กระทรวงศึกษาธิการ เข้าด้วยกัน สถาบันเทคโนโลยีฯ มีหน้าที่ผลิตครูอาชีวศึกษาระดับปริญญา ให้การศึกษาทางเทคโนโลยี และวิทยาศาสตร์ ทั้งระดับต่ำกว่าปริญญา และระดับปริญญา ทำการวิจัยและส่งเสริมทางเทคโนโลยีและวิทยาศาสตร์^๒

ถึงแม้ว่ารัฐบาลจะได้พยายามจัดการศึกษาระดับอุดมศึกษาให้ขยายตัวไปอย่างกว้างขวางดังกล่าวแล้ว แต่ปรากฏว่ายังไม่พอเพียงแก่จำนวนประชากรซึ่งมีความสนใจที่จะได้มีโอกาสเข้าศึกษาต่อในสถาบันอุดมศึกษา ดังนั้นจึงได้มีการเรียกร้องให้เอกชนมีส่วนร่วมในการจัดการศึกษาใน

^๑พระราชบัญญัติมหาวิทยาลัยรามคำแหง พ.ศ. ๒๕๑๔, ประมวลกฎหมายเกี่ยวกับมหาวิทยาลัย (ทบวงมหาวิทยาลัยของรัฐ ๒๕๑๔), หน้า ๑๑๕ - ๑๒๕.

^๒พระราชบัญญัติสถาบันเทคโนโลยีพระจอมเกล้า พ.ศ. ๒๕๑๔, ราชกิจจานุเบกษา เล่ม ๘๘ ตอนที่ ๘๓, ๒๓ เมษายน พ.ศ. ๒๕๑๔

ระดับนี้ด้วยเพื่อช่วยแก้ปัญหานักเรียนไม่มีที่ศึกษาต่อ ได้มีการประกาศใช้พระราชบัญญัติวิทยาลัยเอกชน
 ขึ้นใน พ.ศ. ๒๕๑๒^๑ ปรากฏว่าวิทยาลัยเอกชนในระยะแรกได้รับอนุมัติจากรัฐบาลให้เปิดสอนหลักสูตร
 ระดับต่ำกว่าปริญญาตรี ข้อที่น่าสังเกต คือ วิทยาลัยเอกชนส่วนใหญ่เกิดจากการขยายของโรงเรียน
 ราษฎร์ประเภทอาชีวศึกษาขึ้นเป็นวิทยาลัย เพื่อสอนระดับสูงในสาขาธุรกิจและการช่าง ต่อมาใน
 พ.ศ. ๒๕๑๔ วิทยาลัยเอกชนจึงได้รับการอนุมัติให้เปิดสอนได้ถึง ระดับปริญญาตรี ปรากฏว่าใน
 พ.ศ. ๒๕๑๘ มีวิทยาลัยเอกชนที่ได้รับอนุญาตให้เปิดดำเนินการอยู่ ๑๑ แห่ง คือ วิทยาลัยกรุงเทพ
 วิทยาลัยเกริก วิทยาลัยเทคนิคสยาม วิทยาลัยธุรกิจบมรพิศ วิทยาลัยพ่ายัพ วิทยาลัยพัฒนา วิทยาลัย
 ศรีปทุม วิทยาลัยแสงธรรม วิทยาลัยเอเชียอาคเนย์ และวิทยาลัยอัสสัมชัญบริหารธุรกิจ วิทยาลัย
 เอกชนดังกล่าวนี้ในปัจจุบันอยู่ในสังกัดของทบวงมหาวิทยาลัยของรัฐ

นอกจากนี้ปรากฏว่า หลังเหตุการณ์ วันที่ ๑๔ ตุลาคม พ.ศ. ๒๕๑๖ ได้มีการเคลื่อนไหว
 ไหวทางด้านการศึกษาเกิดขึ้นขนานใหญ่ คือมีการเรียกร้องให้ขยายโอกาสทางการศึกษาระดับปริญญา
 ให้แก่นักศึกษาสายอาชีวศึกษา และฝึกหัดครู ฉะนั้น รัฐบาลจึงต้องรีบพิจารณาคำเนิการในเรื่องนี้
 ได้ทำการยกฐานะวิทยาลัยวิชาการศึกษาขึ้นเป็นมหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ยกฐานะวิทยาลัย
 เกษตรกรรมเชียงใหม่ที่แม่โจ้ขึ้นเป็นสถาบันเทคโนโลยีการเกษตร ยกฐานะวิทยาลัยครูต่าง ๆ ให้
 สอนถึงระดับปริญญาตรี ปรากฏการณ์นี้ ถ้าดูอย่างผิวเผินแล้วจะเห็นว่าเป็นการขยายงานด้านอุดม
 ศึกษาออกไปอย่างกว้างขวาง และเป็นธรรมขึ้น โดยการทำให้ผู้ที่ศึกษาในสถาบันอุดมศึกษามีโอกาส
 ได้รับการศึกษาดังชั้นปริญญาทั่วถึงกัน แต่เมื่อพิจารณาอย่างลึกซึ้งแล้วจะเห็นว่าเรื่องนี้ทำให้เกิดปัญหา
 ตามมาเกี่ยวกับคุณภาพการศึกษา และคุณภาพของบัณฑิตที่สถาบันต่าง ๆ ผลิตออกมา

^๑พระราชบัญญัติวิทยาลัยเอกชน พ.ศ. ๒๕๑๒, ราชกิจจานุเบกษา, เล่ม ๘๖
 ตอนที่ ๑๕ ๖ มีนาคม พ.ศ. ๒๕๑๒.

ทฤษฎีการพัฒนาทางการเมือง

การศึกษาทฤษฎีการพัฒนาทางการเมือง ได้มีผู้วางทฤษฎีกันไว้อย่างมากมายโดยเฉพาะตั้งแต่สงครามโลกครั้งที่สองเป็นต้นมา ทั้งนี้เนื่องจากในช่วงนั้นสังคมต่าง ๆ ในประเทศต่าง ๆ ของโลกได้มีการพัฒนาและเปลี่ยนแปลงกันอย่างกว้างขวาง จึงก่อให้เกิดระบบการปกครองต่าง ๆ ซึ่งมีลักษณะแตกต่างกันออกไป แต่ทั้งนี้มิได้หมายความว่าทุก ๆ ระบบที่เกิดขึ้นมาจะต้องพัฒนาไปสู่ระบบประชาธิปไตย การศึกษาการพัฒนาทางการเมืองมักจะมุ่งศึกษาเกี่ยวกับประเทศในโลกตะวันตกเป็นหลัก และนักทฤษฎีบางท่านจากโลกตะวันตกที่ศึกษาเกี่ยวกับประเทศที่กำลังพัฒนามักจะนำเอาพื้นฐานวัฒนธรรมของประเทศตนเป็นหลักในการสร้างทฤษฎี ดังนั้นจึงเป็นการใช้พื้นฐานความเข้าใจปัจจัยต่าง ๆ จากโลกตะวันตกมากกว่าในโลกตะวันออก ฉะนั้นจึงเกิดความผิดพลาดในการศึกษาและในความพยายามที่จะสร้างทฤษฎีการพัฒนาการเมืองที่จะนำมาประยุกต์ใช้ หรือเปรียบเทียบกับการพัฒนาการเมืองในโลกตะวันออก ในขณะที่เดียวกันมักจะถือว่าประชาธิปไตยคือความเจริญขั้นสุดท้าย ซึ่งอาจจะไม่เป็นความจริงก็ได้ เพราะประเทศต่าง ๆ ในโลกอาจจะมีการพัฒนาให้ทันสมัยไปมากกว่านี้ก็ได้ ทั้งนี้เนื่องจากระบบการปกครองแบบอื่นก็อาจนับว่าเป็นการพัฒนาการเมืองก็ได้

นักวิชาการต่าง ๆ ที่ได้พยายามสร้างทฤษฎีการพัฒนาทางการเมืองส่วนใหญ่มักจะพยายามศึกษาถึงสาเหตุ ปัจจัย หรือ แม้กระทั่งตัวแปรอิสระที่มีผลกระทบต่อการพัฒนาทางการเมือง นัก

* ทัศนพันธุ์ นาคะตะ, "การพัฒนาทางการเมือง : บทวิเคราะห์และสำรวจเอกสารทางวิชาการ" ใน ดิซิดี ซีร์เวคิน (ed.) การพัฒนาการเมืองไทย. กรุงเทพฯ. : แพร่พิทยา ๒๕๑๔ หน้า ๓๐.

วิชาการที่สำคัญท่านหนึ่ง คือ Samuel Huntington วิเคราะห์ถึงสาเหตุการพัฒนาทางการเมือง เป็นผลสืบเนื่องมาจากการที่รัฐบาลมีสถาบันทางการเมืองซึ่งมีลักษณะดังนี้ คือ:

(๑) ลักษณะที่ยืดหยุ่น (adaptability) คือ ลักษณะที่สถาบันสามารถตอบสนองกับความต้องการของสภาพแวดล้อมใหม่ของสังคมได้ และสถาบันในเวลาเดียวกันก็สามารถจะปรับตัวเองให้เข้ากับการเปลี่ยนแปลงต่าง ๆ ได้ เช่นอาจจะต้องมีการเปลี่ยนแปลงและปรับปรุงในด้านหน้าที่และหลักการต่าง ๆ ขององค์กรของสถาบันการเมืองได้

(๒) ลักษณะที่ซับซ้อน (complexity) คือ ลักษณะที่สถาบันต่าง ๆ จะต้องมีการทำงานและการปฏิบัติงานมากขึ้น ทั้งนี้เมื่อระบบได้ถูกพัฒนามากขึ้น หน้าที่ในการปฏิบัติกิจจะต้องเพิ่มจำนวนมากขึ้นตามลำดับ ดังนั้นในการปฏิบัติงานให้มีประสิทธิภาพที่ดี องค์กรการทำงานจะต้องแบ่งแยกหน้าที่งานต่าง ๆ และแบ่งสายงานต่าง ๆ มากขึ้น ดังนั้นลักษณะซับซ้อนขององค์กรจึงเกิดขึ้น

(๓) ลักษณะที่เป็นอิสระพอสมควร (autonomy) คือลักษณะของสถาบันการเมืองที่มีอิสระในการนำเอานโยบายมาปฏิบัติโดยเสรี ดังนั้นสถาบันการเมืองจะต้องไม่มีการผูกพันกับกลุ่มทางการเมืองกลุ่มหนึ่งกลุ่มใดจนเกินไป เช่นจะไม่มี การผูกมัดกับกลุ่มผลประโยชน์ใด ๆ ทั้งสิ้น

(๔) ลักษณะที่เป็นกลุ่ม (coherence) คือลักษณะที่สถาบันสามารถรวมกันพอที่จะสามารถควบคุมการขยายตัวของความร่วมมือทางการเมืองไว้ได้ นอกจากนั้น Huntington ยังได้เสนอว่าการมีระบบที่พัฒนาแล้วยังต้องอาศัยตัวแปรอิสระ ๒ ตัว คือ ตัวแปรอันแรกได้แก่การสนับสนุนของประชาชาติต่อระบบอย่างกว้างขวาง โดยไม่มีการบีบบังคับ ประชาชาติทุกคนจะให้ความสนับสนุนอย่างจริงจัง และจะวางใจในการปฏิบัติงานของรัฐบาล ส่วนตัวแปรอันที่สอง คือ การตอบสนองความต้องการของประชาชาติ ทั้งนี้เพราะการที่ประชาชาติยินยอมสนับสนุนระบบด้วย

ดังนั้น ระบบจะต้องส่งเสริมการเปลี่ยนแปลงการปรับปรุงต่าง ๆ ที่ประชาชาติต้องการ เช่น ระบบ
 ส่งเสริมการขยายตัวทางการเมือง ปรับปรุงการศึกษา ส่งเสริมการอุตสาหกรรม เพิ่มพูนราย
 ได้ของประชาชาติ และสนับสนุนสื่อมวลชน^๑

ในการพัฒนาทางการเมืองนั้น Huntington ได้ตั้งข้อสังเกตว่า ในขณะที่ระบบ
 ของสังคมมีการปรับปรุงและเปลี่ยนแปลงนั้น อาจจะทำให้เกิดความเสื่อมทางการเมือง
 (political decay) มากกว่าการปรับปรุงหรือการพัฒนาทางการเมืองก็ได้ เพราะเหตุใด
 จึงเป็นเช่นนั้น? สาเหตุของการเป็นเช่นนั้นนี้เนื่องจากระบบทางการเมืองไม่สามารถจะรักษา
 ระเบียบทางการเมืองได้ จึงก่อให้เกิดความรุนแรงและการขาดเสถียรภาพทางการเมือง
 (political instability)^๒ ในปัญหาที่ Fred W. Riggs นักรัฐศาสตร์ที่มีชื่อเสียง
 อีกท่านหนึ่งก็ได้สนับสนุน Huntington ทั้งนี้เพราะในเมื่อมีการเปลี่ยนแปลงทางสังคม อาจ
 จะมีการขาดดุลยภาพระหว่างสถาบันทางการเมือง ผู้ซึ่งมีหน้าที่ในการวางนโยบายกับโครงสร้าง
 ของระบบบริหาร ซึ่งมีหน้าที่ปฏิบัติภารกิจให้ตรงตามเป้าหมายที่นโยบายได้วางไว้ หรืออีกนัยหนึ่ง
 ก็คือถ้าจะให้มีการพัฒนาทางการเมืองเกิดขึ้นได้ สถาบันทางการเมืองจะต้องควบคุมระบบข้าราชการ
 ให้เข้ากับอำนาจโดยทางการให้ได้ มิฉะนั้นการพัฒนาทางการเมืองจะเป็นไปไม่ได้^๓ แต่ทั้งนี้
 Riggs ได้กล่าวการมีสิทธิเท่าเทียมกันในการกำหนดนโยบายของรัฐบาล เนื่องจากประชาชาติ
 ทุกคนจะได้รับผลเท่าเทียมกันหมด

^๑Samuel P. Huntington. "Political Development And
 Political Decay". World Politics. 17 (April, 1965) pp. 386 - 430.

^๒Huntington. Op. Cit., p. 266.

^๓Fred W. Riggs. Administration in Developing Countries :

ทฤษฎีของ Huntington และของ Riggs มีส่วนคล้ายคลึงกับลักษณะการ พัฒนาที่ James S. Coleman ได้เรียกว่า Development Syndrome ซึ่งมีลักษณะเด่น อยู่ ๓ ประการ คือ ความแตกต่างกัน (differentiation) ความเท่าเทียมกัน (equality) และความสามารถ (capacity) รายละเอียดของลักษณะการพัฒนากาเมืองของ Coleman มีดังนี้ คือ

๑. ความแตกต่างกัน (differentiation) คือการที่ระบบขององค์กรและ หน่วยงานต่าง ๆ ที่ได้พัฒนาแล้วมักจะมีลักษณะที่ซับซ้อน มีการแบ่งแยกหน้าที่กันไปตามความ ชำนาญหรือหน้าที่เฉพาะ จึงก่อให้เกิดความสามารถเฉพาะด้านของบทบาทการเมืองต่าง ๆ ภายในระบบ องค์กรจึงได้ขยายตัวออกไปเป็นหน่วยงานที่ใหญ่และยังมีส่วนย่อยตามมา ทั้งนี้แต่ ละหน่วยจะมีลักษณะแตกต่างกันตามหน้าที่เฉพาะอย่างของแต่ละหน่วย เมื่อใดระบบการเมืองมี ลักษณะพัฒนาหรือทันสมัยมากเท่าใด องค์กรทางการเมือง หรือกิจการเมืองของระบบนั้นจะมี มากมาย แยกออกเป็นแขนงต่าง ๆ ก่อให้เกิดความชำนาญเฉพาะ (specialization) ส่วนใน ระบบที่ยังไม่ได้พัฒนาดังขั้นที่สูง การแบ่งแยกหน้าที่และบทบาทขององค์กรต่าง ๆ จึงมีไม่มาก และไม่ค่อยชัดเจน ในบางโอกาสก็อาจจะมีการสับสนในเรื่องหน้าที่

๒. ความเสมอภาค (equality) คือ ความเท่าเทียมกันในระบบการเมืองโดย เฉพาะในค่านิยม เพราะทุกคนมีฐานะทางกฎหมายเสมอกัน เนื่องจากกฎหมายถูกสร้างขึ้น เพื่อทุกคนและเหมือนกันหมด ดังนั้นกฎหมายจึงมิใช่เป็นเรื่องของบุคคลหรือกลุ่มชนใดกลุ่มชนหนึ่ง แต่เป็นเรื่องของประชาชาติทุกคน นอกจากนั้นกฎหมายยังถือเป็นกฎเกณฑ์ที่ตั้งอยู่บนเหตุผล และกฎหมายจะเป็นเครื่องช่วยในการตัดสินใจของรัฐบาล ฉะนั้นรัฐบาลจะต้องใช้เหตุผลตัดสิน (Rationalization) ในระบบดั้งเดิมนั้น มักจะไร้ความเชื่อ จารีตประเพณี และระบบเครือ ญาติเป็นหลักในการตัดสินใจมากกว่า ความเสมอภาคยังหมายถึงความสำคัญของการมีส่วนร่วมทาง

^๑James S. Coleman (ed.). Education and Political Development. (Princeton, New Jersey : Princeton University Press, 1965), p. 15.

การเมืองที่เท่าเทียมกันหมด เช่นบุคคลทุกคนมีสิทธิในการออกเสียงเลือกตั้ง และเข้าทำงานร่วมกับกิจกรรมต่าง ๆ ของรัฐได้ ซึ่งถ้าเป็นระบบโบราณ การมีสิทธิเสมอภาคมักจะเป็นอภิสิทธิ์ของชนชั้นปกครอง หรือชนชั้นสูงเท่านั้น

๓. ความสามารถ (capacity) คือ เมื่อใดที่ระบบพัฒนา ระบบสามารถจะตอบสนองความต้องการต่าง ๆ ของสังคมที่กำลังเปลี่ยนแปลงได้อย่างมีประสิทธิภาพที่สุด ความสามารถดังกล่าวมิได้จะเฉพาะเจาะจงถึงประสิทธิภาพของรัฐบาลกลางและรัฐบาลส่วนภูมิภาค แต่ยังหมายถึงความสามารถของกลไกขององค์กร สถาบัน ระบบการเมืองต่าง ๆ ที่สามารถปฏิบัติหน้าที่ของตนให้มีประสิทธิภาพมากที่สุด และมีการปรับตัวสูง แต่ทั้งนี้ไม่ว่าระบบในระดับไหนก็ตามจะต้องใช้วิธีการโดยอาศัยวิธีการที่ตั้งอยู่บนหลักเหตุผล (Rationalization) ดังนั้นวิธีการแก้ไขปัญหาของรัฐจึงไม่จำเป็นจะต้องใช้กำลัง หรือพลละกำลัง (violence)

ลักษณะการพัฒนาทางการเมืองของ Coleman ทั้ง ๓ ลักษณะดังกล่าวของ Coleman มีส่วนคล้ายคลึงกับลักษณะที่ Almond & Powell ได้พบในการพัฒนาทางการเมืองคือ ระบบการพัฒนาจะต้องมีการจำแนกหน้าที่ในโครงสร้างของระบบ (differentiation) ประการที่สองระบบจะต้องมีระบบปลีกย่อยต่าง ๆ ที่มีอิสระในการปฏิบัติงานพอสมควร โดยไม่ขึ้นอยู่กับกลุ่มการเมืองใดกลุ่มหนึ่ง Almond และ Powell ยังได้เพิ่มเติมลักษณะที่สามคือการพัฒนาทางการเมืองยังต้องมีวัฒนธรรมทางการเมือง (political culture) ซึ่งเป็นตัวกำหนดขั้นฐาน หรือโครงสร้างเบื้องต้น (substructure) ของการเมือง วัฒนธรรมทางการเมืองดังกล่าวจะต้องตั้งอยู่บนพื้นฐานแห่งความมีเหตุผล^๑ วัฒนธรรมทางการเมือง Almond ได้อธิบายว่าเป็นแบบแผนการอบรม ซึ่งก่อให้เกิดความพอใจ โลกทัศน์ (weltanschauung) และการประเมินคุณค่าของบุคคลแต่ละคนต่อระบบการเมือง ความรู้สึกดังกล่าวเป็นความรู้สึกนึกคิดภายในจิตใจ ซึ่งเป็นตัวสร้างทัศนคติทางการเมืองออกเสียง จากความรู้สึกจึงได้กลายมาเป็นการแสดง

^๑ Almond Gabriel and G. Bingham Powell. Comparative Politics: A Developmental Approach (Boston : Little Brown, 1966) pp. 299 - 300.

ออกในท่าที ในท่าทีกิจกรรมต่าง ๆ และบทบาทของแต่ละบุคคลต่อการเมือง กลไกในการ
สร้างวัฒนธรรมทางการเมืองที่สำคัญคือ กระบวนการชี้แจง และเรียนรู้ทางการเมือง

(political socialization) กระบวนการดังกล่าว เป็นกระบวนการที่ต่อเนื่องไปจน
ตลอดชีวิตของแต่ละบุคคล ทักษะหรือค่านิยมของบุคคลมิใช่จะเกิดในระหว่างที่เยาว์วัยและหยุด
อยู่กับที่เท่านั้น แต่เป็นสิ่งที่ค่อยถูกเสริมสร้างไปเรื่อย ๆ โดยผ่านประสบการณ์ต่าง ๆ ในสังคม
ของแต่ละบุคคล ประสบการณ์ตั้งแต่แรกเริ่มจากครอบครัวเป็นการเสริมสร้างค่านิยมต่าง ๆ
และเมื่อมีอายุมากขึ้น ประสบการณ์ก็จะเพิ่มมากขึ้น และขยายตัวออกไปอย่างกว้างขวาง เช่น
จากการศึกษา จากการทำงาน และจากเพื่อนฝูงที่คบค้าสมาคม ดังนั้นค่านิยมที่ถูกสร้างมาตั้งแต่
เล็ก ก็อาจจะเปลี่ยนแปลงไปได้

กระบวนการชี้แจงและเรียนรู้ทางการเมือง (political socialization)
อาจจะมาในหลายรูปแบบด้วยกัน กล่าวคือ อาจจะมาในรูปแบบอย่างเปิดเผย ชัดแจ้ง (manifest)
หรืออาจจะออกมาในรูปแบบที่ซ่อนเร้นภายใน (latent) ถ้าเป็นแบบแรก คือแบบเปิดเผย
จะต้องมีการโฆษณาชวนเชื่อ วิธีการถ่ายทอดข้อมูล ค่านิยมหรือความรู้สึกต่าง ๆ ต่อการเมืองอย่างเปิดเผย
เช่น การศึกษาทางด้านการปกครอง การเมือง โดยเฉพาะในหลักสูตรประถมศึกษาของ
ไทย มีหลักสูตรที่ทำให้เด็กเรียนถือว่า เป็นหน้าที่ของนักเรียนที่จะต้องรักชาติ ศาสนา พระมหากษัตริย์
ถ้าเป็นแบบที่สอง จะเป็นการสร้างค่านิยม ทักษะโดยทางอ้อม ซึ่งมีผลกระทบต่อการเมือง
เช่น เมื่อเด็กได้รับประสบการณ์จากครอบครัวที่ค่อนข้างเคร่งเครียด มีระเบียบ และถ้าเกิด
มีปัญหาขึ้นมาทางครอบครัวจะใช้วิธีการที่ค่อนข้างรุนแรง ดังนั้นทัศนภาพของเด็กต่อผู้ใหญ่จึงถูก
กระทบอย่างมากต่อประสบการณ์เมื่อครั้งยังเล็ก และต่อมาจะมีผลต่อทัศนคติของเขาเมื่อเวลา
โตขึ้นต่อผู้นำทางการเมือง ต่อระบบการเมือง และต่อเพื่อนร่วมชาติของเขา

ตัวแทนของการชี้แจงและเรียนรู้ทางการเมือง (agents of political
socialization) มีขั้นตอนเริ่มต้นตั้งแต่เด็กยังเยาว์วัย ตัวแทนในระยะแรกก็คือสถาบัน
ครอบครัว ซึ่งครอบคลุมไปถึงแม่ พ่อ พี่น้อง ญาติ และเพื่อนฝูง ตัวแทนของการชี้แจงใน
ระยะแรกเริ่มจะมีในรูปแบบทั้งสองอย่างคือ แบบเปิดเผยและซ่อนเร้น ถ้ามาในรูปแบบซ่อนเร้น

เด็กจะได้รับโดยไม่รู้ตัว เช่น ถ้าหากพ่อแม่เปิดโอกาสให้เด็กได้แสดงความคิดเห็นในครอบครัว จะทำให้เด็กมีความสามารถในการปฏิสัมพันธ์ (interaction) และจะมีส่วนทำให้เด็กมีความเชื่อมั่นในตัวเอง เมื่อเขาเติบโตขึ้น ในเวลาเดียวกันถ้าเด็กไม่เคยได้แสดงออกซึ่งความรู้สึก ความนึกคิดของเขา เขาจะกลายเป็นผู้รับฟังคำสั่งจากผู้ใหญ่อยู่ตลอดเวลา ขาดความมั่นใจในตัวเอง ผลในระยะยาวจะเป็นผู้รับคำสั่ง และไม่ค่อยสนใจกับการเมืองมากเท่าใดนัก

สถาบันการศึกษาทุก ๆ ระดับเป็นตัวแทนการยอมรับวิถีเกณฑ์ของการเมืองด้วย การศึกษาในที่นี้อาจจะเป็นการศึกษาตั้งแต่ระดับประถมศึกษา มัธยมศึกษาไปจนถึงระดับอุดมศึกษา การศึกษาจะเป็นสถานที่อบรมชี้แนวทางเพื่อให้บุคคลได้เรียนรู้ในด้านต่าง ๆ โครงสร้างของโรงเรียนเป็นปัจจัยที่สำคัญอันหนึ่ง เพราะโรงเรียนเป็นสถานที่เสริมสร้างทัศนคติของนักเรียนด้วย โรงเรียนทำให้เด็กได้ความรู้ ก่อให้เกิดการตื่นตัวทางการเมือง และสอนให้เด็กให้รู้จักหน้าที่ในฐานะที่เป็นพลเมืองของประเทศ การเรียนการสอนดังกล่าวสามารถสร้างค่านิยมต่าง ๆ ทั้งทางบวกและทางลบต่อระบบการเมือง โรงเรียนก็เปรียบเสมือนครอบครัวที่เป็นสถานที่ที่ให้เด็กได้เรียนรู้อย่างเปิดเผยชัดแจ้ง (manifest) โดยจะศึกษาได้จากหลักสูตรของการศึกษาที่อยู่ในระบบการศึกษา นอกจากนั้นหนังสือเรียนก็มีส่วนในการถ่ายทอดความรู้อย่างเปิดเผยให้แก่ักเรียน ส่วนการขัดเกลา และเรียนรู้ทางการเมืองโดยทางอ้อมหรือ latent นั้น โรงเรียนก็มีส่วนในรูปแบบนี้ด้วยเช่น สนับสนุนให้เด็กได้มีส่วนร่วมในการตัดสินใจต่าง ๆ ซึ่งเด็กบางคนอาจจะขาดสิ่งเหล่านี้ที่บ้าน ดังนั้นโรงเรียนจึงเป็นตัวแทนในเสริมสร้างทัศนคติ และค่านิยมบางอย่างที่ทางบ้านขาดก็ได้

จากสถาบันการศึกษาซึ่งถือว่าเป็นพื้นฐานของกระบวนการขัดเกลา ก็จะขยายไปถึงที่ทำงาน เพื่อนร่วมงานไปจนถึงบุคคลที่เกี่ยวข้องต่าง ๆ ประสิทธิภาพในการทำงานมีส่วนช่วยในการเสริมสร้างทัศนคติทางการเมืองให้แก่บุคคล การทำงานเป็นเส้นทางหนึ่งสำหรับการประชาสัมพันธ์อย่างเปิดเผย โดยได้รับข้อมูลทางการเมืองและความเชื่อต่าง ๆ บทบาทของสื่อมวลชนทุกประเภทก็เป็นส่วนหนึ่งในการให้ข้อมูลเกี่ยวกับเหตุการณ์ทางการเมืองต่าง ๆ

กระบวนการขัดเกลาเหล่านี้ ถือว่าเป็นเครื่องมือ (means) ในการสร้างความรู้สึก ทัศนคติต่าง ๆ ของบุคคลที่มีต่อระบบการเมือง และที่มีต่อคณะรัฐบาล ฉะนั้นจะเห็นได้ว่า

สถาบันการศึกษาก็เป็นส่วนสำคัญส่วนหนึ่งในการหล่อหลอมความรู้สึกนึกคิด ค่านิยมต่าง ๆ ของบุคคลต่อการพัฒนาทางการเมือง ระบบการศึกษาของไทยจะมีส่วนเอื้ออำนวย หรือเป็นอุปสรรคต่อการสร้างวัฒนธรรมทางการเมืองให้แก่ประชาชนชาวไทยหรือไม่ เป็นสิ่งที่ผู้วิจัยจะต้องวิเคราะห์ต่อไป ทั้งนี้ระบบการศึกษาที่จะทำการวิจัยนั้น จะต้องมีการศึกษาถึงปรัชญาและการจัดการเกี่ยวกับการศึกษาไทย นอกจากนั้น ลักษณะสังคมภายในสถาบันการศึกษา และวิธีการเรียนการสอนก็เป็นอีกประเด็นหนึ่งที่น่าสนใจสำหรับวิจัยต่อไป

วัฒนธรรมทางการเมืองเป็นแบบแผนอบรม สร้างสรรค์ความรู้สึกนึกคิดต่าง ๆ ของบุคคลทำให้บุคคลมีทัศนภาพทางการเมือง (political orientation) ที่แตกต่างกันออกไปดังนี้คือ

๑. ความรู้และความเชื่อ (Cognitive Orientation) มนุษย์ได้เรียนรู้ก่อให้เกิดความรู้ต่าง ๆ และความเข้าใจถึงการเมือง

๒. ความรู้สึกต่าง ๆ ที่มีต่อการเมือง (Affective Orientation) ความรู้สึกกังวลใจของบุคคล อาจจะเป็นความรู้สึกที่มีความผูกพันและมั่นคงต่อระบบการเมือง หรืออาจจะเป็นความรู้สึกที่ไม่ยอมรับต่อระบบการเมือง ในด้านตรงกันข้ามอาจจะไม่มีความรู้สึกใด ๆ เห็นทางต่อระบบ

๓. ความพิจารณาและความคิดเห็นต่อการเมือง (Evaluative Orientation) ความคิดตั้งกล่าวจะใช้วิจารณ์งานวินิจฉัยการเมือง ซึ่งก่อให้เกิดค่านิยมต่าง ๆ จากความพิจารณา นี้มักจะเป็นพื้นฐานในการเปรียบเทียบ และวิเคราะห์เหตุการณ์ทางการเมืองต่าง ๆ ที่อาจเกิดขึ้น^๑

ความรู้สึก ความรู้ และความพิจารณาต่อการเมืองดังกล่าวก่อให้เกิดวัฒนธรรมทางการเมือง ซึ่งจะทำให้ประชาชนเกิดมีความรู้สึกนึกคิดที่จะมีส่วนร่วมทางการเมืองในสังคมนั้น นี่คือข้อเสนอของ Gabriel A. Almond และ Sidney Verba และนอกจากนี้ท่านทั้งสอง

^๑ Almond, Gabriel A. "Comparative Political System."

ยังได้เสนอต่อไปอีกว่าในสังคมใด ๆ ก็ตามที่ต้องการจะให้มีการปกครองแบบประชาธิปไตย
 ใค้ยอมรับต่อไป ย่อมต้องอาศัยการมีวัฒนธรรมทางการเมืองแบบประชาธิปไตย^๑

ในการวิจัยถึงบทบาทของการศึกษาต่อการพัฒนาทางการเมือง สิ่งหนึ่งที่ลืมไม่ได้คือ ผล
 ผลิตของการศึกษา ซึ่งใ้ก่อให้เกิดกลุ่มชนกลุ่มใหม่ที่เป็นทั้งนักคิด นักสร้างสรรค์หรืออีกนัยหนึ่งก็คือ
 กลุ่มปัญญาชน แต่ปัญญาชนในที่นี้นอกจากจะครอบคลุมไปถึงนิสิตนักศึกษาในมหาวิทยาลัย วิทยาลัยแล้ว
 ยังประกอบไปด้วยกลุ่มชนต่าง ๆ ที่พยายามสร้างสรรค์สังคมใ้ดีขึ้นกว่าเดิม

K.A. Busia ได้ตั้งหลักเกณฑ์ในการตีความหมายของปัญญาชนมีดังนี้ คือ

๑. ปัญญาชนคือผู้ที่มีความสามารถพิเศษ
๒. มีลักษณะที่สามารถรวมเป็นกลุ่ม
๓. มีความรู้สึกรับผิดชอบในปัญหาสังคม
๔. พอใจในฐานะการเป็นปัญญาชน
๕. มีผลงานที่ประจักษ์ เป็นตัวอย่างใ้แก่ผู้อื่น^๒

Kernstein ได้ขยายความออกไปว่า ปัญญาชนนั้นหมายถึงกลุ่มชนที่ประกอบด้วย
 บุคคลที่มีความสามารถพิเศษ เพื่อช่วยแก้ไขปัญหาสังคมต่าง ๆ^๓ เมื่อกิจกรรมทางการเมืองได้
 ขยายตัวออกไปอย่างกว้างขวาง ใ้กลุ่มปัญญาชนใ้ขยายจำนวนออกไปโดยที่มีใ้จำกัด
 อยู่เฉพาะชนชั้นสูงเท่านั้น แต่จะมาจากทุกชนชั้นที่มีความสามารถในการปฏิบัติงาน โดยเฉพาะ
 ในสมัยที่รัฐบาลกำลังมีการเปลี่ยนแปลงและปรับปรุงใ้ทันสมัย ข้อสำคัญในเรื่องส่วนประกอบ
 ของกลุ่มปัญญาชนก็คือ ค่านิยมและทัศนคติของชนกลุ่มใหม่ มีความแตกต่างไปจากกลุ่มปัญญาชนเก่า^๔

^๑ Almond, Gabriel A. and Sidney Verba. The Civic Culture : Political Attitude and Democracy in Five Nations. (Boston : Little Brown, 1965), pp. 12 - 14.

^๒ Busia, K.A. "The Present of Elites and Aspuation of Elites in the Gold Coast", International Social Science Bulletin. 8 (Fall, 1956) p. 426.

^๓ Kernstein, Thom. The New Elites in Asia and Africa : A Comparative Study of Indonesia and Ghana. (New York : Frederick A. Pracger, 1966), p. 6.

^๔ Singer, Marshall R., The Emerging Elite : A Study of Political Leadership in Ceylon. (Cambridge, Mass. : MIT Press, 1964) p. 49.

ดังนั้นการศึกษาดังกล่าวของปัญญาชน จึงเป็นสิ่งที่น่าสนใจอย่างมากอีกประเด็นหนึ่งในการศึกษาประเภทนี้อาจจะอาศัยข้อมูลจากเอกสาร (documentary research) และข้อมูลจากการออกสำรวจ (survey research) เพื่อเป็นประโยชน์ในการศึกษาค้นคว้าเรื่องนี้ Arthur M. Hanhardt Jr., และ William A. Welsh ได้เป็นผู้วางหลักเกณฑ์ในการศึกษาเรื่องนี้โดยการเสนอตัวแปรเกี่ยวกับภูมิหลังถึง ๑๒ ตัวแปร แต่ที่สำคัญ ๆ ที่สามารถจะนำมาวิจัยได้ในขณะนี้ มีดังนี้คือ :-

๑. ภูมิหลังเกี่ยวกับครอบครัว : วันเดือนปี และสถานที่เกิด
เพศ
ภูมิหลังเกี่ยวกับครอบครัว พี่น้อง-ญาติและ
บรรพบุรุษ
สัญชาติเดิมถ้ามี
๒. กระบวนการเรียนรู้ทางการเมือง (socialization)
 - : ศาสนา
 - : บทบาทของบิดามารดาที่มีผลต่อการเมือง
 - : การศึกษา
 - : ดินฐานเดิม
 - : การเป็นสมาชิกองค์กรต่าง ๆ ทั้งทางการเมือง กีฬา ฯลฯ
๓. การทำงาน
 - : งานชิ้นแรกที่ได้ทำ และช่วงเวลาในการทำงานงานชิ้นแรก
 - : การเป็นทหาร
 - : การมีส่วนร่วมได้ติดต่อกับวัฒนธรรมตะวันตก
 - : การมีส่วนร่วมทางการเมือง (ระบอบของการมีส่วนร่วมทางการเมืองมากน้อยแค่ไหน การเป็นสมาชิกองค์กรทางการเมือง)

- : การมีส่วนร่วมในเหตุการณ์ทางการเมืองที่สำคัญ ๆ
- : การได้รับเหรียญเกียรติคุณต่าง ๆ

ตัวแปรต่าง ๆ ของ Hanhardt และ Welsh ยังมีใช้เป็นรายการที่สมบูรณ์ นักแต่ถือว่าเป็นวิธีการรวบรวมข้อมูลที่สำคัญวิธีหนึ่ง ข้อมูลดังกล่าวจะช่วยให้นักวิชาการสามารถนำมาประกอบในการวิเคราะห์ทางด้านความคิด ทักษะ และพฤติกรรมบางอย่างของกลุ่มปัญญาชนนั้น ๆ

นอกจากนี้ ยังช่วยให้วิจัยวิเคราะห์ถึงระบบการสรรหาภายในสังคมอีกด้วย (recruitment system) ซึ่งในทันทีหมายถึงสามารถจะทราบได้ว่ากลุ่มปัญญาชนเหล่านั้นมาจากกลุ่มไหนบ้าง และในอดีตเคยทำงานในตำแหน่งหรือระดับไหนมาบ้าง แต่ทั้งนี้การศึกษาจากภูมิหลังของปัญญาชนอย่างเดียวกันมีคำตอบคำถามที่สำคัญ ๆ บางประการซึ่งนักวิจัยสนใจที่จะค้นคว้า ข้อมูลประเภทนี้อาจจะเป็นข้อมูลที่ช่วยให้เข้าใจถึงพื้นฐานของปัญหา และอาจจะนำมารวมกับข้อมูลอื่น ๆ ได้ เช่น สภาพแวดล้อมภายนอกทั้งทางการเมือง เศรษฐกิจ และสังคม^๒

สภาพแวดล้อมต่าง ๆ ย่อมมีผลกระทบต่อระบบการสรรหาปัญญาชน และกลุ่มผู้นำทางการเมือง การเปลี่ยนแปลงต่าง ๆ ในสภาพแวดล้อมของสังคมย่อมทำให้เกิดกระบวนการเรียกร้องของกลุ่มปัญญาชน เมื่อใดที่การตอบสนองของระบบอยู่ในอัตราที่ค่อนข้างต่ำ หรือช้า

^๑ Hanhardt, Arthur M. Jr., and William A. Welsh. "The Intellectual Politics Nexus: Studies Using a Bibliographical Technique," The American Behavioral Scientist, 7:7 (March 1964) pp.3-7.

^๒ Merritt, Richard L. Systematic Approaches to Comparative Politics. (Chicago: Rand McNally & Co., 1970) p.123.

เกินไป ความไม่พอใจต่าง ๆ ย่อมเกิดขึ้นและเป็นสิ่งที่หลีกเลี่ยงไม่ได้ กลุ่มชนนี้อาจจะมีการ
ก่อตั้งกลุ่มชนใหม่เพื่อการเปลี่ยนแปลงที่รวดเร็ว และวิธีการเรียกร้องก็อาจจะต้องเป็นวิธีการ
ที่รุนแรงก็ได้ กลุ่มชนที่เกิดขึ้นใหม่นี้ อาจจะไม่พอใจต่อระบบเก่า ดังนั้นอาจจะมีการ
ทำนายระบบดั้งเดิม นอกจากนี้ยังมีการทำนายเรื่อยไป จนตัวกลุ่มชนเก่ากลุ่มเดิมที่ไม่สามารถ
จะมีอำนาจในการจัดสรรหา และตอบสนองความต้องการใหม่ ๆ ได้ ฉะนั้นจะเห็นได้ว่าการ
ทำลายเหล่านี้ได้ขยายตัวไปถึงการเปลี่ยนแปลงทั้งระบบการเมือง และตัวผู้บริหารงานด้วย

ปัจจัยอะไรบ้างที่มีผลกระทบต่อระบบการสรรหาผู้นำ และปัญญาชน จะเห็นได้ว่า
ปัจจัยอันแรกที่สำคัญ คือปัจจัยความเจริญไปในแนวทางตะวันตก (Westernization) ซึ่งมี
นักวิชาการหลายท่านได้เสนอว่าความเจริญดังกล่าว คือความเจริญทางด้านการศึกษานั่นเอง
เพราะการศึกษาเป็นวิธีการอย่างหนึ่งที่ทำให้เยาวชนได้มีโอกาสเรียนรู้ถึงความเจริญของโลก
ตะวันตกและต้องการที่จะให้มีการเปลี่ยนแปลงระบบสังคมไปในแนวนั้น^๑ การศึกษายังเป็นเครื่อง
ช่วยส่งเสริมในการเลื่อนวิทยฐานะของบุคคลในสังคม แทนที่จะเป็นเพียงสมาชิกในครอบครัวเท่า
นั้น เพราะการศึกษาเป็นเครื่องมือในการเสริมสร้างให้บุคคลได้มีเครื่องมือวิเศษ (tools) ใน
การเสริมสร้างฐานะทางการเมืองได้ เช่นในกลุ่มประเทศอาฟริกา โดยเฉพาะในประเทศไนจีเรีย
รัฐบาลได้ทำการพัฒนาการศึกษาออกไปอย่างกว้างขวางในทุกระดับ โดยเฉพาะ ไปจนถึงระดับหมู่บ้าน
มีการวางหลักสูตรเบื้องต้น เพื่อให้ชาวบ้านได้มีโอกาสเข้ารับการศึกษาในระดับพื้นฐาน

^๑ Selig L.G. "Elite Recruitment and Political Development" Journal of Politics, 26 August, 1964, p.625.

^๒ Bachrach, Peter. (eds.). Political Elites in A Democracy. (New York: Atherton Press, 1971) p.8.

^๓

Kernstein. Op. Cit., p.10.

โดยสามารถอ่าน-เขียนหนังสือได้ เมื่อมีความสามารถดังกล่าวทำให้ตำแหน่งหน้าที่สูงชันกว่า
เดิม ดังนั้นการศึกษาจึงถือเป็นปัจจัยอันหนึ่งที่ช่วยเสริมสร้างฐานะทางเศรษฐกิจสังคม^๑ และ
เป็นการเพิ่มจำนวนกลุ่มปัญญาชนให้กว้างขวางออกไปอีกด้วย นอกจากนี้การศึกษายังเป็นวิธี
การอย่างหนึ่งที่สามารถจะเป็นเครื่องช่วยใ้ การเสริมสร้างความคิดอ่านอย่างมีเหตุ-ผล โดย
ใช้หลักวิชาการเข้าช่วย และยังเป็นเครื่องช่วยในการเปลี่ยนแปลงค่านิยม ความเชื่อแบบโบราณ
สิ่งสำคัญอีกข้อหนึ่งคือการศึกษายังช่วยใ้ให้มีการปรับปรุงค่านิยมของชนชั้นปกครอง หรือคนรุ่นเก่า
ใ้หันมาใช้วิธีการแก้ไขปัญหามีหลักเกณฑ์ และใช้เหตุ-ผลแทนที่จะใช้จารีตประเพณีความ
เชื่อต่าง ๆ เป็นเครื่องตัดสินอีกด้วย^๒

เมื่อการศึกษาเปิดโอกาสใ้ประชาชน ได้มีส่วนร่วมทางการเมืองมากขึ้น ระบบ
การสรรหาผู้นำเป็นระบบที่เปิดและตอบสนองกับการเปลี่ยนแปลงทางสังคม ก็จะทำให้เกิด
ความมั่นคงขึ้นในระบบใ้ได้ ถ้าการเปลี่ยนแปลงปรับปรุงระบบใ้ทันสมัย เป็นการผสมผสานระหว่าง
กลุ่มผู้นำรุ่นเก่าและกลุ่มผู้นำรุ่นใหม่ การเปลี่ยนแปลงเช่นนั้นเป็นการเปลี่ยนแปลงที่ดีที่สุด
เพราะจะทำให้ไม่เกิดการขัดแย้งระหว่างกลุ่มผู้นำทั้งสองกลุ่ม แต่ถาเมื่อใ้ระบบสรรหาผู้นำ
เป็นระบบที่ปิด และผู้นำรุ่นเก่าไม่ตอบสนองความต้องการของการเปลี่ยนแปลงต่าง ๆ ในสภาพ
แวดล้อม พวกผู้นำรุ่นใหม่ก็อาจจะรวมกันเป็นกลุ่มอิสระ และผลก็อาจจะก่อให้เกิดความไม่มั่นคง

๑

Smythe H.H. and Mabel M. Smythe. The New Nigerian Elite.
(Stanford: Stanford University Press, 1960) p.59, p.81.

๒

Shils, Edward. "The Intellectuals in the Political Development"
World Politics. XII April 1960, p.255.

ต่าง ๆ แก่ระบบ โดยเฉพาะถ้าหากระบบไม่เปลี่ยนแปลงและปรับปรุงไปตามความเจริญต่าง ๆ ในด้านเทคโนโลยีแล้ว^๑ และยังไม่เปิดโอกาสให้ปัญญาชนกลุ่มใหม่ได้เข้ามามีส่วนร่วมทางการเมืองในบางโอกาสก็จะเกิดการเคลื่อนไหวทางการเมือง^๒ และจะกลายไปถึงขั้นการใช้พลังกำลังกันไ้

๑

Cohen, Alvin. "The Technology/Elite Approach to the Development Process: Peruvian Case Study" Economic Development and Culture Change. Vol. 114 (No.3, April 1966) p.325.

๒

Seligman L.G. Op. Cit., p.626.

บทที่ ๓

การพัฒนาทางการเมืองไทย (พ.ศ. ๒๔๓๕ - ๒๔๖๖)

การพัฒนาทางการเมืองไทยก่อน พ.ศ. ๒๔๓๕

อาจกล่าวได้ว่าการพัฒนาทางการเมืองไทยเริ่มต้นขึ้นในสมัยรัชกาลที่ ๕^๑ เมื่อพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงทำการปฏิรูปการปกครองแผ่นดินครั้งใหญ่ใน พ.ศ. ๒๔๓๕ โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อสร้างความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันภายในชาติภายใต้การปกครองอันแท้จริงขององค์พระมหากษัตริย์อันจะนำไปสู่การป้องกันการคุกคามของจักรวรรดินิยมตะวันตกในขณะนั้นอย่างมีประสิทธิภาพ^๒ การที่ดีที่ว่าจุดนี้เป็นจุดเริ่มต้นของการพัฒนาทางการเมืองของไทย เพราะพระราชกรณียกิจดังกล่าวของรัชกาลที่ ๕ เป็นการสร้างระเบียบทางการเมือง (Political Order) โดยมีลักษณะสำคัญ ๓ ประการ ดังนี้^๓

^๑ณรงค์ พรพิริยะกุลชัย, ประเทศไทยกับการพัฒนาการเมือง, (พระนคร : โรงพิมพ์อักษรสัมพันธ์, ๒๕๑๗), หน้า ๑๕.

^๒ปิยนาด บุญนาค, บทบาททางการเมืองการปกครองของเสนาบดีตระกูลบุญนาค, (พระนคร : โรงพิมพ์พิชิตเนตส์, ๒๕๒๐), หน้า ๒.

^๓เอกกมล สายจันทร์, "บทบาทปัญญาชนไทยต่อการพัฒนาการเมือง", ใน กร.ลิขิต ชีวเวคิน(บรรณาธิการ), การพัฒนาการเมืองไทย, (พระนคร : โรงพิมพ์แพรวพิทยา, ๒๕๑๕), หน้า ๒๕๖.

ประการแรก เป็นการเปลี่ยนรูปการปกครองจากแบบเดิม ซึ่งเป็นไปอย่างไม่รัดกุม^๑ อำนาจของรัฐมีเฉพาะในเขตราชธานี และบริเวณใกล้เคียงมาเป็นการรวมอำนาจเข้าสู่ศูนย์กลางภายใต้องค์พระมหากษัตริย์เพียงศูนย์เดียว (Centralization of Power) ซึ่งเป็นการสร้างประเทศให้เป็นอันหนึ่งอันเดียวกันในรูปของ รัฐชาติ อันมีเป็นการสร้างพื้นฐานขั้นต้นในการพัฒนาทางการเมือง เพราะถ้าอำนาจยังคงแยกอยู่ตามตัวบุคคลตามฐานะชาติกำเนิด ตำแหน่งหน้าที่ ศาสนา และท้องถิ่นในรูปการปกครองแบบเดิมแล้ว ก็เป็นการยากต่อการพัฒนาทางการเมืองโดยส่วนรวม^๒

ประการที่สอง การปฏิรูปการปกครองของรัชกาลที่ ๕ เป็นการจำแนกแยกแยะหน้าที่ (Differentiation) กล่าวคือ การเปลี่ยนรูปแบบการปกครองจากจุดศูนย์กลางที่ไม่รัดกุมและซ้ำซ้อนมาเป็นระบบกระทรวง ซึ่งมีการปกครองลดหลั่นกันไปตามลำดับ ทำให้มีการจำแนกงาน

^๑อ่านรายละเอียดใน สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ เจ้าฟ้าจุฑาธุชธราดิลกพรรณานุกาญจนาภิเษกสมรสฯ, "ลักษณะการปกครองประเทศสยามแต่โบราณ", ประวัติศาสตร์และการเมือง, (พระนคร : โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๑๔) หน้า ๘ - ๒๕. และรอง ต๋ายามานนท์ พลตรีคำเนิร เลชะกุล และ วิลาสวงค์ นพรัตน์, ประวัติศาสตร์ไทยสมัยกรุงศรีอยุธยา แผ่นดินสมเด็จพระรามาธิบดีที่ ๑ ถึงแผ่นดินสมเด็จพระนเรศวรมหาราช (กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์สำนักทำเนียบนายกรัฐมนตรี, ๒๕๑๕), หน้า ๑๘ - ๓๕.

^๒อ่านรายละเอียดของสภาพการณ์ทางการเมืองก่อนที่รัชกาลที่ ๕ ทรงปฏิรูปการปกครอง ในมัยนาถ บุณนาค, เรื่องเดิม, หน้า ๑๔๔ - ๒๑๕ และชัยอนันต์ สมุทวณิช, การเมือง-การเปลี่ยนแปลงทางการเมืองไทย, (คณะรัฐศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๑๕), หน้า ๒๑ - ๔๔ (เอกสารอัครโรเนียว)

^๓ฉัตรทิพย์ นาถสุภา (แปล), ลำดับขั้นของการพัฒนาทางการเมือง, (พระนคร : โรงพิมพ์ไทยวัฒนาพานิช, ๒๕๑๖), หน้า ๑๕ - ๕๑.

และหน้าที่ตามความสามารถเฉพาะของบุคคลในกระทรวงต่าง ๆ มากยิ่งขึ้นกว่าในระบบเดิม ก่อให้เกิดความเป็นระบบระเบียบ และการไม่ซ้ำซ้อนของหน้าที่การทำงาน ความรับผิดชอบ และ ควบคุมดูแล ซึ่งถึงแม้ว่าจะเป็นการจำแนกหน้าที่ในระบบหรือสถาบันเดียว คือสถาบันข้าราชการ โดยไม่ได้สร้างสถาบันใหม่ขึ้นมา เช่น ระบบรัฐสภา พรรคการเมือง แต่ก็อาจนับว่าเป็นการสนองตอบความต้องการของสังคมไทยในสภาพการณ์ขณะนั้น ซึ่งจำเป็นต้องเริ่มจากระบบราชการ ก่อน^๑ อาจกล่าวได้ว่า การกระทำดังกล่าวแสดงให้เห็นถึงความพยายามของรัฐบาลในการพัฒนาทางการเมืองไทยด้วย เพราะกระบวนการปฏิรูปการปกครองของรัชกาลที่ ๕ ตรงกับความหมายของการพัฒนาทางการเมืองที่ว่า "ความจำเป็นที่จะมีการก่อร่างโครงสร้างของรัฐบาล และองค์การบริหารของรัฐบาลเพื่อที่จะรับปัญหาที่เกิดขึ้นใหม่ ๆ มาแก้ไขให้สำเร็จลุล่วงไปด้วยดี"^๒

ประการที่สาม เป็นความพยายามระดมมวลชนเข้ามามีส่วนร่วมทางการเมือง กล่าวคือ รัชกาลที่ ๕ ทรงพยายามที่จะให้คณะบุคคลเข้ามามีส่วนร่วมในการปกครองประเทศมากยิ่งขึ้น โดยการจัดตั้งคณะที่ปรึกษาราชการแผ่นดินในรูปของรัฐมนตรีสภาและองคมนตรีสภาใน พ.ศ. ๒๔๑๓ เพื่อให้เป็นสภาที่ปรึกษาและช่วยพระองค์ในการบริหารราชการแผ่นดิน ให้เป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพยิ่งขึ้น^๓ ซึ่งถึงแม้ว่าการตั้งสภาทั้งสองจะไม่ได้คลี่คลายในแง่ของการให้สมาชิกสภาได้มีส่วนร่วมทางการเมืองโดยการแสดงความคิดเห็นต่าง ๆ เพราะสมาชิกสภายังคงขึ้นอยู่กับ

โองกมด สายจันทร์, เล่มที่อ้างแล้ว, หน้า ๒๕๐.

^๒ ชัยอนันต์ สมุทวณิช, แผนพัฒนาการเมืองฉบับแรกของไทย : คำกราบบังคมทูล ความเห็นจัดการเปลี่ยนแปลงราชการแผ่นดิน ร.ศ. ๑๐๓, (พระนคร : โรงพิมพ์อักษรสัมพันธ์, ๒๕๑๓), หน้า ๑๐ - ๑๓.

^๓ ชัยอนันต์ สมุทวณิช, การเมือง-การเปลี่ยนแปลงทางการเมืองไทย (พ.ศ. ๑๘๘๓ - ๒๔๗๕), หน้า ๖๕.

กับค่านิยมในระบบอาวุโสตามแบบเดิม จึงไม่กล้าแสดงความคิดเห็นอะไร^๑ จนในที่สุดสภาทั้งสองต้องถูกยกเลิกไป แต่ก็ได้แสดงถึงความพยายามขององค์พระมหากษัตริย์ที่จะกระจายอำนาจในการปกครองประเทศไปสู่สถาบันทางการเมืองอื่น ๆ นอกเหนือจากสถาบันพระมหากษัตริย์ และเป็นการพยายามฝึกให้สมาชิกของสภาทั้งสองได้มีบทบาทในการมีส่วนร่วมทางการเมือง ทั้งสภาทั้งสองนี้ นักวิชาการบางท่าน^๒ ก็วิเคราะห์ว่าเป็นการสร้างสถาบันทางการเมืองเพื่อสนับสนุนการต่อสู้เพื่ออำนาจของรัชกาลที่ ๕ จากสมเด็จพระยาบรมมหาศรีสุริยวงศ์ (ช่วง บุนนาค) ศูนย์อำนาจเดิม ด้วยเหตุนี้เมื่อรัชกาลที่ ๕ ทรงรวมอำนาจทางการเมืองได้แล้ว และเมื่อสมเด็จพระยา ถึงแก่พิราลัย ใน พ.ศ. ๒๔๒๕ แล้ว ความจำเป็นในการใช้สถาบันทั้งสองนี้จึงลดน้อยลง ไม่ว่าจะการตั้งสภาทั้งสองจะมีจุดมุ่งหมายที่แท้จริงอย่างไรก็ตาม แต่โดยรูปแบบที่แสดงออกมาสะท้อนให้เห็นถึงความพยายามของรัชกาลที่ ๕ ในการตั้งสถาบันทางการเมืองผ่านนิติบัญญัติ และขยายการมีส่วนร่วมทางการเมือง และจากความพยายามที่ไม่ได้ผลนี้เอง ทำให้รัชกาลที่ ๕ ทรงตระหนักถึงความสำคัญของการให้การศึกษาแก่ประชาชน เพื่อเป็นพื้นฐานในการให้เกิดกระบวนการเรียนรู้ทางการเมืองอันนำไปสู่ความเข้าใจ และความสนใจในการเข้ามามีส่วนร่วมทางการเมืองต่อไป และอาจด้วยเหตุนี้จึงทำให้รัชกาลที่ ๕ ทรงดำเนินการปฏิรูปการศึกษาอย่างจริงจัง และเป็นงานสำคัญยิ่งอย่างหนึ่งในรัชสมัยของพระองค์^๓ อย่างไรก็ดีแม้ว่าความพยายามของรัชกาลที่ ๕ ที่จะให้ขุนนางในระดับสูงเข้ามามีส่วนร่วมทางการเมือง

^๑ เอกสารรัชกาลที่ ๕ บ.๔/๑๖ กองจดหมายเหตุแห่งชาติ เรื่อง พระราชดำรัสตอบความเห็นของผู้จะให้เปลี่ยนการปกครอง จ.ศ. ๑๒๔๗.

^๒ เช่น ดร.ชยันต์ สมุทวนิช, การเมือง—การเปลี่ยนแปลงทางการเมืองไทย..., หน้า ๒๓ - ๒๕.

^๓ โปรดอ่านรายละเอียดใน วุฒิชัย มูลศิลป์, การปฏิรูปการศึกษาในรัชกาลที่ ๕, (พระนคร : สำนักพิมพ์สมาคมสังคมนักศึกษาแห่งประเทศไทย, ๒๕๑๖)

ไม่ประสบความสำเร็จดังกล่าว แต่พระองค์ก็ยังพยายามให้ประชาชนสามัญเข้ามามีส่วนร่วมทาง
 การเมืองในระดับท้องถิ่น โดยทรงให้สิทธิแก่ราษฎรที่จะเลือกผู้ปกครองตนเอง เป็นครั้งแรกคือการ
 เลือกผู้ใหญ่บ้านทั้งหลายรวมกันเลือกกำนัน^๑ และยังทรงส่งเสริมให้ประชาชนมีส่วนในการบริหาร
 ท้องถิ่นของตนเองในด้านการรักษาความสะอาดของเมือง ตลอดจนดูแลถนนหนทาง เป็นการทำ
 ประโยชน์แก่ตนเองและส่วนรวมในรูปของสุขาภิบาล^๒ ซึ่งนับเป็นการฝึกมวลชนสามัญให้เข้ามามี
 ส่วนร่วมทางการเมืองในระดับท้องถิ่น ด้วยเหตุนี้จึงน่าจะกล่าวได้ว่ารัชกาลที่ ๕ ได้ทรงพยายาม
 กระจายอำนาจของพระองค์ในการปกครองประเทศไปสู่มวลชนให้เข้ามามีส่วนร่วมในการปกครอง
 บ้านเมือง ซึ่งถึงแม้จะยังไม่สมบูรณ์ แต่ก็แสดงถึงความพยายามในระยะเบื้องต้น

แม้พระราชกรณียกิจหลายประการแสดงให้เห็นว่ารัชกาลที่ ๕ ทรงนิยมว่าการปกครอง
 ระบบประชาธิปไตยเป็นสิ่งที่ดีงาม และเหมาะสมที่จะใช้เป็นระบบการปกครองประเทศ แต่
 พระองค์ยังไม่ทรงเห็นสมควรที่จะพระราชทานรัฐธรรมนูญซึ่งเป็นกลไกสำคัญในการปกครองระบบ
 นี้แก่ประชาชนชาวไทยในขณะนั้น เนื่องจากประชาชนส่วนใหญ่ยังขาดความรู้ความเข้าใจการ
 ปกครองบ้านเมืองตามระบอบประชาธิปไตย ถึงทรงมีพระราชดำรัสว่า "...ข้าพเจ้าไม่มีความ
 รังเกียจอันใดซึ่งจะมีกฎหมายกำหนดพระบรมราชานุญาตของพระเจ้าแผ่นดิน เช่นประเทศทั้งปวง
 มีกำหนดต่าง ๆ กัน..." และ "...ถ้าจะมีปาลีเมนต์ จะไม่มีผู้ใดซึ่งสามารถเป็นเมมเบอร์ได้สัก

^๑ วิชาสว่างค์ พงศ์บุตร, แบบเรียนสังคมศึกษาประวัติศาสตร์ไทยชั้นมัธยมศึกษาตอน
 ปลาย, (พระนคร : สำนักพิมพ์ไทยวัฒนาพานิช, ๒๕๑๔) หน้า ๒๔.

^๒ พระราชกำหนดสุขาภิบาล กรุงเทพฯ ร.ศ. ๑๑๖ ใน ป.ก.ศ. ๑๖ หน้า ๑๒๘ -
 ๑๓๕ และพระราชหัตถเลขารัชกาลที่ ๕ เกี่ยวกับภารกิจของกระทรวงมหาดไทย เล่มที่ ๑ หน้า
 ๒๓๘ - ๒๔๓ กระทรวงมหาดไทย พิมพ์เมื่อ พ.ศ. ๒๕๑๓ อ้างถึงใน ชัย เรื่องศิลป์, ประวัติศาสตร์
 ไทย สมัย พ.ศ. ๒๓๕๒ - ๒๕๕๓ ก้านสังคม, (พระนคร : สำนักพิมพ์เรื่องศิลป์, ๒๕๑๔),
 หน้า ๔๓๘ - ๔๔๐.

ที่คน และโดยว่าจะมีเมมเบอร์เหล่านั้นเจรจาการค้า ก็ไม่เข้าใจในราชการทั้งปวงทั่วถึง เพราะไม่มีความรู้ และการฝึกอันใดแต่เดิมมาเลย ก็คงจะทำให้การทั้งปวงไม่มีอันใดสำเร็จไปได้ และจะเป็นที่ทวาทันของราษฎรซึ่งไม่เข้าใจเรื่องราวอันใด เพราะไม่ได้ฝึกไม่ได้ต้องการเกิดขึ้นในใจเลย..."^๑

พระราชดำรัสดังกล่าวแสดงให้เห็นว่า รัชกาลที่ ๕ ทรงเห็นควรที่จะให้ประเทศไทยมีกฎหมายรัฐธรรมนูญกำหนดพระบรมราชาญาทุกประเทศประชาธิปไตยในทวีปยุโรป แต่เมื่ออุปสรรคในข้อที่ว่า ประชาชนชาวไทยยังไม่มีความรู้ความเข้าใจในการปกครองตามระบอบประชาธิปไตย ตลอดจนยังไม่ให้ความสนใจในการปกครองบ้านเมืองเท่าที่ควร ดังนั้นการที่จะนำระบบการปกครองประชาธิปไตยมาใช้โดยไม่มีกรวางรากฐานในด้านการศึกษาก่อนย่อมจะนำมาซึ่งผลร้ายมากกว่าผลดี ด้วยเหตุนี้จึงได้ทรงดำเนินการปฏิรูปประเทศในด้านต่าง ๆ ซึ่งเอื้อต่อการสร้างกระบวนการเรียนรู้ทางการเมือง (Political Sociolization) ในระบอบประชาธิปไตยให้แก่ราษฎร เช่นการจัดการศึกษาตามแบบแผนใหม่ การจัดการสาธารณสุข การเลิกทาส ฯลฯ การสร้างกระบวนการเรียนรู้ทางการเมืองเพื่อเป็นพื้นฐานให้ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมในทางการเมืองการปกครอง เช่นนี้เป็นลักษณะหนึ่งของการพัฒนาทางการเมือง^๒

เนื่องจากการปฏิรูปการเมืองการปกครองของรัชกาลที่ ๕ มีลักษณะดังกล่าว จึงนับได้ว่า การพัฒนาการเมืองของไทยได้รับการวางรากฐานในรัชกาลนี้ พระบาทสมเด็จพระ

^๑ชัชชัย บุรุษพันธ์, การเมืองและพรรคการเมืองไทย, (พระนคร : สำนักพิมพ์ไอเคียนส์ไตร์, ๒๕๑๑), หน้า ๔๑ - ๔๓.

^๒Lucian W. Pye, Aspects of Political Development (Boston and Toronto : Little, Brown and Company, 1966), pp. 33 - 55.

พระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ ๗ ได้ทรงวิจารณ์การปฏิรูปดังกล่าวว่า รัชกาลที่ ๕ ได้ทรงจัดการเปลี่ยนแปลงวิธีการปกครองประเทศเป็นลำดับมา ล้วนเหมาะกับเหตุการณ์ และเหมาะสมกับเวลาไม่ช้าเกินไป ไม่เร็วเกินไป^๑ ถึงแม้ว่ารัชกาลที่ ๕ จะไม่ทรงประสบความสำเร็จในการจัดตั้งคณะที่ปรึกษาราชการแผ่นดิน ซึ่งเป็นส่วนหนึ่งของการพัฒนาการเมือง แต่พระองค์ก็ประสบความสำเร็จในการวางระเบียบการบริหารราชการแผ่นดิน ซึ่งได้เป็นรากฐานการปกครองของไทยในสมัยต่อมาจนถึงปัจจุบัน^๒ รัชกาลที่ ๕ จึงทรงเป็นผู้เริ่มดำเนินการพัฒนาการเมืองให้แก่ประเทศไทยในเบื้องต้นซึ่งเป็นการปูพื้นฐานของการพัฒนาทางการเมืองเท่านั้น ยังไม่จักอยู่ในขั้นของการพัฒนาทางการเมืองอย่างแท้จริง^๓ พระองค์ได้ทรงตั้งความหวังไว้ว่า

"ฉันจะให้ลูกศิษย์ราชทูตของชวัญแก่พลเมืองในทันทีที่ขึ้นสู่อำนาจบัลลังก์ ในขณะที่สืบตำแหน่งกษัตริย์ กล่าวคือฉันจะให้เขาให้ป่าสีเมนต์และคอนสตีติวชัน"^๔

^๑พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว, พระราชนิพนธ์คานำพระราชดำรัสในพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงแถลงพระบรมราชาธิบายแก้ไขการปกครองแผ่นดิน (พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้พิมพ์ในงานบำเพ็ญกุศลเนื่องในวันคล้ายวันสวรรคตของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวรัชกาลที่ ๕ พ.ศ. ๒๔๗๐)

^๒ณรงค์ พรพิริยะกุลชัย, เรื่องเดิม, หน้า ๓๔.

^๓เอกกมล สายจันทร์, "บทบาทปัญญาชนไทยต่อการพัฒนาการเมือง", เล่มที่อ้างแล้ว, หน้า ๒๒๔.

^๔ชัชชัย บุรุษพัฒน์, เรื่องเดิม, หน้า ๔๑ - ๔๓.

ใน พ.ศ. ๒๕๕๓ เมื่อรัชกาลที่ ๖ ขึ้นครองราชย์ก็ไต่ทรงมีพระราชดำรัสว่า

"ข้าพเจ้ามีภารกิจสำคัญซึ่งได้รับมอบจากสมเด็จพระบรมชนกนาถประการหนึ่ง คือ การมีคอนสติติวชัน และปารีสเมนต์ ซึ่งพระองค์ไต่ทรงวางดูทางรัฐประศาสน์นโยบายไว้แล้ว เมื่อพลเมืองของเรามีความรู้อบรมเมื่อใด ข้าพเจ้าจะรีบปฏิบัติตามพระกระแสรับสั่งของ สมเด็จพระชนกนาถทันที"^๑

พระราชดำรัสดังกล่าวทำให้คณะบุคคลกลุ่มหัวใหม่ซึ่งประกอบด้วย นายทหารบก ทหารเรือ และพลเรือนจำนวนหนึ่งเกิดความหวังว่ารัชกาลที่ ๖ จะพระราชทานรัฐธรรมนูญ แก่ประชาชนชาวไทยในไม่ช้าหลังจากที่ขึ้นครองราชย์แล้ว จนกระทั่งถึง พ.ศ. ๒๕๕๔ ความหวังนี้ก็ยังไม่เป็นความจริง ซึ่งก่อให้เกิดความไม่พอใจแก่กลุ่มบุคคลดังกล่าว^๒ ประกอบ กับเหตุผลอื่น ๆ เช่น ความไม่พอใจเกี่ยวกับเรื่องกองเสือป่า การลงโทษเขียนนายทหาร คุ้มเหตุผลอันไม่สมควร เป็นต้น คุ้มเหตุผลนี้กลุ่มบุคคลดังกล่าวจึงชักชวนกันก่อการกบฏขึ้นใน พ.ศ. ๒๕๕๔ อันเป็นที่รู้จักกันในนามของ "กบฏ ร.ศ. ๑๓๐" โดยมีจุดมุ่งหมายที่จะเปลี่ยนแปลงการปกครองจากระบบสมบูรณาญาสิทธิราชมาเป็นระบอบประชาธิปไตย แต่การกบฏดังกล่าวประสบความล้มเหลว กลุ่มผู้ก่อการกบฏทางการจับกุมได้ แต่ก็ไม่ได้รับการลงโทษอย่าง รุนแรง เพราะรัชกาลที่ ๖ ทรงพระราชทานอภัยโทษให้ อย่างไรก็ตามก็ดีการกระทำของบุคคล

^๑ว.ธ. ประสังสิจิต, แผ่นดินสมเด็จพระปกเกล้าฯ, (พระนคร : โรงพิมพ์ มกุฎราชกิจ, ๒๕๐๕), หน้า ๘๖.

^๒พระเจ้าวรวงศ์เธอ พระองค์เจ้าจุลจักรพงษ์, เจ้าชีวิต, (พระนคร : สำนักพิมพ์คลังวิทยา, ๒๕๐๕), หน้า ๑๓๕.

กลุ่มนี้ไม่มีส่วนกระตุ้นต่อการเปลี่ยนแปลงการปกครอง พ.ศ. ๒๔๗๕ ด้วย^๑ ในขณะที่เดียวกันก็ทำให้รัชกาลที่ ๖ ทรงตระหนักถึงความจำเป็นที่ต้องมีการพัฒนาทางการเมืองแต่ก็ยังไม่เห็นว่าจะไม่ถึงเวลาอันสมควรที่จะพระราชทานรัฐธรรมนูญ เพราะประชาชนยังไม่มีความรู้ความเข้าใจการปกครองระบอบประชาธิปไตยอย่างเพียงพอ พร้อมทั้งทรงตั้งเงื่อนไขการให้คิดให้รอบคอบเสียก่อนที่จะกระทำการใด ๆ ลงไปว่าจะได้ผลประโยชน์คุ้มค่าหรือไม่ โดยทรงตั้งปัญหาให้พิจารณา ๓ ประการคือ^๒

ประการแรก ลัทธิหรือวิธีการนั้น ๆ จะเหมาะสมกับคนไทยหรือไม่

ประการที่สอง สภาพแห่งเมืองไทยในเวลานั้น ควรใช้ลัทธิหรือวิธีการนั้น ๆ ได้หรือยัง

ประการที่สาม ถ้าจะใช้ลัทธิหรือวิธีการนั้น ๆ จะเป็นประโยชน์แก่ชนหมู่มากทั่วไป หรือจะเป็นประโยชน์แก่สำหรับตัวเอง และพวกพ้องที่เป็นชนหมู่น้อย

ถ้าราษฎรยังไม่สามารถตอบปัญหาทั้งสามประการนี้ได้จนเป็นที่แน่ใจแล้ว ก็ทรงขออย่าให้ราษฎรเหมาเอาว่าลัทธิหรือวิธีการนั้น ๆ เป็นของดีและน่านิยมเสมอไป เพราะสภาพสังคมของประเทศยุโรปกับเมืองไทยต่างกัน สิ่งซึ่งเป็นคุณสำหรับพวกยุโรปอาจเป็นโทษสำหรับไทยได้^๓

^๑โปรดอ่านรายละเอียดใน ร้อยตรีเหรียญ ศรีจันทร์และร้อยตรีเนตร พูนวิวัฒน์, กบฏ รศ. ๑๓๐ (พระนคร : เจริญวิทย์การพิมพ์, ๒๕๑๗), ชัยอนันต์ สมุทวณิช, การเมือง-การเปลี่ยนแปลงทางการเมืองไทย (พ.ศ. ๑๘๘๓ - ๒๔๗๕), และแกมสุข นุ่มนนท์, กบฏ รศ. ๑๓๐ (พระนคร : สถาบันไทยคดีศึกษา มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๒๑)

^๒ไพฑูริย์ ช่างเรียน, เรื่องเดิม, หน้า ๓๗.

^๓ไพฑูริย์ ช่างเรียน, เรื่องเดียวกัน, หน้าเดียวกัน และอ่านรายละเอียดใน ชัยอนันต์ สมุทวณิช, การเมืองการเปลี่ยนแปลงทางการเมืองไทย (พ.ศ. ๑๘๘๓ - ๒๔๗๕), หน้า ๑๒๘ - ๑๔๒.

อย่างไรก็ดี ดังได้กล่าวแล้ววาระกลางที่ ๒ ทรงตระหนักถึงความจำเป็นในการพัฒนาการเมือง ดังนั้นจึงได้ทรงตั้งคุลิตธานีขึ้น โดยให้เป็นเมืองสมมติเพื่อใช้ทดลองปฏิบัติการปกครองตามระบอบประชาธิปไตย ซึ่งถึงแม้ว่าจะเป็นการทดลองปฏิบัติในวงแคบ ๆ คือในหมู่ข้าราชการบริหารผู้ใกล้ชิดของพระองค์เพียง ๒๐๐ คน โดยให้ฝึกหัดปกครองตนเองในฐานะพลเมือง แต่ก็มิได้ว่าการกระทำดังกล่าวเป็นการพัฒนาการเมืองได้ เพราะอาจเป็นพื้นฐานในการเตรียมประชาชนชาวไทยโดยส่วนรวมให้ปกครองตนเองตามระบอบประชาธิปไตยต่อไปในอนาคต^๑ ดังจะเห็นได้จากพระราชดำรัสในวันเปิดศาลารัฐบาลของคุลิตธานี ดังนี้

"การงานฝ่ายรัฐบาล และฝ่ายนคราภิบาลก็ถ่ายแบบมาจากของ เป็นจริงทั้งนั้น วิชาการที่ดำเนินเป็นไปนี้ เป็นการทดลองว่าจะเป็นโยบายใดเพียงใด เพื่อเป็นตัวอย่างสำหรับธานีให้แน่ชัดเสียก่อน.....วิธีการดำเนินการในธานีเล็ก ๆ ของเราเป็นอย่างไร ก็ตั้งใจไว้ว่าจะให้ประเทศสยามได้ทำเช่นเดียวกัน แต่จะให้เป็นการสำเร็จรวดเร็วกว่าธานีเล็กนี้ ก็ยังทำไปทีเดียวยังไม่ได้ โดยมีอุปสรรคบางอย่าง"

การทดลองการปกครองแบบประชาธิปไตยในคุลิตธานี คือ มีการแบ่งเขตการปกครอง แต่ละเขตมีนคราภิบาลเป็นหัวหน้าฝ่ายปกครอง มีสถานที่ทำการของรัฐบาลอย่างถาวร มีการแต่งตั้งเจ้าหน้าที่ของรัฐบาลทุกหน่วย ให้ราษฎรมีสิทธิจับจองที่ดิน เช่าหรือซื้อ

^๑ชัยอนันต์ สมุทวณิช, "บทวิจารณ์หนังสือคุลิตธานี เมืองประชาธิปไตยของพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว", อักษรศาสตร์วิจารณ์ ปีที่ ๑, ฉบับที่ ๒ (กรกฎาคม, ๒๕๑๖), หน้า ๕๑.

^๒จอมมรรคณารักษ์ (เรียบเรียง), คุลิตธานีเมืองประชาธิปไตยของพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว, (พระนคร : หอสมุดแห่งชาติ, ๒๕๑๓), หน้า ๗๘.

ที่ดินเพื่อทำการปลูกสร้างบ้านเรือนสำหรับอยู่อาศัยและประกอบอาชีพ รัฐบาลกำหนดพิทักษ์ อัตรากาสิโนที่ดินและรายได้ อนุญาตให้มีการตั้งพรรคการเมืองเพื่อต่อสู้กันในการการเมือง อันนำไปสู่การเลือกผู้แทนราษฎรที่เรียกว่า เซนส์บุรุษ เข้าไปทำงานแทน และเพื่อประชาชนแห่งคูลิตธานี ในขณะที่เดียวกันรัฐบาลก็ให้สิทธิเสรีภาพแก่หนังสือพิมพ์ที่จะวิจารณ์เกี่ยวกับการเมืองได้อย่างเต็มที่^๑

ถึงแม้ว่า รัชกาลที่ ๖ ทรงพยายามดำเนินการพัฒนาทางการเมืองอีกขั้นหนึ่ง โดยการทดลองการปกครองแบบประชาธิปไตยในคูลิตธานีดังกล่าวมาแล้ว แต่การพัฒนาทางการเมืองของพระองค์ประสบความสำเร็จไม่ทรงสามารถเปลี่ยนแปลง การปกครองในคูลิตธานีมาขยายใช้กับการปกครองประเทศในแง่ของความเป็นจริงได้ ซึ่งทั้งนี้อาจเป็นเพราะสาเหตุหนึ่งคือข้อจำกัดในเงื่อนไขของเวลาแห่งการครองราชย์ของ พระองค์ซึ่งมีระยะเวลาสั้นเกินไป (รัชกาลที่ ๖ ครองราชย์ระหว่าง พ.ศ. ๒๔๕ - ๒๔๖๘)

ต่อมาในสมัยรัชกาลที่ ๗ พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวได้ทรงตั้ง อภิรัฐมนตรีสภาขึ้นเพื่อตอบสนองต่อพระราชประสงค์ที่จะสร้างเสถียรภาพให้แก่องค์พระ มหากษัตริย์และฐานะของพระราชวงศ์ซึ่งได้เสื่อมลงในสมัยรัชกาลที่ ๖^๒ เนื่องจาก ประชาชนเริ่มเสื่อมศรัทธาและความเชื่อถือในสถาบันพระมหากษัตริย์ จึงเป็นความ จำเป็นสำหรับพระมหากษัตริย์พระองค์ใหม่ คือรัชกาลที่ ๗ ในการที่จะสร้างความเชื่อมั่น ขึ้นใหม่โดยวิธีการสร้างเสถียรภาพความมั่นคงให้แก่สถาบันไม่ใช้ให้แก่บุคคลดังแต่ก่อน

^๑โปรดอ่านรายละเอียดใน ชัยอนันต์ สมุทวณิช, การเมือง-การเปลี่ยนแปลง... และไพบูลย์ ช่างเรือน, เรื่องเดิม.

^๒ณรงค์ พรพิริยะกุลชัย, เรื่องเดิม, หน้า ๓๓๗.

^๓ชัยอนันต์ สมุทวณิช, การเมือง-การเปลี่ยนแปลงทางการเมืองไทย (พ.ศ. ๑๙๕๓ - ๒๔๗๕), หน้า ๑๓๘ - ๑๔๐.

คงจะเห็นได้จากวัตถุประสงค์สำคัญของการจัดตั้งอภิรัฐมนตรีสภาข้อหนึ่ง คือ ความปรารถนาที่จะมีสถาบันใดสถาบันหนึ่งคอยยับยั้งเหนี่ยวรั้งการใช้พระราชอำนาจของพระมหากษัตริย์ การที่พระมหากษัตริย์ภายใต้ระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์ทรงสร้างสถาบันอภิรัฐมนตรีสภาขึ้นมา เพื่อจำกัดการใช้พระราชอำนาจของพระองค์เช่นนี้เป็นการแสดงถึงความต้องการให้มีการมีส่วนร่วมทางการเมืองของกลุ่มบุคคลอื่น นอกเหนือจากองค์พระมหากษัตริย์ ซึ่งอาจจัดเป็นลักษณะหนึ่งของการพัฒนาทางการเมือง

นอกจากนี้ใน พ.ศ. ๒๔๓๐ รัชกาลที่ ๗ ยังได้ทรงจัดตั้งสภากรรมการองคมนตรีชั้น^๒ โดยมีพระราชประสงค์ที่จะฝึกฝนงานค่านักจากรัฐสภาด้วยวิธีมอบร่างพระราชบัญญัติที่สำคัญให้สภากรรมการองคมนตรีพิจารณา โดยมีระเบียบวิธีการพิจารณากฎหมายเช่นเดียวกับรัฐสภา ทำการประชุมปรึกษากันตามแบบอย่างของสภาผู้แทนราษฎร ซึ่งอาจกล่าวได้ว่าเป็นการพัฒนาทางการเมืองขึ้นมามากอีกชั้นหนึ่ง ซึ่งแสดงให้เห็นว่ารัชกาลที่ ๗ คงทรงตระหนักว่าการปกครองประเทศจำเป็นต้องได้รับการปรับปรุงให้เหมาะสมกับความเจริญของโลก และตามสภาพของสังคมไทยในขณะนั้น ซึ่งคนไทยได้รับการศึกษาสูงขึ้นทั้งภายในและต่างประเทศ มีความคิดความอ่านและความสนใจทางการเมืองและต้องการเข้ามามีส่วนร่วมทางการเมือง การปกครองบ้านเมืองมากขึ้น พระองค์น่าจะทรงเห็นว่าการปกครองที่เหมาะสมสำหรับประเทศไทยก็คือการปกครองในระบอบประชาธิปไตย แต่แม้กระนั้นก็ตามพระองค์ทรงมีพระราชดำริว่า ก่อนที่จะพระราชทานรัฐธรรมนูญให้แก่ราษฎรไทยนั้นควรทำการวางแผนดำเนินการเป็นขั้น ๆ อย่างค่อยเป็นค่อยไป โดยต้องให้การศึกษาด้านการเมืองแก่ประชาชน

^๑ ชัยอนันต์ สมุทวณิช, เล่มเดียวกัน, หน้า ๑๘๐.

^๒ โปรดอ่านรายละเอียดเกี่ยวกับเรื่องนี้ใน ชัยอนันต์ สมุทวณิช, "การปฏิรูปพื้นฐานการปกครองแบบประชาธิปไตยในสมัยราชาธิปไตย", สัตถการเมือง (พระนคร : สุวรรณสาส์น, ๒๕๑๔) หน้า ๑ - ๔.

เพื่อให้เกิดความสำนึกทางการเมืองในหมู่ประชาชนเสียก่อน เป็นการช่วยให้ประชาชนสามารถ
ควบคุมดูแลของตนในสภาได้อย่างแท้จริง และทำให้ผู้แทนเองก็ตระหนักถึงหน้าที่และความ
รับผิดชอบของตนเอง ทั้งนี้การปรับปรุงองคมนตรีสภาโดยการจัดตั้งสภากรรมการองคมนตรี
ดังกล่าว จึงเป็นก้าวแรกของการปฏิรูปฐานการปกครองระบอบประชาธิปไตย งานก้าวต่อไป
คือการสนับสนุนองค์การปกครองตนเองในระดับท้องถิ่น คือเทศบาล เพื่อให้ประชาชนเริ่มรู้จัก
ควบคุมตัวแทนในระดับท้องถิ่น คือเทศบาลเสียก่อนที่จะก้าวกระโดดไปควบคุมตัวแทนในระดับ
ชาติคือ สภาผู้แทนราษฎร รัชกาลที่ ๗ ทรงเห็นว่าการค่อย ๆ เปลี่ยนแปลงทีละขั้นตอนเช่นนี้
ย่อมจะมีผลดีต่อการระดมการเรี่ยไรทางการเมืองแบบประชาธิปไตยของประชาชน และน่าจะ
ทำให้โอกาสในการปกครองประเทศโดยระบอบประชาธิปไตยประสบความสำเร็จมากยิ่งขึ้น^๑
จึงทรงมีพระราชดำริที่จะดำเนินการเป็นขั้นตอนนี้ดังกล่าว และใน พ.ศ. ๒๔๗๔ ขณะที่
พระองค์เสด็จประพาสสหรัฐอเมริกา ได้พระราชทานสัมภาษณ์แก่นักหนังสือพิมพ์ว่าพระองค์
ทรงเตรียมการที่จะพระราชทานรัฐธรรมนูญให้แก่ราษฎรของพระองค์ แต่เป็นสิ่งที่จะให้จาก
เบื้องบนลงมาสู่เบื้องล่าง ไม่ใช่ผลของการเรียกร้องจากมหาชนทั่วไป และเมื่อเสด็จกลับ
มาถึงประเทศไทยพระองค์ได้มีพระราชดำรัสสั่งให้พระยาภิรมย์ภักดีที่ปรึกษาฯ ที่ปรึกษาฯ
กระทรวงการต่างประเทศ และนายเรมอน สตีเวนส์ ที่ปรึกษากระทรวงการต่างประเทศ
พิจารณาร่างรัฐธรรมนูญขึ้นโดยด่วนว่า

"ฉันมีความประสงค์จะให้รัฐธรรมนูญแก่ราษฎรโดยเร็วที่สุด และต้องให้ทันในวันที่
๖ เมษายน พ.ศ. ๒๔๗๕ ซึ่งเป็นวันครบรอบมหาจักรี"^๒

^๑ ชัยอนันต์ สมุทวณิช, การเมือง-การเปลี่ยนแปลง....., หน้า ๒๕๑ - ๒๕๒.

^๒ ขจิตถัย บุรุษพิณ, เรื่องเก็บ, หน้า ๑๐๘.

ปรากฏว่ารัชกาลที่ ๗ ไม่ทรงสามารถพระราชทานรัฐธรรมนูญฉบับที่ร่างขึ้น^๑ แก่ประชาชนชาวไทยดังพระราชประสงค์ เพราะได้รับการคัดค้านจากอภิรัฐมนตรีสภา และพระบรมวงศานุวงศ์ ประกอบกับทรงประสบปัญหาที่ต้องรับมือแก้ไขอย่างเร่งด่วน คือปัญหาเศรษฐกิจของประเทศซึ่งอยู่ในฐานะที่เลวร้ายอย่างยิ่ง^๒ โดยมีสาเหตุมาจากภาวะเศรษฐกิจตกต่ำทั่วโลก และสาเหตุจากภายในประเทศเอง ภัยเหตุนี้จึงทำให้การพัฒนาทางการเมืองในแนวพระราชดำริของรัชกาลที่ ๗ ต้องหยุดชะงักลง และคณะราษฎรได้ใช้สาเหตุที่รัชกาลที่ ๗ ไม่ทรงสามารถแก้ไขเศรษฐกิจของประเทศให้กลับสู่ภาวะปกติได้เป็นข้ออ้างประการหนึ่งในการทำการเปลี่ยนแปลงการปกครอง เมื่อวันที่ ๒๔ มิถุนายน พ.ศ. ๒๔๗๕

พัฒนาการทางการเมืองไทยตั้งแต่ พ.ศ. ๒๔๗๕ - พ.ศ. ๒๕๑๖

สาเหตุของการเปลี่ยนแปลงการปกครอง พ.ศ. ๒๔๗๕ อาจสรุปสาเหตุของการเปลี่ยนแปลงการปกครอง พ.ศ. ๒๔๗๕ ได้ดังนี้^๓

๑. ความก้าวหน้าในการศึกษาแบบตะวันตกและบทบาทของหนังสือพิมพ์ การศึกษาแบบตะวันตกของไทยได้รับการวางรากฐานอย่างจริงจังในสมัยรัชกาลที่ ๕ และได้รับการปรับปรุงให้ดีขึ้นเรื่อย ๆ ในสมัยต่อมา จนถึงก่อนการเปลี่ยนแปลงการปกครอง ปรากฏว่าทำให้ราษฎรที่ได้รับการศึกษาแบบตะวันตกมีความสนใจในการเมือง และการปกครองประเทศมากยิ่งขึ้น และได้แสดงออกโดยการเขียนบทความลงในหน้าหนังสือพิมพ์ ปรากฏว่าในสมัยรัชกาลที่ ๕ มีการออกหนังสือพิมพ์ไทย ฝรั่งเศส จีน ทั้งที่เป็นรายวันและรายอื่น ๆ รวม ๔๕ ฉบับ กิจกรรมหนังสือพิมพ์เจริญขึ้นอย่างรวดเร็ว ถึงสมัยรัชกาลที่ ๖ มีหนังสือพิมพ์ที่เป็นรายวัน รายสัปดาห์ รายทศ รายักษ์ รายเดือน ทั้งภาษาไทย จีน อังกฤษ รวมถึง ๑๓๓ ฉบับ^๔ ซึ่งลงบทความและข่าวคราวทางการเมืองทั้งภายใน

^๑โปรดอ่านรายละเอียดใน ศาสตราจารย์รอง ศยามานนท์, ประวัติศาสตร์ไทยในระบอบรัฐธรรมนูญ, (กรุงเทพฯ : ไทยวัฒนาพานิช, ๒๕๒๐), หน้า ๖ - ๓๕.

^๒พรภิรมณ์ เอี่ยมธรรม, บทบาททางการเมืองของหนังสือพิมพ์ไทย (๒๔๗๕ - ๒๔๘๘), (กรุงเทพฯ : ไทยวัฒนาพานิช, ๒๕๒๐) หน้า ๑๐ - ๑๑.

และต่างประเทศ ตลอดจนบทความทางเศรษฐกิจ และวิทยาการสมัยใหม่ การที่กิจการหนังสือพิมพ์ มีความเจริญเช่นนี้ ย่อมแสดงถึงความสนใจใกรู้ และความต่องการมีส่วนร่วมทางการเมืองการปกครองของประชาชน ซึ่งยังผลให้หนังสือพิมพ์กลายเป็นเวทีที่สำคัญ สำหรับการวิพากษ์วิจารณ์ผลงานของรัฐบาล และคนของรัฐบาล ประกอบกับรัชกาลที่ ๖ เองทรงสนพระทัยในการดำเนินงานและการเขียนหนังสือพิมพ์เป็นพิเศษ พระองค์ทรงนิยมการใช้วิธีเขียนโต้ตอบหนังสือพิมพ์ที่วิพากษ์วิจารณ์งานของรัฐบาลมากกว่าที่จะใช้พระราชอำนาจ โดยมีได้ถือว่าทรงเป็นพระมหากษัตริย์ในระบอบสมบูรณาญาสิทธิราช จนถึงกับมีผู้กล่าวว่าหนังสือพิมพ์ในสมัยของพระองค์มีเสรีภาพค่อนข้างมากเกินกว่าที่พลเมืองจะพึงมี ไม่ว่าในระบอบการปกครองแบบใด เพราะถึงแม้จะมีกฎหมาย "พระราชกำหนดลักษณะหนังสือพิมพ์ ร.ศ. ๑๑๘" แต่กฎหมายฉบับนี้ไม่ได้จำกัดเสรีภาพของบุคคล แต่ได้แสดงการรับรู้อันเรื่องเสรีภาพและการแสดงความคิดเห็นโดยสุจริตที่มีได้มีเจตนาจะก่อให้เกิดความเสียหายโดยไม่มีมูล จึงอาจนับว่าเป็นกฎหมายเกี่ยวกับเสรีภาพของประชาชนที่ก้าวหน้าฉบับหนึ่ง^๑ และอาจนับได้ว่าเป็นพัฒนาการทางการเมืองที่สำคัญในการเปิดโอกาสให้ประชาชนสามัญได้เข้ามีส่วนร่วมทางการเมืองการปกครองประเทศอย่างมีระเบียบในกรอบของเสรีภาพ^๒ ทั้ง ๆ ที่สมัยนั้นเป็นสมัยของการปกครองในระบอบสมบูรณาญาสิทธิราช นับได้ว่าหนังสือพิมพ์และการศึกษาแบบตะวันตกมีส่วนสำคัญอย่างยิ่งในการส่งเสริมพัฒนาการทางการเมืองในประเทศนี้

ต่อมาในสมัยต้นรัชกาลที่ ๗ มีเหตุการณ์ต่าง ๆ เกิดขึ้นเช่น ปัญหาเศรษฐกิจตกต่ำ การปลดข้าราชการ ฯลฯ ซึ่งทำให้หนังสือพิมพ์มีบทบาทและอิทธิพลต่อความคิดทางการเมือง

^๑ อุตธรณ์ พลกุล, "เสรีภาพหนังสือพิมพ์", บันทึกข่าวประจำปี พ.ศ. ๒๕๑๑

(กรุงเทพฯ : สรรพบุรุษการพิมพ์, ๒๕๑๑) หน้า ๕๓.

^๒ Lucian W. Pye, Aspect of Political Development,

pp. 33 - 55.

ของประชาชนมากยิ่งขึ้นโดยที่ผู้สนใจเข้ามีส่วนร่วมในทางการเมือง ได้พยายามชี้ให้เห็นความบกพร่องของระบอบการปกครองแบบเก่าโดยผ่านทางหนังสือพิมพ์ ดังนั้นจึงอาจกล่าวได้ว่าหนังสือพิมพ์มีบทบาทในการปฏิวัติฐานความคิดประชาธิปไตยใน ๒ แนว ดังนี้^๑

๑. ชี้ให้เห็นถึงข้อบกพร่องของการปกครอง ระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์
๒. นำความคิดเกี่ยวกับการปกครองในระบบประชาธิปไตยมาเสนอ และให้เหตุผล

สนับสนุน

เมื่อรัชกาลที่ ๗ เสด็จไปรักษาพระเนตรยังต่างประเทศ หนังสือพิมพ์ไทยใหม่ลงบทนำส่งเสด็จ "Bon Voyage" และให้ความหวังว่าพระองค์จะได้ทรงศึกษาวิธีการทางประชาธิปไตยแบบตะวันตกเพื่อนำมาใช้ปรับปรุงบ้านเมืองให้ทันสมัย^๒

นอกเหนือจากการที่หนังสือพิมพ์ต่างพากันลงบทความเรียกร้องให้มีการปกครองระบอบประชาธิปไตยอย่างกว้างขวางแล้ว หนังสือพิมพ์ยังมีส่วนสำคัญในการเร่งเร้าให้ประชาชนต้องการให้มีการเปลี่ยนแปลงการปกครองเร็วยิ่งขึ้น คือ การที่หนังสือพิมพ์ไปไต่ข่าว เรื่องการที่รัฐบาลจะตั้งรัฐสภาขึ้นช่วยในการปกครองประเทศ จึงต่างพากันประโคมข่าวนี้อย่างกริกโครม ซึ่งทำให้ประชาชนเกิดความสนใจ บางคนถึงกับเขียนบทความส่งลงหนังสือพิมพ์แสดงความคิดเห็นสนับสนุนในการตั้งรัฐสภา^๓ ความสนใจของประชาชนในเรื่องนี้เป็นไปอย่างกว้างขวาง กว้างหูนี้เมื่อรัฐบาลแถลงข่าวปฏิเสศการตั้งรัฐสภา จึงทำให้หนังสือพิมพ์ และประชาชนรู้สึกผิดหวังและ

^๑พรภิรมย์ เอี่ยมธรรม, เรื่องเกม, หน้า ๒๔.

^๒สนธิ เจริญรัฐ, โอ.....ว่า อาณาประชาราษฎร์, (กรุงเทพฯ : แพรวพินทยา, ๒๕๐๗), หน้า ๘๕.

^๓ไทยหนุ่ม, ๑๘ - ๒๕ เมษายน พ.ศ. ๒๔๗๐ อ้างถึงในพรภิรมย์, เรื่องเกม, หน้า ๓๔.

โกรธเคืองรัฐบาลมาก? และยังเป็นสิ่งชักจูงให้เกิดความรู้สึกที่ต้องการเปลี่ยนแปลงการปกครอง มากยิ่งขึ้นในหมู่นักชนรุ่นหนุ่มสมัยนั้น^๒

๒. ตัวอย่างของการเปลี่ยนแปลงการปกครองจากระบบสมบูรณาญาสิทธิราชย์มาสู่ระบบประชาธิปไตยในประเทศไทยที่ญี่ปุ่น ตุรกี อิหร่าน และจีน^๓ การศึกษาแบบตะวันตกที่เผยแพร่ไปยังประเทศไทยที่ญี่ปุ่น ตุรกี อิหร่าน และจีน เป็นเหตุจูงใจสำคัญประการหนึ่งที่ทำให้เกิดความนิยมการปกครองในระบบรัฐธรรมนูญในหมู่นักชนรุ่นหนุ่มที่ได้รับการศึกษาแบบตะวันตกในประเทศเหล่านั้น ญี่ปุ่นเป็นประเทศที่เปลี่ยนแปลงการปกครองมาสู่ระบบใหม่อย่างสงบเรียบร้อย ด้วยการผ่อนปรนประนีประนอมระหว่างพระจักรพรรดิ โทกูงุ และสามัญชน พระจักรพรรดิโก่พระราชทานรัฐธรรมนูญแก่ปวงชนชาวญี่ปุ่นใน พ.ศ. ๒๔๓๑ ซึ่งนับเป็นก้าวแรกที่นำไปสู่การปกครองระบอบประชาธิปไตยอย่างสมบูรณ์ต่อไป ส่วนประเทศตุรกี อิหร่าน และจีน ต้องผ่านขั้นตอนของการปฏิวัติก่อนที่จะมีการประกาศใช้รัฐธรรมนูญในการปกครองประเทศ ใน พ.ศ. ๒๔๑๕ พ.ศ. ๒๔๕๕ และ พ.ศ. ๒๕๕๕ ตามลำดับ การเปลี่ยนการปกครองจากระบบสมบูรณาญาสิทธิราชย์มาเป็นระบอบประชาธิปไตยตามแบบตะวันตกที่ปรากฏในประเทศไทยที่ญี่ปุ่น ตุรกี อิหร่าน และจีน เป็นตัวอย่างที่กระตุ้นให้ชาวไทยกลุ่มที่ได้รับการศึกษาและแนวความคิดแบบตะวันตกต้องการการเปลี่ยนแปลงทางการเมืองไปสู่ระบอบประชาธิปไตยเช่นเดียวกัน

^๑สว่าง ลานเหลือ, ๓๓ ปีแห่งการปฏิวัติ, (กรุงเทพฯ : มหาวิทยาลัยรามคำแหง, ๒๕๑๔), หน้า ๕๓.

^๒ปรีดี พนมยงค์, บางเรื่องเกี่ยวกับภารกิจตั้งคณะราษฎรและระบบประชาธิปไตย, (กรุงเทพฯ : นิติเวช, ๒๕๑๕), หน้า ๑๘.

^๓โปรดอ่านรายละเอียดใน รอง ศยามานนท์, เรื่องเดิม, หน้า ๕ - ๑๘.

๓. การเคลื่อนย้ายของกลุ่มนักเรียนไทยในทวีปยุโรป เพื่อเปลี่ยนแปลงการปกครอง
 เนื่องจากรัชกาลที่ ๕ ทรงตระหนักถึงความสำคัญของการศึกษาตามแบบตะวันตกดังกล่าวแล้ว จึง
 ทรงส่งเสริมให้มีการสอบไล่ชิงทุนเล่าเรียนหลวงไปศึกษาวิชา ณ ทวีปยุโรป ต่อมาในสมัยรัชกาล
 ที่ ๖ นักเรียนที่ไปศึกษาวิชา ณ ทวีปยุโรปทวีจำนวนมากขึ้น โดยที่นักเรียนไทยเหล่านี้ได้ไปเห็น
 ความเจริญทางด้านศิลปวิทยาการ และการเมืองการปกครองของประเทศที่ตนได้ไปศึกษาเล่าเรียน
 จึงมีความคิดอยากจะให้ประเทศไทยเจริญก้าวหน้าเช่นนั้นบ้าง และวิถีทางหนึ่งก็คือการที่ต้องให้
 ประชาชนมีส่วนร่วมทางการเมืองการปกครอง โดยผ่านระบบการปกครองแบบประชาธิปไตย ดัง
 ประเทศต่าง ๆ ในทวีปยุโรป" กลุ่มนักเรียนไทยในต่างประเทศที่มีแนวความคิดร่วมกันดังกล่าว
 จึงรวมคิดก่อการที่จะให้มีการปกครองระบอบประชาธิปไตยขึ้นในประเทศไทย ดังพลโทประยูร
 ภมรมนตรี ผู้ก่อการคนหนึ่งได้กล่าวว่า

"ปฏิสนธิการเปลี่ยนแปลงการปกครอง พ.ศ. ๒๔๗๕ ได้กำเนิดขึ้น ณ กรุงปารีส
 โดยนายปรีดี พนมยงค์กับข้าพเจ้าสองคนได้เริ่มก่อหวอด รวมคิดการเปลี่ยนแปลงการปกครอง
 มาเป็นคู่แรก จึงได้ชักชวนเพื่อนร่วมใจมาได้ ๗ ท่าน"^๒

กลุ่มบุคคลดังกล่าวได้มีการประชุมกันที่บ้านพักของพลโทประยูร ภมรมนตรี ซึ่งขณะนั้น
 มียศเป็นร้อยโทประยูร ภมรมนตรี ณ กรุงปารีส ใน พ.ศ. ๒๔๖๙ ที่ประชุมลงมติให้นายปรีดี
 พนมยงค์ เป็นประธานกลุ่ม และได้มีการลงมติก่อตั้งคณะราษฎรขึ้นด้วยในเวลาเดียวกัน พร้อม
 กับกำหนดวัตถุประสงค์ของคณะราษฎรที่จะทำการเปลี่ยนแปลงการปกครองจากระบอบสมบูรณา-
 ญาสิทธิราชย์มาเป็นระบอบการปกครองที่มีพระมหากษัตริย์อยู่ภายใต้กฎหมายรัฐธรรมนูญ และ
 จะดำเนินการต่อไปตามหลัก ๖ ประการ คือ หลักเอกราชในการเมือง เศรษฐกิจ การศาล

^๑ รุ่ง กยามานนท์, เรื่องเดิม, หน้า ๒๐ - ๒๑.

^๒ พลโทประยูร ภมรมนตรี, บันทึกเรื่อง "การเปลี่ยนแปลงการปกครอง ๒๔๗๕",
 กรุงเทพฯ, โรงพิมพ์เฟื่องอักษร, ๒๕๑๗.

หลักความปลอดภัย หลักความสมบูรณ์ของราษฎรในทางเศรษฐกิจ หลักสิทธิเสมอภาค หลักเสรีภาพ และหลักการศึกษา

ปรากฏว่าหลังการก่อตั้งคณะราษฎรไม่นาน นายปรีดี พนมยงค์ ก็เดินทางกลับมารับราชการในกระทรวงยุติธรรม ต่อมาได้รับพระราชทานบรรดาศักดิ์เป็นหลวงประดิษฐมนูธรรม และเป็นอาจารย์โรงเรียนกฎหมายด้วย ในระหว่างนั้นก็ยังคงดำเนินการตามแผนการ เปลี่ยนแปลงการปกครองกับพรรคพวกที่ขยายการรวมกลุ่มกันมากขึ้น นอกจากนี้ยังได้กำลังสนับสนุนจากศิษย์ที่โรงเรียนกฎหมายจำนวนหนึ่งที่เลื่อมใสในตัวนายปรีดี และปรากฏว่าสองสามปีก่อนการปฏิวัติ คณะราษฎรก็ได้นายทหารชั้นผู้ใหญ่เข้ามาเป็นพรรคพวก เช่น พันเอก พระยาพลพลพยุหเสนา จเรทหารปืนใหญ่ พันเอกพระยาทรงสุรเดช อาจารย์ใหญ่วิชาทหารประจำโรงเรียนนายร้อย และ พันเอก พระยาฤทธิอัคเนย์ ผู้บังคับการกรมทหารปืนใหญ่ที่ ๑ รักษาพระองค์ เป็นต้น นายทหารเหล่านี้ได้นำทหารใต้บังคับบัญชาส่วนหนึ่งมารวมมือกับฝ่ายพลเรือนของคณะราษฎรเตรียมการที่จะทำการเปลี่ยนแปลงการปกครอง

๔. คุณภาพข้าราชการและเศรษฐกิจตกต่ำ เศรษฐกิจของไทยตกต่ำลงตั้งแต่สมัยรัชกาลที่ ๖ เนื่องจากการใช้จ่ายอย่างฟุ่มเฟือยในราชสำนัก^๑ ประกอบกับเกิดอุทกภัยครั้งใหญ่ทำให้การปลูกข้าวเสียหายมาก และต่อมาเกิดภาวะฝนแล้งอีกซึ่งกระทบกระเทือนต่อการผลิตข้าวเช่นเดียวกัน เป็นเหตุให้ข้าวสำหรับบริโภคภายในมีปริมาณลดลง รัฐบาลแก้ไขปัญหาดังกล่าวการประกาศห้ามส่งออกข้าวออกนอกประเทศ ซึ่งเป็นผลให้เกิดการลดคอขายทางเศรษฐกิจและเป็นภาระหนักในด้านการคลังแก่รัฐบาล ปรากฏว่างบประมาณระหว่าง พ.ศ. ๒๔๖๓ ถึง พ.ศ. ๒๔๖๔ ใช้จ่ายมีจำนวนสูงกว่ารายได้มาก^๒ รัชกาลที่ ๖ พยายามแก้ไขโดยตั้งสภาการคลังขึ้นเพื่อพิจารณาตัดทอนรายจ่ายแผ่นดินประจำปี และตั้งกรรมการองคมนตรีเพื่อตรวจจั่งงบประมาณ

^๑ รอง ศยามานนท์, เรื่องเดิม, หน้า ๒๕.

^๒ ไปรคอร่ามรายละเอียดยใน พรเพ็ญ อ้นตระกูล, การใช้จ่ายเงินแผ่นดินในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว (พ.ศ. ๒๔๕๓ - ๒๔๖๔) วิทยานิพนธ์อักษรศาสตรมหาบัณฑิต แผนกวิชาประวัติศาสตร์, ๒๕๖๗.

แต่ก็ไม่สามารถแก้ไขให้งบประมาณสมดุลได้จนถึงสิ้นรัชกาล ดังนั้นเมื่อรัชกาลที่ ๗ ขึ้นครองราชย์ใน พ.ศ. ๒๔๖๘ พระองค์จึงต้องเผชิญกับปัญหาใหญ่ทางเศรษฐกิจเรื่องรายจ่ายท่วมรายได้ในงบประมาณ จึงโปรดให้ทำการลดหย่อนราชการ คือปลดข้าราชการส่วนหนึ่งที่เหลือเพื่อออกจากราชการให้รับบำเหน็จบำนาญแทน และตัดรายจ่ายที่ฟุ่มเฟือยและไม่จำเป็นลง รวมทั้งเงินเคื่อนที่พระองค์ได้รับจากรัฐบาลด้วย ดังนั้นเศรษฐกิจของประเทศจึงเริ่มฟื้นตัวขึ้นใน พ.ศ. ๒๔๗๐ แต่ไม่นานนักเศรษฐกิจของไทยก็ตกต่ำลงอีกเนื่องจากผลกระทบของเศรษฐกิจตกต่ำทั่วโลก รัชกาลที่ ๗ ก็ทรงแก้ไขปัญหาค้ำววิธีการต่าง ๆ เช่น การปลดข้าราชการออกรับพระราชทานบำเหน็จบำนาญ ยุบกระทรวงและมณฑลที่ไม่จำเป็น ออกกฎหมายขึ้นอัตราภาษีและจัดเก็บอากรบางประเภท รวมทั้งการตัดเงินที่รัฐบาลถวายพระองค์ลงอีก ปรากฏว่ากลยุทธ์ทั้งสองนี้สร้างความเคือคร้อนอย่างยิ่งให้แก่ข้าราชการและประชาชน ซึ่งเป็นผลให้ข้าราชการและประชาชนบางกลุ่มมีความโหม่เอียงต้องการเปลี่ยนแปลงการปกครอง โดยหวังว่าการปกครองในระบบใหม่จะทำให้ชีวิตความเป็นอยู่ของตนดีขึ้น

๕. แนวพระราชดำริทางการเมืองของพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว

ถึงได้กล่าวมาแล้วว่ารัชกาลที่ ๗ ทรงนิยมระบอบการปกครองแบบประชาธิปไตย ถึงกับทรงพระราชดำริที่จะพระราชทานรัฐธรรมนูญแก่ประชาชนชาวไทย แต่ได้รับการคัดค้านจากคณะอภิรัฐมนตรีด้วยเหตุผลที่ว่าประชาชนชาวไทยยังขาดการศึกษาอบรมเกี่ยวกับระบบการปกครองแบบใหม่ อย่างไรก็ตามก็พระองค์ก็ได้ทรงแสดงออกซึ่งความนิยมระบบการปกครองแบบนี้ในหลายประการ เช่น การร่างรัฐธรรมนูญ การตั้งกรรมการองคมนตรีซึ่งทำหน้าที่เสมือนรัฐสภา การที่ทรงมีความนิยมระบบการปกครองแบบนี้น่าจะเป็นกำลังใจให้แก่วงก่อกองเปลี่ยนแปลงการปกครองที่จะเปลี่ยนแปลงการปกครองไปสู่ระบบที่พระมหากษัตริย์เองทรงนิยมโดยปริยาย ดังข้อความว่า

"เมื่อพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงมีพระราชหฤทัยในด้านการปกครองถึงที่ได้พรรณามาแล้ว ก็ยอมเป็นกำลังใจแก่วงก่อกองเปลี่ยนแปลงการปกครองโดยปริยายเสมือนซึ่งโพรงให้กระรอกโดยปริยาย ในที่นี้หมายถึงการกระซิบบอกเล่าเรื่องนั้นกันต่อ ๆ มา

ในที่สุด พวกก่อการก็ได้ลงมือทำการเปลี่ยนแปลงการปกครองของประเทศสยาม เมื่อวันที่ ๒๔ มิถุนายน พ.ศ. ๒๔๗๕"^๑

เมื่อคณะราษฎรทำการเปลี่ยนแปลงการปกครองจากระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์ มาเป็นระบอบประชาธิปไตยโดยพระมหากษัตริย์ทรงอยู่ภายใต้รัฐธรรมนูญ ประเทศไทยก็จะมีการพัฒนาการทางการเมืองจากระบบการปกครองแบบเดิม ซึ่งจำกัดการมีส่วนร่วมทางการเมืองการปกครองของประชาชนสามัญไปสู่การให้โอกาสประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมทางการเมืองการปกครองมากขึ้น โดยการแสดงออกต่าง ๆ เช่น การตั้งพรรคการเมือง การเลือกตั้งผู้แทนของตนเข้าเป็นคณะรัฐบาลและสมาชิกสภาผู้แทนราษฎร ตลอดจนการมีเสรีภาพในการคิด การพูด การเขียน เป็นต้น แต่ในความเป็นจริงกลับปรากฏว่าหลังการเปลี่ยนแปลงการปกครองแล้ว พัฒนาการทางการเมืองของไทยกลับอยู่ในรูปแบบของการปกครองแบบประชาธิปไตยที่เป็นไปในทางทฤษฎี มิได้เป็นไปในทางปฏิบัติซึ่งอาจพิจารณาได้จากประเด็นต่อไปนี้

๑. รัฐธรรมนูญและการมีส่วนร่วมทางการเมืองและการปกครองของประชาชน
คณะราษฎรและผู้สนับสนุนการกระทำของคณะราษฎรมักอ้างสาเหตุในการเปลี่ยนแปลงการปกครอง สาเหตุหนึ่งว่าการที่รัชกาลที่ ๑ ทรงเลื่อนเวลาพระราชทานรัฐธรรมนูญซึ่งเป็นกฎหมายหลักในการปกครองประเทศออกไปเพราะประชาชนไม่พร้อม ทำให้คณะราษฎรต้องตกอยู่ในภาวะจำเป็นที่ต้องบีบบังคับเพื่อให้มีการปกครองภายใต้รัฐธรรมนูญขึ้นให้ได้^๒ แต่เมื่อคณะราษฎรเปลี่ยนแปลงการปกครองได้สำเร็จและประกาศใช้ "รัฐธรรมนูญการปกครองแผ่นดินสยามชั่วคราว พ.ศ. ๒๔๗๕" คณะราษฎรก็แสดงให้เห็นปรากฏว่าคณะราษฎรมีความเห็น

^๑รอง ศยามานนท์, เรื่องเดิม, หน้า ๓๕.

^๒ช้อยอนันต์ สมุทวณิช, "อุกมการกับความเป็นจริงในการเมืองไทย", ชีวิตของประเทศไทย, (กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์หลายสื่อไทย, ๒๕๒๑), หน้า ๑๗.

เช่นเดียวกับคณะกรรมาธิการของรัฐสภาที่ ๗ ที่ว่าราษฎรไทยยังไม่พร้อมต่อการเลือกตั้งผู้แทนราษฎรโดยตรง ดังจะเห็นได้จากข้อกำหนดของธรรมนูญซึ่งระบุฐานะเปลี่ยนแปลงของสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรตามกวดสมัยดังนี้

สมัยที่ ๑ นับตั้งแต่วันที่รัฐธรรมนูญการปกครองนี้เป็นต้นไปจนกว่าจะถึงเวลาที่สมาชิกในสมัยที่ ๒ จะเข้ารับตำแหน่ง ให้คณะราษฎรซึ่งมีคณะผู้รักษาพระนครฝ่ายทหารเป็นผู้ใช้อำนาจแทนจัดตั้งผู้แทนราษฎรชั่วคราวขึ้นเป็นจำนวน ๓๐ นายเป็นสมาชิกในสภา

สมัยที่ ๒ ภายในเวลา ๒ เดือน หรือจนกว่าประเทศเป็นปกติเรียบร้อย สมาชิกในสภาจะต้องมีบุคคล ๒ ประเภททำกิจกรรมร่วมกัน คือ ประเภทที่ ๑ ผู้แทนราษฎรจะได้เลือกขึ้น ประเภทที่ ๒ ผู้เป็นสมาชิกอยู่แล้วในสมัยที่ ๑ จำนวนเท่ากับสมาชิกประเภทที่ ๑ ถ้าจำนวนเกินให้เลือกกันเองว่าผู้ใดจะคงเป็นสมาชิกต่อไป ถ้าจำนวนขาด ให้ผู้ที่มิได้อยู่แล้วเลือกบุคคลใด ๆ เข้าแทนจนครบ

สมัยที่ ๓ เมื่อจำนวนราษฎรทั่วพระราชอาณาเขตได้สอบไล่ชั้นประถมศึกษาได้เป็นจำนวนเกินกว่าครึ่ง และอย่างช้าต้องไม่เกิน ๑๐ ปี นับตั้งแต่วันที่ใช้รัฐธรรมนูญการปกครองนี้ สมาชิกในสภาผู้แทนราษฎรจะต้องเป็นผู้ที่ราษฎรได้เลือกตั้งขึ้นเองทั้งสิ้น สมาชิกประเภทที่ ๒ เป็นอันไม่มีอีกต่อไป

ธรรมนูญการปกครองฉบับชั่วคราวแสดงว่าคณะราษฎรได้อำนาจควบคุมการปกครองไว้ทั้งหมด แม้แต่เสนาบดีก็ตั้งขึ้นกับคณะราษฎร และจะเห็นได้ว่าคณะราษฎรเองก็ยังคงการจำกัดสิทธิของประชาชนในการเข้ามีส่วนร่วมทางการเมืองการปกครองตามหลักการปกครองแบบประชาธิปไตย โดยอ้างว่าเพื่อให้ประชาชนมีโอกาสเรียนรู้และเข้าใจการปกครองแบบใหม่นี้ได้ โดยการศึกษานั้นสามารถเลือกผู้แทนราษฎรที่เข้ามาเป็นตัวแทนในรัฐสภาได้โดยไม่ต้องมีสมาชิกประเภทที่สองที่ได้รับการแต่งตั้งจากคณะราษฎรคอยเป็นที่ได้ยงอยู่ดังต่อไปนี้ ฉะนั้นจึงให้เวลา

สำหรับราษฎรในการปรับตัวให้เข้ากับระบอบใหม่เป็นเวลาานถึง ๑๐ ปี^๑ ซึ่งรัฐธรรมนูญฉบับ
ถาวร พ.ศ. ๒๔๙๕ ก็กำหนดเงื่อนไขเช่นเดียวกัน^๒ และสืบเนื่องจากการที่คณะราษฎรได้ทำ
การบริหารประเทศโดยจำกัดสิทธิของประชาชนเช่นนี้เอง จึงเป็นเหตุสำคัญประการหนึ่งที่ทำ
ให้รัชกาลที่ ๗ ทรงสละราชสมบัติเมื่อวันที่ ๒ มีนาคม พ.ศ. ๒๔๗๗ กิ่งข้อความในพระราช
หัตถเลขาครั้งนี้^๓

บ้านโนน

แครนลี่. ประเทศอังกฤษ

เมื่อพระยาพหลพลพยุหเสนาพบกับพวก ได้ทำการยื่อกอำนาจการปกครองโดยใช้กำลังทหาร
ในวันที่ ๒๕ มิถุนายน พ.ศ. ๒๔๗๕ แล้วได้มีหนังสือมาอัญเชิญข้าพเจ้าให้ดำรงในตำแหน่ง
พระมหากษัตริย์ภายใต้รัฐธรรมนูญ ข้าพเจ้าได้รับคำเชิญนั้นเพราะเข้าใจว่าพระยาพหลฯ และ
พวกจะสถาปนารัฐธรรมนูญตามแบบอย่างประเทศทั้งหลายซึ่งใช้ในการปกครองตามหลักนั้น
เพื่อให้ประชาราษฎรได้มีสิทธิที่จะออกเสียงในวิธีดำเนินการปกครองประเทศและนโยบายต่าง ๆ
ดีจะเป็นผลได้เสียแก่ประชาชนทั่วไป ข้าพเจ้ามีความเต็มใจในวิธีการเช่นนั้นอยู่แล้ว และ
กำลังคำริจะจัดการเปลี่ยนแปลงการปกครองของประเทศสยามให้เป็นไปตามรูปนั้น โดยมีให้
มีการกระทบกระเทือนอันร้ายแรง เมื่อเรามีเหตุรุนแรงขึ้นเสียก่อน และเมื่อผู้ก่อการ
รุนแรงนั้นอ้างว่ามีความประสงค์จะสถาปนารัฐธรรมนูญขึ้นเท่านั้น ก็เป็นอันไม่ผิดกับหลักการ
ที่ข้าพเจ้ามีความประสงค์อยู่เหมือนกัน ข้าพเจ้าจึงเห็นควรโน้มตามความประสงค์ของผู้ก่อการ
ยื่อกอำนาจนั้นไว้เพื่อหวังความสงบราบรื่นในประเทศ ข้าพเจ้าได้พยายามช่วยเหลือในการที่

^๑ รัชสมัยที่ สมุทวานิช, "อุดมการณ์กับความเป็นจริงในการเมืองไทย", เล่มที่
อ้างแล้ว, หน้า ๑๘.

^๒ ปรอง ศยามานนท์, เรื่องเดิม, หน้า ๕๕.

^๓ ปรอง ศยามานนท์, เรื่องเดิม, หน้า ๘๗ - ๘๘.

จะรักษาความสงบระบอบความ เพื่อให้การเปลี่ยนแปลงอันสำคัญนั้นเป็นไปโดยราบรื่นที่สุดที่จะเป็นได้
 แลกความพยายามของข้าพเจ้าไว้หมด โดยเหตุที่ผู้ก่อการเปลี่ยนแปลงการปกครองหาได้กระทำ
 ใ้บังเกิดมีความเสรีภาพในการเมืองอย่างบริบูรณ์ขึ้นไม่ และมีได้ฟังความคิดเห็นของราษฎร
 โดยแท้จริง และจากรัฐธรรมนูญทั้ง ๒ ฉบับ จะพึงเห็นได้ว่า อำนาจที่จะดำเนินนโยบายต่าง ๆ
 นั้น จะตกอยู่แก่คณะผู้ก่อการและผู้สนับสนุนเป็นพวกพ้องเท่านั้นมิได้ตกอยู่กับผู้แทนราษฎร
 เป็นผู้เลือก เช่น ในฉบับชั่วคราวแสดงให้เห็นว่า ถ้าผู้ใดไม่ได้รับความเห็นชอบของผู้ก่อการ
 จะไม่ให้เป็นผู้แทนราษฎรเลย ฉบับถาวรได้มีการเปลี่ยนแปลงให้ดีขึ้น ตามคำร้องขอของ
 ข้าพเจ้า แต่ก็ยังให้มีสมาชิกซึ่งตนเลือกเอง เข้ากำกับ สภาผู้แทนราษฎรถึงครึ่งหนึ่ง
 การที่ข้าพเจ้าได้ขียนยอมให้มีสมาชิก ๒ ประเภท ก็โดยหวังว่าสมาชิกประเภทที่ ๒ ซึ่งข้าพเจ้า
 ตั้งนั้น จะเลือกจากบุคคลที่รอบรู้การงาน และชำนาญในวิธีดำเนินการปกครองประเทศโดยทั่ว ๆ ไป
 ไปไม่จำกัดว่าเป็นพวกใดคณะใด เพื่อจะได้ช่วยเหลือนำทางให้แก่สมาชิกซึ่งราษฎรเลือกตั้งขึ้นมา
 แรกนั้นเมื่อถึงเวลาที่จะตั้งสมาชิกประเภทที่ ๒ ขึ้น ข้าพเจ้าหาได้มีโอกาสแนะนำวิธีการ
 เลือกเลย และคณะรัฐบาลก็เลือกเอาแต่เฉพาะผู้ที่เป็นพวกของตนเองเกือบทั้งสิ้น มิได้
 คำนึงถึงความชำนาญ นอกจากนี้ คณะผู้ก่อการบางส่วนได้มีความคิดที่จะเปลี่ยนแปลง
 โครงการเศรษฐกิจของประเทศอย่างใหญ่หลวง จึงเกิดแตกร้างกันขึ้นเอง ในคณะผู้ก่อการและ
 พวกพ้อง จนต้องมีการปิดสภาและกใช้รัฐธรรมนูญบางมาตรา โดยคำแนะนำของคณะรัฐบาล
 ซึ่งถือตำแหน่งอยู่ในเวลานั้น ทั้งนี้เป็นเหตุให้มีการแบ่งพวกในเมือง ต่อมาพระยาพหลา
 กับพวกก็กลับเข้าทำการยี่ต่ออำนาจโดยกำลังทหารเป็นครั้งที่ ๒ และแทนนี้มากความหวังที่จะให้
 มีการเปลี่ยนแปลงต่าง ๆ เป็นไปโดยราบรื่นก็ลดน้อยลง

เนื่องจากเหตุที่คณะผู้ก่อการมิได้กระทำให้มีเสรีภาพในการเมืองอันแท้จริง และ
 ประชาชนไม่ได้ออกแสดงก่อกองที่จะดำเนินนโยบายอันสำคัญต่าง ๆ จึงเป็นเหตุให้มีการ
 กบฏขึ้น ถึงกับต้องต่อสู้ฆ่าฟันกันเองระหว่างคนไทย

เมื่อข้าพเจ้าได้ร้องขอให้เปลี่ยนแปลงรัฐธรรมนูญเสียให้เขารูปประชาธิปไตยอันแท้จริง
 เพื่อให้เป็นที่พอใจแก่ประชาชน คณะรัฐบาลและพวกซึ่งกุมอำนาจอยู่บริบูรณ์ในเวลานี้ ไม่

ยินยอม ข้าพเจ้าใคร่ร้องขอให้ราษฎรได้มีโอกาสออกเสียงก่อนที่จะเปลี่ยนหลักการและนโยบายอันสำคัญ มีผลได้เสียแก่พลเมือง รัฐบาลก็ไม่ยินยอม และแม้แต่การประชุมในสภาผู้แทนราษฎรในเรื่องสำคัญ เช่น เรื่องคำร้องขอต่าง ๆ ของข้าพเจ้า สมาชิกก็มีไม่มีโอกาสพิจารณาเรื่องโดยต้องแท้และละเอียด ลออเสียก่อน เพราะถูกเร่งรัดให้ลงมติอย่างรีบด่วนภายในวาระประชุมเดียว นอกจากนี้รัฐบาลได้ออกกฎหมายใช้วิธีปราบปรามบุคคล ซึ่งถูกหาว่าทำความผิดทางการเมือง ในทางที่ผิดยุติธรรมของโลก คือไม่ให้โอกาสต่อสู้คดีในศาล มีการชำระโดยคณะกรรมการอย่างลับไม่เปิดเผย ซึ่งเป็นวิธีการที่ข้าพเจ้าไม่เคยใช้ในเมื่ออำนาจสิทธิขาดยังอยู่ในมือของข้าพเจ้าเอง และข้าพเจ้าใคร่ร้องขอให้เลิกใช้วิธีที่รัฐบาลก็ไม่ยอม

ข้าพเจ้าเห็นว่าคณะรัฐบาลและพวกพ้อง ใช้วิธีการปกครองซึ่งไม่ถูกต้องตามหลักการของเสรีภาพในตัวบุคคลและหลักความยุติธรรมตามความเข้าใจและยึดถือของข้าพเจ้า ข้าพเจ้าไม่สามารถที่จะยินยอมให้ผู้ใดกระโดดใช้วิธีการปกครองอย่างนี้ในนามของข้าพเจ้าต่อไปได้

ข้าพเจ้ามีความเต็มใจที่จะสละอำนาจอันเป็นของข้าพเจ้าอยู่แต่เดิมให้แก่ราษฎรโดยทั่วไป แต่ข้าพเจ้าไม่ยินยอมยกอำนาจทั้งหลายของข้าพเจ้าให้แก่ผู้ใดคณะใด โดยเฉพาะเพื่อใช้อำนาจนั้นโดยสิทธิขาดและโดยไม่ฟังเสียงอันแท้จริงของประชาราษฎร

บัดนี้ ข้าพเจ้าเห็นว่า ความประสงค์ของข้าพเจ้าที่จะให้มีสิทธิออกเสียงในนโยบายของประเทศโดยแท้จริงไม่เป็นผลสำเร็จ และเมื่อข้าพเจ้ารู้สึกว่าเป็นอันหมดหนทางที่ข้าพเจ้าจะช่วยเหลือ หรือให้ความคุ้มครองแก่ประชาชนใดต่อไปแล้ว ข้าพเจ้าจึงขอสละราชสมบัติและออกจากตำแหน่งพระมหากษัตริย์แต่บัดนี้เป็นต้นไป ข้าพเจ้าขอสละสิทธิของข้าพเจ้าทั้งปวง ซึ่งเป็นของข้าพเจ้าอยู่ในฐานะที่เป็นพระมหากษัตริย์ แต่ข้าพเจ้าขอสงวนไว้ซึ่งสิทธิทั้งปวงอันเป็นของข้าพเจ้าแต่เดิมมาก่อนที่ข้าพเจ้าได้รับราชสมบัติ สืบสันตติวงศ์

ข้าพเจ้าไม่มีประสงค์ที่จะบ่งนามผู้หนึ่งผู้ใด ให้เป็นผู้รับราชสมบัติสืบสันตติวงศ์ต่อไป ตามที่ข้าพเจ้ามีสิทธิจะทำได้ตามกฎหมายเพียรมาลว่าด้วยการสืบสันตติวงศ์

อนึ่ง ข้าพเจ้าไม่มีความประสงค์ที่จะให้บุคคลใดออกการไม่สงบขึ้นในประเทศเพื่อประโยชน์ของข้าพเจ้า ถ้าหากมีใครอ้างในนามของข้าพเจ้า ฟังเข้าใจว่ามีได้เป็นไปโดยความยินยอมเห็นชอบ

หรือความสนับสนุนของข้าพเจ้า

ข้าพเจ้ามีความเสียใจเป็นอย่างยิ่ง ที่ไม่สามารถจะบังคับประโยชน์ให้แก่ประชาชนและประเทศชาติของข้าพเจ้าต่อไปได้ตามความตั้งใจและความหวัง ซึ่งรับสืบทอดกันมาตั้งแต่บรรพบุรุษ ยังได้แต่ตั้งสัตยอธิษฐานขอให้ประเทศสยามจงได้ประสบความเจริญ และขอประชาชนชาวสยามจงได้มีความสุขสบาย

(พระปรมาภิไธย) ประชาธิปก. ปร.

วันที่ ๒ มีนาคม พ.ศ. ๒๔๗๗

เวลา ๑๓ นาฬิกา ๕๕ นาที

รัฐบาลของพันเอก พระยาพหลพลพยุหเสนา ได้นำพระราชหัตถเลขาถึงเกล้าฯ เสนอสภาผู้แทนราษฎร ซึ่งสภาผู้แทนได้รับทราบ และลงมติสถาปนา พระวรวงศ์เธอ พระองค์เจ้าอาเน็ทมหิดล เป็นสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวรัชกาลที่ ๘ ทรงราชย์สืบต่อมาตั้งแต่วันที่ ๒ มีนาคม พ.ศ. ๒๔๗๗

แม้เกิดเหตุการณ์ที่พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงสละราชสมบัติ เพราะไม่ทรงเห็นด้วยกับการปกครองของคณะผู้ก่อการที่จำกัดสิทธิเสรีภาพของประชาชนในการมีส่วนร่วมทางการเมืองและการปกครองดังกล่าวแล้ว พฤติกรรมของคณะผู้ปกครองก็ยังคงเป็นไปตามเดิมและยิ่งจำกัดสิทธิของราษฎรมากยิ่งขึ้น ทั้งจะเห็นได้จากเมื่อ จอมพล ป. พิบูลสงคราม เป็นนายกรัฐมนตรี ปรากฏว่า จอมพล ป. เป็นผู้ที่มีอำนาจมากตั้งข้อความว่า

"พอดัง ค.ศ. ๑๙๔๐ (พ.ศ. ๒๔๘๓) พิบูลได้ควบคุมรัฐบาลได้อย่างเต็มที่ในทางปฏิบัติ เขาไม่มีฝ่ายค้านภายในประเทศ"^๑ เขาได้ทำการแก้ไขบทบัญญัติในรัฐธรรมนูญฉบับแรก และเพิ่มระยะเวลาเดิมที่จำกัดสิทธิประชาชนในการมีส่วนร่วมทางการเมืองการปกครองโดยตรงจาก ๑๐ ปี เป็น ๒๐ ปีโดย

^๑Donald E. Nuechterlein, Thailand and the Struggle for Southeast Asia, (New York: Cornell University, 1965), p. 45.

ให้เหตุผลว่า

"โดยที่มาตรา ๒๕ แห่งรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทยบัญญัติว่า เมื่อราษฎรผู้มีสิทธิออกเสียงเลือกตั้งสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรตามบทบัญญัติแห่งรัฐธรรมนูญนี้ ยังมีการศึกษาชั้นประถมศึกษาสามัญไม่ถึงครึ่งหนึ่งของจำนวนทั้งหมด และอย่างช้าต้องไม่เกิน ๑๐ ปี นับตั้งแต่วันที่ให้พระราชบัญญัติธรรมนูญการปกครองแผ่นดินไทยชั่วคราวพุทธศักราช ๒๔๗๕ สภาผู้แทนราษฎรประกอบด้วยสมาชิก ๒ ประเภทมีจำนวนเท่ากัน คือ สมาชิกประเภทที่ ๑ ได้แก่ผู้ที่ราษฎรเลือกตั้งขึ้น และประเภทที่ ๒ ได้แก่ผู้ซึ่งพระมหากษัตริย์ทรงตั้งขึ้นนั้น แต่อย่างไรก็ดี แม้ว่าประเทศไทยจะได้สถาปนากการปกครองระบอบรัฐธรรมนูญเป็นเวลาประมาณ ๘ ปีแล้วก็ตาม รัฐสภาพระราชราษฎรยังมีความเคยชินต่อระบอบนี้ไม่เพียงพอแก่การที่จะรับช่วงเข้าบริหารงานของประเทศไทยให้ดำเนินไปด้วยความก้าวหน้าและปลอดภัย ประกอบทั้งการจัดการศึกษาให้ราษฎรได้เรียนรู้จบประถมศึกษาสามัญ ซึ่งรัฐบาลในระบอบรัฐธรรมนูญได้พยายามส่งเสริมเป็นอย่างยิ่ง ก็ยังมีได้ปริมาณเต็มตามความมุ่งหมาย ทั้งนี้เพราะรัฐบาลต้องประสบอุปสรรคต่าง ๆ ในการบริหารราชการแผ่นดิน เช่น การปิดสภาผู้แทนราษฎรและการงดใช้รัฐธรรมนูญ การกบฏใน พ.ศ. ๒๔๗๖ ต่อมาก็นี่เรื่องพระมหากษัตริย์สละราชสมบัติ และราษฎรบางพวกได้ก่อความไม่สงบขึ้นในบ้านเมือง ดังที่ต้องตั้งศาลพิเศษชำระคดีไปเมื่อเร็ว ๆ นี้ เหตุการณ์ต่าง ๆ ดังกล่าวนี้ล้วนแต่เป็นเรื่องที่คชขวาง มิให้รัฐบาลได้บริหารงานให้ดำเนินไปโดยราบรื่น เหตุนี้จึงยังไม่ถึงกาลอันสมควรที่จะปล่อยให้สมาชิกสภาของสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรประเภทที่ ๒ ซึ่งเป็นผู้ดำเนินการปกครองระบอบนี้สิ้นสุดไปตามกำหนดเวลาในบทเฉพาะกาลแห่งรัฐธรรมนูญ"^๑

ด้วยเหตุนี้รัฐบาลจึงเสนอร่างรัฐธรรมนูญแก้ไขเพิ่มเติมว่าด้วยบทเฉพาะกาลพุทธศักราช ๒๔๘๓ เพื่อยืดกำหนดเวลาบทเฉพาะกาลออกไปเป็น ๒๐ ปี นับตั้งแต่วันที่ใช้รัฐธรรมนูญชั่วคราวฉบับลงวันที่ ๒๗ มิถุนายน พ.ศ. ๒๔๗๕ เป็นต้นไป เพื่อให้สภาผู้แทนราษฎรพิจารณา ซึ่งในที่สุดร่างรัฐธรรมนูญแก้ไขเพิ่มเติมว่าด้วยบทเฉพาะกาลฉบับนี้ก็ได้ได้รับการประกาศใช้เมื่อวันที่ ๔ ตุลาคม พ.ศ. ๒๔๘๓ ทั้งนี้

^๑ ร่อง ศยามานนท์, เรื่องเดิม, หน้า ๑๒๒.

สมาชิกสภาผู้แทนราษฎรประเภทที่ ๒ จึงยังคงมีอยู่สืบต่อไปเป็นเวลา ๒๐ ปี นับตั้งแต่วันที่ ๒๗ มิถุนายน พ.ศ. ๒๔๗๕ ซึ่งก็หมายความว่าคณะราษฎรยังคงครองอำนาจอยู่ต่อไปในระยะเวลาดังกล่าว เพราะสมาชิกสภา ประเภทที่ ๒ เป็นผู้ก่อการเปลี่ยนแปลงการปกครอง หรือสมาชิกคณะราษฎรเกือบทั้งหมด แต่ต่อมาสถานการณ์ทางการเมืองของไทยเปลี่ยนแปลงไปอย่างรวดเร็ว ไทยต้องเข้าสู่สงครามมหาเอเซียบูรพาซึ่งเป็นส่วนหนึ่งของสงครามโลกครั้งที่ ๒ และภายหลังสงครามได้มีการประกาศใช้รัฐธรรมนูญ พ.ศ. ๒๔๘๕ ต่อมาวันที่ ๘ พฤศจิกายน พ.ศ. ๒๔๙๐ เกิดการรัฐประหารขึ้น ซึ่งเป็นผลให้สมาชิกส่วนมากของคณะราษฎรหมดอำนาจลง และรัฐธรรมนูญที่กำหนดให้มีสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรประเภทที่ ๒ ก็ถูกยกเลิกไปในที่สุด

จากที่กล่าวมาข้างต้น จะเห็นได้ว่าผู้ปกครองประเทศหลังการเปลี่ยนแปลงการปกครอง พ.ศ. ๒๔๗๕ ก็มีความคิดเห็นไม่แตกต่างจากผู้ปกครองประเทศก่อน พ.ศ. ๒๔๗๕ ในส่วนที่เกี่ยวกับการเข้ามีส่วนร่วมทางการเมืองการปกครองของประชาชน แม้ว่าคณะผู้ก่อการจะกำหนดเงื่อนไขที่จะให้ประชาชนได้มีโอกาสปรับตัวให้เข้ากับการปกครองระบบประชาธิปไตยในระยะเวลา ๑๐ ปีถึง ๒๐ ปี ค้ำยเหตุผลที่อ้างไว้ก็ตาม แต่ในทางปฏิบัติกลับปรากฏว่าความมุ่งหมายที่แสดงออกดังกล่าวประสบความสำเร็จล้มเหลว เพราะ

"ในระหว่างเวลานี้ผู้มีอำนาจทางการเมืองไม่ได้ดำเนินการให้การศึกษาทางการเมืองแก่ประชาชนทั่วไปอย่างจริงจัง ข้าราชการยังพยายามจำกัดความเคลื่อนไหวของบุคคลที่มีความสนใจที่จะให้การศึกษาในค่านิยมแก่ประชาชน เช่น นักหนังสือพิมพ์ นักเขียน และพรรคการเมืองฝ่ายตรงข้ามด้วยวิธีอันป่าเถื่อนและทารุณโหดร้ายอีกด้วย"^๑

^๑ชัยอนันต์ สมุทวานิช, "คุณความดีความเป็นจริงในการเมืองไทย", เล่มที่อ้างแล้ว, หน้า ๑๕ และโปรดอ่านรายละเอียดใน รอง ศยามานนท์, เรื่องเดิม และ พรภิรมณ์ เอี่ยมธรรม, เรื่องเดิม.

เมื่อหันมาพิจารณารัฐธรรมนูญก่อน พ.ศ. ๒๕๑๖ ปรากฏว่าประเทศไทยมีการประกาศใช้รัฐธรรมนูญและธรรมนูญการปกครองมาแล้ว ๕ ฉบับ^๑ ลักษณะของรัฐสภาส่วนใหญ่ที่ปรากฏเป็นรูปสองสภา แต่สภาสูงเป็นสภาที่สมาชิกได้รับแต่งตั้งไม่ใช่เลือกตั้ง ซึ่งนักรัฐศาสตร์ท่านหนึ่ง^๒ ได้วิเคราะห์ว่า การมีสภาสูงภายหลังการปฏิวัติรัฐประหารใหม่ ๆ เป็นความจำเป็นสุดขั้วของผู้ที่ก่อการรักษอำนาจที่ได้มาเมื่อไม่นานที่สุด เพราะจำนวนรัฐมนตรีที่กำหนดไว้ในรัฐธรรมนูญซึ่งโดยทั่วไปมีระหว่าง ๑๐ - ๒๕ คน นั้นยังไม่พอต่อการที่จะบำเพ็ญความชอบแก่ผู้ร่วมก่อการรัฐประหารขึ้นมา ตำแหน่งสมาชิกสภาสูงจึงเป็นสิ่งตอบแทนที่แสดงความพอใจและจงรักภักดีของบุคคลที่ให้การสนับสนุนผู้ก่อการรัฐประหาร

ด้วยเหตุนี้ "รัฐธรรมนูญแต่ละฉบับที่ขึ้นมาไม่มีความศักดิ์สิทธิ์ที่โดยอมรับนับถือโดยทั่วไป รัฐธรรมนูญของไทยมักจะผูกโยงติดกับกลุ่มผู้มีอำนาจทางการเมืองมากกว่าจะเป็นหลักของการปกครองประเทศ ข้าราชการรัฐธรรมนูญบางฉบับยังถูกประณามว่าความล้มเหลวมาสู่ประเทศได้ด้วย เช่น รัฐธรรมนูญฉบับปี พ.ศ. ๒๕๔๕ เป็นต้น"^๓

เมื่อผู้วิจัยได้นำเอาความคิดเห็นของนักรัฐศาสตร์ท่านหนึ่งมาแสดงแล้ว ก็เห็นควรเสนอความคิดเห็นของนักประวัติศาสตร์ท่านหนึ่ง^๔ มาประกอบการพิจารณาด้วยเพื่อจะได้เห็นทัศนคติการมองรัฐธรรมนูญที่ต่างกันและน่าสนใจ ดังนี้

^๑ รong ศยามานนท์, เรื่องเดิม, หน้า ๔๑๕ - ๔๑๖ และโปรดอ่านรายละเอียดของรัฐธรรมนูญใน กระมด ทองธรรมชาติ,

^๒ รong ศาสตราจารย์ ดร.ชัยอนันต์ สมุทวานิช, ภาควิชาการปกครอง, คณะรัฐศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

^๓ ชัยอนันต์ สมุทวานิช, เล่มที่อ้างแล้ว, หน้า ๒๒.

^๔ ศาสตราจารย์รong ศยามานนท์, ภาควิชาประวัติศาสตร์ คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

"รัฐธรรมนูญเหล่านี้หลายฉบับได้ขยายสิทธิเสรีภาพแก่ประชาชนตามการคลี่คลายขยายตัวของการศึกษา รัฐธรรมนูญถาวร พ.ศ. ๒๔๗๕ กำหนดให้มีสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรแบ่งออกเป็น ๒ ประเภท คือ ประเภทที่ ๑ ได้รับเลือกตั้งโดยราษฎร และ ประเภทที่ ๒ ได้รับแต่งตั้งโดยพระมหากษัตริย์ตามคำแนะนำของคณะรัฐมนตรี ขกกล่าวซ้ำอีกครั้งหนึ่งว่าการตั้งสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรในสมัยนี้ก็เป็นสิ่งจำเป็น เพื่อทำหน้าที่เป็นที่ปรึกษาประคับประคองสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรประเภทที่ ๑ ให้รวมมือกันดำเนินกิจการแบบสภาผู้แทนราษฎรให้เป็นไปด้วยความราบรื่น อันจะสร้างเสถียรภาพให้แก่บ้านเมือง ปรากฏว่าราษฎรในสมัยนั้นที่อ่านและเขียนหนังสือไทยได้ มีไม่ถึงครึ่งหนึ่งของจำนวนพลเมืองทั้งหมด ดังที่แจ้งอยู่ในการสำรวจสำมะโนครัว พ.ศ. ๒๔๘๐ ว่า มีผู้อ่านเขียนได้ไม่ถึงร้อยละ ๖๘.๘๐ ครั้นการศึกษาแผ่ขยายออกไป จำนวนผู้ไม่รู้หนังสือได้ลดลงเหลือเพียงร้อยละ ๘๖.๒ ใน พ.ศ. ๒๔๘๐ จึงไม่ปรากฏว่ามีสมาชิกประเภทที่ ๒ ในรัฐธรรมนูญ พ.ศ. ๒๔๘๕, ๒๔๘๖, ๒๕๑๑ และ ๒๕๑๗ ซึ่งตั้งพฤษสภาหรือวุฒิสภาแทน ทั้งนี้ นับได้ว่าเป็นความก้าวหน้าของระบอบประชาธิปไตย"^๑

อย่างไรก็ดี ในสภาพของความเป็นจริง จะเห็นได้ว่าผู้ปกครองของไทยตั้งแต่ พ.ศ. ๒๔๗๕ เป็นต้นมา ได้พยายามหาวิธีการทำให้การปกครองของประเทศมีรูปแบบประชาธิปไตยเหมือนประเทศตะวันตก ทั้งนี้เพราะคงเข้าใจว่าการมีรัฐธรรมนูญ ผู้แทนราษฎร และรัฐสภา เป็นเครื่องหมายของความเป็นประชาธิปไตยแบบตะวันตกซึ่งสมควรเป็นผู้นำเอามาใช้กับประเทศไทย อันจะแสดงให้เห็นว่าคนเป็นผู้นำการพัฒนาทางการเมืองมาสู่ประเทศ แต่ในทางปฏิบัติฝ่ายบริหารยังคงคุมการปกครองทั้งหมดอยู่^๒

^๑ รุ่ง ศยามานนท์, เรื่องเดิม, หน้า ๘๑๖.

^๒ กุมล สมวิเชียร, พัฒนาการเมืองไทย, (กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์สมาคมนักสังคมศาสตร์, ๒๕๑๓) หน้า ๒๖.

โดยลักษณะนี้รัฐธรรมนูญของไทยจึงน่าจะเป็นเครื่องสนับสนุนการปกครองของผู้ที่ให้ร่างรัฐธรรมนูญ ขึ้นนามมากกว่าที่จะส่งเสริมการเข้ามีส่วนร่วมทางการเมืองการปกครองของประชาชนสามัญทั่วไป อย่างแท้จริง ดังข้อความว่า "ในบรรดารัฐธรรมนูญ ๒ ฉบับที่แล้วมา ไม่มีแม้แต่ฉบับเดียวที่กำหนด ให้นายกรัฐมนตรี และรัฐมนตรีส่วนใหญ่ต้อง เป็นบุคคลที่มาจากสภาที่ได้รับเลือกตั้ง"^๑

๒. การขึ้นนามอำนาจของรัฐบาลและการขาดเสถียรภาพทางการเมืองที่แท้จริง
ของรัฐบาล ตั้งแต่หลังการเปลี่ยนแปลงการปกครอง พ.ศ. ๒๔๗๕ เป็นต้นมาจนถึงเกือบ ตุลาคม พ.ศ. ๒๕๑๖ ผู้ที่ก้าวขึ้นมาสู่การเป็นผู้เข้ารัฐบาลมักเป็นกลุ่มผู้นำทหารซึ่งอยู่ในฐานะ ที่ได้เปรียบกว่ากลุ่มอื่น ๆ เพราะมีกำลังทหารเป็นพลังสนับสนุนสำคัญในการสร้างอำนาจทางการเมือง และความเป็นผู้นำทางการเมือง ซึ่งการได้เป็นผู้เข้ารัฐบาลย่อมเป็นการครอบครองอำนาจที่สำคัญ และสามารถดำเนินนโยบายต่าง ๆ อย่าง "ชอบธรรม" กับทั้งมีโอกาสควบคุมกลไกของรัฐบาลเพื่อเสริมสร้างอำนาจของตนได้ดีกว่าคนอื่น^๒ ทั้งนี้โดยที่ปรากฏว่ารัฐบาลหลังการเปลี่ยนแปลงการปกครอง พ.ศ. ๒๔๗๕ ส่วนใหญ่เป็นรัฐบาลที่ไม่ได้ผ่านการเลือกตั้งตามวิถีทางประชาธิปไตยจากประชาชนอย่างแท้จริง แต่โดยผ่านขั้นตอนของการใช้อำนาจโดยมีกำลังอาวุธและกำลังทหารสนับสนุนในการยึดการปกครอง และจากการที่ตนเองได้รับผลประโยชน์อย่างมากมาจากการเข้าบริหารประเทศ ทำให้รัฐบาลต้องการสงวนอำนาจของตนไว้ด้วยประการต่าง ๆ ซึ่งทำให้วัตถุประสงค์อันสำคัญของการดำเนินการปกครองประเทศให้เป็นไปตามวิถีทางประชาธิปไตยต้องถูกละเลย^๓ และด้วยลักษณะนี้จึงทำให้รัฐบาลมักขาดเสถียรภาพทาง

^๑ พงศ์เพ็ญ ศักนตากัญ, ประชาธิปไตยกับกระบวนการเมืองในประเทศไทย, (กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์สมาคมสังคมนศาสตร์, ๒๕๑๒), หน้า ๑๘.

^๒ สุจิต บุญขงการ, "อำนาจทางการเมืองของผู้นำทหารไทย ศึกษาเปรียบเทียบระหว่าง จอมพล ป. พิบูลสงคราม กับจอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์", รักเมืองไทย, (กรุงเทพฯ : สมาคมสังคมนศาสตร์, ๒๕๑๕), หน้า ๑๒๐.

^๓ ชัยอนันต์ สมุทวานิช, เล่มที่อ้างแล้ว, หน้า ๒๓.

การเมืองที่แท้จริง ทั้งนี้เพราะเสถียรภาพทางการเมืองที่แท้จริงย่อมหมายถึงสภาวะการที่มีการเปลี่ยนแปลงทางการเมืองอย่างสงบตามวิถีทางของรัฐธรรมนูญ กล่าวคือ การเปลี่ยนแปลงรัฐบาลแต่ละครั้งสืบเนื่องมาจากผลของการเลือกตั้งที่ประจำตามกำหนดเวลาอันระบุไว้ในรัฐธรรมนูญ^๑

การที่รัฐบาลไทยขาดเสถียรภาพทางการเมืองที่แท้จริง เพราะเมื่อรัฐบาลขึ้นมาเป็นผู้นำโดยอาศัยกำลังอำนาจ จึงยอมพยายามรักษาและสงวนอำนาจของตนไว้ทุกวิถีทาง วิถีทางหนึ่งก็คือการกำจัดศัตรูทางการเมืองของตน ถึงแม้ว่าจะเป็นบุคคลในคณะรัฐบาลของตนเองก็ตาม ก็ยังจะเห็นได้จากระหว่างปี พ.ศ. ๒๔๗๕ ถึง พ.ศ. ๒๔๘๑ การขาดเสถียรภาพทางการเมืองของรัฐบาลเกิดขึ้นเนื่องจากความแตกแยกภายในของรัฐบาลเอง เริ่มตั้งแต่ความขัดแย้งระหว่างพระยามโนปกรณนิติธาดา นายกรัฐมนตรีคนแรกของไทยซึ่งมีใญ่ก่อกอง แต่เป็นผู้ที่ได้รับการสนับสนุนจากคณะผู้ก่อการให้เข้ารับตำแหน่งนายกรัฐมนตรีในระยะแรก หลังจากที่คณะผู้ก่อการได้ทำการเปลี่ยนแปลงการปกครองประเทศสำเร็จจึงกับพวกก่อการรุ่นหนุ่ม อันได้แก่ หลวงประดิษฐมนูธรรม (นายปรีดี พนมยงค์) และ หลวงพิบูลสงคราม ซึ่งสนับสนุนพระยาพหลพลพยุหเสนา จนในที่สุดรัฐบาลพระยามโนปกรณนิติธาดา ต้องลาออกถึงข้อความว่า

"พระยามโนปกรณนิติธาดา และคณะรัฐมนตรีคงเห็นว่าไม่มีทางต่อสู้ฝ่าย พันเอกพระยาพหลพลพยุหเสนาซึ่งคุมกำลังทหารบก ทหารเรือ และประกอบกับคงจะไม่ประสงค์ที่จะให้มีการปะทะนอง เลือดกัน จึงยื่นใบลาออกจากตำแหน่ง"^๒

ต่อมาคณะผู้ก่อการ ได้ทำการกำจัดอิทธิพลของผู้นำทางการเมืองทหารสมัยสมบูรณาญาสิทธิราชย์ เช่น พระองค์เจ้าวรเดช และพระยาศรีสิทธิสงคราม เป็นต้น^๓ และหลังจาก

^๑ เพิ่งอ้าง, หน้า ๒๐.

^๒ รอง ศยามานนท์, เรื่องเดิม, หน้า ๗๒.

พ.ศ. ๒๔๗๒ ปรากฏความขัดแย้งภายในหมู่ผู้ก่อการเอง คือ ความขัดแย้งระหว่าง พันเอก พระยาทรงสุรเดช กับหลวงพิบูลสงคราม ซึ่งมีมาตั้งแต่สมัยวางแผนก่อการเปลี่ยนแปลงการปกครอง แต่ได้แสดงออกอย่างชัดเจนในตอนนี้ และในที่สุดพระยาทรงสุรเดชและพรรคพวกก็ถูกกำจัดออกไปจากวิถีทางการเมืองของหลวงพิบูลสงคราม โดยเมื่อหลวงพิบูลสงครามเป็น นายกรัฐมนตรี พระยาทรงสุรเดชถูกบังคับให้เดินทางออกนอกประเทศ โดยถูกกล่าวหาว่ามีส่วนร่วมกับการกบฏใน พ.ศ. ๒๔๘๒^๑ ผู้ใกล้ชิดพระยาทรงสุรเดชบางคนก็ถูกประหารชีวิต ปรากฏว่าหลวงพิบูลฯ ได้อาศัยบารมีของพระยาพหลฯ ในการสร้างความสนับสนุนจากกลุ่มอื่น ๆ ในคณะราษฎร สำหรับผู้นำฝ่ายพลเรือน เช่น นายปรีดี พนมยงค์ ยังไม่มีความเข้มแข็งพอ จำต้องยอมรับอำนาจของฝ่ายทหารไปก่อน และจากการที่ต้องใช้กำลังปราบปรามฝ่ายต่อต้าน เช่น กบฏบวรเดช จึงเป็นภาวะบังคับที่ทำให้ฝ่ายพลเรือนต้องพึ่งฝ่ายทหารอยู่มาก^๒

เมื่อหลวงพิบูลสงคราม ได้เข้ารับตำแหน่งนายกรัฐมนตรีสมัยแรก ใน พ.ศ. ๒๔๘๑ กล่าวได้ว่าเป็นการรวมกันของผู้วาทะราษฎรรุ่นหนุ่มเกือบทั้งสิ้น^๓ นอกจากนี้ยังได้รับการสนับสนุนจากสมาชิกสภาผู้แทนประเทสอง ซึ่งรัฐบาลแต่งตั้งขึ้นตั้งแต่ พ.ศ. ๒๔๗๒ ปรากฏว่า รัฐบาลภายใต้การนำของหลวงพิบูลฯ ได้แสดงอำนาจเด็ดขาดในการกำจัดศัตรูทางการเมืองของตนแม้ตั้งแต่การจับกุมนายสีหหนาทที่ไม่พอใจในการบริหารงานของรัฐบาลชุดพระยาพหลพลพยุหเสนา

^๑ เรื่องราวการต่อสู้ระหว่างพระยาทรงสุรเดช กับจอมพล ป. พิบูลสงคราม, โปรดอ่านรายละเอียดใน วิเทศกรณีย์, ยุคหมื่นสี่ (ประชาคม), บทที่ ๑ - ๓, ๑๑.

^๒ โปรดอ่าน นิคม จารุมณี, กบฏบวรเดช พ.ศ. ๒๔๗๖, วิทยานิพนธ์ปริญญาอักษรศาสตรมหาบัณฑิต แผนกวิชาประวัติศาสตร์, ๒๕๑๘.

^๓ รายชื่อคณะรัฐมนตรีชุดแรกของจอมพล ป. สมัยเป็นพันเอก หลวงพิบูลสงคราม โปรดอ่านใน "ประกาศตั้งและแต่งตั้งรัฐมนตรี", ราชกิจจานุเบกษา เล่มที่ ๕๕, ๒๐ ธันวาคม ๒๔๘๑, หน้า ๗๐๘.

และในปลาย พ.ศ. ๒๔๕๑ ได้ทำการจับกุมบุคคลผู้มีฐานะต่าง ๆ กันจำนวน ๕๑ คน มีการตั้งศาลพิเศษเพื่อพิจารณาโทษ "พวกกบฏ" ทั้งสองกรณี ผลก็คือ "พวกกบฏ" บางส่วนถูกตัดสินประหารชีวิต บางส่วนถูกจำคุกตลอดชีวิต บางส่วนถูกจำคุกเป็นระยะเวลาตามความผิดเล็กน้อย ในสายตาของศาลพิเศษ การกระทำดังกล่าวของรัฐบาลเป็นการขจัดกลุ่มบุคคลที่มีความสนใจและตื่นตัวทางการเมืองออกไปได้พวกหนึ่ง พร้อมทั้งที่รัฐบาลสามารถสร้างความหวาดกลัวให้แก่ประชาชนโดยทั่วไปด้วย และจากนั้นมาประชาชนผู้พอจะมีความสนใจทางการเมืองอยู่บ้างย่อมหวาดระแวงว่าตนจะประสบเคราะห์กรรมเช่นเดียวกับ "พวกกบฏ" จึงไม่กล้าแสดงออกทางการเมืองเท่าใดนัก^๑

"ผู้มีใจเป็นกลางย่อมมีความเห็นแล้วว่า พฤติกรรมของกลุ่มผู้มีอำนาจทางการเมืองในยุคมีคแรก (พ.ศ. ๒๔๗๕ - ก่อนสงครามโลกครั้งที่ ๒) นั้นไม่ได้ตรงกับอุดมการณ์ทางการเมืองที่ได้ประกาศไว้ให้กับประชาชนเลย แทนที่คณะผู้ก่อการจะพยายามสนับสนุนให้ประชาชนมีสิทธิและเสรีภาพมากขึ้น คณะผู้ก่อการได้พยายามกดขี่ไม่ให้ประชาชนแสดงความคิดเห็นทางการเมือง ไม่ว่าจะอย่างไรเป็นเอกเทศ หรือเป็นกลุ่ม (ห้ามตั้งพรรคการเมือง ฯลฯ)"^๒

ดังได้กล่าวมาแล้วว่า การที่รัฐบาลขึ้นมากำรงอำนาจโดยผ่านขั้นตอนของการใช้กำลังย่อมขาดเสถียรภาพทางการเมืองที่แท้จริง กรณีของ จอมพล ป. พิบูลสงคราม ก็เช่นเดียวกัน ในสงครามโลกครั้งที่ ๒ จอมพล ป. ได้ดำเนินนโยบายเข้าข้างญี่ปุ่นซึ่งมีท่าทีได้เปรียบในสงครามมหาเอเชียบูรพาในระยะแรก แต่ในระยะหลังของสงครามญี่ปุ่นเริ่มพ่ายแพ้ กลุ่มการเมืองต่าง ๆ ที่เคยสนับสนุนจอมพล ป. หันไปสนับสนุนกลุ่มเสรีไทยของนายปรีดี พนมยงค์ มากขึ้น โดยเฉพาะในสภาผู้แทนราษฎร และต่อมาใน พ.ศ. ๒๔๘๗ สภาผู้แทนราษฎรลงมติไม่รับ

^๑ รัชชอนันต์ สมุทวณิช, เรื่องเกม, หน้า ๕๕ และ สุจิต บุญบงการ, เรื่องเกม, หน้า ๑๑๐.

^๒ รัชชอนันต์ สมุทวณิช, เรื่องเกม, หน้า ๒๗.

ร่างพระราชบัญญัติการบริหารนครบาลเพชรบูรณ์ และร่างพระราชบัญญัติพุทธมณฑลซึ่งเสนอโดยรัฐบาล เป็นผลให้รัฐบาลจอมพล ป. ถองลาออก ทั้งนี้จะเห็นได้ว่าแม้ว่าจอมพล ป. มีกำลังทหารอยู่ในมือในฐานะที่เป็นผู้บังคับบัญชาทหารสูงสุด แต่ก็ไม่สามารถนำมาเป็นพลังต่อสู้ทางการเมืองได้ ในขณะที่ เพราะต้องเผชิญกับพวกเสรีไทยซึ่งมหาอำนาจตะวันตกอยู่เป็นฝ่ายชนะในการสงครามสมัยนั้นอยู่ เหตุการณ์ครั้งนี้อยอมแสดงให้เห็นว่ากำลังทหารไม่สามารถใช้กำลังอำนาจได้เท่ากับความสามารถ

หลังสงครามโลกครั้งที่ ๒ ผู้นำฝ่ายพลเรือน ซึ่งเป็นกำลังสำคัญในขบวนการเสรีไทยได้รับความไว้วางใจให้เข้ารับหน้าที่บริหารประเทศ เช่น รัฐบาลชุก หม่อมราชวงศ์ เสนีย์ ปราโมช ใน พ.ศ. ๒๔๘๘ รัฐบาลชุก นายควง อภัยวงศ์ ในเดือนมกราคม พ.ศ. ๒๔๘๙^๒ และรัฐบาลชุก นายปรีดี พนมยงค์ ในเดือนมีนาคม พ.ศ. ๒๔๘๙ โดยรัฐบาลพลเรือนดังกล่าวเข้ารับบริหารประเทศปกครองประเทศและออกจากตำแหน่งตามวิถีทางของรัฐธรรมนูญ สำหรับรัฐบาลชุกนายปรีดีนั้น เมื่อรัฐธรรมนูญ พ.ศ. ๒๔๘๙ ได้ประกาศใช้แล้ว ก็ได้ลาออกจากการเป็นรัฐบาลเมื่อวันที่ ๗ มิถุนายน พ.ศ. ๒๔๘๙ เพื่อให้เป็นไปตามวิถีทางแห่งรัฐธรรมนูญตามบทเฉพาะกาลมาตรา ๕๕ ในวันรุ่งขึ้นก็มีพระบรมราชโองการโปรดเกล้าฯ ตั้งนายปรีดี พนมยงค์ เป็นนายกรัฐมนตรีแต่ยังไม่ทันตั้งคณะรัฐมนตรี สมเด็จพระเจ้าอยู่หัวอานันทมหิดล ก็ทรงพระแสงเป็นเสด็จสวรรคตเสียก่อนเมื่อวันที่ ๙ มิถุนายน พ.ศ. ๒๔๘๙ เวลาประมาณ ๙.๐๐ น. นายปรีดีจึงได้ลาออกจากตำแหน่งนายกรัฐมนตรีในวันเดียวกัน ฝ่ายรัฐสภาได้เปิดประชุมในตอนกลางคืนวันที่ ๙ มิถุนายน นายปรีดี ได้แถลงถึงเรื่องสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวอานันทมหิดลเสด็จสวรรคตต่อที่ประชุม หลังจากนั้นที่ประชุมได้แถลงให้รัฐบาลทราบถึงลำดับการสืบราชสันตติวงศ์โดย

^๑ สุจิต บุญบงการ, เรื่องเดิม, หน้า ๑๒๒.

^๒ ท่านได้รัยยศเป็น พันตรี แต่คนส่วนใหญ่นิยมเรียกท่านเป็นแบบพลเรือน

กฎหมายเกี่ยวกับราช ๒๔๖๗ ปรากฏว่าผู้ที่จะได้รับกรอัญเชิญขึ้นเป็นพระมหากษัตริย์
รัชกาลที่ ๙ แห่งราชวงศ์จักรี คือ สมเด็จพระเจ้าฟ้าภูมิพลอดุลยเดช สมเด็จพระราชอนุชาพร้อมพระ
ราชชนกและพระราชชนนีในสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวรัชกาลที่ ๘^๑

วันที่ ๑๑ มิถุนายน นายปรีดี ได้กลับมาเป็นนายกรัฐมนตรีอีกครั้งหนึ่ง แต่เสถียรภาพ
ของรัฐบาลไม่มั่นคงนัก เพราะถูกโจมตีในกรณีสวรรคต

"แม้รัฐบาลจะได้ใช้มาตรการใด ๆ ก็ตาม ตลอดจนออกแถลงการณ์หลายฉบับเพื่อ
โน้มน้าวให้ประชาชนเชื่อว่าการสวรรคตได้เป็นไปโดยอุบัติเหตุที่ไม่สามารถขจัดเสียงวิพาทม์
วิจารณ์อย่างแพร่หลายเกี่ยวกับกรณีสวรรคต รัชกาลที่ ๘ ได้ โดยเฉพาะเป็นการโจมตีจาก
พรรคประชาธิปัตย์ ในที่สุด นายปรีดี พนมยงค์ ได้ลาออกจากตำแหน่งนายกรัฐมนตรี เมื่อวันที่
๒๓ สิงหาคม พ.ศ. ๒๔๘๕ แล้วได้รับแต่งตั้งเป็นหัวหน้าคณะทูตสันตวไมตรีเดินทางเยี่ยมประเทศ
ต่าง ๆ รอบโลกระหว่างวันที่ ๓ พฤศจิกายน พ.ศ. ๒๔๘๕ ถึงวันที่ ๒๐ กุมภาพันธ์ พ.ศ. ๒๔๘๖"^๒

หลังจากนั้นพลเรือตรี ถวัลย์ ช่างนาทาสวัสดิ์ ได้รับตำแหน่งนายกรัฐมนตรีสืบต่อมา
แต่สถานการณ์บ้านเมืองยังคงอยู่ในภาวะที่ไม่เรียบร้อย เช่น การคอร์รัปชันยังระบาคอยู่ การ
ลักลอบส่งข้าวออกไปขาย ณ ต่างประเทศก็ยังเป็นเรื่องโจ่งจัน ภัยเหตุแห่งความวุ่นวาย
ดังกล่าวจึงมีคณะทหารซึ่งเรียกตนเองว่า คณะรัฐประหาร ได้ทำการรัฐประหารยึดการปกครอง
ประเทศในวันที่ ๘ พฤศจิกายน พ.ศ. ๒๔๙๐^๓ และในครั้งนี้อเองที่จอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ ได้
เข้ายุ่งเกี่ยวทางการเมืองอย่างเห็นได้ชัดในฐานะเป็นผู้บังคับการกรมทหารราบที่ ๑ รักษาพระองค์

บันทึกการประชุมรัฐสภาครั้งที่ ๑/๒๔๘๕ วันอาทิตย์ที่ ๙ มิถุนายน ๒๔๘๕ และโปรด
อ่านกรณีสวรรคตรัชกาลที่ ๘ ใน สรรใจ แสงวิเชียร และวิมลพรรณ บัณฑิตชัย, กรณีสวรรคต
๙ มิถุนายน ๒๔๘๕, (กรุงเทพฯ : กรุงเทพมหานครพิมพ์, ๒๕๑๓)

^๒รอง ศยามานนท์, เรื่องเดิม, หน้า ๒๖๘ - ๒๖๙.

^๓รอง ศยามานนท์, เรื่องเดิม, หน้า ๒๘๐ - ๒๘๑.

ทำหน้าที่คุมกำดังสำคัญในกรุงเทพฯ^๑ สำหรับหัวหน้าคณะรัฐประหารที่สำคัญได้แก่ พลโท ฝัน
 ชูตระวัน ซึ่งเคยเป็นแม่ทัพพายัพในสงครามมหาเอเชียบูรพา นาวาอากาศเอก กาจ กาจสงคราม
 ผู้ก่อการเปลี่ยนแปลงการปกครอง หลังจากนั้นคณะรัฐประหารได้รับคำให้การจกให้ฐานะของ
 ตนมั่นคง โดยตั้งกองบัญชาการทหารแห่งประเทศไทย จอมพล ป. พิบูลสงคราม ได้เป็นผู้
 บัญชาการทหารแห่งประเทศไทย ซึ่งยอมแสดงให้เห็นว่าท่านน่าจะมีส่วนรู้เห็นเกี่ยวกับคณะรัฐ
 ประหาร ส่วนตำแหน่งรองผู้บัญชาการและผู้ช่วยผู้บัญชาการทหารได้แก่ พลโท ฝัน ชูตระวัน
 และ นาวาอากาศเอก กาจ กาจสงคราม ตามลำดับ อย่างไรก็ตามในระยะเวลาแรกคณะรัฐประหาร
 ไม่รับเป็นผู้จัดตั้งรัฐบาลด้วยเกรงว่าประชาชนจะตำหนิได้ว่าทำรัฐประหารเพื่อผลประโยชน์
 ของตนเองประการหนึ่ง อีกประการหนึ่งนานาประเทศโดยเฉพาะมหาอำนาจตะวันตก คือ
 สหรัฐอเมริกา และอังกฤษอาจไม่รับรองรัฐบาลของคณะรัฐประหาร เพราะยังไม่ล้มการกระทำ
 ต่าง ๆ ของจอมพล ป. ในสงครามที่เข้ามาซึ่งเป็นปฏิปักษ์ต่อฝ่ายสัมพันธมิตร คณะรัฐประหาร
 จึงเป็นต้องเชิญผู้ที่มีความสามารถและเป็นที่ยอมรับกันแพร่หลายทั้งภายในและภายนอกประเทศ
 ประกอบด้วยต้องเป็นผู้ที่อังกฤษและสหรัฐฯ เลื่อมใสด้วย บุคคลดังกล่าวก็คือ นายควง อภัยวงศ์
 หัวหน้าพรรคประชาธิปัตย์ นายควงได้รับคำเชิญจากคณะรัฐประหารเข้ามาบริหารประเทศใน
 ฐานะนายกรัฐมนตรีเมื่อวันที่ ๑๐ พฤศจิกายน พ.ศ. ๒๔๙๐^๒ งานสำคัญที่รัฐบาลชุดนี้ได้ดำเนินการ
 คือยกโทษให้แก่ผู้กระทำรัฐประหารโดยการออกพระราชบัญญัตินิรโทษกรรมแก่ผู้กระทำ
 รัฐประหาร พ.ศ. ๒๔๙๐ และจัดให้มีการเลือกตั้งสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรตามรัฐธรรมนูญฉบับ
 ชั่วคราว พ.ศ. ๒๔๙๐ ปรากฏผลจากการเลือกตั้งว่าพรรคประชาธิปัตย์ได้รับเสียงข้างมากใน

^๑ กองทัพบก, ที่ระลึกในงานพระราชทานเพลิงศพ จอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์,
 (ชนะการพิมพ์, ๒๕๐๗), หน้า ๓.

^๒ รอง ศยามานนท์, เรื่องเดิม, หน้า ๒๔๘.

สภาผู้แทนฯ นายควง อภัยวงศ์ หัวหน้าพรรคจึงได้เป็นนายกรัฐมนตรีอีกครั้งหนึ่ง ในระหว่าง
นั้น จอมพล ป. พิบูลสงคราม ได้กลับมาเป็นผู้บัญชาการทหารบก และได้รับการสนับสนุนจากผู้นำ
คณะรัฐประหารให้เป็นนายกรัฐมนตรีอีกครั้งหนึ่ง โดยนายทหารชั้นอาวุโสของคณะรัฐประหารได้
ไปยังบ้านนายควง อภัยวงศ์ เมื่อวันที่ ๒ เมษายน พ.ศ. ๒๔๙๑ ขอให้ท่านลาออกจากตำแหน่ง
นายกรัฐมนตรีโดยข้ออ้างที่ว่ารัฐบาลของท่านไม่สามารถแก้ปัญหาการรองจีพีได้ นายควงไม่ได้
โต้ตอบคัดค้านอย่างไร และขอลาออกจากตำแหน่งนายกรัฐมนตรีในวันนั้นเอง ซึ่งน่าจะเป็น
เพราะว่าคณะรัฐประหารเป็นผู้กุมอำนาจที่แท้จริงของการเมืองไทยในขณะนั้น โดยมีกำลังทหาร
เป็นเครื่องมือสนับสนุน หลังจากนั้น จอมพล ป. ได้เข้าดำรงตำแหน่งนายกรัฐมนตรีอีกครั้งหนึ่ง
อาจกล่าวได้ว่ารัฐบาลของนายควงได้แผ้วถางทางให้คณะรัฐประหารได้อำนาจโดยราบรื่น ค้ำ
เหตุน่าได้จักให้มีการเลือกตั้งสมาชิกสภาผู้แทนฯ ด้วยความเรียบร้อย และทำให้รัฐบาลของ
จอมพล ป. ซึ่งตั้งขึ้นภายหลังการเลือกตั้งได้รับการรับรองจากรัฐบาลต่างประเทศ นายควง
จึงเป็นผู้ช่วยสร้างเสถียรภาพให้แก่ประเทศไทย^๑

จอมพล ป. พิบูลสงคราม ดำรงตำแหน่งนายกรัฐมนตรีครั้งหลังตั้งแต่วันที่ ๘ เมษายน
พ.ศ. ๒๔๙๑ จนถึงวันที่ ๑๖ กันยายน พ.ศ. ๒๕๐๐ ซึ่งนับว่าเป็นระยะเวลาอันรวม ๑๐ ปี
ในระยะแรกของการบริหารประเทศก็เกิดเหตุการณ์ที่ทลายอำนาจทางการเมืองคือมีการกบฏ
เกิดขึ้นเมื่อวันที่ ๑ ตุลาคม พ.ศ. ๒๔๙๑ ซึ่งเรียกว่า "กบฏนายพล" หรือ "กบฏ ๑ ตุลาคม"
ประกอบด้วยนายทหารระดับนายพล เช่น พลตรี เนตร ชะมะโยธิน พลตรี สมนุรักษ์ สารานุชิน ฯลฯ
ผู้เกี่ยวข้องกับการกบฏครั้งนี้มีอยู่หลายคนที่เป็นเสรีไทย เช่น พลตรี เนตร นายจำลอง คาวเรือง
นายทองอินทร์ ภูริพัฒน์ พวกกบฏมีความมุ่งหมายที่จะแก้ไขปรับปรุงกองทัพ และกำหนดลงมือ
ยึดอำนาจในวันที่ ๑ ตุลาคม แต่คณะรัฐประหารได้سبقรู้ก่อน และได้ดำเนินการปราบปรามพวก
กบฏจนเป็นผลสำเร็จภายใต้การบัญชาการของพันเอกสฤษดิ์ ธนะรัชต์ และพันเอกเผ่า ศรียานนท์

^๑ เพิ่งอ้าง, หน้า ๒๔๘.

ต่อมาวันที่ ๒๖ กุมภาพันธ์ พ.ศ. ๒๔๘๒ เกิดการกบฏขึ้นอีกครั้งหนึ่งเรียกว่า "การกบฏวังหลวง" มีทหารเรือส่วนหนึ่งเข้าร่วมด้วย นายปรีดี พนมยงค์ ได้เสด็จออกเข้ามาบัญชาการกบฏด้วยตนเอง ณ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์และการเมือง นับได้ว่าเป็นความพยายามครั้งสุดท้ายของพวกเขาเสรีไทยที่จะยึดอำนาจการปกครองบ้านเมือง^๑ แต่ฝ่ายรัฐบาลซึ่งประกอบด้วยทหารบกเป็นส่วนใหญ่สามารถปราบปรามการกบฏได้เป็นผลสำเร็จอย่างรวดเร็ว ผู้ที่มีบทบาทสำคัญในการปราบกบฏ คือ พลตรี สฤษดิ์ ธนะรัชต์ ผู้บัญชาการกองพลที่ ๑ ฝ่ายกบฏถูกจับและถูกฆาตกรรมหลายคน ท้าวนายปรีดีเองต้องเดินทางหลบหนีไปอยู่ต่างประเทศ ครั้งนี้รัฐบาลได้ถือโอกาสกวาดล้างผู้ที่ถูกสงสัยว่าเป็นผู้กบฏกับทุกคน ผู้ที่สงสัยบางคนก็ถูกฆาตกรรมอย่างลึกลับ^๒

เนื่องจากพลตรี สฤษดิ์ ธนะรัชต์ ได้ปฏิบัติงานในการปราบกบฏอย่างเข้มแข็ง และด้วยความสามารถ รัฐบาลจึงนำมาเห็นใจความดีความชอบให้โดยเลื่อนตำแหน่งเป็นแม่ทัพกองทัพภาคที่ ๑ เมื่อวันที่ ๒๔ กุมภาพันธ์ พ.ศ. ๒๔๘๒ และได้เป็นพลโท เมื่อวันที่ ๑ มกราคม พ.ศ.

๒๔๘๓

การทำทลายอำนาจรัฐบาลจอมพล ป. ยังคงเกิดขึ้นอีกครั้งหนึ่งในวันที่ ๒๑ มิถุนายน พ.ศ. ๒๔๘๔ นายทหารเรือส่วนหนึ่งซึ่งเรียกตนเองว่าคณะกู้ชาติได้ทำการ "กบฏแมนฮัตตัน" ขึ้น โดยถือโอกาสเมื่อจอมพล ป. ไปทำพิธีรับมอบเรือซุกสันคอน "แมนฮัตตัน" ซึ่งรัฐบาลสหรัฐอเมริกามอบให้แก่รัฐบาลไทยตามโครงการช่วยเหลือทางเศรษฐกิจ จึงจับกุมตัวจอมพล ป. ไปควบคุมไว้ ผู้ที่ลงมือปฏิบัติงานนี้ คือ นาวาตรี มนต์ จารุกา ซึ่งประนามว่าคณะรัฐบาลและ

^๑ รอง ศยามานนท์, เรื่องเดิม, หน้า ๓๐๔.

^๒ อนุสรณ์แด่ ชาติไทย จอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ (กรุงเทพฯ : บริษัทธนการพิมพ์, ๒๕๐๗) หน้า ๑๐๐ - ๑๐๑.

^๓ รอง ศยามานนท์, เรื่องเดิม, หน้า ๓๐๕.

คณะรัฐประหารทำการก่อรัฐประหาร โดยไม่คำนึงถึงความเดือดร้อนของประชาชน^๑ คณะรัฐบาล และรัฐประหารซึ่งได้รับการสนับสนุนจากกองทัพบก กองทัพอากาศ และกรมตำรวจได้ดำเนินการปราบปรามพวกกบฏทั้งหมดที่ภายใต้การบังคับบัญชาของพลโท สฤษดิ์ ธนะรัชต์ แม่ทัพกองทัพที่ ๑ สามารถปราบปรามการกบฏสำเร็จในวันที่ ๓๐ มิถุนายน^๒ ภายหลังกบฏครั้งนี้ รัฐบาลจอมพล ป. ได้ถือโอกาสตัดตอนกำลังของกองทัพเรือลงเพื่อไม่ให้เกิดประวัติก้าวาสตรซาร์รอยอีก

ต่อมา ใน พ.ศ. ๒๔๘๔ เกิดการรัฐประหารเงี้ยบขึ้น เพราะไม่มีการเคลื่อนย้าย กองทหารอย่างเอ็กเกริก และไม่มีการเสียเลือดเนื้อแต่อย่างใด เพียงแต่มีการออกแถลงการณ์ของคณะทหารให้ประชาชนทราบว่าเกิดการรัฐประหารขึ้นแล้ว ในวันที่ ๒๘ พฤศจิกายน พ.ศ. ๒๔๘๔ สาเหตุของการรัฐประหารอาจสันนิษฐานได้ว่า รัฐบาลของจอมพล ป. คงพิจารณาว่า รัฐธรรมนูญ พ.ศ. ๒๔๘๒ เป็นอุปสรรคต่อการบริหารราชการแผ่นดิน เพราะว่ารัฐธรรมนูญฉบับนี้ไม่มีสมาชิกสภาผู้แทนประเภท ๒ ที่สนับสนุนรัฐบาล มีแต่ผู้สภากว่าที่รัฐบาลไม่สามารถควบคุมได้ นอกจากนี้ยังห้ามมิให้ข้าราชการที่เกี่ยวข้องกับการเมืองก้าวถวายราชการประจำ และห้ามมิให้แสวงหาผลประโยชน์อันลึกลับในการค้า ประกอบกับขณะนั้นภัยคอมมิวนิสต์กำลังคุกคามบ้านเมืองอยู่โดยทั่วไปด้วย^๓ คณะรัฐประหารได้นำเอารัฐธรรมนูญฉบับ ๑๐ ธันวาคม พ.ศ. ๒๔๗๕ กลับมาใช้บริหารประเทศอีกครั้งหนึ่ง โดยมีการแก้ไขเพิ่มเติมซึ่งคงเพื่อเป็นประโยชน์ต่อฝ่ายรัฐบาล^๔ ในขณะเดียวกันได้มีการจัดตั้งคณะรัฐบาลจอมพล ป. อีกครั้งหนึ่ง ในคณะรัฐมนตรี

^๑ เพิ่งอ้าง, หน้า ๓๑๕.

^๒ อนุสรณ์แด่ อาทปฯ จอมพล สฤษดิ์ ธนะรัชต์... , หน้า ๑๐๑ - ๑๐๒.

^๓ รอง ศยามานนท์, เรื่องเดิม, หน้า ๓๑๕.

^๔ อานรายละเอียดของรัฐธรรมนูญถาวร พ.ศ. ๒๔๗๕ ฉบับแก้ไขเพิ่มเติม พ.ศ. ๒๔๘๕ ใน รอง ศยามานนท์, เรื่องเดิม, หน้า ๓๒๑ - ๓๒๓.

ชุกี๊ พลโท สฤษดิ์ ธีระรัชต์ และ พลตำรวจโท เผ่า ศรียานนท์ ได้เป็นรัฐมนตรีครั้งแรก หลังจากเข้าได้มีการเลือกตั้งสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรประเภทที่ ๑ โดยรัฐบาลจอมพล ป. เป็นผู้ดำเนินการการเลือกตั้ง พรรคประชาธิปัตย์ไม่เกี่ยวข้องด้วยกับการเลือกตั้งครั้งนี้ โดยอ้างว่า รัฐธรรมนูญแก้ไขใหม่มียังคงมีสมาชิกสภา ๒ ประเภท ซึ่งไม่ถูกต้องตามระบอบประชาธิปไตย ปรากฏผลจากการเลือกตั้งว่าบรรดาสมาชิกพรรคการเมืองที่สนับสนุนจอมพล ป. ได้รับเลือกตั้งเป็นสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรเป็นส่วนใหญ่ จอมพล ป. จึงได้รับการสนับสนุนให้จัดตั้งรัฐบาลอีกครั้งหนึ่ง ในคณะรัฐมนตรีชุดใหม่มีพลโท สฤษดิ์ ธีระรัชต์ และ พลตำรวจโท เผ่า ศรียานนท์ ได้เลื่อนขึ้นเป็นรัฐมนตรีช่วยว่าการกระทรวงกลาโหม และรัฐมนตรีช่วยว่าการกระทรวงมหาดไทย ต่างก็เร่งสร้างอิทธิพลและบารมีของตนเพื่อแย่งชิงความเป็นใหญ่ในประเทศ ดังนั้นจึงอาจกล่าวได้ว่าตั้งแต่ พ.ศ. ๒๔๘๕ ถึง พ.ศ. ๒๕๐๐ อาจแบ่งผู้มีอำนาจทางการเมืองไทย ออกเป็น ๓ กลุ่ม คือ ๑. กลุ่มจอมพล ป. พิบูลสงคราม ๒. กลุ่มจอมพล ฉิบ ฑูณหะวัณ และ พลตำรวจเอก เผ่า ศรียานนท์ และ ๓. กลุ่มจอมพล สฤษดิ์ ธีระรัชต์ อย่างไรก็ตามก็ จอมพล ป. สามารถควบคุมกลุ่มต่าง ๆ ให้บริหารราชการแผ่นดินไปได้ และยังร่วมมือในการปราบผู้ที่คิดโค่นรัฐบาลได้ ถึงมีการจับกุม "พวกกบฏสันติภาพ" ซึ่งเกิดขึ้นเมื่อวันที่ ๑๐ พฤศจิกายน พ.ศ. ๒๔๘๕ แต่ในที่สุดศาลได้ตัดสินปล่อยผู้ที่ถูกกล่าวหาส่วนใหญ่ มีส่วนน้อยที่ถูกจำคุก

ต่อมาในเดือนเมษายน พ.ศ. ๒๔๘๖ จอมพล ป. และคณะได้เดินทางรอบโลกเพื่อเชื่อมสัมพันธไมตรีกับนานาประเทศ และเดินทางกลับในเดือนมิถุนายนปีเดียวกัน จอมพล ป. ได้นำเอาวิธีการใหม่ ๒ วิธีมาใช้ในประเทศไทย คือ การเปิดการสัมภาษณ์ให้แก่นักหนังสือพิมพ์เป็นประจำ และการเปิดอภิปรายหรือพูดแบบไฮด์ปาร์ก (Hyde Park) ของอังกฤษ เพื่อเปิดโอกาสให้ประชาชนแสดงความคิดเห็นเกี่ยวกับการเมือง และเรื่องอื่น ๆ ได้โดยเสรีภายในขอบเขต ซึ่งอาจกล่าวได้ว่าเป็นขั้นสำคัญขั้นหนึ่งของการพัฒนาการทางการเมืองแบบประชาธิปไตย ถ้าวิธีการดังกล่าวใช้ได้นานในทางปฏิบัติจริง ๆ

นอกจากนี้รัฐบาลยังได้ตราพระราชบัญญัติพรรคการเมือง เมื่อวันที่ ๒๖ กันยายน พ.ศ. ๒๔๘๘ อนุญาตให้ประชาชนชาวไทยรวบรวมกันตั้งเป็นพรรคการเมืองได้ ปรากฏว่ามีประชาชนไปจดทะเบียนตั้งพรรคการเมืองกันมากรวมถึง ๓๐ พรรค พรรคใหญ่มี ๒ พรรค คือ พรรคมนตรีศึกษา ซึ่งมีจอมพล ป. เป็นหัวหน้าพรรค พลตำรวจเอกเผ่า เป็นเลขาธิการพรรค กับ พรรคประชาธิปไตย ซึ่งมี นายควง อภัยวงศ์ เป็นหัวหน้า และนายใหญ่ ศวิตชาติ เป็นเลขาธิการ

ปรากฏว่ามีการรณรงค์เพื่อการเลือกตั้งสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรกันอย่างแพร่หลาย และในวันที่ ๒๖ กุมภาพันธ์ พ.ศ. ๒๕๐๐ ทางราชการได้จัดให้มีการเลือกตั้งสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรทั่วไป นับเป็นครั้งที่ ๘ หลังการเปลี่ยนแปลงการปกครอง เป็นการเลือกตั้งแบบรวมเขตของแต่ละจังหวัด ปรากฏผลการเลือกตั้งว่าสมาชิกพรรคเสรีมนังคศิลาได้รับเลือกเป็นสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรมากที่สุด โดยได้รับเลือกตั้งถึง ๔๓ คนในจำนวนผู้แทนราษฎร ๑๖๐ คน ส่วนพรรคประชาธิปไตยซึ่งได้รับเลือกมาเป็นอันดับ ๒ สมาชิกพรรคได้รับเลือกตั้งเพียง ๒๘ คน นอกจากนั้นก็กระจายไปตามพรรคเล็กพรรคน้อยอื่น ๆ แต่ประชาชนต่างประมาณว่าการเลือกตั้งสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรครั้งนี้สกปรก ไม่บริสุทธิ์ และไม่เรียบร้อย เพราะว่าการนับคะแนนเสียงของจังหวัดพระนครล่าช้ามาก ต้องใช้เวลาถึง ๒ วัน ๒ คืน ปรากฏว่าเมื่อไฟฟ้าดับตอนกลางคืนก็มีไฟไฟ (บัตรเลือกตั้งปลอม) เพิ่มขึ้นเรื่อย ๆ ๑ ภัยเหตุที่ประชาชนในวงการต่าง ๆ จึงได้ทำการเคลื่อนไหวจนถึงกับมีการชุมนุมประท้วงรัฐบาลเกี่ยวกับการเลือกตั้งครั้งนี้ ปรากฏว่านิสิตนักศึกษาในสถาบันอุดมศึกษาได้มีบทบาทสำคัญในตอนนี้ ซึ่งจะกล่าวต่อไป จนในที่สุดรัฐบาลต้องประกาศสถานการณ์ฉุกเฉิน จอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ รัฐมนตรีช่วยว่าการกระทรวงกลาโหม และผู้บัญชาการทหารบกได้รับการแต่งตั้งเป็นผู้บัญชาการฝ่ายทหาร มีอำนาจสั่งใช้กำลังกองทัพบก กองทัพเรือ กองทัพอากาศ และตำรวจได้โดยเด็ดขาด ในวันที่ ๒ มีนาคม ได้มีการเดินขบวนเกิดขึ้น แต่จอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ สามารถดำเนินการระงับความวุ่นวายครั้งนี้ได้อย่างนุ่มนวลโดยสันติวิธี จนในที่สุดรัฐบาลสามารถประกาศยกเลิกภาวะฉุกเฉินได้เมื่อวันที่ ๑๔ มีนาคม

พ.ศ. ๒๕๐๐ และให้ยุบเลิกตำแหน่งผู้บัญชาการฝ่ายทหารด้วย พรรคเสรีมนังคศิลา ก็ได้กลับ
มาเป็นรัฐบาลอีกครั้งหนึ่ง โดยมีจอมพล ป. เป็นนายกรัฐมนตรี แต่รัฐบาลชุดนี้บริหารประเทศ
ต่อมาไม่นานก็ถูกคณะรัฐประหารโค่นอำนาจลงในวันที่ ๑๖ กันยายน พ.ศ. ๒๕๐๐

รัฐประหาร ๑๖ กันยายน พ.ศ. ๒๕๐๐

อาจกล่าวได้ว่ารัฐประหารครั้งนี้เกิดขึ้นเนื่องมาจากความแตกแยกกันเองระหว่าง
กลุ่มผู้นำของคณะรัฐบาลจอมพล ป. โดยแบ่งออกเป็น ๓ กลุ่มดังกล่าวมาแล้ว แต่กลุ่มที่มีความ
ความขัดแย้งกันน้อยอย่างรุนแรงคือกลุ่มของจอมพลสฤษดิ์ กับกลุ่มพลตำรวจเอกเผ่า เพราะต่างก็อยู่
ในรุ่นเดียวกัน และมีความต้องการที่จะมีอำนาจสูงสุดทางการเมืองการปกครองเหมือนกัน ทั้ง
สองกลุ่มจึงเป็นคู่แข่งกันทางการเมือง ซึ่งต่างก็มีกำลังสนับสนุนมากเหมือนกับ จอมพลสฤษดิ์
ได้สมาชิกสภาผู้แทนราษฎรที่เป็นอิสระหรือแยกมาจากพรรคการเมืองอื่น ๆ มาสนับสนุนโดยรวม
เป็นพรรคสหภูมิ มีนายสุกิจ นิมมานเหมินท์ เป็นหัวหน้าพรรค นายสงวน จันทรสชวา เป็นเลขา
ธิการ ส่วนพลตำรวจเอกเผ่า มีพรรคเสรีมนังคศิลาสนับสนุน จอมพล ป. เองคงรู้สึกหนักใจ
ที่ผู้คุมกำลังทหารและตำรวจแตกแยกกันเช่นนี้ แต่ก็ไม่มีการตั้งห้ามปรามได้ ยิ่งกว่านั้นท่านยัง
เปิดช่องให้รัฐมนตรีฝ่ายจอมพลสฤษดิ์ทำหลายอำนาจได้ ซึ่งเป็นผลแรงให้เกิดรัฐประหารเร็วขึ้น
กล่าวคือ ในเดือนสิงหาคม พ.ศ. ๒๕๐๐ คณะรัฐมนตรีได้ลงมติให้รัฐมนตรีทุกคนถอนตัวออกจาก
การดำและอุตสาหกรรม หรือมีฉันทะให้ลาออกจากความเป็นรัฐมนตรี จอมพลสฤษดิ์ จึงยื่นใบ
ลาออกจากตำแหน่งรัฐมนตรีว่าการกระทรวงกลาโหม พลตรีศิริ สิริโยธิน ลาออกจากรัฐมนตรี
ว่าการกระทรวงสหกรณ์ พลโทถนอม กิตติขจร ลาออกจากรัฐมนตรีช่วยว่าการกระทรวงกลาโหม
พลโทประภาส จารุเสถียร ลาออกจากรัฐมนตรีช่วยว่าการกระทรวงมหาดไทย และพลอากาศโท
เฉลิมเกียรติ วัฒนางกูร ลาออกจากรัฐมนตรีช่วยว่าการกระทรวงเกษตรในเดือนกันยายน
จอมพล ป. นายกรัฐมนตรี เข้ารับตำแหน่งรัฐมนตรีว่าการกระทรวงกลาโหม และรัฐมนตรีว่าการ
กระทรวงสหกรณ์อีกสองตำแหน่ง นอกจากนี้ก่อนการลาออกของรัฐมนตรีดังกล่าว รัฐบาลของ
จอมพล ป. ยังต้องเผชิญกับการอภิปรายทั่วไปในสภาผู้แทนราษฎรโจมตีรัฐบาลที่ไม่สามารถ
รักษาความสงบเรียบร้อยของบ้านเมืองได้ รัฐบาลไม่สามารถแก้ไขปัญหาทั้งทางด้านเศรษฐกิจ
สังคม และการเมืองได้ อย่างไรก็ตามก็รัฐบาลจอมพล ป. ก็มีเสียงพรรคเสรีมนังคศิลาสนับสนุน

อยู่อย่างหนักแน่น ฐานะของรัฐบาลจึงยังไม่คลอนแคลนนัก

ต่อมา จอมพลสฤษดิ์ ได้ลาออกจากพรรคเสรีมนังคศิลาพร้อมกับคณะทหารที่สนับสนุน ซึ่งล้วนแต่เป็นผู้นิยมกำลังทหารทั้งสามเหล่าทัพ เช่น จอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ พลโทถนอม กิตติขจร พลโทประภาส จารุเสถียร พลตรีประเสริฐ รุจิรวงศ์ พันเอกประจวบ สุนทรางกูร พลเรือเอก หลวงชำนาญอรุณฤทธิ์ พลอากาศโทเฉลิมเกียรติ วัฒนางกูร เป็นต้น ต่อมาคณะทหารของ จอมพลสฤษดิ์ ได้ยื่นคำขาดเรียกร้องให้รัฐบาลของจอมพล ป. ลาออก ประกอบกับในขณะเดียวกันมีการเปิดอภิปรายแบบไขว่ปากที่ห้องสนมหลวงใจองคืรัฐบาลของจอมพล ป. และขอให้ จอมพล ป. ลาออกเช่นเดียวกัน เกี่ยวกับการแข่งขันอำนาจทางการเมืองระหว่างจอมพล ป. และจอมพลสฤษดิ์นี้ ศาสตราจารย์รอง ศยามานนท์ ได้เขียนไว้ว่า

"...มีผู้กล่าวกันว่าจอมพลแปลก พิบูลสงคราม ก็ได้วางแผนการที่จะขจัดจอมพล สฤษดิ์ ธนะรัชต์ และกำหนดว่าจะลงมือกระทำการหลังเที่ยงคืนของวันที่ ๑๖ กันยายน พ.ศ. ๒๕๐๐ แต่จอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ แอบไปทราบแผนการนี้ จึงตัดสินใจขจัดจอมพลแปลก พิบูลสงคราม และพรรคพวกเสียก่อน ฉะนั้นในเวลา ๒๓.๐๐ นาฬิกาของคืนวันที่ ๑๖ กันยายน พ.ศ. ๒๕๐๐ จอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ ได้นำทหารพร้อมควายอาวุธ มีรถถัง รถเกราะ และเป็นกลหนักเบาไปยึด สถานที่ราชการสำคัญไว้ ซึ่งเป็นกรเริ่มรัฐประหารของคณะทหารอย่างไม่เสียเลือดเนื้ออีกครึ่ง หนึ่ง แล้วผู้แทนคณะทหารได้พุกวิฑูรย์เรียกจอมพลแปลก พิบูลสงคราม และพลตำรวจเอกเผ่า ศรียานนท์ ให้ไปรายงานตัวต่อคณะรัฐประหาร ฝ่ายจอมพลแปลก พิบูลสงคราม เมื่อได้ทราบข่าว รัฐประหาร ได้ขับรถไปทางจังหวัดชลบุรี แล้วลงเรือที่แหลมฉบังมุ่งไปยังประเทศเขมร โดยเจ้า สี่หนุกได้เกิดกบฏให้ที่พักอาศัยอยู่ในประเทศนั้นเป็นเวลาชั่วคราว แล้วก็ย้ายไปพำนักอยู่ในประเทศ ญีปุ่นจนถึงแก่อสัญกรรมเมื่อวันที่ ๑๑ มิถุนายน พ.ศ. ๒๕๐๗ ส่วนพลตำรวจเอกเผ่า ศรียานนท์ ได้ตัดสินใจขอมอบตัวต่อจอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ เมื่อเวลา ๒.๓๐ นาฬิกาของวันที่ ๑๗ กันยายน พ.ศ. ๒๕๐๐ ในฐานะที่พลตำรวจเอกเผ่า ศรียานนท์ เป็นเพื่อนเก่า จอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ มีใจกว้างพอที่จะไม่ปฏิบัติอย่างรุนแรงต่อท่าน ไม่มีการยึดทรัพย์สมบัติ เพียงแต่เนรเทศท่านไป อยู่นอกประเทศไทยในตอนปลายวันนั้นเอง ท่านได้ไปอาศัยอยู่ ณ ประเทศสวิสจนถึงแก่อสัญกรรม"^๑

^๑รอง ศยามานนท์, เรื่องเดิม, หน้า ๓๕๐.

ต่อมาในวันที่ ๑๘ กันยายน ได้มีการแต่งตั้งสมาชิกประเภทที่ ๒ ซึ่งเกือบทั้งหมด เป็นสมาชิกของคณะกรรมการร่างรัฐธรรมนูญของสามเหล่าทัพ หลังจากนั้นคณะกรรมการได้พิจารณาว่ามีความจำเป็นที่ต้องหาบุคคลที่นานาประเทศไว้วางใจเป็นนายกรัฐมนตรีเพื่อจะได้ให้การรับรองคณะรัฐประหาร ๑๖ กันยายน ในที่สุดก็ตกลงเชิญ นายพจน์ สารสิน ซึ่งกำลังดำรงตำแหน่ง เลขาธิการรองถาวร ส.ป.อ. มาเป็นนายกรัฐมนตรี โดยผ่านการลงมติเป็นเอกฉันท์ของสภาผู้แทนราษฎร ซึ่งก็เป็นฝ่ายของคณะทหารนั่นเอง นายพจน์ สารสิน ได้จัดตั้งรัฐบาล ซึ่งรัฐมนตรีส่วนมากก็เป็นพวกที่ไคร่วมมือในการทำรัฐประหาร ยกเว้นจอมพลสฤษดิ์ ซึ่งไม่ได้เข้าร่วมรัฐบาลด้วย แต่ก็เป็นที่ประจักษ์ชัดว่าเป็นผู้ที่กุมอำนาจทางการเมืองอย่างแท้จริงอยู่ในขณะนั้น

รัฐบาลของนายพจน์ สารสิน ถือว่าเป็นรัฐบาลรักษาการชั่วคราว จึงมิได้ดำเนินการใหม่ เพียงแต่บริหารบ้านเมืองให้เป็นไปด้วยความเรียบร้อย และจัดให้มีการเลือกตั้งสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรทั่วไปในเดือนธันวาคม พ.ศ. ๒๕๐๐ หลังจากนั้นนายพจน์ สารสิน ได้ขอลาออกจากตำแหน่งนายกรัฐมนตรี พรรคสหภูมิของคณะทหารได้จัดตั้งรัฐบาลขึ้นโดยการสนับสนุนของสมาชิกพรรคเสรีนิยมนักศึกษาและพวกที่ไม่สังกัดพรรค ที่ประชุมคณะทหารเสนอให้จอมพลสฤษดิ์เป็นนายกรัฐมนตรี แต่หาญปฏิเสธโดยอ้างว่าสุขภาพไม่ดี พลโทถนอมจึงได้รับการเสนอชื่อเป็นคนที่ ๒ จึงได้รับการแต่งตั้งเป็นนายกรัฐมนตรีในเดือนมกราคม พ.ศ. ๒๕๐๑ และได้เลื่อนยศขึ้นเป็นพลเอก สำหรับจอมพลสฤษดิ์ ก็ได้จัดการจดทะเบียนตั้งพรรคการเมืองขึ้นใหม่พรรคหนึ่งคือพรรคชาติสังคม เพื่อให้เป็นพรรคที่สนับสนุนคณะทหารโดยตรง มีจอมพลสฤษดิ์ เป็นหัวหน้าพรรค พลโทถนอม และนายสุกิจ นิมมานเหมินท์ เป็นรองหัวหน้าพรรค พลโทประภาส เป็นเลขาธิการพรรค

จอมพลถนอม ทำหน้าที่บริหารประเทศไคร่ระยะหนึ่งก็เกิดความปั่นป่วนทางการเมือง เนื่องจากความวุ่นวายภายในพรรคชาติสังคม และนอกพรรคเอง เพราะความต้องการแสวงหาผลประโยชน์ให้แก่ตนเอง เมื่อพลาดหวังจากตำแหน่งที่ตนจะได้รับก็ปลีกตัวออกจากการสนับสนุนรัฐบาลไปจับกลุ่มกับพวกที่ค้านรัฐบาล และสมทบกับสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรฝ่ายค้าน เพื่อเตรียมการเปิดอภิปรายโจมตีรัฐบาล ประกอบกับในขณะนั้น "คอมมิวนิสต์พยายามจะรบกวน และ

การบริหารประเทศของจอมพลสฤษดิ์ เป็นไปในลักษณะที่การบริหารงานอยู่ในมือของจอมพลสฤษดิ์เป็นส่วนใหญ่ เป็นรูปแบบการปกครองแบบเผด็จการ^๑ ปรากฏว่าในช่วงเวลาที่ประเทศปกครองโดยคณะปฏิวัติ อำนาจสูงสุดในทุกตำแหน่งที่จอมพลสฤษดิ์ หัวหน้าคณะปฏิวัติ เป็น การปกครองที่ไม่มีรัฐธรรมนูญ ไม่มีรัฐสภา และไม่มีคณะรัฐมนตรี ถึงแม้จะมีการประกาศใช้รัฐธรรมนูญชั่วคราวในเวลาต่อมา รัฐบาลก็ยังปกครองแบบเผด็จการ คือมีการจัดตั้งสภาว่าง รัฐธรรมนูญ เพื่อทำหน้าที่ร่างรัฐธรรมนูญและนิติบัญญัติ สมาชิกของสภานี้มาจากการแต่งตั้งโดยจอมพลสฤษดิ์เอง นอกจากนี้จอมพลสฤษดิ์ ยังมีอำนาจที่เกินตามมาตรา ๑๗ แห่งรัฐธรรมนูญการปกครองที่จะดำเนินการใด ๆ ก็ได้เพื่อคงไว้ซึ่งราชบัลลังก์ ความสงบสุขและศีลธรรมอันดีของประชาชน รัฐบาลใค้อาจเหตุผลที่คงมีการปกครองแบบรวมอำนาจเช่นนี้ก็ได้เพื่อจะได้มีการปรับปรุงบริหารประเทศในรูปแบบใหม่ต่อไปอันจะเหมาะสมกว่าการปกครองแบบเดิมที่เคยใช้มา อย่างไรก็ตาม ก็คือ อาจกล่าวได้ว่า การปกครองแบบรวมอำนาจไว้ในมือจอมพลสฤษดิ์ โดยถือเสมือนว่าเป็นองค์อธิปัตย์แต่ผู้เดียวเช่นนี้ ก็เพื่อต้องการที่จะให้มีการใช้อำนาจในการบริหารประเทศ ปราบปรามผู้ต่อต้าน ตลอดจนให้มีการปฏิบัติตามนโยบายอย่างมีประสิทธิภาพ และสามารถใช้กำลังเพื่อบังคับให้ประชาชนปฏิบัติตามผู้นำได้อย่างกว้างขวาง โดยมีกฎหมายรองรับ^๒

ปัญหาที่จอมพลสฤษดิ์เผชิญ ก็คือ การสร้างความชอบธรรมให้แก่ระบบการปกครองแบบเผด็จการของตน การแสวงหาความสนับสนุนจากกลุ่มพลังต่าง ๆ และการกวาดล้างศัตรูของระบบและของจอมพลสฤษดิ์เอง^๓ ปรากฏว่าจอมพลสฤษดิ์สามารถรวบรวมกลุ่มชนชั้นนำต่าง ๆ

^๑สุจิต บุญบงการ, เรื่องเดิม, หน้า ๑๐๖ และโปรดอ่านความคิดทางการเมืองของจอมพลสฤษดิ์ ๓๓ รัชต์ ใน ทักษ์ เฉลิมเกียรติ, "ความคิดทางการเมืองของจอมพลสฤษดิ์ ๓๓ รัชต์ และระบบพอขุนอุปถัมภ์", รักเมืองไทย, (ภาคประวัติศาสตร์และการเมือง), หน้า ๓๕ - ๔๑.

^๒สุจิต บุญบงการ, เรื่องเดิม, หน้าเดียวกัน.

^๓สุจิต บุญบงการ, เรื่องเดิม, หน้า ๑๑๑.

ไว้ในอำนาจของตนได้ โดยใช้วิธีการให้รางวัลในรูปแบบของตำแหน่งทางการเมือง และตำแหน่ง
 หน้าที่การงานเป็นสำคัญ นอกจากนี้ยังได้สนับสนุนให้นักวิชาการ นักเทคนิค และปัญญาชนมา
 ร่วมทำงานกับรัฐบาล เนื่องจากความจำเป็นที่ต้องเร่งรัดปรับปรุงการพัฒนาประเทศในทุก ๆ
 ด้าน ซึ่งเป็นการส่งเสริมให้บรรดาบุคคลดังกล่าวมีบทบาทในการพัฒนาประเทศมากยิ่งขึ้น อัน
 เป็นการสร้างการยอมรับและความสนับสนุนให้แก่ระบบการปกครองของจอมพลสฤษดิ์ และตัว
 จอมพลสฤษดิ์เอง ดังจะเห็นได้จากการตั้งคณะรัฐมนตรี ถึงแม้ว่าคณะปฏิวัติประกอบด้วยนาย
 ทหารสำคัญทั้งสามกองทัพบก แต่ปรากฏว่าผู้ที่ได้รับการแต่งตั้งให้เป็นรัฐมนตรีมีนายทหารน้อยมาก
 คือในจำนวนรัฐมนตรีทั้งหมด ๑๔ คน มีนายทหารที่ร่วมปฏิวัติเพียง ๓ คน คือ พลเอกถนอม
 กิตติขจร รองนายกรัฐมนตรีและรัฐมนตรีกลาโหม พลโทประภาส จารุเสถียร รัฐมนตรีมหาดไทย
 และทอมาซี พลเอกสุรจิต จารุเศรณี เพิ่มมาอีกคนหนึ่ง^๑ นอกนั้นเป็นพลเรือนซึ่งมีความรู้ความ
 สามารถในด้านต่าง ๆ ส่วนนายทหารอื่น ๆ ที่สนับสนุนการปฏิวัติก็ได้รับการตอบแทนโดยได้
 รับการแต่งตั้งให้เป็นสมาชิกสภาร่างรัฐธรรมนูญ ดังจะเห็นได้ว่าในจำนวนสมาชิกสภาร่าง
 ๒๕๐ คนเป็นนายทหารบก ๕๖ คน นอกนั้นเป็นนายทหารเรือ ทหารอากาศ ตำรวจ ข้าราชการ
 พลเรือน อาจารย์มหาวิทยาลัย นักกฎหมาย นักหนังสือพิมพ์ นักธุรกิจ^๒ นอกจากนี้จอมพลสฤษดิ์
 ยังได้หย่อนผลประโยชน์ทางตำแหน่งเศรษฐกิจให้แก่กลุ่มบุคคลชั้นนำในคณะปฏิวัติอีกด้วย เช่น การ
 เป็นประธานกรรมการ กรรมการ และหุ้นส่วนในรัฐวิสาหกิจ และธุรกิจของเอกชน กับทั้งยังมี
 การแสวงหาผลประโยชน์จากตำแหน่งหน้าที่การงานอย่างกว้างขวาง เพื่อใช้เป็นพลังสนับสนุน
 ในการสร้างอำนาจและอิทธิพลของจอมพลสฤษดิ์ และพรรคพวก^๓

^๑โปรดอ่านรายชื่อรัฐมนตรีทั้งคณะใน ที่ระลึกงานพระราชทานเพลิงศพ ทอมาซี จอมพล
สฤษดิ์ ๓๓๖๖๓๓, หน้า ๑๕๖ - ๑๕๗.

^๒โปรดอ่านรายชื่อสมาชิกสภาร่างรัฐธรรมนูญใน สำนักงานเลขาธิการสภาผู้แทน
ราษฎร, สมุคภาพสมาชิกสภา ๒๕๐๒๕ - ๒๕๐๒๖.

^๓สุรจิต บุญบงการ, เรื่องเดิม, หน้า ๑๑๖.

อย่างไรก็ตาม จอมพลสฤษดิ์ ก็เช่นเดียวกับจอมพล ป. พิบูลสงคราม คือไม่ได้พยายามแปรรูปการปกครองจากแบบทหารมาเป็นพลเรือน และไม่ได้พยายามสร้างพรรคการเมืองขึ้นมาเป็นฐานแห่งอำนาจทางการเมืองอันใหม่ที่จะรับกับการขยายตัวทางการเมืองของประชาชนได้อย่างมีประสิทธิภาพ จอมพลสฤษดิ์ยังคงใช้กองทัพเป็นฐานแห่งอำนาจ ซึ่งทำให้การปกครองไม่สามารถปรับตัวให้เข้ากับสภาพทางการเมืองที่เปลี่ยนแปลงได้^๑ ลักษณะการปกครองดังกล่าวรวมทั้งแผนนโยบายในการบริหารประเทศของรัฐบาลจอมพลสฤษดิ์ ได้รับการปฏิบัติสืบต่อมาในรัฐบาลของจอมพลถนอม กิตติขจร^๒ ซึ่งเปรียบเสมือนทายาททางการเมืองของจอมพลสฤษดิ์จนกระทั่งถึง พ.ศ. ๒๕๑๑ เมื่อมีการประกาศใช้รัฐธรรมนูญ การปกครองโดยลักษณะนี้จึงต้องยุติลง เพราะต้องมีการเลือกตั้งสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรทั่วไปตามรัฐธรรมนูญในเดือนกุมภาพันธ์ พ.ศ. ๒๕๑๒^๓ ปรากฏว่าพรรคสหประชาไทยของรัฐบาลได้รับเลือกตั้งเป็นสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรมากเป็นอันดับหนึ่ง จึงได้เป็นผู้จัดตั้งรัฐบาล และจอมพลถนอม กิตติขจร ได้เป็นนายกรัฐมนตรี แต่ต่อมาเนื่องจากความวุ่นวายทางการเมือง^๔ และรัฐบาลไม่มีอำนาจเพียงพอในการขจัดอุปสรรคต่าง ๆ ในการบริหารประเทศ จอมพลถนอมจึงได้ทำการปฏิวัติเมื่อวันที่ ๑๗ พฤศจิกายน พ.ศ. ๒๕๑๔ โดยให้เหตุผลว่าเพื่อรักษาความสงบเรียบร้อยของบ้านเมือง และได้ออกประกาศของคณะปฏิวัติรวม ๘ ฉบับ หลังจากนั้นในเดือนธันวาคม พ.ศ. ๒๕๑๕ ได้มีการประกาศใช้รัฐธรรมนูญการปกครองราชอาณาจักร พุทธศักราช ๒๕๑๕ ซึ่งเป็นแนวทางในการบริหารประเทศของจอมพลถนอม ปรากฏว่ารัฐบาลต้องเผชิญปัญหามากมายทั้ง

^๑ สุจิต บุญบงการ, เรื่องเดิม, หน้า ๑๑๕.

^๒ รอง ศยามานนท์, เรื่องเดิม, หน้า ๓๕๐.

^๓ โปรดอ่านรายละเอียดเรื่องนี้ใน เขาวัวแก้ว สุกดาภา, เปิดผนึกความลับ สติศึกษา เล่มที่ ๔ สมัย, (กรุงเทพฯ : อักษรเจริญทัศน์, ๒๕๑๗).

^๔ โปรดอ่านรายละเอียดในเรื่อง ศยามานนท์, เรื่องเดิม, หน้า ๔๐๔.

ด้านเศรษฐกิจ สังคม และการเมือง จนในที่สุดได้มีการเคลื่อนไหวเรียกร้องให้มีการประกาศใช้รัฐธรรมนูญ ความขัดแย้งได้ลุกลามขยายใหญ่โตขึ้นเป็นเหตุจลาจลในวันที่ ๑๔ ตุลาคม พ.ศ. ๒๕๑๖ จอมพลถนอม ไม่สามารถรักษาเสถียรภาพความสงบเรียบร้อยของบ้านเมืองไว้ได้ จึงได้ลาออกจากตำแหน่งนายกรัฐมนตรี และในที่สุดจอมพลถนอม จอมพลประภาส และพันเอกณรงค์ กิตติขจร ก็จำเป็นต้องเดินทางออกนอกประเทศ เพื่อจี้แก้ปัญหาที่ยากทั้งหมด การจลาจลได้สิ้นสุดลงในวันที่ ๑๖ ตุลาคม พ.ศ. ๒๕๑๖ เมื่อรัฐบาลของนายสัญญา ธรรมศักดิ์ ได้เริ่มต้นบริหารประเทศ

ปรากฏว่าในการเคลื่อนไหวจนกระทั่งเกิดการเปลี่ยนแปลงทางการเมืองดังกล่าวนี้ นิสิต นักศึกษา และปัญญาชนอื่น ๆ ในสถาบันอุดมศึกษาได้เข้าไปมีบทบาทอันสำคัญยิ่ง ซึ่งจะได้กล่าวถึงโดยย่อต่อไป

จากประวัติศาสตร์การเมืองไทยตั้งแต่หลังการเปลี่ยนแปลงการปกครอง พ.ศ. ๒๔๗๕ จนถึงวันที่ ๑๔ ตุลาคม พ.ศ. ๒๕๑๖ คงแสดงไว้ข้างต้นย่อมเป็นที่ยืนยันว่ารัฐบาลที่ปกครองประเทศขาดเสถียรภาพทางการเมืองในความหมายที่แท้จริง เพราะการเข้ามาเป็นรัฐบาลมักใช้พลังอำนาจทางการเมืองและอาวุธเป็นเครื่องมือสนับสนุน มิได้ผ่านการเลือกตั้งแบบประชาธิปไตยอย่างแท้จริง ถึงแม้บางครั้งรัฐบาลจะสร้างความชอบธรรมของการปกครองด้วยการให้มีรัฐธรรมนูญ และมีการเลือกตั้งทั่วไป แต่การกระทำดังกล่าวก็เป็นไปในทางรูปแบบหาได้เป็นไปในทางปฏิบัติไม่ เพราะรัฐธรรมนูญและการเลือกตั้งก็อยู่ภายใต้การกำหนดกฎเกณฑ์และอิทธิพลของรัฐบาลนั่นเอง ทั้งนี้รัฐธรรมนูญและการเลือกตั้งจึงเป็นประโยชน์ต่อฝ่ายรัฐบาลเองในการเป็นหนทางเข้ามาสู่การบริหารประเทศใน "วิถีทางประชาธิปไตย" ซึ่งไม่ว่าจะจัดให้มีการเลือกตั้งกี่ครั้ง หรือประกาศใช้รัฐธรรมนูญกี่ฉบับ รัฐบาลที่มีกำลังทหารและอาวุธสนับสนุนก็จะเป็นผู้ปกครองอำนาจในที่สุด ในสภาพการณ์เช่นนี้เมื่อเวลาผ่านไป ความไม่พอใจของกลุ่มบุคคลต่าง ๆ ซึ่งถูกกดขี่จะขยายตัวมากขึ้น ประกอบกับเกิดกลุ่มอำนาจใหม่ที่ไม่พอใจสภาพที่เป็นอยู่ในขณะนั้นจะถือโอกาสทำการปฏิวัติรัฐประหารต่อรัฐบาลเก่า โดยอ้างความจำเป็นในการรักษาความสงบเรียบร้อยของบ้านเมือง และการสร้างความเจริญก้าวหน้าให้แก่บ้านเมืองเป็นสาเหตุที่ทำให้

“ให้คงทำการปฏิวัติรัฐประหาร” แต่ในที่สุดการปกครองของไทยก็กลับสู่วงวัฏจักร (Vicious circle) เกิดคืออำนาจอยู่ในฝ่ายผู้มีกำลังทหารและอาวุธสนับสนุน และเมื่อผู้มีอำนาจในการปกครองประเทศเห็นว่าใช้ระบบรัฐสภาไม่ได้ผลก็หันไปใช้อำนาจเผด็จการทางทหารแทน

การปฏิวัติรัฐประหารบ่อยครั้งนี้เองเป็นตัวการทำลายวิวัฒนาการทางการเมืองของประเทศด้วยพัฒนาอย่างประเทศไทย เพราะการปฏิวัติรัฐประหารแต่ละครั้งทำให้จักรกลทางการเมืองต้องหยุดขงัก ขวัญและศรัทธาของประชาชนในระบบการปกครองตกต่ำ องค์การทางการเมืองที่ไม่ใช่ทางการบริหาร เช่นพรรคการเมืองก็ไม่มีโอกาสได้ตั้งรากฐานอย่างมั่นคง ฯลฯ การที่เป็นเช่นนี้ทำให้ชาดการต่อเนื่องอันจะก่อให้เกิดเป็นประเพณีทางการเมืองที่เป็นหลักเป็นฐาน ซึ่งนอกจากจะขาดประเพณีทางการเมืองปกครองโดยความยินยอมของประชาชนแล้ว ยังก่อให้เกิดประเพณีของการโค่นล้มการปกครองโดยนิครัฐธรรมนูญอีกด้วย^๒

รูปแบบการปกครองหลังการปฏิวัติรัฐประหารมัก “เป็นรูปแบบที่ไม่มีการถ่วงคูดกันภายในระบบ ทำให้ผู้นำเหิงอำนาจและใช้อำนาจในทางที่ผิดได้และในขณะที่เดียวกันก็ไม่สามารถเปิดช่องให้กับการมีส่วนร่วมทางการเมืองแก่ประชาชน สภาพเช่นนี้ทำให้ความชอบธรรมลดลงและเป็นผลให้ผู้นำต้องหมดอำนาจไปในที่สุด (ผู้เขียนกล่าวถึงกรณีจอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์) รวมทั้งกรณีของจอมพล ป. จอมพลถนอม กิตติขจร และจอมพลประภาส จารุเสถียร ผู้รับมรดกทางการเมืองจากจอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์”^๓

^๑โปรดอ่านรายละเอียดเรื่องนี้ใน กฤษ เทพปฏิพัทธ์, “บทบาททหารกับการพัฒนาการเมืองไทย, ใน การพัฒนาการเมืองไทย, หน้า ๑๐๗ - ๑๒๘.

^๒กมล สมวิเชียร, เรื่องเดิม, หน้า ๓๐ - ๓๑.

^๓สุจิต บุญบงการ, เรื่องเดิม, หน้า ๑๑๘.

จากข้อเสนอมุ่งเพื่อพิจารณา ๒ ประเด็นข้างต้นเกี่ยวกับรัฐธรรมนูญการมีส่วนร่วมทางการเมืองของประชาชน และการขาดเสถียรภาพอย่างแท้จริงของรัฐบาล จะเห็นได้ว่าตั้งแต่ พ.ศ. ๒๔๗๕ หลังการเปลี่ยนแปลงการปกครองมาจนถึงเดือนตุลาคม พ.ศ. ๒๔๗๖ ซึ่งเป็นขอบข่ายเวลาที่ผู้เขียนกำหนดไว้ในเรื่องที่ทำวิจัย ประเทศไทยมีการพัฒนาการเมืองแต่เพียงในทางทฤษฎี กล่าวคือมีรัฐบาลซึ่งไม่ได้อยู่ในระบอบสมบูรณาญาสิทธิราช มีรัฐธรรมนูญ มีรัฐสภา และพรรคการเมือง (ในบางครั้ง) ซึ่งเป็นการเปิดโอกาสให้ประชาชนเข้ามีส่วนร่วมทางการเมืองการปกครองตามวิถีทางประชาธิปไตย อันเป็นขั้นตอนของการพัฒนาทางการเมืองที่สำคัญยิ่ง แต่ในทางปฏิบัติแล้วจะเห็นได้ว่าประเทศไทยยังมิได้มีการพัฒนาทางการเมืองที่แท้จริงสมดังที่นักวิชาการทางรัฐศาสตร์ท่านหนึ่งได้วิจารณ์ว่า

"ประวัติศาสตร์การเมืองไทยชี้ให้เห็นว่าภายหลังจากเปลี่ยนแปลงการปกครอง พ.ศ. ๒๔๗๕ มาจนถึงปัจจุบันนี้ ความเสื่อมโทรมทางการเมือง เป็นลักษณะพิเศษของการเมืองไทยมากกว่าการพัฒนาทางการเมือง ปัญหาเกี่ยวกับการเข้ามามีส่วนร่วมในวงการเมืองของประชาชนยัง เป็นปัญหาที่ รื้อรังของการเมืองไทยอยู่ชั่วนิรันดร์..."

^๑ชัยอนันต์ สมุทวานิช, "อุดมการณ์กับความเป็นจริงในการเมืองไทย", ธีวาทของประเทศไทย, หน้า ๒๗.

บทที่ ๔

ปัจจัยพื้นฐานที่มีผลต่อการศึกษาระดับอุดมศึกษาในส่วนที่จะมีผลกระทบ
ต่อการพัฒนาทางการเมืองไทย

ปัจจัยที่จะนำมาพิจารณาในที่นี้ ได้แก่ตัวกลไกสำคัญของการศึกษาระดับอุดมศึกษา อันได้แก่ สถาบันอุดมศึกษาโดยเน้นที่มหาวิทยาลัย นิสิตนักศึกษา และค่านิยมของสังคมอัน เกี่ยวเนื่องกับการศึกษาระดับอุดมศึกษา กลไกสำคัญทั้ง ๓ ประการนี้จะมีผลต่อการสร้างแนว ความคิดทางการเมืองให้แก่ นิสิตนักศึกษาซึ่งในตัวของตัวเองเป็นทั้งกลไก และผลผลิตของการ ศึกษาครั้งนี้ อันจะส่งผลสืบเนื่องต่อการมีบทบาททางการเมือง ซึ่งจะนำไปสู่การตอบปัญหา ว่าในช่วงระหว่าง พ.ศ. ๒๔๙๕ - พ.ศ. ๒๕๑๖ นั้น การศึกษาระดับอุดมศึกษามีบทบาทต่อ การพัฒนาทางการเมืองไทยหรือไม่ อย่างไร เพราะเหตุใด

สถาบันอุดมศึกษา : มหาวิทยาลัย เนื่องจากมหาวิทยาลัยมีอิทธิพลต่อการสร้างกระบวนการ เรียนรู้ทางการเมือง (Political Socialization) ของนิสิตนักศึกษาในการกำหนด ลักษณะวัฒนธรรมทางการเมือง^๑ ซึ่งจะส่งผลตอบพามาในการพัฒนาทางการเมืองของนิสิต นักศึกษา ดังนั้นจึงนำพิจารณาบทบาทของมหาวิทยาลัยในประเด็นต่อไปนี้

๑. นโยบายและจุดมุ่งหมายของมหาวิทยาลัย
๒. หลักสูตรและการเรียนการสอน
๓. เสรีภาพของมหาวิทยาลัย
๔. สังคมในมหาวิทยาลัย

^๑สุจิต บุญบงการ, "นิสิตนักศึกษากับการพัฒนาทางการเมืองของไทย", วรรณไวทยาการ (กรุงเทพฯ : โครงการตำราสังคมศาสตร์ และมนุษยศาสตร์, ๒๕๑๔), หน้า ๑๗.

๑. นโยบายและจุดมุ่งหมายของมหาวิทยาลัย จากกล่าวได้ว่ามหาวิทยาลัยในประเทศไทยส่วนใหญ่ไม่ได้แสดงจุดมุ่งหมายและนโยบายของมหาวิทยาลัยอย่างชัดเจนมากไปกว่าการส่งเสริมวิชาการชั้นสูง วิชาชั้นสูง และบำรุงวัฒนธรรมแห่งชาติ โดยไม่ได้แสดงนโยบายเพิ่มเติมว่าจะเสริมสร้างนักศึกษาให้เป็นผู้มีปัญญาและความกตัญญูกว้างขวาง การที่เป็นเช่นนี้สืบเนื่องมาจากสาเหตุสำคัญยิ่งประการหนึ่ง คือ ภูมิหลังทางประวัติศาสตร์ของการตั้งมหาวิทยาลัยในประเทศไทย

ดังได้กล่าวมาแล้วในบทที่ ๓ ว่า พัฒนาการทางการเมืองของไทย เริ่มต้นในสมัยรัชกาลที่ ๕ ทำให้เกิดการปฏิรูปการปกครองทั้งในส่วนกลางและส่วนภูมิภาคในลักษณะความเป็น "รัฐชาติ" มีการแยกแยะหน้าที่ความรับผิดชอบของหน่วยงานต่าง ๆ เป็นระบบระเบียบมากยิ่งขึ้น ความจำเป็นในการปกครองตามแนวใหม่นี้เอง ทำให้รัฐบาลมีความต้องการกำลังคนที่จะรับการศึกษาในชั้นสูงจำนวนมาก เพื่อช่วยในการปฏิบัติงานให้เป็นไปตามนโยบายของรัฐบาล ทั้งในส่วนกลางและส่วนภูมิภาค รัชกาลที่ ๕ จึงโปรดฯให้ตั้งโรงเรียนมหาดเล็กหลวงขึ้น

"...จึงทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้ตั้งโรงเรียนมหาดเล็กขึ้นสำหรับฝึกสอนบุตรข้าราชการและนักเรียนที่มีภูมิจังหวัดเป็นมณฑลมาแล้วให้รอบรู้ในวิชารัฐประศาสน์ พระราชนิยม และขนบธรรมเนียมในพระราชสำนัก โดยควรแก่ความต้องการแห่งสมัย..."^๓

^๑สุจิต บุญบงการ, เรื่องเดิม, หน้า ๒๐.

^๒สุเทพ วิทยานันท์ (รวบรวม), ประมวลพระราชบัญญัติจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย (สำนักอธิการบดี จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๑๐).

^๓คำกราบบังคมทูลของนายกสภากรรมการจัดการ โรงเรียนข้าราชการพลเรือนของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ในพระราชพิธีก่อพระฤกษ์ในวันจันทร์ที่ ๓ มกราคม พระพุทธศักราช ๒๔๕๘, ใน รศก ศยามานนท์ และคณะ, ประวัติจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ๒๔๕๕-๒๕๐๕ (พิมพ์เป็นที่ระลึกในวันครบห้าสิบล้านปีของการสถาปนาวันที่ ๒๖ มีนาคม ๒๕๑๐, (กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์ของสมาคมสังคมศาสตร์, ๒๕๑๐), หน้า ๓๑.

โดยลักษณะนี้ ผู้ที่ได้รับการศึกษาสูงจากโรงเรียนมหาดเล็กหลวง จึงเรียนเน้นไปทางด้านรัฐประศาสนศาสตร์ ซึ่งเป็นการเรียนหลักและวิธีการปฏิบัติงานซึ่งในระยะแรก ๆ เรียกว่าวิชาปกครองบ้าง วิชาข้าราชการพลเรือนบ้าง^๑ และเพื่อเตรียมตัวปฏิบัติราชการต่อไป และเนื่องจากเป็นสมัยสมบูรณาญาสิทธิราชย์ เรื่องของการเมือง และการกำหนดนโยบายในบ้านเมืองเป็นเรื่องของพระมหากษัตริย์ เรื่องของการดำเนินงานให้เป็นไปตามนโยบายหรือเรื่องของการปฏิบัติราชการเป็นเรื่องของข้าราชการ^๒ ประกอบกับค่านิยมของสังคมไทยที่ยึดถือในเรื่องระบบอาวุโสและความอ่อนน้อมต่อมรดก ดังนั้นการเรียนการสอนจึงเป็นไปในลักษณะที่ผู้เรียนเป็นฝ่าย "รับฟัง" กับ "ปฏิบัติตาม" ผู้สอนและระเบียบกฎเกณฑ์ของโรงเรียนมากกว่าที่จะมีการแสดงความคิดเห็นวิพากษ์วิจารณ์ตามหลักของเหตุผล ซึ่งลักษณะการเรียนการสอนเช่นนี้ได้กลายเป็นค่านิยมที่ยอมรับของนักศึกษาไทยในสมัยต่อมา

อย่างไรก็ดี อาจกล่าวได้ว่า ผู้ที่จบการศึกษาจากโรงเรียนนี้ได้มีส่วนช่วยในการพัฒนาทางการเมืองขั้นต้นในสมัยรัชกาลที่ ๕ ด้วยในแง่ที่เป็นกลไกที่ทำให้การพัฒนาทางการเมืองที่เพิ่งเริ่มต้นในสมัยนี้เป็นไปได้ในส่วนที่เป็นบุคคลากร บริหารงานในหน่วยงานต่าง ๆ ตลอดจนทำหน้าที่ติดต่อกับประชาชนในระดับท้องถิ่นในฐานะตัวแทนของรัฐบาลด้วย^๓

^๑อภิปราย "การศึกษาวิชารัฐศาสตร์และรัฐประศาสนศาสตร์ในประเทศไทย",

Thai Journal of Public Administration, Vol. V, No. 2, October 1964
(เป็นข้อความจากการตอบปัญหาทางโทรทัศนในรายการชุมนุมทางวิทยของบริษัทเอสไอ แสตนคาร์ด อีสเทิร์น จำกัด ณ สถานีโทรทัศน์กองทัพบก วันที่ ๑๐ กันยายน พ.ศ. ๒๕๐๗ เวลา ๒๐.๕๐ - ๒๑.๒๐ น. ผู้ตอบปัญหานี้คือ ดร.อมร รัชศาสตร์ อาจารย์ประจำคณะรัฐประศาสนศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์) หน้า ๓๐๐.

^๒เช่นเดียวกับเชิงอรรถที่ ๒

^๓ประวัติดุสิตาภิบาลมหาวิทยาลัย..., หน้า ๖.

ต่อมาในสมัยรัชกาลที่ ๒ โรงเรียนมหาดเล็กหลวงได้รับการสถาปนาขึ้นเป็นโรงเรียนข้าราชการพลเรือนของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว มีการขยายการเรียน การสอนให้กว้างขวางขึ้น โดยแบ่งแยกวิชาออกเป็นแผนกต่าง ๆ เช่น กฎหมาย รัฐประศาสนศาสตร์ การต่างประเทศ การเกษตร การช่าง การครู และการแพทย์ เป็นต้น เพื่อเตรียมฝึกหัดข้าราชการส่งออกไปรับราชการตามกระทรวงทบวงกรมต่าง ๆ โดยทั่วไป^๑ ปรากฏว่าผู้ที่จบการศึกษาจากโรงเรียนข้าราชการพลเรือนฯ ก็ได้เข้ารับราชการในหน่วยงานต่าง ๆ ของรัฐบาลตามสาขาวิชาที่ได้ศึกษาเล่าเรียนมา นับว่าเป็นการแบ่งแยกหน้าที่ความรับผิดชอบตามขั้นความรู้ อันเป็นการจำแนกแจกแจงหน้าที่ให้ปรากฏเห็นชัด ซึ่งน่าจะนับได้ว่าเป็นลักษณะหนึ่งของการพัฒนาทางการเมือง

ต่อมาใน พ.ศ. ๒๔๕๕ โรงเรียนข้าราชการพลเรือนได้รับการสถาปนาขึ้นเป็นจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ซึ่งมีจุดมุ่งหมายไม่เพียงแต่ผลิตคนเข้ารับราชการ หรือเป็นสถาบันวิชาชีพเฉพาะทางเท่านั้น แต่ให้เป็นสถานศึกษาระดับสูงสำหรับผู้ที่ต้องการศึกษาต่อด้วย^๒ โดยในระยะแรกประกอบด้วยคณะต่าง ๆ ๔ คณะ คือ คณะแพทยศาสตร์ คณะรัฐประศาสนศาสตร์ คณะวิศวกรรมศาสตร์ คณะอักษรศาสตร์และวิทยาศาสตร์ ซึ่งผลิตผู้จบการศึกษาให้มีคุณสมบัติตามความต้องการของสังคมในขณะนั้น แต่บุคคลที่สำเร็จการศึกษาจากสถาบันอุดมศึกษานี้ คงยังไม่มีส่วนในการพัฒนาทางการเมืองนัก เพราะรูปแบบการเมืองการปกครองยังเป็นแบบเก่า แม้จะมีกิจกรรมที่แสดงถึงการพัฒนาทางการเมืองเกิดขึ้นบ้างแล้วก็ตาม อย่างไรก็ตาม ภายใต้อิทธิพลของตะวันตกในช่วงนี้ปรากฏว่ามีผู้มีการศึกษาและตื่นตัวทางการเมืองมากขึ้น ดังจะเห็นได้จากการแสดงความ

^๑ประวัติจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย....., หน้า ๓๑.

^๒ประกาศประดิษฐานโรงเรียนข้าราชการพลเรือนของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ขึ้นเป็นจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย และโอนไปขึ้นอยู่ในกระทรวงธรรมการ, ใน ประวัติจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ๒๔๕๕ - ๒๕๐๕, หน้า ๓๖.

คิดเห็นอย่างกว้างขวางตามหน้าหนังสือพิมพ์ ซึ่งมีกิจการเจริญรุ่งเรืองมากในรัชกาลที่ ๖ แม้กระนั้นเราก็ไม่อาจมองข้ามไปได้ว่าความสนใจทางการเมืองของประชาชนคงกล่าวเป็นเพราะอิทธิพลของการศึกษาในระดับอุดมศึกษา แต่อาจบอกได้ว่าเป็นผลจากการที่การศึกษาขยายตัวอย่างกว้างขวาง โดยให้โอกาสคนสามัญมากยิ่งขึ้นในการแสวงหาความรู้ ดังจะเห็นได้จากผู้ที่เข้าศึกษาต่อในจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ในระยะแรกของการสถาปนาขึ้นเป็นมหาวิทยาลัย ยังไม่สามารถหานักเรียนที่จบชั้นมัธยมปีที่ ๘ เข้าศึกษาต่อได้ เพราะหลักสูตรการเรียนชั้นมัธยมศึกษาในขณะนั้นยังไม่มีถึงมัธยมปีที่ ๘ มีเพียงชั้นมัธยมปีที่ ๖ เป็นสูงสุด มหาวิทยาลัยให้โอกาสนักเรียนที่จบชั้นมัธยมปีที่ ๖ เข้าศึกษาต่อโดยให้รับประกาศนียบัตรไปพลางก่อน ต่อมาเมื่อขยายการศึกษาถึงชั้นมัธยมปีที่ ๘ แล้ว มหาวิทยาลัยจึงรับผู้เข้าศึกษาต่อโดยไม่จำกัดชาติกำเนิด แต่ต้องมีคุณสมบัติคือจบชั้นมัธยมปีที่ ๘ โดยเริ่มตั้งแต่ พ.ศ. ๒๔๖๘ เป็นต้นมา นอกจากนี้สตรีไทยก็มีโอกาสได้รับการศึกษาชั้นอุดมศึกษาคด้วย ซึ่งนับว่าเป็นความก้าวหน้าและเสรีภาพของสตรีไทย สตรีไทยรุ่นแรกได้เข้าศึกษาในคณะอักษรศาสตร์และวิทยาศาสตร์ในชั้นเตรียมแพทย์ตั้งแต่ พ.ศ. ๒๔๗๐

มหาวิทยาลัยได้จัดการศึกษาให้มีระดับสูงถึงขั้นปริญญาในวิชาแพทยศาสตร์ก่อนสาขาอื่น ๆ เพราะความพร้อมและความเหมาะสมหลายประการ^๑ ต่อมากิจการของจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัยได้ขยายตัวอย่างรวดเร็ว จนสามารถเปิดการสอนชั้นปริญญาได้ในหลายสาขาวิชาตามความต้องการของการพัฒนาประเทศ ดังข้อความว่า "...จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัยพิจารณาอยู่เสมอว่า ถ้าวิชาใดจะเป็นประโยชน์แก่ประเทศชาติก็เปิดแผนกวิชานั้น ๆ ..." ^๒

จากที่กล่าวมานี้ จะเห็นได้ว่าจุดมุ่งหมายและนโยบายของจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย สถาบันอุดมศึกษาแห่งแรกของประเทศคือการฝึกหัดวิชาชั้นสูง เฉพาะอย่างแก่บุคคลตามความ

^๑โปรดอ่านรายละเอียดใน ประวัติจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ๒๔๕๕ - ๒๕๐๘ หน้า ๔๐ - ๔๑

^๒ประวัติจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ๒๔๕๕ - ๒๕๐๘, หน้า ๔๑ และโปรดอ่านรายละเอียดเรื่องนี้ใน หน้า ๔๑ - ๔๔.

ต้องการของสังคมในการพัฒนาประเทศ โดยยังคงมีจุดมุ่งหมายอยู่ที่การให้บุคคลที่สำเร็จการศึกษาเข้ารับราชการตามหน่วยงานต่าง ๆ ของรัฐตามประเพณีเดิม ปรากฏว่าการจัดตั้งมหาวิทยาลัยต่อมา เช่น มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ มหาวิทยาลัยแพทยศาสตร์ และมหาวิทยาลัยศิลปากร ก็แสดงถึงความประสงค์ของรัฐบาลที่จะให้มหาวิทยาลัยดังกล่าวเป็นสถาบันสอนวิชาชีพชั้นสูง เฉพาะอย่าง และเพื่อตอบสนองความต้องการกำลังคนในหน่วยงานต่าง ๆ ของรัฐอยู่นั่นเอง แม้ว่าปัจจุบันมหาวิทยาลัยดังกล่าวจะได้ขยายการสอนไปสู่สาขาวิชาต่าง ๆ มากขึ้นกว่าเดิมก็ตาม สำหรับเรื่องนี้ได้มีผู้วิจารณ์ว่า "....มหาวิทยาลัยในประเทศไทยไม่มีนโยบายการศึกษาอะไรที่มากไปกว่าแหล่งสอนวิชาชีพชั้นสูง ไม่มีความตั้งใจอย่างแน่วแน่ที่จะเสริมสร้างนักศึกษาให้เป็นผู้มีปัญญา และความคิดอ่านอย่างกว้างขวาง..."^๒

มหาวิทยาลัยไม่มีนโยบายให้ปรากฏข้อความหาวิทยาลัยในฐานะเป็นสถาบันการศึกษาชั้นสูง และเป็นสถาบันที่สำคัญอันหนึ่งของสังคมจะผลิตชนชั้นนำให้มีลักษณะบุคคลิก และความคิดเห็นอย่างไรก็ดี เดวิด แอปเตอร์ (David E. Apter) ได้กล่าวไว้ว่า กระบวนการเรียนรู้ทางการเมืองส่วนหนึ่งเป็นเรื่องของระบบการศึกษาและบุคคล โดยเฉพาะชนชั้นนำจะมีทัศนคติ ค่านิยม และบุคคลิกอย่างไรก็ขึ้นอยู่กับนโยบายการศึกษา^๓

อย่างไรก็ดี การจะโทษว่าการที่มหาวิทยาลัยไทยในปัจจุบันไม่มีการกำหนดนโยบายและจุดมุ่งหมายที่แน่นอนเป็นเพราะภูมิหลังทางประวัติศาสตร์ของการตั้งมหาวิทยาลัยเป็นสาเหตุ

^๑ดร. สุจิต บุญบงการ, ภาควิชาการปกครอง คณะรัฐศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

^๒ดร. สุจิต บุญบงการ, "นิสิตนักศึกษากับการพัฒนาทางการเมืองของไทย", วรรณไวทยาการ, หน้า ๒๐.

^๓David E. Apter, The Politics of Modernization (Chicago : The University of Chicago Press, 1965), p. 145 อ้างถึงใน สุจิต บุญบงการ เรื่องเดิม, หน้า ๒๐.

สำคัญนั้นก็คือจะไม่ยุติธรรมนัก เพราะการตั้งมหาวิทยาลัยในครั้งนั้นมีจุดมุ่งหมายที่แน่นอน และเหมาะสมกับความต้องการของบ้านเมืองในขณะนั้นอย่างยิ่งดังข้อความว่า

“...ในอดีตรัฐบาลที่ผลิตบัณฑิตอย่างแน่นอน กล่าวคือ มุ่งให้เป็นข้าราชการทั้ง ๆ ที่ วัตถุประสงค์ของท่านผู้จัด และพระราชนิพนธ์ที่กว้างกว่านี้ ในเรื่องนี้จุฬาลงกรณ์มหา- วิทยาลัยได้ปฏิบัติหน้าที่อย่างที่ดีเลิศนักวิชาชีพในแขนงต่าง ๆ ไปปฏิบัติราชการ ความซัด- เกลาของบัณฑิตในยุคนั้น ในคานาปัญหา ความรู้วิชาการทั่วไป ในคานาคณะธรรม จริยธรรม พอจะกล่าวได้ว่าเป็นสัดส่วนที่สูงกว่าปัจจุบัน ทั้งนี้เห็นจะเป็นเพราะมหาวิทยาลัยมีขนาดเล็ก นิสิตมีโอกาสทำความรู้จัก ร่วมปฏิบัติงานกัน สัมผัสกันในทุกวิชาชีพต่าง ๆ กัน ผู้บริหารยังมีความห่วงใยทั้งในคานาปัญญาความคิด และทักษะที่ทันต่อการเคลื่อนไหวในวง การศึกษา จุดเด่นที่ทำให้บัณฑิตสมัยนั้นมีการซัดเกลาแล้วอย่างดีในปัญหาความรู้ทั่วไป คณะธรรมและจริยธรรม ทั้ง ๆ ที่มีอาจารย์วุฒิสูงเป็นสัดส่วนน้อย ทั้ง ๆ ที่อาจารย์แต่ละ ท่านต้องทำงานหนัก ต้องสอนนับเป็น ๒๐ - ๓๐ ชั่วโมงต่อสัปดาห์เห็นจะเป็นการสั่งสรร ในหมู่นิสิตศึกษาแขนงวิชาชีพต่าง ๆ กัน ทั้งในการเรียนรวมกัน และในกิจกรรมนอก และส่งเสริมหลักสูตร”^๒

แต่เนื่องจากในสมัยต่อมาได้มีการกำหนดนโยบาย และความมุ่งหมายในการจัดการ ศึกษาระดับมหาวิทยาลัยของชาติให้เป็นที่แน่นอน ทำให้แต่ละมหาวิทยาลัยจัดดำเนินการศึกษา หรือขยายการศึกษาตนเองโดยไม่มีการติดต่อประสานงานซึ่งกันและกัน อันก่อให้เกิดปัญหาเกี่ยว

^๑รายงานการสัมมนามหาวิทยาลัย ครั้งที่ ๒ เรื่องการบริหารงานมหาวิทยาลัย, (กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์สมาคมสังคมนักศึกษาแห่งประเทศไทย, ๒๕๑๑), หน้า ๓๔ - ๖๑.

^๒ดร.สิปปนนท์ เกตุทัต, "แนวคิดในการสร้างบัณฑิต", การสัมมนาเรื่อง วิกฤตการณ์ทางการศึกษาในจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย (กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์สมาคมสังคมนักศึกษาแห่งประเทศไทย, ๒๕๑๓), หน้า ๕๘ - ๕๙.

กับนโยบายการศึกษาในระดับมหาวิทยาลัย?

ด้วยเหตุนี้จึงทำได้

...ในปัจจุบันไม่มีจุดมุ่งหมายในการผลิตบัณฑิตที่แน่นอน เรามักจะอ้อมอ้อมตอบว่าให้ บัณฑิตมีวิชาการชั้นสูง และมีศีลธรรม ถ้าจะไปซักถามท่านศาสตราจารย์และผู้บริหารชั้น สูงแต่ละท่าน (แม้ว่าในมหาวิทยาลัยเดียวกัน) ว่า วิชาการชั้นสูงหมายความว่าอะไร มัก จะไม่ได้คำตอบที่แน่นอน มหาวิทยาลัยไม่เคยแถลงปรัชญา นโยบาย จุดมุ่งหมาย และวิธี การที่จะทำให้เกิดถึงจุดมุ่งหมายนั้นอย่างแจ่มชัด เวลาแถลงมหาวิทยาลัย มักจะแถลงแบบ ครอบจักรวาล โดยมีเสมือน หรือบางครั้งอาจารย์เพียงคนเดียวเป็นผู้ร่าง^๒

เนื่องจากรัฐบาลยังคงเจริญรอยตามคตินิยมเดิมในการตั้งมหาวิทยาลัยดังกล่าวมา แล้ว จึงน่าจะเป็นสาเหตุหนึ่งที่ทำให้บัณฑิตศึกษาของไทย เข้าศึกษาต่อในสถาบันอุดมศึกษาโดยมี จุดมุ่งหมายที่จะแสวงหาวิชาชีพโดยได้รับปริญญาบัตร เพื่อเป็นใบเบิกทางไปสู่การประกอบอาชีพ การงานที่ดี และการยอมรับของสังคมโดยไม่ได้ตระหนักถึงความสำคัญในการเสริมสร้างสติปัญญา ของตนและการเรียนรู้สิ่งแวดล้อมเพื่อปรับปรุงสังคมให้ดีขึ้น ซึ่งโดยทั่วไปบุคคลที่กำลังศึกษาอยู่ ในระดับมหาวิทยาลัยควรเป็นผู้ที่ยึดถือในอุดมคติและมีหลักการเพราะการศึกษาในระดับสูง เช่นนี้ จะกระตุ้นให้เขาเป็นนักคิดและเป็นผู้เห็นแก่ประโยชน์ของสังคมเป็นส่วนใหญ่ ด้วยเหตุนี้จึงมีผู้ กล่าวไว้ว่า นักศึกษาไทยส่วนใหญ่เป็น "พวก practical มากกว่านักอุดมคติ"^๓

ประยูร ศรีประสาธน์, "ปัญหาการปฏิบัติงานตามอำนาจหน้าที่ของสภาการศึกษา แห่งชาติ : ศึกษาเฉพาะกรณีที่เกี่ยวข้องกับมหาวิทยาลัย" วิทยานิพนธ์ระดับปริญญาโท (รัฐ- ประศาสนศาสตร์มหาบัณฑิต) สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์ ๒๕๑๐ ใน บรรณานุกรมงานวิจัย ทางการศึกษา พ.ศ. ๒๕๐๘ - ๒๕๑๒, (กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์สำนักทำเนียบนายกรัฐมนตรี, ๒๕๑๓), หน้า ๑๕๓.

^๒ คร. สิปพนนท์ เกตุทัต, เรื่องเดิม, หน้า ๕๘.

^๓ สุจิต บุญบงการ, เรื่องเดิม, หน้า ๒๑.

อย่างไรก็ดี มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์และการเมือง ซึ่งตั้งขึ้นภายหลังการเปลี่ยนแปลงการปกครอง พ.ศ. ๒๔๗๕ ได้แสดงให้เห็นนโยบายอย่างเด่นชัดในการจะเสริมสร้างระบอบประชาธิปไตยและเผยแพร่ความคิดเกี่ยวกับรัฐธรรมนูญให้แก่ประชาชนโดยทั่วไป นอกเหนือจากการเสริมสร้างบุคคลที่มีความรู้ในค่านิยมวิชาการ^๑

...มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ เดิมมีชื่อว่า มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์และการเมือง ได้จัดตั้งขึ้นโดยพระราชบัญญัติมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์และการเมือง พ.ศ. ๒๔๗๖ มีหน้าที่จัดการศึกษาวิชากฎหมาย วิชาการเมือง วิชาเศรษฐศาสตร์ และบรรณคดีวิชาอื่น ๆ อันเกี่ยวกับวิชาธรรมศาสตร์และการเมือง...

...เดิมมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์และการเมือง เปิดสอนแบบตลาดวิชาไม่จำกัดอายุของนักศึกษา ผู้ที่สมัครเข้าเรียนมาจากบุคคลที่มีคุณวุฒิหลายประเภทจากที่ต่าง ๆ เช่น สมาชิกสภาผู้แทนราษฎร ผู้แทนตำบล ข้าราชการ นายความ และผู้เคยผ่านการเรียนกฎหมายมาแล้วจากโรงเรียนสอนกฎหมายกระทรวงยุติธรรม ทั้งนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อให้ความรู้แพร่หลายยิ่งขึ้น ปริญญามีแต่ปริญญาธรรมศาสตร์บัณฑิต (ธ.บ.) เท่านั้น แต่จะแยกสาขาศึกษาทางนิติศาสตร์ รัฐศาสตร์ เศรษฐศาสตร์ และการทูตได้ก็ต่อเมื่อไปศึกษาต่อชั้นปริญญาโท^๒

อาจเป็นค่านิยมอย่างดังกล่าวของมหาวิทยาลัย จึงทำให้บัณฑิตที่จบการศึกษาจากมหาวิทยาลัยแห่งนี้มีความสนใจและกระตือรือร้นในการเข้าไปมีส่วนร่วมทางการเมือง การปกครองประเทศมากกว่าบัณฑิตจากมหาวิทยาลัยแห่งอื่น ดังจะเห็นได้จากเมื่อตั้งมหาวิทยาลัย

^๑โปรดอ่านรายละเอียดใน บุญเย็น วอทอง, "การจัดตั้งสถาบันการศึกษาในทางการปกครองประชาธิปไตยของประเทศไทยบทศึกษา เฉพาะกรณีการจัดตั้งมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์และการเมือง ในลักษณะที่เป็นอุปกรรณของการปกครองระบอบประชาธิปไตยสมัยเริ่มต้นในประเทศไทย", วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต คณะรัฐประศาสนศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๐๗.

^๒มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, คู่มือการศึกษา, (กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๑๖), หน้า ๗ - ๘.

ธรรมศาสตร์และการเมืองได้ไม่นาน ผู้ที่จบการศึกษาจากสถาบันแห่งนี้ได้สมัครแข่งขันเพื่อรับ
เลือกตั้งเป็นสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรประเภทเลือกตั้งจากประชาชนกันอย่างคึกคัก และปรากฏ
ว่าได้รับเลือกเข้าเป็นสมาชิกสภาผู้แทนฯ เพิ่มขึ้นเรื่อย ๆ มากกว่าผู้ที่จบการศึกษาจากสถาบัน
แห่งอื่น ทั้งนี้จากการศึกษาวิจัยของ ดร.สุจิต บุญบงการ โดยศึกษาเปรียบเทียบในช่วงปี พ.ศ.
๒๕๕๐ และปี พ.ศ. ๒๕๕๕^๑ แต่ต่อมา "ในระยะหลังได้มีการปรับปรุงมหาวิทยาลัยแห่งนี้ใหม่
และนโยบายดังกล่าวไม่ได้รับการสนับสนุนอีกต่อไป ปัจจุบันนักศึกษาแห่งสถาบันนี้ก็ไม่ได้อัตนะ
ที่แตกต่างไปจากมหาวิทยาลัยแห่งอื่น ๆ เท่าใดนัก"^๒ แม้กระนั้นก็ตามอาจกล่าวได้ว่านักศึกษา
ของมหาวิทยาลัยแห่งนี้ส่วนใหญ่ยังคงมีความกระตือรือร้นต้องการเข้ามีส่วนร่วมทางการเมือง มี
ความคิดวิพากษ์วิจารณ์และมีความเป็นตัวของตัวเองในอัตราที่ดูจะมากกว่านิสิตนักศึกษาจาก
สถาบันอื่นคงจะไ้กล่าวต่อไปในภายหลัง

สำหรับเรื่องนโยบายและจุดมุ่งหมายของมหาวิทยาลัยที่ยังเป็นปัญหาค้างกล่าวมาแล้ว
นี้มิใช่ว่ามหาวิทยาลัยจะไม่ทราบปัญหา มหาวิทยาลัยไม่เพียงแต่ทราบปัญหาเท่านั้น แต่ยังคง
พยายามพิจารณาแก้ไขปัญหาค้างกล่าวอยู่เสมอในรูปของการจัดสัมมนา โดยเริ่มตั้งแต่การจัดการ
สัมมนามหาวิทยาลัยครั้งที่ ๑ เมื่อเดือนกรกฎาคม พ.ศ. ๒๕๐๕ และครั้งที่ ๒ เมื่อวันที่ ๒๕ -
๓๑ กรกฎาคม พ.ศ. ๒๕๑๐ เป็นต้น โดยได้รับความร่วมมือจากสำนักงานปลัดสำนักนายกรัฐมนตรี
และสำนักงานสภาการศึกษาแห่งชาติ มีผู้สรุปผลของการสัมมนาเกี่ยวกับจุดมุ่งหมายของ

^๑โปรดอ่านรายละเอียดใน Suchit Bun-Bongkarn, *Higher Education and Political Development in Thailand* (Unpublished Ph.D. Thesis the Fletcher School of Law and Diplomacy, 1968), p. 76

และสุจิต บุญบงการ, เรื่องเดิม.

^๒สุจิต บุญบงการ, เรื่องเดิม, หน้า ๒๓.

^๓เกษม ศิริสัมพันธ์ นีออน สนิทวงศ์ฯ สัจเวียง อินทรวิชัย และเสน่ห์ จามริก,
"ปัญหาการศึกษาของมหาวิทยาลัยไทย", รายงานการสัมมนาวิทยาลัย ครั้งที่ ๒ เรื่องการ
บริหารงานมหาวิทยาลัย, หน้า ๑๒๓.

มหาวิทยาลัยดังนี้ "ความมุ่งหมายของมหาวิทยาลัยนั้น คือการเสริมสร้างบุคคลิกภาพของนักศึกษา ให้เป็นผู้มีปัญญาสูงส่งควบคู่กันไปกับการที่มหาวิทยาลัยจะต้องจัดสรรให้วิชาความรู้ในแขนงวิชา เฉพาะด้านตามสมควรในการศึกษาาระดับชั้นปริญญาตรี"^๑

สำหรับจุฬาลงกรณมหาวิทยาลัยซึ่งได้ชื่อว่าเป็นสถาบันอุดมศึกษาระดับมหาวิทยาลัยที่เก่าแก่ที่สุดของประเทศไทย และมักเป็นตัวอย่างปฏิบัติของมหาวิทยาลัยแห่งอื่น ๆ ก็มิได้นิ่งนอนใจในอันที่จะกำหนดนโยบายและเป้าหมายที่แน่ชัดในการส่งเสริมพัฒนานิสิตให้ออกมาในรูปใด คงจะเห็นได้จากกรณีที่มหาวิทยาลัยได้จัดการสัมมนาเกี่ยวกับเรื่องนี้ขึ้นหลายครั้ง

ระหว่างวันที่ ๑๘ - ๒๐ เมษายน พ.ศ. ๒๕๐๕ จุฬาลงกรณมหาวิทยาลัย ได้จัดการสัมมนาอาจารย์จุฬาลงกรณมหาวิทยาลัย ณ สว่างคนิवास เรื่องการส่งเสริมกิจกรรมของมหาวิทยาลัย ในคำปราศรัย ของ ศาสตราจารย์ รอง ศยามานนท์ รองอธิการบดี ฝ่ายปกครอง ทำการแทนอธิการบดี จุฬาลงกรณมหาวิทยาลัย ในพิธีเปิด

การสัมมนา มีความตอนหนึ่งที่แสดงให้เห็นความตั้งใจของมหาวิทยาลัยเกี่ยวกับนิสิต ดังนี้

...มหาวิทยาลัยของเราที่มีความปรารถนาอยู่ตลอดเวลาที่จะส่งเสริมกิจการใดผลดียิ่งขึ้นเสมอมา มหาวิทยาลัยใครจะเห็นนิสิตมีความรู้ทางวิทยาการลึกซึ้งยิ่งขึ้น มีความเจริญพัฒนาทั้งทางสติปัญญาและศีลธรรม มีทัศนคติที่ดีเป็นประโยชน์แก่ชาติบ้านเมือง มหาวิทยาลัยปรารถนาอย่างยิ่งที่จะให้นิสิตได้ประโยชน์อย่างสมบูรณ์จากชีวิตในมหาวิทยาลัยของตนให้คุ้มกับเวลา และค่าใช้จ่ายที่ทั้งบิดามารดา ผู้ปกครอง และรัฐบาลต้องเสียไปรายละเอียดหลายพันบาทต่อปี การที่มหาวิทยาลัยตั้งคณะกรรมการส่งเสริมกิจกรรมขึ้น ก็แสดงแล้วว่ามหาวิทยาลัยประสงค์จะส่งเสริมการพัฒนานิสิตมากเพียงไร

รายงานสัมมนาเรื่องปัญหาและบทบาทมหาวิทยาลัยในประเทศไทย จัด ณ
ห้องประชุมคณะรัฐศาสตร์ จุฬาลงกรณมหาวิทยาลัย ๑ - ๕ มิถุนายน ๒๕๐๗,
หน้า ๓๐.

ท่านทั้งหลาย ที่มหาวิทยาลัยเชิญให้มาร่วมการสัมมนาคราวนี้ เป็นผู้ที่จะได้รับมอบภาระอันสำคัญยิ่ง มหาวิทยาลัยจึงได้คัดเลือกท่านมาเป็นรายบุคคล ภาระนี้คือการช่วยกันหาหนทางที่จะพัฒนานิสิตให้เจริญเติบโตเต็มที่ได้ครบทุกทาง คือ

๑. ให้เจริญเติบโตทางความคิด สติปัญญา สามารถใช้ความคิดอ่านได้อย่างถูกต้อง

๒. ให้เจริญเติบโตทางอารมณ์ คือมีอารมณ์สุขุม ผู้ใหญ่เต็มที่ มีสุขภาพทางจิตที่สมบูรณ์

๓. ให้เจริญเติบโตทางกาน้ำสังคัม คือสามารถปรับตัวให้เข้ากับสังคมได้ และสามารถปฏิบัติตนให้เป็นประโยชน์แก่ชุมชนได้เต็มที่

๔. ทางกาน้ำสุขภาพอนามัย นิสิตก็ควรที่จะเจริญเต็มที่ มีร่างกายแข็งแรงทั่ว ๆ กันทุกคน และ

๕. ทางกาน้ำศีลธรรมในใจ หรือกาน้ำความสันติสุขในใจ เราก็จะต้องพยายามหาทางให้นิสิตได้เจริญเติบโตทางนี้ด้วย...^๑

ต่อมาระหว่างวันที่ ๑๗ - ๑๘ มกราคม พ.ศ. ๒๕๑๓ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัยก็ได้จัดการสัมมนาเรื่อง วิกฤตการณ์ทางวิชาการในจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย อธิการบดีได้กล่าวคำปราศรัยในโอกาสเปิดสัมมนา ความตอนหนึ่งว่า

...ส่วนมหาวิทยาลัยในประเทศไทยนั้นรัฐบาลเป็นผู้จัดตั้งและสนับสนุน จุดประสงค์เพื่อผลิตคนให้ทำงานแก่ประเทศ ในระยะแรกมุ่งวิชาคนให้กับรัฐบาล แต่ในระยยะต่อมาให้บริการแก่ฝ่ายเอกชนด้วย ในประเทศที่ค่อยพัฒนาเช่นประเทศไทย การผลิตคนจึงมีการมุ่งหมายที่จะให้สำเร็จการศึกษาสามารถปฏิบัติงานได้ตามที่ต้องการและทันที ดังนั้น การจัดหลักสูตรก็คื วิธีการสอนก็คื อาจได้รับอิทธิพลจากจุดประสงค์ของการตั้งมหาวิทยาลัยดังที่กล่าว ผมยอมรับว่าในฐานะที่เป็นมหาวิทยาลัยจะละทิ้งบทบาทที่สำคัญในการสร้างความเป็นตัวเอง ในกาน้ำความคิดให้แก่นิสิตไม่ได้ แต่มหาวิทยาลัยของเรา จะดำเนินการตามอุดมคติของมหาวิทยาลัยต่างประเทศ

^๑คำปราศรัยของรองอธิการบดีฝ่ายปกครอง, การสัมมนาอาจารย์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ๑๘ - ๒๐ เมษายน ๒๕๐๘ เรื่องการส่งเสริมกิจกรรมของมหาวิทยาลัย, (กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์สมาคมสังคัมศาสตร์, ๒๕๐๘), หน้า ๑๖ - ๑๗.

ที่เคียวอาจจะยังไม่ถึงเวลาที่สมควร ความต่างกันซึ่งประวัติความเป็นมาของมหาวิทยาลัยอย่างหนึ่ง กับความต่างกันซึ่งจุดประสงค์การจัดตั้งมหาวิทยาลัยอีกอย่างหนึ่ง อาจจะทำให้บทบาทของมหาวิทยาลัยในแต่ละประเทศแตกต่างกันบ้าง ในเรื่อง การสอน หลักสูตร การวิจัย และการบริการสังคม นอกจากนั้นมหาวิทยาลัยของเรา เป็นมหาวิทยาลัยของรัฐบาล ลักษณะความสัมพันธ์ของรัฐบาลกับมหาวิทยาลัยในต่างประเทศเรายังแตกต่างกับมหาวิทยาลัยในประเทศมาก ผลซึ่งตามมาของความแตกต่างนี้จะดีหรือไม่ดีไม่ใช่เป็นสิ่งที่จะกล่าวในโอกาสนี้ แต่บทบาทของรัฐบาลที่มี อยู่นอกมหาวิทยาลัยย่อมมีผลกระทบต่อภาระที่นอกเหนือจากภาระเงินงานของมหาวิทยาลัยใน ด้านต่าง ๆ อย่างแน่นอน ความจริงต่าง ๆ ที่ผมได้กล่าวมานี้ผมขอให้ที่ประชุมได้ ถือเป็นเรื่องที่จะได้รับการพิจารณา ประกอบกับความเห็นที่จะเสนอด้วย...

รองศาสตราจารย์ ดร. สิบปนนท์ เกตุทัต ผู้เข้าร่วมสัมมนาคนหนึ่งได้เสนอบทความ เรื่อง แนวคิดในการสร้างบัณฑิตโดยให้ข้อเสนอแนะการปรับปรุงจากแนวปัจจุบันไปยัง แนวที่ควรทำดังนี้

... ในระบบบริหารปัจจุบันของจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ควรจะแบ่งพิจารณาความต้องการ และจุดมุ่งหมาย (โดยอาศัยนโยบายตามข้อ ๕) ออกเป็น ๓ ระดับ คือ ระดับ มหาวิทยาลัย ระดับคณะ และระดับแผนกวิชา ในแต่ละระดับ การพิจารณาความต้องการ และจุดมุ่งหมายควรจะประกอบด้วยบุคคล ๓ กลุ่ม กล่าวคือ มหาวิทยาลัย (คณาจารย์และผู้บริหาร) สังคม (ทั้งที่เกี่ยวข้องโดยตรง เช่น ผู้รับบัณฑิตไปทำงาน บัณฑิตเก่า และเกี่ยวข้องกับโดยอ้อม) และนิสิต (เฉพาะในบางกรณี) ว่า แต่ละฝ่าย ต้องการจะให้บัณฑิตได้รับการศึกษาในรายละเอียดอย่างไร ...

... เพื่อเปิดโอกาสให้สมองของนิสิตและอาจารย์ได้พัฒนาค่านิยมทางการได้อย่างเต็มที่ มหาวิทยาลัยจะต้องสนับสนุนให้มีการแลกเปลี่ยนความคิดเห็นแบบเสรีให้มากที่สุด ระหว่างผู้บริหารคณาจารย์ และนิสิตโดยไมยอมให้มีการวิครอนสิทธิและเสรีภาพ ไมยอมให้มีการบังคับ ขมขู่ ไมยอมให้มีการเพิกการใช้วินัยโรสตี ฯลฯ

คำปราศรัยของอธิการบดีในโอกาสเปิดสัมมนาทางวิชาการของสโมสรอาจารย์, การสัมมนาเรื่องวิกฤตการณ์ทางวิชาการในจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, (กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์ สมาคมสังคมศาสตร์, ๒๕๑๓), หน้า ๖ - ๗.

ข้อสรุปสุดท้ายที่สำคัญที่สุด คือ ต้องสนับสนุนให้ทุกฝ่าย กล่าวคือ ผู้บริหาร คณาจารย์ นิสิต และสังคมได้มีส่วนในการให้ความเห็น วางนโยบาย และวิธีการปรับปรุง โดยสนับสนุนให้มีการคิดวิจิจฉัยแบบก่อ critical constructive Thinking และเมื่อได้แนวที่ชัดเจนแล้ว ก็สนับสนุนให้ทุกฝ่ายร่วมกันดำเนินการ^๑

หลังจากนั้นจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัยยังได้จัดให้มีการประชุมและสัมมนา เพื่อพิจารณาเรื่องในทำนองนี้อีกหลายครั้ง ซึ่งแสดงถึงความสนใจและความตื่นตัวของมหาวิทยาลัยที่จะแก้ไข ปัญหาต่าง ๆ ของมหาวิทยาลัย โดยเฉพาะในส่วนที่จะมีผลกระทบต่อนิสิต แต่การที่จะให้มีการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วทันที่ทันใดนั้นย่อมเป็นไปได้ลำบาก เพราะมหาวิทยาลัยไม่ได้มีอำนาจโดยอิสระของตนเอง และยังมีอุปสรรคอื่น ๆ อีกมากมายประการที่ทำให้การปรับปรุงเปลี่ยนแปลง ข้อบกพร่องของมหาวิทยาลัยให้เป็นไปตามแนวทางของมหาวิทยาลัยที่พึงประสงค์แบบสากล^๒ เป็นไปได้ยาก

ดังนั้นจึงอาจสรุปได้ว่า ความมุ่งหมายของการอุดมศึกษา โดยเฉพาะมหาวิทยาลัยเท่าที่เป็นอยู่ในขณะนี้มิได้ระบุไว้ชัดเจนจึงไม่อาจใช้เป็นแนวทางในการดำเนินการได้เท่าที่ควรจะเป็น อันมีผลกระทบต่อหลักสูตรและการเรียนการสอนของนิสิตนักศึกษา ซึ่งเป็นปัจจัยสำคัญยิ่งต่อกระบวนการเรียนรู้ของนิสิต

๒. หลักสูตรและการเรียนการสอน การศึกษาระดับอุดมศึกษา ซึ่งถือว่าเป็นการศึกษาสูงสุดของชาตินี้มีลักษณะไม่แตกต่างไปจากการศึกษาในระดับอื่น ๆ คือส่วนใหญ่ไม่ได้ช่วย

^๑ดร. สิปปนนท์ เกตุทัต, "แนวคิดในการสร้างบัณฑิต", การสัมมนาเรื่องวิกฤติการทางวิชาการในจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, หน้า ๒๒ - ๒๓.

^๒โปรดอ่านรายละเอียดใน เกมม สุวรรณกุล, "สภาพของมหาวิทยาลัยของประเทศไทยในปัจจุบัน", รายงานการสัมมนามหาวิทยาลัยครั้งที่ ๒ เรื่องการบริหารงานมหาวิทยาลัย, หน้า ๘๖. และ รายงานของคณะกรรมการวางพื้นฐานเพื่อปฏิรูปการศึกษา, (กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์วัฒนาพานิช, ๒๕๑๔), หน้า ๑๕๖ - ๑๕๘.

เสริมสร้างทักษะทางปัญญาและเกิดประโยชน์แก่ส่วนรวมเท่าใดนัก^๑ ทั้งนี้อาจพิจารณาได้จาก หลักสูตรและการเรียนการสอน

หลักสูตร หลักสูตรเป็นปัจจัยที่มีความสำคัญประการหนึ่งต่อความเจริญก้าวหน้า และความล้มเหลวของสถาบันการศึกษา โดยที่เป็นตัวกำหนดคุณภาพของการศึกษา เนื่องจากหลักสูตรเป็นแนวทางเพื่อให้บรรลุเป้าหมายของการศึกษา นอกจากนี้หลักสูตรยังสะท้อนให้เห็นปรัชญาทางการศึกษาของสถาบัน ซึ่งสร้างหลักสูตรนั้นขึ้นมา และยังเป็นตัวที่แสดงให้เห็นว่าวัตถุประสงค์ที่สถาบันศึกษาคงไว้ นั้นสำเร็จผลได้เพียงใด หรืออาจกล่าวได้ว่า หลักสูตรแสดงให้เห็นความคิดของสังคมนั้น ๆ ว่า ความรู้อะไรบางอย่างที่มีคุณค่าควรถ่ายทอดให้แก่สมาชิกของสังคม และยังแสดงให้เห็นถึงประเภทของจิตใจ และลักษณะของคนซึ่งคาดว่าการศึกษาจะผลิตให้แก่สังคม กว้างเหวนี้หลักสูตรจึงควรตั้งอยู่บนวัตถุประสงค์ของการศึกษาที่มหาวิทยาลัยต้องแถลงไว้อย่างชัดเจน และเปลี่ยนแปลงได้ทันสมัยอยู่เสมอ^๒ แต่คงได้กล่าวมาแล้วว่า ปรัชญา นโยบาย และวัตถุประสงค์ของมหาวิทยาลัยส่วนใหญ่ไม่ปรากฏแน่ชัด ดังนั้นหลักสูตรในเกือบทุกคณะของมหาวิทยาลัยจึงบรรจุอัครวิชาชีพ หรือกลุ่มวิชาในสาขาวิชาเอกและส่วนที่เกี่ยวข้องไว้เต็มเหยียดเกือบไม่มีวิชาที่จะทำให้นักศึกษากลายเป็นผู้รอบรู้กว้างในศาสตร์มูลฐาน (วิทยาศาสตร์ สังคมศาสตร์ และมนุษยศาสตร์) อาจยกตัวอย่างได้จากจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ปรากฏว่ามีหลักสูตรระดับปริญญาตรีในคณะต่าง ๆ เกือบร้อยหลักสูตรถ้าไม่มีหลักสูตรของคณะครุศาสตร์จะเห็นว่าแต่ละหลักสูตรมักมุ่งให้นักศึกษาเฉพาะในแผนกหรืออย่างมากมายในคณะนั้น ๆ ซึ่งเมื่อวิเคราะห์ละเอียดจะพบว่านิสิตต้องใช้เวลาประมาณร้อยละ ๗๕ ศึกษาวิชาชีพ และ/หรือวิชา

^๑ เอกกมล สายจันทร์, "บทบาทปัญญารวมไทยต่อการพัฒนาการเมือง", การพัฒนาการเมืองไทย, (กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์แพรวพิทยาอินเตอร์เนชันแนล, ๒๕๑๘), หน้า ๒๘๕.

^๒ รายงานของกลุ่มที่ ๓ เรื่องนิสิตนักศึกษากิจการศึกษาศาสตร์และการวิจัย, รายงานผลการสัมมนามหาวิทยาลัยครั้งที่ ๑ วันที่ ๑๖ - ๑๘ กรกฎาคม ๒๕๐๘, (กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์สมาคมสังคมศาสตร์, ๒๕๑๐), หน้า ๑๓๕ - ๑๓๖.

ในสาขาวิชาเอกและที่เกี่ยวข้อง ร้อยละ ๒๐ ศึกษาเฝ้าภาษาอังกฤษ และเพียงประมาณร้อยละ ๕ ศึกษาให้เป็นผู้รอบรู้^๑ ด้วยลักษณะของหลักสูตรเช่นนี้จะทำให้บัณฑิตเป็นผู้ที่รู้อ่างไคร่อย่างไร นอกจากรึ่วิชาประเภทที่ส่งเสริมบัญญัติก็มักมีรากฐานไปทางตะวันตกเกือบไม่มี วิชาซึ่งเป็นสมบัติหรือแนวคิดของคนไทยหรือของชาวตะวันออก เมื่อเป็นเช่นนี้ เราจะรู้จักผู้อื่นไคร่อย่างไรถ้าเราไม่รู้จักตัวเราเองก่อน อาจกล่าวไคร่ว่าการที่หลักสูตรมีลักษณะดังกล่าวก็เพราะแต่ละแผนกวิชามักทำหลักสูตรของตนเองตามใจสมัคร เพราะไม่มีปรัชญาและนโยบายที่แน่ชัดจากมหาวิทยาลัย^๒

นอกจากนี้การวางหลักสูตรของมหาวิทยาลัยดูเหมือนจะยอมถูกบังคับโดยมาตรฐานทั่ว ๆ ไปของมัธยมศึกษาปีที่ ๕ กล่าวคือ มหาวิทยาลัยเริ่มหลักสูตรอุดมศึกษาปีที่ ๑ ต่อจากพื้นฐานของหลักสูตร ม.ศ. ๕ แล้วเพิ่มระดับวิชาจากนั้นเป็นหลักสูตรปีที่ ๒, ๓ และ ๔ จนจบหลักสูตรปริญญาตรี เมื่อเป็นเช่นนี้แล้ว แทนที่มหาวิทยาลัยจะเป็นผู้นำ เป็นผู้ริ่ระดับการศึกษาของประเทศให้สูงขึ้น มหาวิทยาลัยกลับกลายเป็นผู้ตามโดยการต่อเติมมาตรฐานการศึกษาซึ่งโรงเรียนต่าง ๆ จัดมาให้ ด้วยเหตุนี้ "เราจะเทียบมาตรฐานของบัณฑิตของเรา กับบัณฑิตของมหาวิทยาลัยในยุโรป และอเมริกาไคร่อย่างไรในเมื่อมหาวิทยาลัยในประเทศเหล่านั้นเป็นผู้กำหนดจังหวะของความก้าวหน้าของการศึกษาของประเทศ"^๓

^๑ดร. สิบปนนท์ เกตุทัต, แนวความคิดในการสร้างบัณฑิต", การสัมมนาเรื่องวิกฤติการทางวิชาการในจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, หน้า ๕๕.

^๒เรื่องเกี่ยวกับเชิงอรรถที่ ๑.

^๓กระจาง พันธุนาวิน, "สถาบันอุดมศึกษากับความเป็นผู้นำทางวิชาการ", รายงานการสัมมนามหาวิทยาลัย ครั้งที่ ๒, หน้า ๘๓.

อาจสรุปได้ว่า หลักสูตรมีลักษณะที่ก่อให้เกิดปัญหาต่อกระบวนการเรียนรู้อันต่อเนื่อง

ปิยนาด บุนนาค, "ปัญหาการศึกษาในระบอบอุดมศึกษา", อักษรศาสตร์, ฉบับฉลองครบรอบ ๖๐ ปีแห่งการสถาปนาจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย เริ่มที่ ๑๐ ปีการศึกษา ๒๕๑๕, หน้า ๒๓ - ๒๕ และโปรดอ่านหลักสูตรของคณะต่าง ๆ ของจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัยใน ประวัติกุญ-ลึงกรณ์มหาวิทยาลัย พ.ศ. ๒๔๕๕ - ๒๕๐๕, หนังสือหลักสูตรของคณะและมหาวิทยาลัยต่าง ๆ และวิจารณ์หลักสูตรของบุคคลต่าง ๆ เช่น

สถาพร มงคลดาว, "ข้อสังเกตบางประการเกี่ยวกับหลักสูตรของคณะเศรษฐศาสตร์และบริหารธุรกิจ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์" สังคมศาสตร์ปริทัศน์ ฉบับนิสิตนักศึกษา ฉบับที่ ๕ กุมภาพันธ์ ๒๕๑๑, หน้า ๑๕ - ๒๖.

ประชด ไกรเนตร, "การศึกษาเศรษฐศาสตร์ในมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์", เศรษฐศาสตร์, (กรุงเทพฯ : ๒๕๑๒)

สุวรรณ บุญฉบับ สันต์ สุวรรณเลิศ และ สำราญ เขตนุช, "การศึกษาในวิทยาลัยวิชาการศึกษามีส่วนช่วยส่งเสริมอุดมการณ์ทางการเมืองอย่างไร", สังคมศาสตร์ปริทัศน์ฉบับนิสิตนักศึกษา, ฉบับที่สิบ กันยายน ๒๕๑๓.

๑. หลักสูตรส่วนใหญ่สอนให้รู้เรื่องราวของพวกชาวตะวันตกมากกว่าเรื่องของประเทศไทยซึ่งเป็นเรื่องของตนเอง? และเรื่องของประเทศเพื่อนบ้านซึ่งมีความสัมพันธ์กับประเทศไทยในลักษณะของภูมิรัฐศาสตร์มากกว่าประเทศตะวันตก การที่สถาบันอุดมศึกษาของไทยยังขาดหลักสูตรที่เหมาะสมเกี่ยวกับประเทศไทยและคนไทย และหลักสูตรที่มีเนื้อหาไกลจากชีวิตประจำวัน เช่นนี้ทำให้ผู้เรียนไม่อาจใช้ประโยชน์จากความรู้อันได้มาเรียนมาในชั้นอุดมศึกษาเพื่อประโยชน์สำหรับประเทศชาติได้อย่างเต็มที่

อนึ่ง การที่แนวทางการศึกษาของไทยเลียนแบบ "ฝรั่ง" มากเกินไป ทำให้ค่านิยมทางกานจิตใจของคนไทยตามแนวทางพระพุทธศาสนาเปลี่ยนแปลงไปรับค่านิยมทางวัตถุตามแบบ "ฝรั่ง" ด้วยทำให้เกิดปัญหาต่าง ๆ ตามมา เช่น ปัญหาค่านิยมจริยธรรม ศีลธรรม เป็นต้น

๒. หลักสูตรสอนให้ผู้ที่ศึกษาในสถาบันอุดมศึกษาออกห่างจากคณาจารย์ทั่วไปในสังคมไทย ตัวอย่างที่เห็นได้ชัดคือพวกนักเรียนนายร้อยซึ่งอยู่ภายใต้ระเบียบวินัยกฎเกณฑ์ต่าง ๆ ตามที่ได้รับการฝึกฝนจากหลักสูตรของโรงเรียนนายร้อย ทำให้ไม่สามารถเข้ากับประชาชนธรรมดาในสังคมไทยได้ จึงดูเหมือนเป็นคนละพวกไป เป็นผลในแง่ของการขาดความสามัคคี

ส่วนนิสิตนักศึกษาในสถาบันอุดมศึกษาโดยเฉพาะในมหาวิทยาลัยถึงแม้จะไม่มีวาทแตกต่างจากคนทั่วไปเหมือนนักเรียนนายร้อย แต่ก็ดูเหมือนจะได้รับการยกย่องเป็นพิเศษจากคณาจารย์และก่อนข้างจะได้รับสิทธิพิเศษในการปฏิบัติต่าง ๆ

พฤติกรรมเหล่านี้ไม่ว่าเป็นปัญหาซึ่งเกิดจากหลักสูตรอันเป็นผลให้เกิดความแตกแยกและความเหลื่อมล้ำในหมู่คนไทยด้วยกันเอง

๑. โปรดอ่านรายละเอียดใน รั้งสรรพคุณ พระพันธุ, ทัศนะทางการศึกษา, (กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์พิมพ์เดส, ๒๕๑๘), หน้า ๒๕. และเกมม ศิริสัมพันธ์ และคณะ, "ปัญหาการศึกษาของมหาวิทยาลัยไทย", หน้า ๑๒๓.

๓. หลักสูตร เป็นไปในแง่ที่ทำให้นิสัยต้องท่องจำ เนื้อหาอันเป็นรายละเอียดมากเกินไป ไม่ค่อยมีการกระตุ้นให้นิสิตเกิดความตึกและการค้นคว้าเพิ่มเติม ตลอดจนไม่ค่อยสอนการรู้จักวิเคราะห์ การสังเคราะห์ และการนำเอาหลักการมาประยุกต์ใช้ในปัญหาปัจจุบัน ไม่ค่อยสอดแทรกการฝึกฝนให้นิสิตนักศึกษาคำนึงถึงประโยชน์ส่วนรวม การดำรงชีวิตแบบประชาธิปไตย และความรับผิดชอบต่อสังคม ประกอบกับการที่สภาพของสังคมไทยส่วนใหญ่ยังคงยึดถือระบบอาวุโสก็มีส่วนทำให้นักศึกษาไม่ค่อยมีบทบาทในการมีส่วนร่วมในการเรียนการสอนหนัก ซึ่งก็มีผลต่อเนื่องถึงบทบาทของนักศึกษาต่อการมีส่วนร่วมทางการเมืองตามวิถีทางระบอบประชาธิปไตยด้วย แต่สำหรับเรื่องนี้ก็ขึ้นอยู่กับลักษณะของมหาวิทยาลัยด้วย เช่น นิสิตของจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัยส่วนใหญ่จะมีบทบาททางการเมืองน้อยกว่านักศึกษาของมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ทั้งขึ้นอยู่กับลักษณะการตั้งชื่อมหาวิทยาลัย ปรัชญา จุดมุ่งหมาย อุดมการณ์ หลักสูตรของมหาวิทยาลัย และภูมิหลังของนิสิตนักศึกษาเองด้วย

๔. หลักสูตร เป็นไปในรูปที่ผลักดันให้มีความรู้เฉพาะในวิชาชีพแขนงแคบ ๆ ของคนไม่เอื้อต่อการกระตุ้นให้มีนิสัยใฝ่หาความรู้และความรอบรู้ แต่มักชอบสังสรรค์อยู่แต่ในหมู่นักวิชาชีพแขนงเดียวกัน จึงจะเห็นได้ว่าบัณฑิตในสาขาวิชาวิทยาศาสตร์ วิทยาศาสตร์ประยุกต์ และเทคโนโลยี ก็เกือบไม่มีความรู้ทางศิลปะ และวัฒนธรรม ขณะเดียวกันที่บัณฑิตทางสังคมศาสตร์ และมนุษยศาสตร์ก็เกือบไม่เข้าใจและไม่ยอมเข้าใจ เรื่องราวของวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี บัณฑิตทั้งสองประเภทนี้ไม่ไถ่มองเห็นความผสมผสานของวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี กับธรรมชาติและสภาพแวดล้อมและสังคม ซึ่งนับว่าไม่เหมาะสมสำหรับโลกปัจจุบันซึ่งผู้ที่จะเป็นผู้นำ และเป็นผู้กำหนดนโยบายจะต้องมีความรอบรู้ มีทัศนะกว้างและไกล เพื่อความอยู่รอดของสังคม ดังนั้นสถาบันอุดมศึกษาจึงควรฝึกบัณฑิตรให้เป็นทั้งผู้รู้ลึกในแขนงวิชาของตนและรอบรู้กว้างขวางในความรู้ทั่วไป ซึ่งจะทำให้บัณฑิตเป็นผู้มีความเหมาะสมที่จะอยู่ในสังคมและเป็นผู้มองเห็นการณ์ไกลในอนาคต^๑

^๑โปรดอ่านรายละเอียดใน รายงานการประชุมกลุ่มที่ ๒ เรื่องวิกฤตการณ์ในการจัดหลักสูตรและการสอน, การสัมมนาเรื่องวิกฤตการณ์ทางวิชาการในจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย,

การเรียนการสอน ปัญหาการเรียนการสอนในระดั้มัธยมศึกษาที่สำคัญยิ่งประการหนึ่ง คือ การขาดแคลนอาจารย์ผู้สอนซึ่งมีสัดส่วนไม่เหมาะสมกับจำนวนนิสิตนักศึกษาที่มีอยู่อย่างมากมาย ประกอบกับอาจารย์ที่มีอยู่อย่างขาดแคลนนั้นส่วนใหญ่ยังขาดความรู้ความชำนาญในการถ่ายทอดวิทยาการเสียอีก จึงย่อมก่อให้เกิดปัญหาต่อการเรียนการสอนนานับประการ^๑ นอกจากนี้เนื่องจากหลักสูตรกำหนดชั่วโมงเรียนต่อสัปดาห์ไว้มากเกินไป บางแผนกรวมชั่วโมงปฏิบัติการด้วยแล้ว มีจำนวนชั่วโมงเรียนถึง ๔๐ ชั่วโมงต่อสัปดาห์ ชั่วโมงเรียนที่มากเกินไปเช่นนี้ทำให้นิสิตอ้างได้ว่า ไม่สามารถค้นคว้าหาความรู้ด้วยตัวเองได้ ถึงแม้จะมีชั่วโมงเรียนมากดังที่หลักสูตรกำหนดก็ไม่ได้หมายความว่านิสิตจะได้ความรู้มาก เพราะการสอนส่วนใหญ่ใช้แบบบรรยายเพื่อป้อนความรู้ให้แก่นิสิต บางอาจารย์ใช้วิธีบอกให้จด^๒ การเรียนการสอนแบบนี้ตั้งอยู่บนสมมติฐานที่ว่าครูหรืออาจารย์คือ ผู้รู้คำตอบทุกอย่างและถูกต้องแก่ผู้เดียว ครูคือมาตรฐานของความรู้ ความงาม และความจริงสำหรับนักเรียน นักศึกษา^๓ ซึ่งเป็นแนวความคิดที่สืบเนื่องมาตั้งแต่การศึกษาระดับปฐมวัย การเรียนการสอนจึงเป็นไปในลักษณะที่ผู้สอนจะสอนอย่างไร ก็ว่าตามกันไป นิสิตนักศึกษาไม่กล้าอภิปรายโต้ถาม เพราะอาจมีผลกระทบกระเทือนต่อการสอบได้หรือสอบตก เนื่องจากอาจารย์เป็นผู้มีอำนาจในการเรียนการสอนวิชาที่ตนรับผิดชอบอย่างค่อนข้างมาก ดังจะเห็นได้จากการที่อาจารย์แต่ละคนต่างก็ใช้วิธีการสอนการเรียนตามที่ตนถนัด อาจารย์บางท่านก็เข้มงวดเกินไป บางท่านก็ปล่อยปละละเลย แม้กระทั่งการวัดผลการศึกษาก็ยุ่งยาก ไม่ได้ระดับมาตรฐานเดียวกัน ทำให้เกิดความลั้หลังและไม่เป็นธรรมแก่นิสิตนักศึกษา อาจกล่าวได้

^๑ โอนก เขียรถาวร, "ข้อคิดเห็นบางประการเกี่ยวกับผู้สอนในมหาวิทยาลัย", รายงานการสัมมนามหาวิทยาลัยครั้งที่ ๒, การบริหารงานมหาวิทยาลัย, หน้า ๒๔๓.

^๒ รายงานการประชุมกลุ่มที่ ๒ เรื่องวิกฤตการณ์ในการจัดหลักสูตรและการสอน, การสัมมนาเรื่องวิกฤตการณ์ทางวิชาการในจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ๑๗ - ๑๘ มกราคม ๒๕๑๓, หน้า ๒๓.

^๓ ดร. สนิท สิริเวคิน, "ระดับการพัฒนาทางวิชาการของรัฐศาสตร์", รัฐศาสตร์สาร, ปีที่ ๒ ฉบับที่ ๓ (พฤษภาคม - ตุลาคม ๒๕๑๗), หน้า ๓๗.

การพิจารณาทัศนคติการวัดผลตามแบบวิธีที่ถูกถ่วงนั้น เป็นสิ่งที่ทำได้ยากยิ่งในวงการศึกษาชั้น
อุดมศึกษาของไทย ทั้ง ๆ ที่ระเบียบวิธีการวัดผลนั้นมีประสิทธิภาพนั้นเป็นสิ่งสำคัญในการเรียน
การสอนอย่างยิ่ง^๑ วิธีการทดสอบวัดผลส่วนใหญ่ยังเชื่อถือการท่องจำ นิสิตนักศึกษาไม่จำเป็นต้อง
ไปค้นคว้าเพิ่มเติมหรือใช้ความคิดและเหตุผลอะไรเลย เพียงแต่ท่องจำปาฐกถาของอาจารย์
แล้วก็ตอบกลับไปที่อาจารย์ก็ไต่คะแนนดีแล้ว ซึ่งโดยแท้จริงการทดสอบนั้นควรพึงเล็งถึงทาง
ค้นคว้า การค้นคว้า และการแสดงความคิดเห็นประกอบด้วย^๒

โดยลักษณะของการเรียนการสอนและการวัดผลทดสอบเช่นนี้ ครูจึงเป็นผู้ถ่ายทอด
วิชาความรู้ให้แก่นักศึกษาแต่ฝ่ายเดียว ทั้งยังมีความสำคัญในการกำหนดการสอบได้สอบตกด้วย
จึงทำให้นักศึกษาไม่กล้าแสดงออกซึ่งความคิดเห็นที่เป็นไปในทางโต้แย้ง หรือคัดค้านคำสอนหรือ
ความคิดเห็นของอาจารย์ จึงทำให้นักศึกษาขาดโอกาสที่จะใช้ความคิดของตนพิจารณา
วิเคราะห์ข้อเท็จจริงต่าง ๆ โดยใช้หลักเหตุผล อย่างไรก็ตาม แม้ว่าจะอาจารย์บางส่วนจะมี
คุณลักษณะของความเป็นอาจารย์ระดับอุดมศึกษา ซึ่งไม่เพียงแต่ถ่ายทอดวิชาความรู้ให้แก่ศึกษา
เท่านั้น แต่ยังฝึกให้รู้จักคิดพิจารณาไตร่ตรอง และวิพากษ์วิจารณ์ ตลอดจนสนับสนุนให้รู้จักการ
ค้นคว้านอกห้องเรียนด้วย แต่การกระทำดังกล่าวก็มีอุปสรรค เนื่องจากการขาดห้องสมุดและ
ห้องปฏิบัติการที่ดีและพอเพียง

... ถ้าฉันได้รับการส่งเสริมให้ค้นคว้าหาความรู้แต่ของหมกกำลังใจเพราะขาดหนังสือคน
ควา บางครั้งก็เสียใจกว่าคนไหนหนังสือเล่มเดียว อย่างที่อาจมีใ้ ๓ - ๕ เล่ม ซึ่งทำ
ให้หนังสือที่ไม่ค่อยใ้ใครคนควาอยู่แล้วกลับทอดออยหนักขึ้นไปอีก การเข้าห้องปฏิบัติการก็เช่น
เดียวกัน ปัญหาที่หลายคณะประสบอยู่ก็คือเครื่องมือที่จะใ้ใ้เสียทดลองมีไม่ทั่วถึง เข้าห้อง
ปฏิบัติการที่ละ ๔ - ๕ คน แทนที่ใ้ใครทดลองใ้จริง ๆ มีเพียงคนเดียว หรือบางวิชาเรียน
กันแต่ทฤษฎี แต่ไม่เคยลองใ้เครื่องมือใ้ทางปฏิบัติเลย"^๓

^๑ เอนก เขียวดาวร, เรื่องเดิม, หน้า ๒๔๘.

^๒ ดร. พรหมณี สากกริก, "วิกฤติการในการจัดหลักสูตรและการสอน", การสัมมนา
เรื่องวิกฤติการทางวิชาการในจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, หน้า ๑๑๒.

^๓ ดร. พรหมณี สากกริก, เรื่องเดิม, หน้า ๑๑๒.

อาจกล่าวได้ว่า สาเหตุดังกล่าวข้างต้นนี้ เป็นส่วนหนึ่งที่ทำให้บัณฑิตศึกษาขาดความรู้สึกรับผิดชอบในตนเอง ไม่สนใจศึกษาหาความรู้ด้วยตนเอง ด้วยเหตุนี้บัณฑิตศึกษาของไทยจึงมักเป็นนักท่องจำและเลียนแบบในรูปแบบมากกว่าเข้าใจในเนื้อหา การปฏิบัติดังกล่าวได้กลายเป็นพฤติกรรมที่เห็นแก่ตัวของนิสิตนักศึกษไทย ประกอบกับปัจจัยอื่น ๆ เช่น สถานการณ์ทางการเมืองภายในประเทศที่มีลักษณะการยกย่องอำนาจและตัวบุคคล ตลอดจนสภาพทางสังคมอื่น ๆ ทำให้คนไทยโดยทั่วไป ซึ่งแม้แต่ผู้ที่ได้รับการศึกษาระดับสูงเช่นนี้ เป็นคนที่ไม่กล้าแสดงความคิดเห็นโต้แย้ง วิพากษ์วิจารณ์ตามเหตุผล หรือแลกเปลี่ยนความคิดเห็นกับผู้อื่น ตลอดจนหวาดกลัวต่อสิ่งแปลกใหม่และการเปลี่ยนแปลง ทำให้กลายเป็นบุคคลที่มีบุคลิกภาพแบบอัคราธิปไตย^๑ คือยึดถือความคิดเห็นของตัวเองเป็นใหญ่ ไม่ยอมรับฟังความคิดเห็นของผู้อื่นที่อยู่ในฐานะคดต่ำกว่าตน และนิยมในอำนาจ ยอมรับนับถือผู้ที่อยู่ในฐานะสูงกว่า ขณะเดียวกันตัวเองก็พยายามแสวงหาการมีอำนาจเพื่อให้เป็นที่ยกย่องในสังคมเช่นเดียวกัน

จะเห็นได้ว่า เรื่องหลักสูตรและการเรียนการสอนนี้จะไปสัมพันธ์กับเรื่องที่มีมหาวิทยาลัยไม่มีจุดมุ่งหมายและนโยบายที่แน่นอนในการเสริมสร้างทักษะและความแตกฉานทางปัญญาของนักศึกษาในแง่ของการให้รู้จักพิจารณาไตร่ตรอง มีความคิดวิพากษ์วิจารณ์ และรู้จักการแสดงออกซึ่งความคิดเห็นต่าง ๆ อย่างมีเหตุผล ด้วยลักษณะนี้ การศึกษาระดับอุดมศึกษาจึงยังทำให้บัณฑิตศึกษาซึ่งถูกสภาพแวดล้อมทางสังคมและการเมืองทำให้เป็นผู้นิ่งเฉย ไม่มีความกระตือรือร้น ยอมรับสภาพสังคมที่เป็นอยู่ และเป็นผู้ตามที่ดีอยู่แล้ว ยังมีพฤติกรรมและบุคลิกดังกล่าวเพิ่มพูนมากขึ้น แทนที่จะช่วยเอื้ออำนวยให้เป็นผู้มีความคิดริเริ่ม หรือมีความคิดสร้างสรรค์เป็นตัวของตัวเอง ซึ่งพฤติกรรมดังกล่าวนี้ ได้สะท้อนออกมาในรูปของ "ความนิ่งเฉยทางการเมือง" ด้วย โดยความเป็นจริงน่าจะเป็นหน้าที่ของมหาวิทยาลัยที่จะช่วยเสริมสร้างคุณลักษณะของความเป็นผู้ริเริ่มสร้างสรรค์ สนใจ และกระตือรือร้นในการเข้ามีส่วนร่วมทางการเมืองการปกครองประเทศให้แก่บัณฑิตศึกษา ซึ่งเป็นพลังสำคัญในการพัฒนาประเทศทั้ง เมื่อเขากำลังศึกษาอยู่และ

^๑ เอกกมล สายจันทร์, เรื่อง เคมิม, หน้า ๒๘๕.

โดยเฉพาะอย่างยิ่งเมื่อเขาจบการศึกษาและได้ออกไปปฏิบัติหน้าที่ที่ทำงานแล้ว ดร.สุจิต บุญ-
บงการ ได้แสดงความกตัญญูเห็นเกี่ยวกับบทบาทและหน้าที่ของมหาวิทยาลัยว่า

...มหาวิทยาลัยและสถาบันการศึกษาทั่ว ๆ ไป ควรจะเป็นสถาบันที่ทำลายล้างค่านิยม
ที่ตนคติเก่า ๆ ตลอดจนวิถีดำรงชีวิตตามจารีตประเพณี เช่น คมกลางลัทธิบะพินัง เจมทาง
การเมือง การไม่แสดงออกทางการเมือง ความไม่สนใจที่จะมีส่วนร่วมทางการเมือง
และไม่สนใจที่จะรวมกลุ่มกัน เพื่อเรียกร้องทางการเมือง"

ว่าที่จริงมหาวิทยาลัยเองก็ตระหนักถึงหน้าที่และบทบาทของมหาวิทยาลัยในการสร้าง
สรรคภูมิปัญญา ความรู้สึกรับผิดชอบต่อหน้าที่และตนเอง ให้แก่นิสิตนักศึกษาโดยผ่านทางหลักสูตร
และการเรียนการสอน โดยได้มีการจัดสัมมนาพิจารณาและอภิปรายเกี่ยวกับเรื่องนี้หลายครั้ง
หลายหน เช่น เกี่ยวกับเรื่องนโยบายและจุดมุ่งหมายของมหาวิทยาลัยที่กล่าวมาแล้ว แต่
เช่นเดียวกับเรื่องอื่น ๆ คือ อาจารย์และคณาจารย์ของบางส่วนของมหาวิทยาลัยมีความสนใจ และ
กระตือรือร้นที่จะปรับปรุงหลักสูตรและการเรียนการสอนให้เป็นไปตามมหาวิทยาลัยในอุดมคติ
แต่ก็มีเงื่อนไขหลายประการที่ทำให้ความสนใจและความปรารถนาดังกล่าวไม่เป็นผลจริงจังใน
ทางปฏิบัติ

เกี่ยวกับเรื่องหลักสูตรและการเรียนการสอนในการศึกษาชั้นอุดมศึกษานี้ ผู้วิจัยขอ

ดร.สุจิต บุญบงการ, เรื่องเดิม, หน้า ๑๗.

๒ เช่น การสัมมนามหาวิทยาลัย ครั้งที่ ๑ วันที่ ๑๖ - ๑๘ กรกฎาคม ๒๕๐๘

การสัมมนามหาวิทยาลัย ครั้งที่ ๒ การบริหารงานมหาวิทยาลัย ๒๘ - ๓๑

กรกฎาคม ๒๕๑๐

การสัมมนาเรื่องอุดมคติ และสภาพของการศึกษาระดับมหาวิทยาลัยของ
สโมสรอาจารย์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ๑๐ - ๑๒ ธันวาคม ๒๕๐๘

การสัมมนาอาจารย์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย เรื่องการส่งเสริมกิจกรรม
ของมหาวิทยาลัย ๑๘ - ๒๐ เมษายน ๒๕๐๘.

การสัมมนาเรื่อง วิกฤตการณ์ทางวิชาการในจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัยของ
สโมสรอาจารย์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ๑๗ - ๑๘ มกราคม ๒๕๑๓

นำเอาข้อวิพากษ์วิจารณ์ของผู้ศึกษาอยู่ในสถาบันสำคัญคือ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ และ
 จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัยมาประกอบค้ำยันเพื่อพิจารณาว่าเกี่ยวกับเรื่องนี้ ในสายตาของผู้วิจารณ์
 ซึ่งเป็นผู้ที่ได้รับผลกระทบจากกระบวนการเรียนรู้ในสถาบันดังกล่าวโดยตรง เห็นว่าหลักสูตรและ
 การเรียนการสอนที่ตนได้รับอยู่เป็นอย่างไร ทั้งนี้เพื่อพิจารณาเปรียบเทียบกับผลสรุปของการ
 วิจัยเรื่องนี้ในคอนแทก การที่ผู้วิจัยนำเอาข้อวิพากษ์วิจารณ์ของผู้ที่ศึกษาในสถาบันทั้งสองมาใส่
 ไว้ในที่นี้ไม่ได้หมายความว่าจะเป็นตัวแทนทั้งหมดของนิสิตนักศึกษาในสถาบันทั้งสอง และของ
 สถาบันอื่น ๆ แต่ข้อวิพากษ์วิจารณ์และความกล้าแสดงออกถึงความคิดเห็นของเขาเป็นสิ่งที่น่า
 สรรเสริญและน่าพิจารณาหรือไม่หรือ?

อุกร ทองน้อย ซึ่งขณะที่เขียนบทความ "ทำไมนิสิตนักศึกษาเมืองไทยไม่ชอบแสดง
 ความคิดเห็น?" ใน พ.ศ. ๒๕๑๓ กำลังศึกษาอยู่ในคณะนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์
 ได้แสดงความคิดเห็นเกี่ยวกับกระบวนการเรียนรู้ของนักศึกษา ดังนี้

...การส่งเสริมให้นักศึกษาแสดงความคิดเห็นน้อย ทำให้มหาวิทยาลัยแต่ละแห่งมี
 ระบบการสอนที่จำนำ "ความหายนะ" มาให้นักศึกษามากกว่า นับไปตั้งแต่ห้องบรรยาย
 ที่อาจารย์มาบรรยาย ตลอดไปถึงอุปกรณ์ หรือรวมไปถึงตัวครุอาจารย์เองด้วย ทั้งนี้
 เพราะเมื่ออาจารย์มีหน้าที่บรรยายก็แค่บรรยายไป หมกขังไม่กล้าไปเลย ไม่มีการซักไซ้
 ไล่ความให้เขาอกเขาใจ หรือว่าจะสอดแทรกอะไรที่มีประโยชน์บ้างก็ไม่ คงใจแต่พูด
 เฉพาะหลักวิชาที่บรรยายนั้นแหละ คนที่ฟังก็ฟังไป คนที่ฟังไม่ใคร่ขบขึงก็ไม่ต้องมาฟัง
 (เฉพาะที่คณะผู้เขียนเอง) ซึ่งการสอนเช่นนี้ ผู้เขียนมีความไม่ชอบมากกว่าประโยชน์ เพราะ
 ฉะนั้นจึงควรที่จะคอยไล่แฉว่าทำไมไม่ต้องอ่านสยามจึงไม่คอยมันกัน หรือนักไม่แฉกรงกล้าหาญที่
 ควร เพราะรากฐานเดิมเป็นอยงานนี้ และทั้งที่มันเป็นอยงานนี้แหละ นักศึกษาส่วนมากก็
 มักไม่คอยจะแสดงความคิดเห็นที่จะปรับปรุงเปลี่ยนแปลงเลย ทั้งนี้ทั้งนั้นก็กลัวในข้อที่จะ

ผู้วิจัยประสงค์ประสงค์ในเรื่องการออกวิจัยสนามเพื่อถามความคิดเห็นต่าง ๆ ของ
 นิสิตนักศึกษาทั้งที่กล่าวไว้ตั้งแต่คอนแทกแล้ว ผู้วิจัยจึงได้ขอมูลจากเอกสารซึ่งมักเป็นรายงาน
 หรือบทความต่าง ๆ สำหรับเรื่องนี้ นิสิตนักศึกษาที่กล้าแสดงความคิดเห็นของตนเองออกเผย
 แพร่ในรูปของบทความน้อย ผู้วิจัยจึงนำเสนอเท่าที่ตนคิดว่าได้ อย่างไรก็ตามก็มีความคิดเห็น
 หรือข้อวิพากษ์วิจารณ์ของเขาเหล่านี้เป็นสิ่งที่น่าสนใจ และน่าจะพิจารณาเพราะอย่างน้อยเขา
 ก็เป็นผู้ประสบเหตุการณ์ต่าง ๆ

ถูกกล่าวหาในเรื่องที่ตนแสดงออก และผล หรือปฏิกิริยาซึ่งจะตามมา แม้ว่าไทยจะได้ชื่อว่า เป็นประเทศประชาธิปไตย แต่หากเราแสดงออกซึ่งความคิดความเห็น ก็มักจะถูกจำกัด ผลหรือปฏิกิริยาซึ่งจะตามมาจึงไม่แน่กว่าชีวิตจะคงอยู่ต่อไป หรือตกเป็นทาส ความกลัวของผู้มีอำนาจ เช่นสมมุติว่ามีนักศึกษาคณะหนึ่งจะแสดงความคิดเห็นต่อศาลหลัก ความคิดของบุคคลผู้มีอำนาจในเมืองไทย ผลที่ตามมาเขาอาจถูกกล่าวหาว่าเป็นคอมมิวนิสต์ก็ได้ หรือนักศึกษาคณะหนึ่งจะต่อต้านคณะใด เพราะเห็นว่าคณะใดนั้นไม่ได้ทำให้คณะของตนดีขึ้นเลย ซึ่งก็เป็นจริง นักศึกษาส่วนมากก็เห็นด้วยเช่นนั้น ผลที่นักศึกษานั้นจะได้รับก็คือความเห็นของตนไร้ประโยชน์ เพราะคณะใดไม่สะดวกตำแหน่ง เสียอย่างเดียวกันจะมีอะไรเกิดขึ้น แม้เรื่องจะขึ้นสู่ศาลมหาวิทยาลัยก็ตาม มีใจตนก็จะต้องถูกพิจารณาข้อหาว่าเป็นผู้ก่อให้เกิดความแตกแยก ถึงกล่าวมานี้เป็นเพียงสมมุติเท่านั้น แต่ก็น่าจะเป็นไปตามสมมุตินี้ ทำให้ให้นักศึกษาคณะต่าง ๆ ไม่มีความกล้าที่จะแสดงความคิดเห็น ใด ๆ ไป เมืองไทยนั้นไม่ต้องการนักศึกษาคณะที่จะช่วยกันจรรโลงชาติเสียเลย มีแต่ผู้ใหญ่ที่คิดว่า คัดมันหัวแข็ง แสดงความคิดเห็นอะไรออกไปเป็นทองยัดไปหมด ไม่มีถูก หรือถูกก็ไม่มีการเอาไปปฏิบัติ เพราะมันเป็นความคิดเล็ก เราเห็นคนเห็นฟากถนนมัน ทำนองนั้น

เมื่อเขียนมาถึงเพียงนี้พอจะกล่าวได้ว่า ที่จริงนิสิตนักศึกษา ซึ่งเป็นนักแสดงความคิดเห็นมีมาก หากว่าสภาพการณ์ไม่อำนวยให้พวกเขาได้แสดงออกเต็มที่ เรื่องจึงถูกกลายกับวามหาวิทยาลัยเมืองไทยขาดชนชั้นปัญญา ที่จริงมหาวิทยาลัยก็ขาดปัญญาจริง ๆ เพราะในขณะที่นิสิตนักศึกษาแต่ละมหาวิทยาลัย เป็นจำนวนหนึ่ง แต่จะมีนักศึกษานักปฏิรูปซึ่งเป็นนิสิตนักศึกษายุ่งไม่กิน นอกนั้นมักเป็นเด็กเตมว่า นักกีฬา ผู้เรียกตัวเองว่าฮิปปีส์ นักจัดรายการ (กิจกรรมการกุศล) ฯลฯ อะไรต่ออะไรอีกนับพัน ซึ่งแสดงว่าขณะนั้นมหาวิทยาลัยแต่ละแห่งได้กลายเป็นสถานบริการจัดงานบอลหรือกิจกรรมที่ฟัง เพื่อเอาเงินไปเสียแล้ว บางครั้งนักศึกษาเองก็ทำตัวเหมือนเด็ก ๆ ไม่เป็นตัวของตัวเอง การจะเรียกว่าเป็นผู้ที่จะออกไปทำให้ชาติจำเริญรุ่งเรืองนั้นบางคนก็เรียกไม่ได้จริง ๆ มีเสียถูก หากวิสัยและพฤติกรรมนี้ปรากฏให้เห็นอยู่เช่นนี้จริง ๆ"

อุตร ทองน้อย, "ทำไมนิสิตนักศึกษาเมืองไทยไม่ชอบแสดงความคิดเห็น", สังคมศาสตร์ปริทัศน์ ฉบับนิสิตนักศึกษา, ฉบับที่ ๑ กุมภาพันธ์ ๒๕๑๓, หน้า ๒๗ - ๒๘.

กรรณิการ์ สุวรรณเมท บัณฑิตอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ปีการศึกษา ๒๕๑๑ ปัจจุบันเป็นอาจารย์ที่วิทยาลัยเทคนิค เชียงใหม่ ได้แสดงความคิดเห็นจากประสบการณ์ของตนเองดังนี้

ตอนหนึ่งว่า

"ฉันเรียนวันละ ๗ ชั่วโมง สัปดาห์ละ ๓๓ ชั่วโมง ฉันยังสงสัยจนมักคิดว่าฉันควรเรียกตัวเองว่า นักเรียนมหาวิทยาลัยหรือบัณฑิตก็ ในเมื่ออาจารย์บอกให้เราจดตามคำบอก บอกว่าวันวรรค ขึ้นบรรทัดใหม่..."

และอีกตอนหนึ่ง ดังนี้

...ผลการสอบชั้นปีที่หนึ่งของฉันผ่านไปอย่างน่าใจหายใจกว่า เรียนหนัก หนักทั้งกิจกรรมนอกหลักสูตร ฉันเคยหวังก่อนเข้ามาหาวิทยาลัยว่าฉันจะได้ เรียนเฉพาะวิชาที่ฉันรักเท่านั้น แต่ผิดหวัง เพราะฉันถูกบังคับให้ เรียนทุกวิชาที่เขากำหนดให้เป็นเวลา ๒ ปี ก่อนที่จะมีสิทธิเลือกวิชาเรียนในวงจำกัด ๔ - ๕ วิชา เมื่อฉันอธิบายวิธีการเรียนของคณะฉันให้บิดาที่สำเร็จไปเมื่อ ๑๐ ปีก่อน เขาหัวเราะลั่น แล้วบอกว่าเหมือนกับสมัยที่เขาเรียนไม่มีผิด แต่ถึงแม้ฉันจะคำหนักใจเกี่ยวกับระบบการสอนของคณะอักษรศาสตร์มากก็จริง แต่ฉันก็ไม่เห็นว่า จะเรียนวิชาไหนที่เหมาะสมกับนิสัยและความชอบของฉัน มากเท่ากับบางวิชาที่มีสอนในคณะนี้ แต่ฉันยังคิดเสมอว่าระบบการบังคับให้เรียนทุกวิชาเป็นเวลา ๒ ปี ควรจะลดเหลือเพียงมีเดี้ยว เพื่อว่าเวลาที่เหลืออีก ๓ ปีจะได้ใช้เป็นประโยชน์ในการเรียนวิชาเอก และวิชาโทได้เต็มที่ เพราะวิชาบางวิชาที่บังคับคล้ายสมัยและไม่มีประโยชน์ ทำให้เสียเวลาเรียน เมื่อเลิกเรียนก็ล้มกันหมด ไม่ควรจะมีบังคับให้เรียน หรือถึงบังคับให้เรียนก็ควรจะมีจำกัดคำให้เหมาะสม เช่นวิชาประวัติศาสตร์ ควรให้เรียนประวัติศาสตร์สมัยใหม่ในชั้นปีที่ ๑ และปีที่ ๒ เพื่อจะได้เป็นประโยชน์ต่อผู้ที่จะไม่เรียนประวัติศาสตร์ต่อไปในชั้นปีที่ ๓ - ๔ ส่วนประวัติศาสตร์โบราณ ควรเก็บไว้ใหม่ที่จะเรียนประวัติศาสตร์เป็นวิชาเอกหรือวิชาโทเท่านั้น วิชาสมัยใหม่ที่สำคัญเช่น จิตวิทยา ควรจะเป็นวิชาบังคับเรียนในทุกคณะ โดยเฉพาะคณะอักษรศาสตร์ซึ่งสอนวิชาที่ทำคนให้เป็นมนุษย์ ชั่วโมงเรียนควรจะลดให้น้อยลงบ้าง สัก ๒๕ ชั่วโมงต่อสัปดาห์ จะดีกว่านี้ นิสิตจะได้มีเวลาค้นหาตัวเอง มีเวลาสร้าง

กรรณิการ์ สุวรรณเมท, "จดหมายจากบัณฑิตใหม่", สังกมศาสตร์ปริทัศน์ ฉบับบัณฑิต ฉบับที่ ๒ มิถุนายน ๒๕๑๒, หน้า ๒๐.

บุคคลิกภาพของตัวเอง และมีเวลาที่รวมกิจกรรมของสโมสรนิสิตฯ ฟังเพลงมหาวิทยาลัย
 ใดบ้าง แต่ที่เป็นน้อยทว่านี้ นิสิตไม่มีเวลาคิด อาจารย์คอยยกเย็บความรู้ทุกอย่างให้
 สักพักละกว่า ๓๐ ชั่วโมง สมองจึงเป็นก้อน ไม่มีเวลาคิดถึงสิ่งอื่น นอกจากการเรียน
 มหาวิทยาลัยใหม่บางในโลกที่มีระบบการสอนเหมือนกับโรงเรียนสมัย ๕๐ ปีล่วงมาแล้ว
 เหมือนกับคณะฉันบ้าง นักเรียนคอยรับความรู้จากครู จดคำพูดอาจารย์ทุกคำไว้ไม่ให้หาย
 หกตกหล่นใด บางครั้งเมื่อตอบคำถามอาจารย์ไม่ได้อีก โคนกก็ไม่ให้ไปกินอาหารกลางวัน
 ถ้าคนไหนอยากกินข้าวเร็ว ๆ ให้กระซิบคำตอบที่ถูกต้องให้อาจารย์ ใคร ๆ ทราบเรื่องนี้ เป็น
 หัวเราะงอหายกันทุกคน แต่ความจริง ฉันไม่ได้อะไร

การตรงต่อเวลาของอาจารย์ ก็เป็นสิ่งหนึ่งที่จะทำให้นิสิตอยากเรียน เมื่อเห็นอาจารย์
 กระตือรือร้นที่จะสอน นิสิตก็ตั้งใจเรียน แต่หากต้องคอยอาจารย์นานเกินไป จะทำให้เกิด
 ความเบื่อหน่าย เพราะขณะที่กำลังคิดว่าอาจารย์คงไม่ว่า นิสิตจะมีเวลาว่าง ได้พักนอน
 บางอาจารย์ก็เผลอเข้ามาพอดี ทำให้เกิดความโมโห พาลไม่อยากเรียน

ตอนนี้ฉันเป็นสตรีอุดมศึกษาแล้วนี่นะ แต่ฉันได้อะไรบ้างจากมหาวิทยาลัย นอกจาก
 ปัญญาบัตรและประสบการณ์ ฉันก็ยังชอบเธอไม่โดยนัยเอง แต่ถึงอย่างไรเธอก็จำไว้
 แล้วกันว่า ถึงฉันจะติเตียนมหาวิทยาลัยมากเท่าใด ฉันก็ยังรักมหาวิทยาลัยอยู่ ฉันไม่
 ปรารถนาที่จะเห็นหลักสูตรการเรียน ในจุฬาลงกรณ์ เกาแก่ไปตามอายุของมหาวิทยาลัย
 มหาวิทยาลัยที่ดี ควรจะให้ความรู้ที่ดีที่สุดและทันสมัยที่สุดแก่นักศึกษา นี่เป็นความคิดของฉัน"^๑

สำหรับมหาวิทยาลัยในส่วนภูมิภาคก็ไ้มีผู้แสดงความคิดเห็นเกี่ยวกับปัญหาของ
มหาวิทยาลัยในส่วนภูมิภาคที่เกี่ยวกับการเรียน การสอน ที่น่าสนใจคือบทความเรื่อง "มหาวิทยาลัย
ส่วนภูมิภาค" โดยสมชาย กุลวัฒนาพร^๑

...แต่สำหรับมหาวิทยาลัยในส่วนภูมิภาคแล้ว.....ดูเหมือนว่าทางการจะคำนึงถึงแต่ก็มาก
กว่าครูอาจารย์ อุปกรณ์การศึกษาอื่น ๆ หรือการวางแผนอย่างรอบคอบคำนึงถึงการมีไกล
เนื่องจากปรากฏว่ามหาวิทยาลัยใหม่เหล่านี้ขาดแคลนอาจารย์ผู้สอนอย่างมากมาย และ
บางครั้ง อาจารย์ที่ขาดแคลนนั้ก็ยังขาดคุณภาพทั้งในด้านวิชาการ ความสามารถในการถ่ายทอด
ทศวิชาการให้แกศิษย์อีก บางท่านมีความรู้ในสาขาที่ท่านรับผิดชอบอยู่ แต่ขาดความ
สามารถในการสอนและถ่ายทอดความรู้ มีการวัดผลการศึกษาที่ไม่มีประสิทธิภาพ หรือเป็น
วิธีการอันถูกต้องมากพอ เพราะบางท่านก็เขมงวดหรือตั้งจุดมุ่งหมายที่สูงสูงเกินไป คือ
ต้องการให้ศิษย์มีความรู้ความสามารถมากตามจินตนาการของท่านแต่เพียงผู้เดียว โดยไม่
คำนึงถึงความสามารถของแต่ละคนที่ไม่เท่ากัน

บางท่านก็ปล่อยปละละเลยมากจนเกินไปแม้จะเอาอย่างไรก็โง่จนเลอะเทอะ บาง
ท่านก็มีอารมณ์รุนแรงมากเกินไปจนไม่เหมาะแก่อาชีพนี้เท่าใดนัก แต่เป็นอาจารย์ได้
เพราะโดยเหตุบังเอิญ...

ผู้เขียนได้สรุปไว้ว่า

...อาจสรุปได้ว่า ปัจจุบันมหาวิทยาลัยส่วนภูมิภาคกำลังมีการขยายตัวอย่างมากในด้านการ
ก่อสร้าง แต่ขาดแคลนอย่างมากในทางอาจารย์ผู้สอนเพราะไม่ถอยมีคณสนใจจะมาอยู่กับ
ส่วนที่ยังอยู่ก็ไม่ได้ทำงานอย่างเต็มความสามารถนัก เนื่องจากเงินเดือนไม่พอแก่การ
ครองชีพ ทำให้ต้องใช้เวลาที่ควรจะใช้ในการพัฒนาหรือหาความรู้ใหม่ไปประกอบอาชีพอื่น
และระบบราชการก็ไม่อำนวยความสะดวกให้เท่าที่ควร การร่วมมือระหว่างฝ่ายบริหาร
และฝ่ายวิชาการเป็นไปไม่เหมาะสมประสานกัน ทั้งนักศึกษาที่มีสิทธิเสรีภาพในการริ
เริ่มและแสดงความสามารถในกิจกรรมต่าง ๆ น้อยไป^๒

^๑ขณะที่เขียนบทความนี้ กำลังศึกษาอยู่ที่คณะแพทยศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.

^๒สมชาย กุลวัฒนาพร, "มหาวิทยาลัยส่วนภูมิภาค", สังคมนักศึกษามหาวิทยาลัยเชียงใหม่ ฉบับพิเศษ
นักศึกษา ฉบับที่ ๕ กุมภาพันธ์ ๒๕๑๑, หน้า ๗๕ - ๗๗ ที่ทำเกริ่นหมายละเอียดไว้เป็นการเว้น
ของผู้วิจัยเอง (ทั้งสองตอน)

...เมื่อเป็นเช่นนี้แล้วผลเสียก็จะตกแก่นักศึกษา ทำให้เกิดผลกระทบกระเทือนถึงวงการศึกษาของชาติ...

จากตัวอย่างความบกพร่องเห็นของผู้ที่ประสงค์การการศึกษาในสถาบันอุดมศึกษา (ระดับมหาวิทยาลัย) ทั้งสามคน จะเห็นได้ว่าความคิดเห็นเกี่ยวกับหลักสูตรและการเรียนการสอนในสถาบันศึกษานั้นสูงเกินไปในแง่ลบและเป็นไปทางเดียวกัน ซึ่งอาจสรุปได้ว่าหลักสูตร และการเรียนการสอนยังไม่มีประสิทธิภาพเนื่องจากตัวปัจจัยต่าง ๆ คือจุดมุ่งหมาย และนโยบายของมหาวิทยาลัย หลักสูตร อาจารย์ บรรยายภาสที่ไม่เอื้อต่อทางวิชาการของมหาวิทยาลัย ตลอดจนตัวนิสิตนักศึกษาเองด้วย ซึ่งส่วนใหญ่ก็ตรงกับสรุปผลวิจัยเกี่ยวกับเรื่องนี้

๓. เสรีภาพของมหาวิทยาลัย เนื่องจากสถาบันอุดมศึกษาของไทยขึ้นอยู่กับหน่วยงานหลายสังกัด จึงมีความแตกต่างกันทั้งในด้านความมุ่งหมาย ภารกิจ วิถีจักและดำเนินการศึกษา ตลอดจนระบบการบริหาร อาจกล่าวได้ว่าระบบการอุดมศึกษาของไทยเป็นระบบที่ขาดเอกภาพและการประสานงานสัมพันธ์ที่^๒ โครงสร้างของระบบบริหารยังไม่เอื้ออำนวยให้สถาบันอุดมศึกษาเป็นอิสระและมีความคล่องตัวในการดำเนินงานภายในใค้ตามสภาพและลักษณะงาน มหาวิทยาลัยซึ่งเป็นที่สถาบันอุดมศึกษาที่สำคัญยิ่งประเภทหนึ่งก็ได้รับผลกระทบจากปัญหานี้อย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ตั้งแต่สมัยแรกตั้งมหาวิทยาลัย จนถึง พ.ศ. ๒๕๑๖ (หลังจากปีนี้จะไม่กล่าวถึง เพราะอยู่นอกเหนือการวิจัย) ทั้งนี้เพราะมหาวิทยาลัยแห่งแรกตั้งขึ้นมา เป็นส่วนหนึ่งของระบบราชการและโคกกลายเป็นตัวอย่างของมหาวิทยาลัยอื่น ๆ จึงทำให้มหาวิทยาลัยขาดอิสระเสรีภาพมากกว่าที่ควรจะเป็น ทั้ง ๆ ที่มหาวิทยาลัยควรมีลักษณะดังนี้^๓

^๑สมชาย กุศลวัฒนาพร, เรื่องเดิม, หน้า ๓๘.

^๒การปฏิรูปการศึกษา รายงานของคณะกรรมการวางแผนเพื่อปฏิรูปการศึกษา,
หน้า ๑๕๕.

^๓รายงานผลการขึ้นนามมหาวิทยาลัยครั้งที่ ๑, ๒ - ๑๘ กรกฎาคม ๒๕๐๘,
หน้า ๕๖.

๑. ในเมื่อมหาวิทยาลัยเป็นสถาบันการศึกษาสูงสุดของชาติ จึงควรมีเสรีภาพในการศึกษา และเป็นกลางทางการเมือง

๒. มหาวิทยาลัยควรมีสถานภาพแตกต่างจากส่วนราชการอื่นโดยมีอิสระในการบริหารงานตามสมควร

๓. มหาวิทยาลัยควรเป็นสถาบันแบบฆราวาสทางสังคมและการปกครองระบบประชาธิปไตย

ปรากฏว่าในทางปฏิบัติ มหาวิทยาลัยของไทยแทบจะไม่มีลักษณะดังกล่าวเลย ซึ่งมีผลกระทบต่อการบริหารหลักสูตรการเรียนการสอน ตลอดจนการยลิตบัตเกิด ทั้งนี้สาเหตุสืบเนื่องมาจากภูมิหลังทางประวัติศาสตร์ดังกล่าวมาแล้ว ประกอบกับรัฐบาลหลังการเปลี่ยนแปลงการปกครอง พ.ศ. ๒๔๗๕ ก็ไม่ได้ตระหนักถึงความสำคัญของการให้อิสระเสรีภาพแก่มหาวิทยาลัยตามที่ควรจะเป็น การเมืองมักเข้าไปแทรกแซงมหาวิทยาลัยอยู่เสมอ ถึงจะสังเกตเห็นได้จากตำแหน่งบริหารที่สำคัญของมหาวิทยาลัยโดยเฉพาะตำแหน่งอธิการบดีของมหาวิทยาลัยมักอยู่ในอำนาจของรัฐบาลที่จะตั้งบุคคลสำคัญของรัฐบาลมาดำรงตำแหน่งนี้ หรือไม่ว่ากรรัฐมนตรีก็มาดำรงตำแหน่งนี้เสียเอง ถึงแม้จะเห็นได้จากกรณีของจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ตำแหน่งอธิการบดีตั้งแต่ พ.ศ. ๒๔๗๕ - พ.ศ. ๒๕๑๖ ปรากฏว่ามีบุคคลสำคัญของฝ่ายรัฐบาลเข้ามาดำรงตำแหน่งทั้งสิ้น

พันเอก หลวงวิบูลสงคราม เป็นระหว่างวันที่ ๒๕ พฤศจิกายน พ.ศ. ๒๔๗๕ ถึงวันที่ ๑ สิงหาคม พ.ศ. ๒๔๘๓

จอมพล ป. พิบูลสงคราม เป็นระหว่างวันที่ ๒๑ ตุลาคม พ.ศ. ๒๔๘๒ ถึงวันที่ ๒๑ กรกฎาคม พ.ศ. ๒๔๘๓

พลอากาศโท มุณี มหาสันทนะ เวชยันทรังษยัญ เป็นระหว่างวันที่ ๑๗ สิงหาคม พ.ศ. ๒๔๘๓ ถึงวันที่ ๑๖ สิงหาคม พ.ศ. ๒๕๐๔

พลเอก ประภาส จารุเสถียร เป็นระหว่างวันที่ ๗ กันยายน พ.ศ. ๒๕๐๔ ถึงวันที่ ๒๖ มีนาคม พ.ศ. ๒๕๐๖

โดยที่ในจำนวนอธิการบดี ๘ คน เป็นอธิการบดีที่เห็นได้ชัดว่าเป็นนักการเมือง ๓ คน แต่ทั้ง ๓ คนนี้ล้วนดำรงตำแหน่งอธิการบดีนานกว่าอธิการบดีที่เป็นฝ่ายพลเรือน^๑

การเมืองเข้ามามีความสัมพันธ์กับมหาวิทยาลัยอย่าง เห็นได้ชัดในสมัยที่จอมพล ศฤงค์ ธรรมะวัชร์ เป็นนายกรัฐมนตรี ทั้งนี้เนื่องจากจอมพลศฤงค์ เห็นว่า มีความจำเป็นอย่าง ยิ่งที่จะต้องปรับปรุงอำนาจและหน้าที่ของสำนักงานนายกรัฐมนตรี ประกาศของคณะปฏิวัติฉบับที่ ๕๗ ซึ่งเป็นฉบับสุดท้าย ได้เน้นถึงปัญหาที่โดยให้อำนาจแก่นายกรัฐมนตรี ทำการปรับปรุงงานของ สำนักงานนายกรัฐมนตรีได้ตามความเห็นควร^๒ พระราชบัญญัติจัดระเบียบราชการสำนักนายกรัฐมนตรี พ.ศ. ๒๕๐๒ ได้จัดตั้งสภามหาวิทยาลัยของรัฐขึ้นภายใต้การควบคุมของนายกรัฐมนตรี พ.ร.บ. นี้ให้อำนาจให้แก่นายกรัฐมนตรีโดยการเป็นประธานอนุกรรมการ ก.พ. โดยตำแหน่งซึ่งเป็นการให้อำนาจควบคุมกิจการของข้าราชการแก่นายกรัฐมนตรี ปรากฏว่า จอมพลศฤงค์ ได้ให้การสนับสนุนกลุ่มนักวิชาการมาก ถึงจะเห็นได้จากการตั้งสภาพัฒนาเศรษฐกิจแห่งชาติ ซึ่งสมาชิก ส่วนใหญ่ประกอบด้วยนักวิชาการต่าง ๆ จอมพลศฤงค์เองได้ปรารถนาในสมัยปฏิวัติ ตำแหน่ง ของนักวิชาการเป็นตำแหน่งที่สำคัญ ซึ่งยึดถือคติ เพราะผู้นำก่อน ๆ เชื่อว่าวิชาเศรษฐศาสตร์ นั้นเป็นเรื่องง่ายที่ใครก็สามารถนำมาพูดได้ แต่จอมพลศฤงค์ได้ให้คำมั่นสัญญาว่าจะพยายาม ปรึกษาหารือกับนักวิชาการให้มาก^๓ อย่างไรก็ดี ถึงแม้ว่าจอมพลศฤงค์จะยกย่องฐานะของ

^๑ไปรคึกศึกษาเปรียบเทียบใน ประวัติจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย พ.ศ. ๒๕๕๕ - ๒๕๐๘, หน้า ๕๗ - ๕๘. และประวัติจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย พ.ศ. ๒๕๑๐ - ๒๕๑๘, "รายงานผู้บริหารจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย"

^๒ทักษ์ เฉลิมเตียรณ, "ความคิดทางการเมืองของจอมพลศฤงค์ ธรรมะวัชร์ และระบบการเมืองแบบพ่อขุนอุปถัมภ์", รักเมืองไทย, หน้า ๒๖.

^๓สภาพัฒนาเศรษฐกิจแห่งชาติ, แผนพัฒนาเศรษฐกิจแห่งชาติ พ.ศ. ๒๕๐๔ - ๒๕๐๘ (กรุงเทพฯ : ๒๕๐๗), หน้า ๖.

นักวิชาการก็กล่าวมาแล้ว แต่จอมพลสฤษดิ์ก็ตระหนักว่ารัฐบาลควรต้องควบคุมการศึกษาระดับสูงของชาติ ดังนั้นจึงได้นำเอามหาวิทยาลัยต่าง ๆ มาสังกัดสำนักนายกรัฐมนตรี โดยตั้งสภาการศึกษาแห่งชาติมาควบคุมการของบประมาณ และการเปลี่ยนแปลงภายในของมหาวิทยาลัยต่าง ๆ^๑ และเพื่อเป็นการแสดงให้เห็นว่ารัฐบาลสนใจในด้านวิชาการ สภาวิจัยแห่งชาติก็ได้รับการจัดตั้งขึ้นมา โดยมีจอมพลสฤษดิ์ เป็นประธานกรรมการ^๒

ประยูร ศรีประสาธน์ นักศึกษาปริญญาโท คณะรัฐประศาสนศาสตร์ สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์ ได้ทำการวิจัยเรื่อง "ปัญหาการปฏิบัติงานตามอำนาจหน้าที่ของสภาการศึกษาแห่งชาติ : ศึกษาเฉพาะกรณีที่เกี่ยวข้องกับมหาวิทยาลัย" และสามารถสรุปผลการวิจัยได้ว่าการปฏิบัติงานในหน้าที่ของสภาการศึกษาแห่งชาติ ซึ่งส่วนใหญ่มุ่งเน้นหนักไปทางด้านการปฏิบัติงานให้แก่มหาวิทยาลัย แต่กลับปรากฏว่าสภาการศึกษาแห่งชาติหาได้ปฏิบัติหน้าที่ดังกล่าวได้อย่างครบถ้วนสมบูรณ์ตามที่กฎหมายได้กำหนดไว้ไม่ โดยปรากฏว่ามีปัญหาข้อขัดข้องต่าง ๆ ดังนี้^๓

๑. ปัญหาที่เกี่ยวกับเสรีภาพทางด้านวิชาการของมหาวิทยาลัย กล่าวคือ แก่เดิมสภาการศึกษาแห่งชาติควบคุมมหาวิทยาลัย โดยพิจารณารายละเอียดมากเกินไปทำให้ก้าวกายเสรีภาพทางด้านวิชาการของมหาวิทยาลัย ทางมหาวิทยาลัยจึงไม่คอยให้ความร่วมมือ ต่อมาสภาการศึกษาแห่งชาติเปลี่ยนแนวทางใหม่จึงทำให้ได้รับความร่วมมือมากขึ้นกว่าเดิม

^๑พ.ร.บ. โอนมหาวิทยาลัยไปสังกัดสำนักนายกรัฐมนตรี พ.ศ. ๒๕๐๒, ราชกิจจานุเบกษา ปีที่ ๗๖ ตอน ๕๕ หน้า ๕ วิทยาลัยประสานมิตรไม่ได้อยู่รวมอยู่ในจำนวนนี้

^๒พ.ร.บ. สภาวิจัยแห่งชาติ พ.ศ. ๒๕๐๒, ราชกิจจานุเบกษา ปีที่ ๗๖, ตอนที่ ๑๐๒, หน้า ๑.

^๓สำนักงานสภาการศึกษาแห่งชาติ, บรรณานุกรมงานวิจัยทางการศึกษา พ.ศ. ๒๕๐๔ - ๒๕๑๒, หน้า ๑๕๒ - ๑๕๓ และไปรฤกดูรายละเอียดใน ประยูร ศรีประสาธน์, ปัญหาการปฏิบัติงานตามอำนาจหน้าที่ของสภาการศึกษาแห่งชาติ : ศึกษาเฉพาะกรณีที่เกี่ยวข้องกับมหาวิทยาลัย, วิทยาลัยพัฒนบริหารศาสตร์ (รัฐประศาสนศาสตร์มหาบัณฑิต), สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์, ๒๕๑๐, ๑๕๕ หน้า.

๒. ปัญหาเกี่ยวกับข้อตกลงหมาย ทั้งนี้เนื่องจาก พ.ร.บ. สภาการศึกษาระดับมัธยมศึกษา ซึ่งกำหนดหน้าที่บางประการ ให้แก่สภาการศึกษาระดับมัธยมศึกษา ยังมีข้อบกพร่องอยู่ทำให้การปฏิบัติหน้าที่ไม่เป็นไปตามเจตนารมณ์ของการจัดตั้งสภาการศึกษาระดับมัธยมศึกษา ในการควบคุมมาตรฐานการศึกษาระดับมัธยมศึกษา

๓. ปัญหาที่เกี่ยวกับนโยบายของรัฐบาล เกี่ยวกับอำนาจหน้าที่ของสภาการศึกษาระดับมัธยมศึกษา กล่าวคือ แม้สภาการศึกษาระดับมัธยมศึกษาจะมีหน้าที่ในการพิจารณาจัดตั้ง ยุบรวมและเลิกมัธยมศึกษา หรือพิจารณาอนุมัติการจัดตั้ง ยุบรวมและเลิกมัธยมศึกษาหรือแผนกวิชาในมหาวิทยาลัย แต่ข้อเท็จจริงปรากฏว่า บางกรณีมหาวิทยาลัยเจ้าของเรื่องจะส่งเรื่องไปยังสำนักนายกรัฐมนตรี เพื่อให้ ค.ร.ม. พิจารณาโดยตรง ซึ่งเป็นการทำงานซ้ำๆ กัน

๔. ปัญหาเกี่ยวกับนโยบายการศึกษาระดับมัธยมศึกษา ปัจจุบันยังมิได้มีการกำหนดนโยบายและความมุ่งหมายในการจัดการศึกษาระดับมัธยมศึกษาของชาติให้เป็นที่แน่นอน ทำให้แต่ละมหาวิทยาลัยจัดดำเนินการศึกษาหรือขยายการศึกษากันเอง โดยไม่มีการติดต่อประสานงานซึ่งกันและกัน ควรจะได้มีการวางแผนอุดมศึกษาระดับชาติขึ้น เพื่อกำหนดเป้าหมายของการศึกษาระดับมัธยมศึกษาให้ชัดเจนแน่นอน

๕. ปัญหาเกี่ยวกับการประสานงาน ซึ่งสภาการศึกษาระดับมัธยมศึกษาควรจะริเริ่มขอความร่วมมือประสานงานอย่างใกล้ชิดกับหน่วยงานอื่น ๆ เช่น สภาพัฒนาการเศรษฐกิจแห่งชาติ สำนักงบประมาณ กรมวิเทศการ และกับมหาวิทยาลัยที่เกี่ยวข้อง

๖. ปัญหาเกี่ยวกับข้อมูล สภาการศึกษาระดับมัธยมศึกษาควรจะได้รวบรวมข้อมูลอย่างสมบูรณ์ เพื่อนำมาศึกษาวิเคราะห์ปัญหา และอุปสรรคในการบริหารงานมหาวิทยาลัยต่าง ๆ

๗. ปัญหาเกี่ยวกับอัตรากำลังเจ้าหน้าที่ อัตรากำลังเจ้าหน้าที่ของสภาการศึกษาระดับมัธยมศึกษาไม่ได้อยู่กับปริมาณงาน ควรจะได้มีการพิจารณาเพิ่มอัตรากำลัง โดยให้คณะที่ปรึกษาระเบียบบริหารของนายกรัฐมนตรีพิจารณาแบ่งส่วนราชการ และจัดอัตรากำลังเจ้าหน้าที่สำนักงานสภาการศึกษาระดับมัธยมศึกษา

มหาวิทยาลัยเองก็ควรระมัดระวังความขาดเสถียรภาพของมหาวิทยาลัยจึงได้จัดให้มีการสัมมนาวิทยาลัยครั้งที่ ๑ และครั้งที่ ๒ ใน พ.ศ. ๒๕๐๘ และ พ.ศ. ๒๕๑๐ ตามลำดับ โดยได้กำหนดเรื่องสถานภาพและเสถียรภาพของมหาวิทยาลัย เป็นวัตถุประสงค์ในการ

สัมมนาเรื่องหนึ่ง ในการสัมมนาก็งกล่าวได้ว่า "ผู้มีเสนอปัญหาว่า" ในขณะที่มหาวิทยาลัยมีฐานะ เป็นกรมสังกัดสำนักนายกรัฐมนตรี และส่วนราชการชั้นสูงมิได้มอบอำนาจหน้าที่ เกี่ยวกับการ บริหารงานเท่าที่จำเป็นให้พอสมควร เป็นผลให้อำนาจในการวินิจฉัยสั่งการอยู่ในขอบเขตจำกัด อันมีผลให้

๑. ทางราชการใช้ระเบียบแบบแผนปฏิบัติที่ของมหาวิทยาลัยเหมือนส่วนราชการอื่น
๒. การบริหารงานดว้
๓. ฐานะอาจารย์ทำ

ประกอบกับการจัดระเบียบราชการบริหารของส่วนนั้นอุดมศึกษายังล้าหลังเป็นเหตุ ให้การควบคุมมาตรฐานทางวิชาการแตกต่างจากกัน ซึ่งมีปัญหาที่กล่าวนี้วันข้างหน้าจะมีมากขึ้น

ดร.เกษม สุวรรณกุล^๒ ได้แสดงความคิดเห็นไว้ในบทความเรื่อง "สภาของ มหาวิทยาลัยของประเทศไทยในปัจจุบัน" ที่ได้เสนอข้อที่ประชุมสัมมนามหาวิทยาลัยครั้งที่ ๒ ใน พ.ศ. ๒๕๑๐ ที่น่าสนใจ ดังนี้

...มหาวิทยาลัยมีส่วนประกอบใหญ่ ๆ ๓ ส่วน คือ ฝ่ายบริหาร อาจารย์ และนักศึกษา โดยเฉพาะส่วนแรกมีความสำคัญต่อสองส่วนหลังเป็นอย่างมาก ถ้าหากระบบการบริหาร จะกระทบกระเทือนส่วนอื่น ๆ อย่างมาก ฝ่ายบริหารรวมถึงองค์การและผู้ที่ทำหน้าที่ กำหนดนโยบายกำหนดกฎเกณฑ์ต่าง ๆ และดำเนินการในเรื่องจัดสรรงบประมาณ แยกตั้ง ดอดดอมเบคคูล และให้บริการต่าง ๆ ที่จะทำการสอนการค้นคว้าของอาจารย์ดำเนินการ ไปได้ การที่มีระบบบริหารที่ผิดก็คือการมีนโยบายและการปฏิบัติเกี่ยวกับงบประมาณและงาน บริหารบุคคลที่ผิดก็ การปฏิบัติการบริหารที่ยังความไม่สะดวกต่าง ๆ แก่ผู้เกี่ยวข้อง ของกัก ขอมทำให้คุณภาพของการสอนและการค้นคว้าของอาจารย์ทำ ซึ่งจะแสดงออกให้ เห็นจากความเสื่อมในความรู้ของอาจารย์และความต่ำต้อยของบัณฑิต

ในปัจจุบันมหาวิทยาลัยในประเทศไทยแต่ละแห่ง มีฐานะตามกฎหมายที่เข้มเท่า กรม ๆ หนึ่งอยู่ในสำนักนายกรัฐมนตรี ดังนั้นจึงมีนายกรัฐมนตรีเป็นเจ้ากระทรวงในการ

^๑ รายงานผลการสัมมนาวิทยาลัยครั้งที่ ๑, หน้า ๕๗.

^๒ ปัจจุบันเป็นอธิการบดีจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ดำเนินงานตามปกติในเรื่องการบริหารทั่ว ๆ ไป ส่วนใหญ่ต้องดำเนินงานตามระเบียบ
 การบริหาร คือ ดำเนินงานสำนักงานปลัดสำนักนายกรัฐมนตรี เกี่ยวกับงบประมาณในทาง
 ปฏิบัติ มหาวิทยาลัยเสนอของบประมาณขอสำนักงานปลัดสำนักนายกรัฐมนตรีเกี่ยวกับกระทรวงทบวง
 กรมอื่น ๆ และดำเนินการเบิกจ่ายตามระเบียบกระทรวงการคลัง ในการบริหารงาน
 บุคคลมหาวิทยาลัยขึ้นอยู่กับ ก.พ. และ ก.ม. ซึ่งมีนายกรัฐมนตรีเป็นประธานโดยตำแหน่ง
 ยกเว้นการคัดเลือกการเลื่อนชั้นแล้ว ระเบียบส่วนใหญ่เกี่ยวกับงานบริหารบุคคลของ
 มหาวิทยาลัย เป็นระเบียบเกี่ยวกับข้าราชการทั่วไป ในทางวิชาการมหาวิทยาลัยขึ้นอยู่กับ
 สภาการศึกษาแห่งชาติ ซึ่งมีนายกรัฐมนตรีเป็นประธานโดยตำแหน่ง การตั้งหรือการ
 เปลี่ยนแปลงหลักสูตรก็ดี การตั้งแผนกวิชาหรือคณะใหม่ก็ดี จะต้องได้รับอนุมัติจากสภาการ
 ศึกษาแห่งชาติก่อน ทั้งนี้อาจสรุปได้ว่า การระดมการบริหารปัจจุบัน มีหน่วยงานภายนอก
 มหาวิทยาลัยที่จัดว่าเป็นผู้บริหารมหาวิทยาลัย คือ นายกรัฐมนตรี สำนักงานปลัด สำนัก
 นายกรัฐมนตรี สำนักงานงบประมาณ กระทรวงการคลัง ก.พ. ก.ม. (นอกจากนี้ยังมีหน่วย
 งานเล็ก เช่น กรมวิเทศการ และสำนักงานสภาการศึกษาแห่งชาติ เป็นต้น)

ภายในมหาวิทยาลัยเอง ระบบการบริหารประกอบด้วยสภามหาวิทยาลัย ซึ่งมีนายกร
 รัฐมนตรีเป็นประธานโดยตำแหน่ง มีอธิการบดี ซึ่งส่วนใหญ่ในปัจจุบันเป็นนักการเมือง
 รองอธิการบดี ซึ่งส่วนใหญ่เป็นทนายที่อ่อนวัยแล้ว มีเลขานุการ คณบดี หัวหน้าแผนกวิชา

การบริหารมหาวิทยาลัยตามระบบปัจจุบัน ไม่สามารถทำให้บรรลุวัตถุประสงค์ของ
 มหาวิทยาลัยในลักษณะที่กล่าวข้างต้นได้ เพราะ

๑. การดำเนินงานของมหาวิทยาลัยอยู่ในกรอบในระเบียบบริหารที่ไม่เหมาะสม หรือ
 จะเอื้ออำนวยก็ยากเกินไป จนมหาวิทยาลัยไม่อาจดำเนินงานมาตรฐานที่ดีได้ ผู้บริหาร
 มหาวิทยาลัยในปัจจุบันใช้สติปัญญาและเวลาของตนที่มากมายเกินไป เพื่อที่จะให้ดำเนินงาน
 ให้เป็นไปตามกรอบของทางราชการ หรือใช้สติปัญญาของตนหาทางหลีกเลี่ยงกฎเหล่านั้น
 มากกว่าที่จะมุ่งใช้ความคิดของตนไปในทางที่ว่าทำอย่างไรจึงจะดำเนินงานของมหาวิท
 าลัยให้ดีที่สุดที่จะได้ การปฏิบัติตามที่แท้จริงมักทำเพียงเพื่อให้ถูกกฎ กติการะเบียบ คือเป็นทาส
 ของระเบียบ โดยไม่ต้องคิดถึงผลของงานนั้นจะดีหรือไม่ ความพยายามของมหาวิทยาลัย
 ถ้าแม้จะมีเจตนาที่ดีที่จะยกมาตรฐานของการดำเนินงานของมหาวิทยาลัยให้ถึงมาตรฐานที่ดี
 มักจะถูกจำกัดโดยกฎระเบียบทางราชการที่ใช้อยู่ อนึ่ง ระบบการบริหารมหาวิทยาลัย
 อย่างปัจจุบันนี้ใช้เวลานาน เป็นเหตุให้เกิดสภาพบริหารงานตามสบายของผู้บริหารจำนวน
 ไม่น้อย ประหนึ่งว่าการดำเนินการตามกฎการระเบียบที่ทางราชการกำหนดไว้ เป็นจุด
 มุ่งหมายอันสุดท้ายของมหาวิทยาลัย และเมื่อไม่สามารถเปลี่ยนแปลงแก้ไขปรับปรุง
 มหาวิทยาลัยให้ดีขึ้นได้ เพราะถูกจำกัดโดยกฎระเบียบที่ใช้อยู่เลยไม่ใช้ความพยายาม
 กลับหาความสบายใส่ตัวโดยวิธีต่าง ๆ เช่น กำหนดเวลาทำงานตามสะดวก เป็นต้น

อนึ่ง กฎระเบียบและวิธีต่าง ๆ ที่ใช้กันมหาวิทยาลัยที่กล่าวในส่วนใหญ่มักกำหนดขึ้นเพื่อใ
 กับกระทรวง ทบวง กรม ทั่ว ๆ ไป ซึ่งอาจไม่เหมาะกับสภาพมหาวิทยาลัย หรือการ

พิจารณาเกี่ยวกับมหาวิทยาลัย เช่นการคลัง และงบประมาณ ก็อยู่ในมือของบุคคลที่ไม่เข้าใจปัญหาของมหาวิทยาลัยที่แท้จริง

๒. ระบบการบริหารมหาวิทยาลัยปัจจุบัน เป็นสาเหตุใหญ่อันหนึ่งที่ทำให้มหาวิทยาลัยไม่อาจรุดหน้าได้มีความรู้ใหม่แก่เราทำงาน หรืออยู่กับมหาวิทยาลัยได้เพราะเงินเดือนค่าการศึกษารวมขึ้นได้เป็นการเสียเวลาเงินเดือนอาจารย์ควรจะมีมากกว่าเงินเดือนของข้าราชการอื่น ๆ ถ้าหากจะคิดถึงข้าราชการอื่น ๆ ด้วยแล้ว อาจกล่าวได้ว่าระดับเงินเดือนข้าราชการทุกประเภทที่ได้อยู่ในระดับที่ไม่เป็นธรรมและไม่ถูกต้องคือศีลธรรมและสังคม และควรจะได้มีการปรับปรุง เช่นเดียวกับแต่ที่ใครจะกล่าวในที่นี้คือ เงินเดือนของอาจารย์ควรจะมากกว่าที่จะถึงบุคคลที่มีความรู้ที่สุกใสสนใจในงานของอาจารย์ ที่กล่าวเช่นนี้เพราะความจริงที่ว่า มาตรฐานของอาจารย์มีสูงส่งออกโดยนักศึกษาก็สำเร็จออกไปก็ดี มาตรฐานของการวิจัยก็ ขึ้นอยู่กับมาตรฐานของอาจารย์ กล่าวสั้น ๆ ก็คือ เมื่ออาจารย์เลว (เพราะมีความรู้น้อย ไม่สนใจในการสอน หรือการให้ความรู้เพิ่มเติม) นักศึกษาก็มีโอกาสเลวมาก เมื่ออาจารย์มีความสามารถนักศึกษาก็มีโอกาสดี ดังที่กล่าวแล้วข้างต้นว่า โดยที่มหาวิทยาลัยเป็นแหล่งผลิตบุคคลระดับกลางและสูงของชาติ เมื่ออาจารย์เลวนักก็มาเลวระดับความกตัญญูของชาติก็จะพลอยตกต่ำไปด้วย

ในปัจจุบันมหาวิทยาลัยอยู่ภายใต้ภาวะที่ทองแดงปรนความรู้อาจารย์ที่รับเข้าทำงาน ความจริงแล้ว เรื่องความรู้อาจารย์ไม่ควรเป็นสิ่งที่ประมาทได้ เพราะความรู้เป็นรากแก้วของระบบมหาวิทยาลัย นอกจากเงินเดือนไม่ถึงคุณแล้ว การนำระบบอื่นและเงินเดือนของข้าราชการทั่วไปมาใช้กับระบบมหาวิทยาลัยเป็นการส่งเสริมให้คนได้รับค่าแห่งทางวิชาการทั้ง ๆ ที่ไม่ควรได้รับเกียรติเช่นนี้ แต่เพราะเงินเดือนที่ได้รับอยู่กำหนดค่าแห่งไว้เช่นนั้น นอกจากจะเป็นผลเสียแก่วิชาการแล้ว ยังเป็นการหลอกลวงคนทั่วไปด้วย

สิ่งที่ดึงดูดอาจารย์ที่ก็มีโอกาสมีเงินเดือนสูงกว่าคนอื่น แต่ควรมีเงินเดือนสูงพอที่จะยังชีพที่ดีพอควรได้ เมื่อมีรายได้พอสมควรแล้วความมีอิสระในการสอน การได้มีโอกาสวิจัย ความมีอิสระในการใช้ความคิด การมีส่วนร่วมในการตัดสินใจดำเนินงานของมหาวิทยาลัย เหล่านี้ล้วนแต่เป็นสิ่งสำคัญในการเป็นอาจารย์ ระบบการดำเนินงานมหาวิทยาลัยในปัจจุบันยังไม่ส่งเสริมสภาพดังกล่าวเท่าที่ควรเพราะอิทธิพลของระเบียบกฎเกณฑ์ และท่าทีของผู้บริหารภายในมหาวิทยาลัยเอง

๓. ระบบปัจจุบันไม่เปิดโอกาสให้อาจารย์มีโอกาสเข้าร่วมในการตัดสินใจนโยบายของมหาวิทยาลัยเท่าที่ควร และระบบปัจจุบันให้ความสำคัญแก่การบริหารน้อยไป

การดำเนินการบริหารภายในของมหาวิทยาลัย ควรจะมีวิธีการที่เหมาะสมกับสภาพที่ประกอบด้วยผู้มีความรู้และความกตัญญู คือ ควรจะมีวิธีการให้อาจารย์ได้มีส่วนร่วมในการตัดสินใจในเรื่องนโยบายบางอย่าง เช่น การเลื่อนตำแหน่งของอาจารย์ทางวิชาการ ในปัจจุบันนี้รูปการดำเนินงานของมหาวิทยาลัย แม้จะแตกต่างจากหน่วยราชการอื่น ๆ บาง แต่โดยเหตุที่มหาวิทยาลัยยังเป็นหน่วยราชการ มีฐานะเป็นกรม และใช้กฎระเบียบส่วนใหญ่อย่างเกี่ยว

กับหน่วยราชการอื่น ๆ การดำเนินงานภายในของมหาวิทยาลัยจึงมีทาง โนม์ เอียง เหมือน
 หน่วยราชการอื่น ๆ คือ ผู้บริหารมีอำนาจมาก เรื่องงบประมาณก็ดี การเลื่อนเงิน
 เกื้อหนุน เลื่อนขั้น และตำแหน่งทางวิชาการก็ดี การกำหนดนโยบายทั่วไปก็ดี อาจารย์ทั่ว
 ไปมีส่วนน้อยหรือไม่เลย เพราะอำนาจเหล่านี้ยังอยู่ในมือคณะดีในระดับคณะ อธิการ
 บัณฑิตหรือรองอธิการบดีในระดับมหาวิทยาลัย ทั้งนี้เพราะระบบปัจจุบันเปิดโอกาสให้ผู้บริหาร
 ไร้อำนาจมาก และความรู้สึกว่าตนเองมีอำนาจใจเอง ทำให้ตำแหน่งบางตำแหน่ง เป็นสิ่งพึง
 ปรารถนาแก่บุคคลจำนวนมาก และเมื่อดำรงตำแหน่งแล้ว ก็พยายามทุกวิถีทางให้ตน
 ดำรงในตำแหน่งต่อไป เพราะไม่อาจทนต่อความรู้สึกว่า ตนเคยมีอำนาจแล้วต้องตกมา
 อยู่ใต้อำนาจผู้อื่น เป็นต้น

โดยเหตุที่มหาวิทยาลัยมีฐานะเป็นกรม ๆ หนึ่ง การจัดระเบียบบริหารของสำนัก
 อธิการบดี (หรือสำนักงานเลขาธิการ) จึงเป็นระเบียบเดียวกับกระทรวงทบวงกรมทั่ว ๆ
 ไป เช่นแบ่งเป็นกอง แผนกต่าง ๆ เป็นต้น เช่น แผนกคลัง เป็นต้น หรือแม้แต่ห้องสมุด
 ก็มีฐานะเป็นแผนก มีหัวหน้าตามกฎหมาย เป็นข้าราชการชั้นโท การจัดระเบียบราชการ
 บริหารภายในมหาวิทยาลัยเช่นที่กล่าวนี้ ไม่อาจให้อธิการบดีเลือกอาจารย์และนิสิตได้
 เหตุผลที่บอกเหนือไปจากการถูกผูกมัดโดยกฎเกณฑ์ทางราชการดังกล่าวแล้วมีอยู่ ๒ ประการ
 ก็คือ มีอุปถัมภ์งานจำนวนมากและไม่ต่อเนื่อง และระดับของตำแหน่งไม่สามารถดึงดูดคนดี
 มาทำงานในระดับสูงที่ควรได้ เพื่อแก้ไขปัญหาดังกล่าวมหาวิทยาลัยจึงต้องดึงอาจารย์
 ทางวิชาการมาอุปถัมภ์หน้าที่ขาดอยู่ เช่น บรรดาศักดิ์รองอาจารย์ และตำแหน่งอื่น ๆ อีก
 หลายตำแหน่งที่หน้าที่ที่รักมากกว่าส่วนเกินแรกมีอาจารย์และไหมริการอาจารย์ การใช้
 อาจารย์เช่นที่กล่าวนี้ ถึงแม้จะเป็นสิ่งจำเป็นเพราะเป็นการทดแทนสิ่งที่ขาดอยู่ แต่ก็ม
 ีผลเสียทางวิชาการมาก

๘. ขอบเขตของระบบปัจจุบัน เนื่องจากกำหนดได้โดยกฤษฎีกาเป็นประธาน
 ที่ประชุมที่กำหนดยุทธศาสตร์ และอนุมัติการดำเนินงานของมหาวิทยาลัย

ระบบการบริหารงานมหาวิทยาลัยในปัจจุบัน ซึ่งมีหน่วยงานซึ่งกำหนดนโยบายและ
 อนุมัติการดำเนินงานของมหาวิทยาลัยที่สำคัญ ๓ หน่วย คือ สภามหาวิทยาลัย สภาการ
 ศึกษาแห่งชาติและคณะกรรมการมหาวิทยาลัย การกำหนดใหม่คลลในระดับสูงเช่นนี้เป็น
 ประธาน เป็นผลเสียอย่างมากประการแรกปัญหาเรื่องเวลา คงไม่มีใครปฏิเสธว่า
 ตำแหน่งนายกรัฐมนตรี เป็นตำแหน่งที่หาเวลาได้ยากจึงเป็นเหตุให้การดำเนินงานของ
 มหาวิทยาลัยต้องล่าช้าอยู่เนื่อง ๆ เพราะกองรองอธิการบดีของหน่วยงานต่าง ๆ
 เหล่านั้น ซึ่งการกำหนดการประชุมจะคงได้เป็นการสะดวกแก่นายกรัฐมนตรี อีก
 ประการหนึ่ง ระบบดังกล่าวเป็นการเปิดโอกาสให้ทัศนะทางการเมืองบางวิถีที่ผลต่อ
 ทัศนะการศึกษาลงมาย (ซึ่งรวมทั้งการมีอธิการบดีซึ่งเป็นนักการเมืองด้วย) การ
 กำหนดให้นายกรัฐมนตรีต้องเป็นประธานของที่ประชุมต่าง ๆ เหล่านี้เป็นการหา
 (prestige) โดยไม่จำเป็น

• ในระยะที่ผ่านมามหาวิทยาลัยได้เจริญเติบโตขึ้น เกี่ยวกับจำนวนนักศึกษา จำนวนอาคาร และจำนวนอาจารย์ ความรู้สึกเมื่ออยู่วากุณภาพของนิสิตไม่โตเจริญขึ้น แต่อาจจะเสื่อมลง ความจริงแล้วมหาวิทยาลัยมีโรคาการสถานที่ แทนมหาวิทยาลัยประกอบด้วยบุคคลและคุณภาพของมหาวิทยาลัยอยู่ที่คุณภาพของบุคคล เมื่อระบบไม่คุ้มคณคลังพลอยไม่ก็ไปควย แต่เมื่อระบบก็มีบรรยากาศในการบริหารที่ดี โอกาสที่จะโคบุคคลที่ปฏิบัติงานที่ถึยอมมีมาก

การจัระบบมหาวิทยาลัยใหม่ให้มีอิสระในการดำเนินงานเป็นของจำเป็น มหาวิทยาลัยยังคงต้องเป็นองคการรัฐบารได้รับเงินอุดหนุนจากรัฐบาร แต่ความสัมพันธ์ระหว่างมหาวิทยาลัยกับรัฐบารจะต้องแก้ไขเสียใหม่ เพื่อให้เหมาะสมกับการดำเนินงานของมหาวิทยาลัย ซึ่งมีหน้าที่ประสิทธ์ประสาหวิชาการ และทำให้วิชาการก้าวหน้า การควบคุมมหาวิทยาลัยโดยรัฐบารคงจะตองมี แต่เป็นการควบคุมอย่างกว้าง ๆ ในหลักการใหญ่ ๆ ความสัมพันธ์ระหว่างมหาวิทยาลัยกับรัฐบาร ควรจะมีหน่วยงานที่ถึงขึ้นใหม่ ประกอบควยบุคคลที่เข้าใจปัญหาการศึกษาเป็นผู้บริหารและทำหน้าที่เป็นสื่อกลางระหว่างมหาวิทยาลัยกับรัฐบาร หน่วยงานดังกล่าวนี้แมจะมีหน้าที่รักษาผลประโยชน์ของมหาวิทยาลัย แต่กัจะตองรักษาผลประโยชน์ของรัฐบารที่รับนิคชอบต่อประเทศควย การควบคุมอย่างละเอียดอย่างที่ปฏิบัติอยู่ เป็นสิ่งที่ถึถามมี...?

ดังนั้นจะเห็นได้ว่าความทววิทยาลัยของไทยเป็นส่วนหนึ่งของระบบราชการมาตั้งแต่คน อาจารย์และผู้บริหาร เป็นข้าราชการที่ตองขึ้นอยู่กับกฎของราชการพลเรือนควย ลักษณะนี้ รัฐบารจึงสามารถเขาควบคุมและแทรกแซงโคงายตั้งที่กล่าวมาแล้ว อาจารย์เองไม่สามารถวิพากษ์วิจารณ์รัฐบารและสภาพแวดล้อมต่าง ๆ โคอย่างเสรี ซึ่งทำให้ขาดความเป็นอิสระทางวิชาการ เมื่ออาจารย์เองไม่อาจแสดงความคิดเห็นต่าง ๆ โคโดยเสรีแบบนี้ นิสิตนักศึกษาซึ่งเป็นผู้ที่จะตองได้รับการถ่ายทอดกระบวนการเรียนรูจจากอาจารย์โดยตรงก็ย่อมโครับอิทธิพลของการเป็นผูไม่แสดงออก ซึ่งความคิดเห็นวิพากษ์วิจารณ์จจากอาจารย์แบบนี้เกี่ยวกับกัน ซึ่งโดยความเป็นจริงแล้ว ความเป็นอิสระและเสรีภาพทางวิชาการของมหาวิทยาลัยมีผลกระทบบต่อการเปลี่ยนแปลงของสังคมมาก เนื่องจาก

๑คร.เกษม สุวรรณกุล, "สภาพของมหาวิทยาลัยของประเทศไทยในปัจจุบัน", รายงานการสัมมนามหาวิทยาลัยครั้งที่ ๒, หน้า ๘๖ - ๘๗.

มหาวิทยาลัยเป็นแหล่งรวมความกึกก้อง ๆ และความคึกคักต่าง ๆ เหล่านี้จะกระตุ้นให้เกิดความไม่พอใจแก่มวลชนในสภาพของสังคมในขณะนั้นได้ง่าย^๑ จึงจะเห็นได้จากประวัติศาสตร์ยุโรป จนถึงปฏิญญาฉบับมหาวิทยาลัยเป็นยิว^๒ เริ่มกระตุ้นให้เกิดการเปลี่ยนแปลงครั้งสำคัญ ๆ ของสังคมยุโรป เช่น การฟื้นฟูศิลปวิทยาการตามแบบคลาสสิก (Renaissance) การปฏิรูปศาสนา (Reformation)^๓ เป็นต้น ซึ่งแม้ในปัจจุบันที่มหาวิทยาลัยในประเทศไทยตะวันตกก็ยังคงมีอิสระเสรีภาพทางวิชาการมาก รัฐมีโอกาสเข้าไปแทรกแซงหรือควบคุมได้น้อยกว่าในประเทศไทย^๔

๔. สังคมในมหาวิทยาลัย ผู้วิจัยขอแยกพิจารณาเป็น ๓ ประเด็น คือ

- ๔.๑ ความสัมพันธ์ระหว่างอาจารย์กับนิสิตนักศึกษา
- ๔.๒ ความสัมพันธ์ระหว่างนิสิตนักศึกษากับตนเอง
- ๔.๓ กิจกรรมเสริมหลักสูตรของนิสิตนักศึกษา

๔.๑ ความสัมพันธ์ระหว่างอาจารย์กับนิสิตนักศึกษา ความสัมพันธ์ระหว่างอาจารย์กับนิสิตนักศึกษาเป็นไปในลักษณะที่ต่างคนต่างอยู่ ไม่ค่อยพูดจาพบปะกันให้เข้าใจ โดยเฉพาะอาจารย์ที่มีวัยต่างจากนิตศึกษามาก จึงทำให้มีปัญหาของว่างระหว่างวัย และความคิดเห็นเกิดขึ้น สาเหตุสำคัญของปัญหานี้อาจกล่าวได้ว่าสืบเนื่องมาจากคตินิยมทางสังคมและวัฒนธรรมไทยที่ถือระบบอาวุโส เมื่อนิสิตนักศึกษาแสดงความคิดเห็นอย่างเสรีเกินไปก็ทำให้อาจารย์บางคนมองไปในแง่การราวและมีความรู้สึกในทางลบต่อนิสิตนักศึกษานั้น หรือบางครั้งระบบอาวุโสก็ทำให้นิสิตนักศึกษาเองไม่ค่อยแสดงความคิดเห็นเด็กเถียงทางด้านความรู้ ใจแคบยอมรับฟังฝ่ายเด็วตั้งกล่าวมาแล้ว อันทำให้การศึกษาค้นคว้าไม่ก้าวหน้าเท่าที่ควร และทำให้ของ

^๑ดร.สุจิต บุญมการ, "นิสิตนักศึกษากับการพัฒนาทางการเมืองของไทย", หน้า ๒๐.

^๒โปรค่านรายละเอียคใน น.ร.ว.แสงโสม เกษมศรี,

^๓เรื่องเดียวกัน หน้าเดียวกันกับเรื่องบรรดที่ ๑

^๔นิพนธ์ บุญนาค, เรื่องเดิม, หน้า ๒๗.

วางระหว่างอาจารย์กับนิสิตนักศึกษาซึ่งต่างกันทุกที ซึ่งเป็นผลให้เกิดความขัดแย้งกันได้ง่ายขึ้น โดยเฉพาะในแง่ความคิดเห็นถึงมีผู้ทำการวิจัยไว้ใน พ.ศ. ๒๕๑๑ ว่า จากการศึกษาเปรียบเทียบความคิดเห็นระหว่างกลุ่มอาจารย์และนิสิตของจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัยปรากฏว่าอาจารย์และนิสิตมีความเห็นแตกต่างกันไปในการทำงานขัดแย้งกันมากกว่ากลุ่มอื่น โดยเฉพาะในเรื่องของการปกครองนิสิต^๑

มหาวิทยาลัยเองก็ได้อะหนักถึงความสำคัญของความสัมพันธ์ระหว่างอาจารย์กับนิสิตนักศึกษา ทั้งเมื่อจัดให้มีการสัมมนาหาวิทยาลัยครั้งที่ ๑ และครั้งที่ ๒ ก็ได้มีการพิจารณาเรื่องนี้ด้วย ผลของการสัมมนาหาวิทยาลัยครั้งที่ ๑ ใน พ.ศ. ๒๕๐๘ มีข้อสรุปเกี่ยวกับเรื่องนี้ที่น่าสนใจคือให้อาจารย์ผูกครองได้มีความใกล้ชิดกับนิสิตให้มาก เพื่อรับฟังคำปรึกษาและปรับทุกข์ ซึ่งข้อนี้ ดร.ประเสริฐ ณ นคร ได้กล่าวหาว่าท่านพยายามทำมาแล้วในมหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ นับเป็นเวลา ๑๐ ปี แต่ก็ไม่ปรากฏว่ายังไม่ได้ผลด้วยตัวเอง นิสิตไม่ยอมเข้าใจและไม่ให้ความร่วมมือ รวมทั้งยังไม่คล้อยตามความคิดเห็นของอาจารย์ โดยถืออยู่เสมอว่าอาจารย์จะมาเป็นฝ่ายที่จะมายึดครองอำนาจไปจากตน ดังนั้นจึงต้องต่อต้านเต็มที่แม้จะมีความนับถือและเกรงใจอาจารย์อยู่มากก็ตาม^๒

พฤติกรรมของนิสิตนักศึกษาดังกล่าวน่าจะเป็นสาเหตุส่วนหนึ่งที่ทำให้อาจารย์บางส่วนมีความรู้สึกเฉยเมยต่อพฤติกรรมของนิสิตนักศึกษาเกี่ยวกับปัญหาที่จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ได้จัด

^๑โปรดอ่านรายละเอียดใน อัจฉรา วุฒิมานนท์, การวิเคราะห์ทัศนคติเห็นของอาจารย์และนิสิตในจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัยเกี่ยวกับการปกครองนิสิตและกิจกรรมนิสิต, วิทยานิพนธ์ระดับปริญญาโท ศึกษาศาสตร์มหาบัณฑิต, ๒๕๑๑, ๑๕๓ หน้า. และโปรดอ่านรายละเอียดความคิดเห็นเกี่ยวกับเรื่องความขัดแย้งกันระหว่างอาจารย์กับนิสิตนักศึกษานี้ใน ประสงค์ จันทร์ทองจีน, "บริการชุมชนเป็นภารกิจของมหาวิทยาลัยจริงหรือ", ชาวสภาคณาจารย์, ฉบับที่ ๓๘, ๑๐ กรกฎาคม ๒๕๒๑, หน้า ๑๖ - ๒๒.

^๒รายงานผลการสัมมนาหาวิทยาลัย ครั้งที่ ๑, หน้า ๕๕.

สัมมนาอาจารย์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัยชั้นใน พ.ศ. ๒๕๐๘ เรื่องการส่งเสริมกิจกรรมของมหาวิทยาลัยให้สมบูรณ์เต็มที่ ทำให้อาจารย์มีความรู้สึกเฉเมยต่อพฤติกรรมของนิสิตไว้อย่างน่าสนใจหลายประเด็น ซึ่งโดยสรุปแล้วมีสาเหตุมาจากบรรยากาศของมหาวิทยาลัย ที่อาจารย์ตลอดจนตัวนิสิตเอง^๑ ซึ่งก่อให้เกิดผลคือ^๒

๑. นิสิตเกิดความน้อยเนื้อต่ำใจ เพราะขาดการติดต่อ และขาดความสัมพันธ์กับอาจารย์เท่าที่ควร

๒. การที่อาจารย์เฉเมยเฉยทำให้ นิสิตได้ใจ และกล้าที่จะทำผิดอยู่เนือง ๆ

๓. นิสิตขาดการแนะที่ถูกต้องวิธี

การสัมมนาครั้งนี้ก็ได้เสนอแนะวิธีแก้ไขไว้ด้วย ซึ่งเมื่อพิจารณาแล้วก็เป็นไม่ได้ในทางทฤษฎี แต่ในทางปฏิบัติก็เป็นผลอย่างหนึ่งที่เห็นในสมัยต่อมาจนแม้ในปัจจุบันช่องว่างระหว่างอาจารย์กับนิสิตนักศึกษาก็ยังห่างกันอยู่^๓ อาจารย์กับนิสิตนักศึกษาต่างก็มีความรู้สึกต่อกันในทางที่ไม่เป็นผลดีต่อการแสวงหาทางร่วมกัน อาจารย์มองศิษย์เป็น "ชาย" หรือเป็น "ขวา" แม้กระทั่งว่าเป็นพวกหัวรุนแรง^๓ และอาจารย์ก็ไม่อยากพบปะพูดคุยเกี่ยวกับผู้ที่ตนประหมัดตราไว้ ในขณะที่เดียวกันกับบางคนก็จัดอาจารย์ของตนเป็น "ชาย" หรือ "ขวา" โดยไม่ได้ทำการสำรวจให้ต่องัน แต่อาศัยการสำรวจพฤติกรรมภายนอก เช่น การบดงาย หรือ ฟังคำบอกเล่าจากผู้อื่น ด้วยเหตุนี้ทั้งสองฝ่ายต่างก็ไม่สนใจที่จะมาพบปะพูดคุยกัน ก็ยิ่งทำให้ความรู้สึก

^๑โปรดอ่านรายละเอียดใน รายงานการสัมมนาอาจารย์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ๑๔ - ๒๐ เมษายน ๒๕๐๘ เรื่องการส่งเสริมกิจกรรมของมหาวิทยาลัย, (กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์สมาคมสังคมนักข่าว, ๒๕๐๘), หน้า ๕๒ - ๕๔.

^๒เดิมเขียนว่า

^๓กมล กมลตาเกตุ, "หัวรุนแรง", เศรษฐกิจศาสตร์ สันปท ๒๕๑๔, ฉบับทางเลือก ปีที่ ๑๓, หน้า ๘.

ที่ไม่ดีต่อกันเพิ่มมากขึ้น^๑

จะเห็นได้ว่า ความสัมพันธ์ระหว่างอาจารย์กับนิสิตนักศึกษาซึ่ง เป็นไปในลักษณะนี้ เป็น ผลให้เกิดสภาพ "ต่างคนต่างอยู่" ซึ่งไม่เป็นผลดีต่อการศึกษานักศึกษานิ่งต้องการความร่วมมือกับระหว่างอาจารย์และนิสิตนักศึกษา ในการแสวงหาความรู้ ความแตกฉานทางปัญญา อันยืน อยู่บนหลัก เหตุผลอันจะนำไปสู่การ เข้าไปมีส่วนร่วมในทางการเมืองการปกครองประเทศตามวิถี ทางประชาธิปไตยหนึ่ง เป็นก้าวหนึ่งของพัฒนาการทางการเมือง

ส่วนมหาวิทยาลัยต่างจังหวัดบริวารกาฬของมหาวิทยาลัยน่าจะ เลือกลงการสร้าง ความสัมพันธ์ที่ใกล้ชิดระหว่างอาจารย์กับนิสิตนักศึกษาได้ก็ความมหาวิทยาลัยในส่วนกลาง (ยกเว้น มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์) ดังข้อความว่า

...มหาวิทยาลัยในส่วนภูมิภาค ทำให้นักศึกษาต้องอยู่ในหอพักของมหาวิทยาลัย และได้รับการควบคุมดูแลอย่างใกล้ชิดของครุอาจารย์ ใครขายป้องกันมิให้คนหนุ่มสาวซึ่งกำลังอยู่ใน วัยคะนองประพาศมีปฏิบัติไปในทางที่เสื่อมเสียได้เป็นอย่างดี

นอกจากนี้ยังทำให้ศึกษารูจักและคุ้นเคยกับบรรยากาศของมหาวิทยาลัยอีกด้วย ทั้งนี้ เพราะความจริงการศึกษาในชั้นมหาวิทยาลัยนั้น ไม่ใ้ใครจะมาตั้งหน้าตั้งตาวิชาการอย่าง เดียว แต่กลุ่มหมหมายของมหาวิทยาลัยนี้ยังต้องการให้นักศึกษาได้มาอยู่รวมกัน รูจักกัน แลกเปลี่ยน ความคิดเห็นซึ่งกันและกัน รูจักนิสัยใจคอกัน และได้เห็นตัวอย่างของคนชนิดต่าง ๆ ในขณะที่ เมื่อได้มาอยู่รวมกันจึงไม่อาจหาใจกายนักในมหาวิทยาลัยที่กรุงเทพฯ...^๒

แม้กระนั้นก็ตาม ช่องว่างระหว่างนักศึกษาและอาจารย์ก็แคบได้ในมหาวิทยาลัยส่วน ภูมิภาคเช่นเดียวกัน

^๑ดร.ชัยอนันต์ สมุทวณิช, "ข้อสังเกตความเห็นและความรู้สึกเกี่ยวกับการศึกษาใน มหาวิทยาลัย", ข่าวสภากองอาจารย์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ฉบับที่ ๕๓, ๒๗ กุมภาพันธ์ ๒๕๑๕, หน้า ๗.

^๒สมชาย กุลวณิชนาพร, เรื่องเดิม, หน้า ๓๕.

... ส่วนนักศึกษาในพบว่าทางมหาวิทยาลัยมักไม่ค่อยให้ความสำคัญในการริเริ่มกิจกรรมต่าง ๆ นัก ทั้งนี้เพราะอาจารย์มีความเห็นว่ายังมีอายุน้อย ยังไม่มีใครมีประสบการณ์หรืออายุมากพอที่จะเป็นผู้นำของทุกคนได้ จึงมักปฏิบัติกับนักศึกษาเหล่านั้นแบบครูกับเด็กเสียส่วนมาก ซึ่งการกระทำเหล่านี้เป็นความคิดที่ผิดมาก เพราะอีกไม่นานคนหนุ่มสาวเหล่านั้น จะต้องออกไปช่วยงานของชาติ เป็นชนชั้นสืบทอดของชาติจึงจะทวงริเริ่มและทำงานด้วยความสามารถของตนเองเท่านั้น ถ้าหากเขาไม่เริ่มฝึกเป็นผู้ริเริ่มหรือทำงานเสียตั้งแต่ในมหาวิทยาลัยแล้ว ถ้าหากออกไปทำงานเขาจะไปหาโอกาสที่จะฝึกทำงานที่ไหนได้อีก จะเอางานของชาติเป็นเครื่องมือในการฝึกงานหรือ เป็นไปไม่ได้ เพราะนี่อาจหมายถึงการสูญเสียอย่างมากมายของชาติก็ได้...

อย่างไรก็ดี ข้อความที่น่าชวนมากล่าวอ้างข้างต้น เป็นเพียงตัวอย่างความคิดเห็น จากผู้ที่มิได้เกี่ยวข้องในสังคมมหาวิทยาลัยส่วนภูมิภาคในฐานะนักศึกษา และเป็นเพียงคนเดียวซึ่งอาจจะไม่มีน้ำหนักที่น่าเชื่อถือได้อย่างหนักแน่น และก็จะไม่เป็นธรรมสำหรับอาจารย์ในส่วนภูมิภาคด้วย แต่เนื่องจากข้อจำกัดในแง่ของหลักฐาน และข้อจำกัดในการทำวิจัยด้วย จึงไม่อาจนำให้เห็นชัดและมีน้ำหนักน่าเชื่อถือได้มากกว่านี้ แม้กระนั้น ผู้วิจัยก็คิดว่าตัวอย่างที่น่ามาเสนอนี้ก็น่าสนใจ และนำมาพิจารณาต่อไป

๘.๖ ความสัมพันธ์ระหว่างนิสิตนักศึกษาด้วยกันเอง ความสัมพันธ์มีลักษณะที่แบ่งกันเป็นหมู่เป็นพวก มักใช้ฐานะเป็นเครื่องวัด^๒ ซึ่งมีผลสะท้อนถึงมหาวิทยาลัยด้วย คือมีการแบ่งชั้นของมหาวิทยาลัยตามฐานะทางสังคมของนักศึกษาในสถาบันนั้น ๆ โดยค่านิยมมิใช่โดยหลักเกณฑ์ที่แท้จริง

มหาวิทยาลัยส่วนใหญ่ของไทยใช้ระบบการปกครองกันเองของนิสิตนักศึกษาที่เรียกว่าระบบอาวุโส (Seniority) คือให้รุ่นพี่ปกครองรุ่นน้อง โดยเน้นให้รุ่นน้องเชื่อฟังและ

^๑ เล่มเดียวกัน, หน้า ๓๖.

^๒ จากประสบการณ์ของผู้วิจัยซึ่งเป็นนิสิตคณะอักษรศาสตร์ ระหว่างปีการศึกษา

เคการพยำเกรงรุ่นพี่ โดยเฉพาะนิสิตนักศึกษารุ่นพี่ที่หนึ่ง ถูกยอมรับอำนาจคำสั่งของรุ่นพี่ โดยปราศจากการโต้แย้ง^๑ แม้ในทางทฤษฎีจะมีอาจารย์เป็นผู้คอยควบคุมดูแล แต่ในทางปฏิบัติ อาจารย์แทบจะไม่มีส่วนรู้เห็นในการปกครองนั้นเลย นิสิตนักศึกษาดูว่าอาจารย์เป็นแค่เพียงผู้สอน ส่วนการปกครองนิสิตนั้น รุ่นพี่ปกครองรุ่นน้อง โดยตลอดจนกลายเป็นประเพณี และการนี้ปรากฏว่ารุ่นพี่บางส่วนได้ใช้อำนาจอันไม่เป็นธรรมกับรุ่นน้อง และรุนแรงเกินควร^๒ จนทำให้นิสิตใหม่ได้รับความเดือดร้อน ดังจะเห็นได้จากการที่นิสิตจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัยกลุ่มหนึ่ง ในปีการศึกษา ๒๕๐๘ ได้ออกบทบัญญัติซึ่งเรียกว่า "ระบอบคณะต่าง ๆ ของน้องใหม่จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย" ขึ้นมาเพื่อไว้บังคับนิสิตใหม่ให้ปฏิบัติตามกฎข้อบังคับนั้นอย่างเคร่งครัด ระเบียบดังกล่าวล้วนแต่สะกัดกั้นอิสระและเสรีภาพของนิสิตใหม่มาก และเป็นการทำอำนาจแก่นิสิตรุ่นพี่อย่างสิ้นพัน^๓ ซึ่งถ้าไม่ทำตามระเบียบดังกล่าว หรือไม่ทำตามคำสั่งของรุ่นพี่แล้ว น้องใหม่ก็จะถูกลงโทษโดยการวิ่งรอบสนามบ้าง จับโยนลงสระน้ำบ้าง โยนแมกบ้าง ตามความหนักเบาของโทษ^๔

ผู้ที่มีอำนาจในการปกครองนิสิตก็คือ องค์การที่เนียร์ ซึ่งประกอบด้วยบุคคลสำคัญคือหัวหน้าคณะ ประธานเนียร์ และผู้นำเชียร์คนอื่น ๆ เป็นผู้ที่มีความสัมพันธ์ติดต่อกับนิสิตจริง ๆ โดยตรงอย่างใกล้ชิด และเป็นเวลานานกว่าบุคคลอื่น ๆ เป็นผู้ที่มีอำนาจและอิทธิพลในการปกครองนิสิต

^๑โปรดอ่านรายละเอียดเพิ่มเติมใน สุจิต บุญบงการ, "นิสิตนักศึกษากับการพัฒนา ระบบประชาธิปไตย", มหาวิทยาลัย, ๒๓ ตุลาคม ๒๕๑๓.

^๒รายงานผลการสัมมนามหาวิทยาลัยครั้งที่ ๑, หน้า ๕๓.

^๓โปรดอ่านรายละเอียดเรื่องนี้ใน จำพันธ์ เพ็ญโรจน์, "ความคิดเห็นเรื่องอุปสรรคและปัญหาในชีวิตการเป็นนิสิตในมหาวิทยาลัย", การสัมมนาอาจารย์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย เรื่องการส่งเสริมกิจกรรมของมหาวิทยาลัย ๑๘ - ๒๐ เมษายน ๒๕๐๘, หน้า ๓๗ - ๔๒. ผู้วิจัยเองซึ่งเป็นนิสิตน้องใหม่ในปีการศึกษา ๒๕๐๘ ก็ได้รับผลกระทบโดยตรงจากระเบียบดังกล่าว.

^๔กรรณิการ์ ชูวรรณบท, เรื่องเกม, หน้า ๑๗ ผู้วิจัยขอขานันว่าเป็นความจริง เพราะเป็นน้องใหม่อยู่ในรุ่นเดียวกัน.

...จากกรณีที่เป็นอยู่ในภาวะการปัจจุบัน ประชานเชียร์และบรรดาผู้นำอิทธิพลเหล่านี้ มักเป็นคนที่ค่อนข้างจะมีความนิยมเชิงไปเป็นทางไร้อำนาจทั้งกายและจิตใจอย่างหาว่า ๆ และหลายครั้งสร้างอุปสรรคต่อการศึกษา เช่น เป็นผู้นำ-อิทธิพลห้ามส่งงาน ไม่เข้าเรียน หรือแสดงอาการชักชวนในทำนองต่าง ๆ นี้ จึงยอมสรุปลงจากความจริงที่เห็นใจแล้วว่า การให้อำนาจ หรือ ปล่อยให้ประชานเชียร์ หรือบรรดาผู้นำอิทธิพลเหล่านี้ดำเนินงานปกครองกันเอง ไม่ไคผลดีแน่ในทางการศึกษา ตรงข้ามกลับทำให้การไร้อำนาจอัน โอกาสเสรีที่จะสร้างบุคลิกภาพของการเป็นตัวของตัวเองของนิสิตโดยเฉพาะชั้นปีที่ ๑ ถูกจำกัดลงไปหมด (เช่นการไม่ส่งงาน อยู่ถึง ๒ ทูม เพื่อชมเชียร์ หรือ การบังคับในรูปแบบต่าง ๆ) ในสมัยนี้เท่าที่มานมา การปฏิบัติของประชานเชียร์เท่าที่ปรากฏมุ่งต่อเรื่องของการเชียร์มากกว่าการศึกษา ถือความสามารถในการเชียร์ที่สูงส่งเป็นผลรางวัลและเป้าหมายของ เกียรติยศของตนยิ่งกว่าการ เลา เรียนซึ่งพลอยสร้างผล เสื่อมเสียให้แก่ผู้อื่นไปควย สาเหตุที่เป็นเครื่องกระตุ้นให้เกิดความคิดอันนี้ ก็คือ การประกวดเชียร์ เช่นการให้ควยเชียร์ ระบบการบริหารงานของมหาวิทยาลัยเองที่ไคให้ความสำคัญแก่การเชียร์มากเกินไป สมควรนี้ ทำให้คณะแต่ละคณะแสดงความเก่งเข้าแข่งกัน และความเก่งของแต่ละคณะ กลายเป็นจุดสมมติที่ไคตัดสิน เกียรติยศของทั้งการเชียร์และของประชานเชียร์ไปควย...

อำนาจของประชานเชียร์มีมาก ดังจะเห็นได้จากข้อความว่า

...น้องใหม่มีหน้าที่ร้องเพลงให้กำลังใจนักกีฬา ยิ่งร้องเพลงเสียงดัง ก็จะแตกเท่าไร ประชานเชียร์ก็ชอบใจมากเท่านั้น ที่ไม่สนุกคือตอนที่ฝนตกหนักขณะแข่งกีฬา แต่ดวงใหม่ คงต้องยืนกลางฝน ตะโกนร้องเพลงแข่งกับเสียงฝน ประชานเชียร์บอกว่าไม่เช่นนั้นจะเป็นการเอาเปรียบนักกีฬา บางที เกมสการ แข่งขันกัน เคนจนคนคุก เพลินจะดื่มร้องเพลง ประชานเชียร์โกรธจิก สั่งให้หันหลังให้กับสนามแข่งขันแล้วร้องเพลงเชียร์ นี่แหละคือการไปเชียร์กีฬาที่แท้จริง ๆ กว่ากีฬาจะเลิกกลับมาได้ ก็เป็นเวลาเกือบ ๒๐.๐๐ น....^๑

ในสภาพการณ์ที่น้องใหม่กลัวเกรงรุ่นพี่อย่างหนักเช่นนี้ น้องใหม่มีความรู้สึกว่า

...แต่ในมหาวิทยาลัย เรามองไม่เห็นใครเป็นที่พึ่งไค อันที่จริงเราก็มีอาจารย์ที่ปรึกษา เหมือนกัน เปลี่ยนหน้ากันมาเป็นที่ปรึกษาทุกปี แต่จะบอกให้ไคไคว่ามีหนึ่งพบกันคนหนึ่งตอน แจกใบกรอกประวัติ แจกไปแล้วใครจะนำมากินหรือไม่ อาจารย์ไม่สนใจ เมื่ออาจารย์ไม่

^๑กรรณิการ์ สุวรรณบท, เรื่อง เกม, หน้า ๒๑ ผู้วิจัยเป็นนิสิตในคณะและรุ่นเดียวกับกรรณิการ์ ไครับประสบการณ์แบบเดียวกันกับกรรณิการ์ ผู้วิจัยยังจำไคจนบัดนี้ว่าในขณะที่เป็นนิสิตปี ๑ นั้น กลัวประชานเชียร์ของคณะเขามาก ๆ ที่เดียว

สนใจ นิสิตก็ไม่สูง บางทีก็ไม่เคยพบหน้าก่าตาอาจารย์ที่ปรึกษาเลย นี่เป็นข้อบกพร่อง
ของความสัมพันธ์ระหว่างนิสิตกับอาจารย์ อาจารย์ทราบอยู่อย่าง เกี่ยวว่าหน้าที่ของท่าน
คือให้ความรู้ ปลายปีไม่มีนิสิตสอบตกมากเป็นไรได้...^๑

ลักษณะการปกครองเช่นนี้ เรียกว่าเป็นแบบ "วิชัยโรสดี" คือการที่คนกลุ่มน้อย
ใช้อิทธิพลผลักดันคนกลุ่มใหญ่ เพื่อให้คนกลุ่มใหญ่ทำสิ่งที่ไม่ถูกต้อง โดยปราศจากความยั้งคิดเพื่อ
ประโยชน์ของคนกลุ่มน้อย^๒ ซึ่งก่อให้เกิดปัญหาเกี่ยวกับการปกครองในมหาวิทยาลัย เช่น การ
วิวาทระหว่างคณะและระหว่างมหาวิทยาลัย ซึ่งส่วนใหญ่มาจากการเขี้ยวกรีกเขา นิสิตนักศึกษาก
ไม่เคารพอาจารย์ ทำร้ายอาจารย์ ฉกฉวย "ห้องใหม่" ให้ทั้งการเรียนและสร้างประเพณีอันซัด
ต่อศีลธรรมขึ้น มีมาตรฐานความประพฤติต่ำ ใช้อำนาจในทางที่ผิด ทำลายเสรีภาพพิมพ์หนังสือ
อาวุโสเล็กน้อย และเป็นการเผยแพร่ระบบทรราช^๓

การปกครองดังกล่าวทำให้นิสิตนักศึกษามีที่ ๑ เมื่อเลื่อนขึ้นไปอยู่ในชั้นสูงกลายเป็น
เป็นผู้นิยมในอำนาจ มีความภาคภูมิใจที่ได้แสดงความมีอำนาจต่อรุ่นน้อง โดยอบรมใหญ่ที่เข้ามา
ใหม่เชื่อฟังในอำนาจของตนต่อไป ลักษณะดังกล่าวของสังคมมหาวิทยาลัยซึ่งเป็นสถาบันการ
ศึกษาชั้นสูงของประเทศ จึงไม่ได้แตกต่างไปจากลักษณะทั่วไปของสังคมไทย ซึ่งมีค่านิยมที่เน้น
ในเรื่องระบบอาวุโส และความสัมพันธ์ระหว่างรุ่นพี่-รุ่นน้อง หรือลูกพี่-ลูกน้อง (Patron-

^๑กรรณิการ์ สุวรรณเขต, เรื่องเดิม, หน้า ๑๗ สำหรับเรื่องอาจารย์นี้ ผู้วิจัยคิดว่า
ว่าขึ้นอยู่กับนิสัยใจกลความสนใจของอาจารย์เป็นเหตุผลมากกว่ามีไรอาจารย์ทั้งหมดที่เป็นเช่นนั้น
แต่ส่วนใหญ่ในขณะนั้นคงเป็นเช่นนั้น

^๒การสัมมนาอาจารย์ผู้วางกรณมหาวิทยาลัย การส่งเสริมกิจกรรมของมหาวิทยาลัย,
หน้า ๒๐.

^๓ระวี ภาวิไล, "สรุปรายงานเรื่องกิจกรรมนิสิตนักศึกษาและปัญหา", รายงาน
ผลการสัมมนาวิทยาลัย ครั้งที่ ๑, หน้า ๘๖.

Client Relationships) คนไทยถูกอบรมให้ยอมรับในอำนาจ ให้มีความเกรงใจ และ บางครั้งถึงกับเกรงกลัวผู้มีอำนาจ และอาจโสมมกว่ามาตั้งแต่เยาว์วัย ด้วยเหตุนี้การอบรมใน สังคมมหาวิทยาลัยจึงเป็นการเน้นสิ่งที่สังคมไทยยอมรับให้แน่นแฟ้นยิ่งขึ้น และเป็นผลให้ ผู้ที่สำเร็จการศึกษาไปแล้ว "จะเป็นผู้นำการเปลี่ยนแปลงได้ยาก และจะทำให้เขาเป็นผู้ที่ยอมรับ อำนาจได้ง่าย และถูกกลืนเข้าไปในสังคมภายนอกอย่างไร้ค่ามากมายนัก"^๒

โดยทั่วไปแล้ว ผู้ที่มีการศึกษาสูงมักเป็นผู้ที่เคารพในเหตุผล นิยมการแก้ปัญหาด้วยการ ประนีประนอม หรือฟังเสียงส่วนมาก^๓ อันแตกต่างจากผู้ที่มีการศึกษาค่ำ ซึ่งมักเห็นว่าการ ใช้กำลังอำนาจเป็นวิธีการขจัดข้อขัดแย้ง ทั้งนี้การอบรมให้เชื่อในอำนาจในสังคมมหาวิทยาลัย จึงน่าจะขัดกับหลักของการศึกษาที่จะทำให้ผู้ศึกษาเป็นบุคคลที่เคารพในเหตุผล แต่กลับทำให้นักศึกษายังมีบุคลิกที่นิยมในอำนาจและเป็นผู้ที่ยอมรับสิ่งต่าง ๆ ได้ง่ายโดยปราศจากการพิจารณา ไตร่ตรองอย่างมีเหตุผลดังกล่าวมาแล้ว

๔.๓ กิจกรรมเสริมหลักสูตรของนิสิตนักศึกษา โดยทั่วไปความมุ่งหมายของ กิจกรรมเสริมหลักสูตร คือ

ก. เสริมสร้างสติปัญญา ความสามัคคี และศีลธรรมอันดี

^๑ปรีชา พงษ์ไกรเลิศ, "ประชาธิปไตยสำหรับคนไทย", การเมืองสำหรับประชาชน, (กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์สมาคมสังคมนักศึกษา, ๒๕๑๔), หน้า ๕๖.

^๒สุจิต บุญบงการ, เรื่องเดิม, หน้า ๑๕.

^๓โปรดอ่านรายละเอียดใน Seymour Martin Lipset, Political Man : The Social Bases of Politics, (Garden City : Anchor Book, 1963)

ระวี ภาวิไล, เรื่องเดิม, หน้า ๕๖.

ข. เสริมสร้างบรรยากาศของมหาวิทยาลัยให้มีลักษณะช่วยการสร้างเสริมสติปัญญา และวิจารณ์งานของนักศึกษา

ค. ปกป้องความรักในวิชาการ ช่วยให้การศึกษาค้นคว้าเป็นผลดียิ่งขึ้น

กิจกรรมเสริมหลักสูตรหรือที่เรียกว่า กิจกรรมนอกหลักสูตรนั้น มหาวิทยาลัยต่างคงตระหนักว่าเป็นกิจกรรมที่ควรส่งเสริมนิสิตนักศึกษาของมหาวิทยาลัยให้มีชีวิตที่ไม่ว่างแต่ให้นิสิตนักศึกษาสำเร็จได้รับเพียงปริญญาเท่านั้น แต่ให้เขาได้เรียนรู้อะไรอีกหลายอย่างเพื่อเป็นบทเรียนในชีวิตอันเป็นแนวทางให้เขาสามารถดำรงชีวิตอย่างมีความหมาย และมีค่าต่อสังคม หลังจากที่เขาจบจากมหาวิทยาลัยไปเผชิญชีวิตต่อไปแล้ว? คงจะเห็นได้จากกรณีที่มหาวิทยาลัยต่าง ๆ ให้ความสำคัญกับกิจกรรมประเภทนี้ นอกจากนั้นแต่ละมหาวิทยาลัยก็มีระเบียบของมหาวิทยาลัยที่แสดงการส่งเสริมกิจกรรมของนิสิตนักศึกษา ซึ่งเรียกชื่อเฉพาะไปตามมหาวิทยาลัยต่าง ๆ สำหรับของจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัยนั้น เรียกว่า ระเบียบของมหาวิทยาลัยว่าด้วยสโมสรนิสิตซึ่งนิสิตนิยมเรียกกันว่า สมุคปกสี่ชมพู และต่อมาในวันที่ ๒๗ มิถุนายน พ.ศ. ๒๕๐๓ มหาวิทยาลัยก็ได้ประกาศระเบียบเรื่องนี้ใหม่หลังจากที่ได้ปรับปรุงเปลี่ยนแปลงแก้ไขให้เหมาะสมตามสถานการณ์ในขณะนั้น

... เพราะมี เหตุการณ์ เกิดขึ้นหลายอย่างก่อนหน้าอยู่ในชั้นมหาวิทยาลัย เช่น นิสิตยุ้งใต้ เข้าเกี่ยวข้องกับ การเดินอั้ง ก็มี การชักธงชาติที่เสาธงหอประชุมลง นิสิตเดินแถว เรียกร้องให้

ศาสตราจารย์ ม.ร.ว. เทตมฉาน หัสคินทร, "ความคิดเห็นเรื่องอุปสรรคและปัญหาชีวิตในการเป็นนิสิตมหาวิทยาลัย", การสัมมนาอาจารย์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย เรื่องการส่งเสริมกิจกรรมของมหาวิทยาลัย ๑๘ - ๒๐ เมษายน พ.ศ. ๒๕๐๘, หน้า ๒๒.

^๒ โปรดอ่านรายละเอียดใน รายงานผลการสัมมนาวิทยาลัยครั้งที่ ๑, ครั้งที่ ๒.

^๓ โปรดอ่านรายละเอียดใน การสัมมนาอาจารย์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย เรื่องการส่งเสริมกิจกรรมของมหาวิทยาลัย ๑๘ - ๒๐ เมษายน ๒๕๐๘.

เดชาธิการลาออกจากตำแหน่ง นิสิตศึกษาประกาศทำหนังสือถึงรัฐบาล เปลี่ยนประเพณีโยนหมก
เขียนบทความวิจารณ์และโจมตีไปทางคอมมิวนิสต์ ทำหนังสือศาสนาและสถาบันกษัตริย์ นิสิต
บางคนแยกตัวออกการวิวาททำร้ายร่างกาย นิสิตใช้วิธีอันฉลาด เช่นการใช้กำลังชักจูง
ชูเชิญให้เกิดหวาดกลัว...

การเปลี่ยนแปลงแก้ไขวางระเบียบใหม่ ก็เพื่อให้เกิดมาตรการป้องกัน เหตุร้ายแรงมิ
ให้เกิดขึ้นอีก แต่หลักใหญ่คือการส่งเสริมให้นิสิตดำเนินกิจกรรมด้วยตนเอง ดังวัตถุประสงค์เดิม
คือการส่งเสริมความสามัคคีและแลกเปลี่ยนความรู้ระหว่างนิสิต กับทั้งฝึกฝนให้นิสิตรับผิดชอบใน
การดำเนินกิจกรรมนอกหลักสูตรของมหาวิทยาลัย ซึ่งไม่ขัดกับการศึกษาตามหลักสูตร^๒

ถ้าพิจารณาจากวัตถุประสงค์ของระเบียบ จะเห็นได้ว่ามหาวิทยาลัยมีความปรารถนา
และเจตนารมณ์ที่จะให้นิสิตดำเนินกิจกรรมด้วยตนเอง โดยมอบหน้าที่ให้คณะกรรมการสโมสรนิสิต
เป็นผู้รับผิดชอบในงานที่สโมสรได้กำหนด โดยมีสถานีสึกเป็นผู้ควบคุมดูแลกิจการของกลุ่มกิจกรรม
ต่าง ๆ และควบคุมปกครองมิให้คณะกรรมการสโมสรเกินนอกทาง ซึ่งเป็นการจำกัดระเบียบข้อบังคับ
อื่น ๆ ของมหาวิทยาลัย นอกจากนี้มหาวิทยาลัยกำหนดให้มีบรรยเวกษณ์เป็นผู้แทนของมหาวิทยาลัย
ดูแลและให้อาจารย์เป็นที่ปรึกษาด้วย การปกครองในลักษณะนี้แสดงให้เห็นว่ามหาวิทยาลัยส่งเสริม
ให้การดำเนินกิจกรรมด้านนิสิต นิสิตปกครองนิสิตเอง โดยไม่อาศัยเป็นที่เลี้ยงนำทาง

ปรากฏในทางปฏิบัติว่ากิจกรรมนอกหลักสูตรดังกล่าว ส่วนใหญ่มีลักษณะที่ไม่สมควร
จำเป็นต้องปรับปรุงแก้ไข จึงจะนำคำวิจารณ์ของอาจารย์ นิสิตนักศึกษา มาประกอบการพิจารณา
ดังนี้

ศาสตราจารย์ ม.ร.ว.แหยมฉาน หัสคินทร อาจารย์ชั้นผู้ใหญ่ของจุฬาลงกรณ์มหา
วิทยาลัย ได้กล่าวว่า

...เมื่อพบว่า กิจกรรมเป็นของดีควรส่งเสริม สิ่งแรกที่ผมอยากจะกล่าวถึงก็คือการ
เลือกตั้ง

^๑ศาสตราจารย์ ม.ร.ว.แหยมฉาน หัสคินทร, เรื่องเกม, หน้า ๒๒

^๒ เพิ่งอ้าง

- ๑. ยังไม่เป็นประชาธิปไตยที่สมบูรณ์ เพราะยังมีการปฏิบัติไม่สอดคล้องกับความมุ่งหมายของมหาวิทยาลัย ในการเลือกผู้แทนเพื่อการแลกเปลี่ยน ก็คือพวก ก็คือคณะ
- ๒. การดำเนินงาน ขาดความขมื่อและประสานงาน เพราะถือหมู่คณะเป็นใหญ่ โดยไม่ฟังความคิดเห็น
- ๓. การปฏิบัติขาดโครงการ การทำงานทำแบบสุกเอาเผากิน
- ๔. ถือแนวความคิดของตนเอง โดยปราศจากเหตุและผล
- ๕. งบประมาณไม่พิจารณาจากความเหมาะสมและเหตุผล มีการเกรงใจกัน
- ๖. การปฏิบัติไม่เป็นไปตามวัตถุประสงค์
- ๗. เห็นเรื่องเล่นเป็นจริง ส่วนเรื่องจริงกลับถือเป็นเล่น
- ๘. แนวเวลายังไม่เป็น Concept ในการเล่นกีฬา หรือการแพ้นะเป็นเรื่องสำคัญ ลืมวัตถุประสงค์ว่าการกีฬาทำให้มีพลานามัยและความสามัคคี
- ๙. ไม่ตรงต่อเวลา
- ๑๐. สถานีสัปดาห์คณาจ ไม่มีอะไรบังคับกับมติให้เป็นไป enforcement เพราะนิสิตไม่ไ้ยอมรับมติเพราะกลัว senior มากกว่า ซึ่งวนหรือเสียงของคณะ แต่ข้อเสียงของส่วนรวมไม่คำนึง...

ศาสตราจารย์ คุณหญิงจินตนา ยศสุพรรณ อาจารย์ชั้นผู้ใหญ่อีกท่านหนึ่งของจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัยในขณะนั้นได้แสดงความคิดเห็นว่า

- ...สิ่งแวกล้อม หมายถึงระบบการศึกษาระบบการปกครองกิจกรรมต่าง ๆ ที่บังคับกะเกณฑ์ให้ศิษย์รู้จักแต่ทำตามโดยไม่ใช้ความคิดวิเคราะห์ของตนเอง จึงไม่เคยรู้จักคิดปรับปรุงสิ่งใดด้วยตนเอง
- ใช้เวลาไม่เป็น-ตอนต้น ทอมกลับมานเย็น-ไปไหน เพราะทุกคนทำ-มีกิจกรรมที่ไม่เป็นประโยชน์เช่นจัดคนตรีสากล จัดภาพยนตร์โรสาระ จัดทัศนจรที่มีแต่ความสนุกหรือหาสิ่งเปลี่ยน
- ไม่ชอบกิจกรรมที่มีสาระประโยชน์ เช่น ปรากฏา อภิปรายเกี่ยวกับความรู้ เพราะเคยชินแต่จะสนุก
- ไม่พยายามเรียนรู้จักสนุกและจักกิจกรรมที่ไม่สิ้นเปลือง...

^๑ ศาสตราจารย์ ม.ร.ว.แผลมฉาน หัสคินทร, เรื่องเกม, หน้า ๒๔ - ๒๕.

^๒ ศาสตราจารย์ คุณหญิงจินตนา ยศสุพรรณ, "แนวความคิดเห็นเรื่องอุปสรรค และปัญหาในชีวิตการเป็นนิสิตมหาวิทยาลัย", การสัมมนาอาจารย์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย เรื่องการส่งเสริมกิจกรรมของมหาวิทยาลัย ๑๔ - ๒๐ เมษายน ๒๕๐๔, หน้า ๒๔.

ไพฑูรย์ สีนลารัตน์ นิสิตคณะครุศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย (พ.ศ. ๒๕๑๑)

ได้แสดงความเห็นว่า

...กิจกรรมที่จัดกันอยู่ในปัจจุบันนี้ มีลักษณะอันไม่น่าพึงปรารถนาอยู่หลายประการด้วยกัน ประการแรก คือกิจกรรมส่วนมากยังไม่เปิดโอกาสให้นิสิตได้มีโอกาส เลือก และ ยังไม่มีโอกาสรวม ได้อย่างเต็มที่ อันจะเห็นได้จากกิจกรรมของนิสิตจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ และ ฯลฯ ซึ่งมีกิจกรรมน้อยอย่างและแต่ละอย่างก็มีคน คำนึงการอยู่เพียงกลุ่มเดียว เช่น การดำเนินงานชุมนุม หรือชมรมต่าง ๆ เป็นต้น มหาวิทยาลัยนั้นเป็นแหล่งที่รวมนิสิตนักศึกษาทางความคิดและทางความสนใจไว้มาก ๆ กิจกรรมจึงต้องมีให้มากและให้ต่าง ๆ กันออกไป ในปัจจุบันนี้แม้จะมีการแก้ไขระบบ การแบบเก่ากันบ้างแล้ว (เช่นการเปลี่ยนระเบียบสโมสรนิสิตจุฬาลงกรณ์) แต่นิสิตส่วนใหญ่ ก็ยังคงไม่มีโอกาสรวมกิจกรรมได้อย่างเต็มที่อยู่ดีเอง เช่น การกีฬา ระหว่างคณะ หรือระหว่างมหาวิทยาลัย ผู้เล่นแข่งขันจริง ๆ จะมีน้อยคน และบุคคลเหล่านี้ย่อมจะ ใช้เงินมหาศาลในการฝึกซ้อม ซึ่งก็จำเป็นอยู่ แต่ในลักษณะของการส่งเสริมกีฬา อย่างจริงจังแล้ว ต้องเปิดบริการให้นิสิตได้ลงมือเล่น เพื่อออกกำลังกายได้เป็น จำนวนมาก ๆ มีนิสิตเป็นจำนวนมากได้รวมกีฬาเพียงการเชียร์เท่านั้น ที่นอกเหนือ ไปจากนั้น เมื่อถึงเวลาแข่งขันจริง ๆ แล้ว นิสิตส่วนใหญ่ซึ่งเป็นผู้เชียร์กลับผิดหวังหมอง ใจกันไปอีก อันก่อให้เกิดเหตุการณ์แปลก ๆ อยู่เนื่อง ๆ

ลักษณะนี้ก็มีส่วนสัมพันธ์กับนักศึกษาปัจจุบันที่ไม่พยายาม เลือก กิจกรรมและไม่ พยายามมีส่วนร่วมในกิจกรรมที่มีคุณค่าสาระมากนัก นิสิตนักศึกษาส่วนใหญ่ เขารวมกิจ กรรม เพราะสภาพแวดล้อมผลักดันให้เขาไปรวมเท่านั้น มิได้มองเห็นคุณค่าและ สาระในงานนั้นอย่างแท้จริงนัก

กิจกรรมบางอย่างเป็นไปเพื่อความเด่นมากกว่าความดี เช่น การจัดงานอย่าง หลูหร่าฟิมเฟือย เช่น งานบอลล์ งานมหกรรมต่าง ๆ ผู้ที่ทำงานต้องออกศาลับรับตาค นอนเป็นวัน ๆ บางงานผู้เข้าร่วมต้องเสียค่าใช้จ่ายคนละมาก ๆ เช่น วันที่ฟ้ากลาง แจง (ของจุฬาลงกรณ์) นั้นนิสิตบางคนต้องเสียค่าใช้จ่ายถึงคนละ ๑๐๐ - ๒๐๐ บาท ซึ่ง เป็นเงินจำนวนมหาศาลมาใช้สนุกสนานกันเพียงวันเดียว ที่น่าเป็นห่วงก็คือ กรรมการ ของชุมนุมบางคนไม่เห็นแก่งานอย่างจริงจัง เห็นแก่ลาภยศ งบประมาณมาก ๆ บางคน ใจต่ำแห่งเป็นประธานชุมนุมนี้แล้ว เห็นหาว่าค่าแห่งอื่น ๆ รออยู่ที่ใดไปทำหน้าที่อื่น เสีย คุยเห็นว่าของทางดีกว่า

ที่ไม่น่าพึงปรารถนาอีกอย่างหนึ่งก็คือ กิจกรรมต่าง ๆ ไม่ได้เป็นไปเพื่ออนาคต อย่างแท้จริง ไม่เป็นการสร้างเสริมบุคลิกภาพของผู้งานอย่างเพียงพอ ไม่ปลูกฝัง ความสัมพันธ์ในหมู่นักศึกษาร่วมอาชีพเท่าที่ควร นิสิตรัฐศาสตร์จุฬาลงกรณ์ มีความสัมพันธ์เขาใจ กันกับนักศึกษารัฐศาสตร์ธรรมศาสตร์มากน้อยเพียงใด นักศึกษาเศรษฐศาสตร์ธรรมศาสตร์

มีความสัมพันธ์เข้าใจกันกับนิสิตเศรษฐศาสตร์ของมหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์เพียงใด
ดังนี้ เป็นต้น จนแม่แตกการจึกนำเที่ยว แบบรวบรัดหรือการจึก meeting แบบต่าง ๆ
ซึ่งมีกันอย่างพวมเพื่อยุจนหาจุดหมายและขอบเขตที่แน่นอนโดยยาก

สิ่งสำคัญที่สุดที่ไม่มาฟังปรารภนาก้อยครั้งที่ว่า กิจกรรมต่าง ๆ ที่จัดกันในมหา
วิทยาลัยนั้นไม่ใคร่แสดงให้เห็นถึงความเป็นกิจกรรมของนิสิตชั้นมหาวิทยาลัยแต่อย่างใด
แต่เราส่วนมากก็ยังทักทักเอวว่าเป็นสิ่งที่ควรระวังแก่ประชาชนว่า เรามีสิ่งเหล่านี้
เป็นเครื่องเชิดชูมหาวิทยาลัยของเรา นิสิตจุฬาฯ กับนักศึกษาธรรมศาสตร์มีใจกันหนัก
หนาว่าฟุตบอลประเพณีเป็นที่แสดงถึงสัญลักษณ์ของมหาวิทยาลัย ในขณะที่เทศบาลก็
จัดฟุตบอลประเพณีระหว่างเทศบาลกรุงเทพฯ และชลบุรีเช่นกัน ส่วนกุหลาบ กับ
เทพศิรินทร์ เขาก็มีฟุตบอลประเพณีเช่นกัน นักศึกษาสี่ป่ากร กับนิสิตแพทย์ ก็ภูมิใจ
ในการแข่งเรือประเพณีกันยิ่งนัก ในขณะที่การแข่งเรือประเพณีของเทศบาลก็มีเช่น
กัน เราต่างภูมิใจในความสามัคคีเพียงเพื่อการยกยอพร้อมกัน ยกยอพร้อมกันเท่า
นั่นเอง หรือ ว่าเป็นกิจกรรมชั้นมหาวิทยาลัยที่เราควรนำออกอวดชาวบ้านเขาได้ นำ
ที่ผู้ทำงานกิจกรรมในมหาวิทยาลัยจะลองคิดโครงการด้วยกันดู...

อุทร ทองน้อย นักศึกษาคณะนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ (พ.ศ.

๒๕๑๓) แสดงความคิดเห็นว่า

...ปัจจุบันถึงแม้จะมีชุมนุมปาฐกถา-โต้วาที มีชุมนุมวรรณศิลป์ หรือมีหนังสือพิมพ์
มหาวิทยาลัยประจำอยู่ก็ตาม แต่เมื่อเขาไปกล่าวคำเนินงานอย่างแท้จริงของชุมนุม
หรือของหนังสือพิมพ์ดังกล่าวแล้ว อาจกล่าวได้ว่าเต็มไปด้วยความเหลวไหล ธรรมดา
การ ตลอดจนผู้มีส่วนรับผิดชอบกับงานแต่ไม่มีแผนการอะไร ไร้วางแผนเลย และ
ทั้งยังเต็มไปด้วยการเล่นพรรคเล่นพวก ตัวอย่างเช่นชุมนุมปาฐกถา - โต้วาทีที่ไม่
ทราบวาทังแต่มีชุมนุมขึ้นมาได้มีนักโต้วาทีหรือนักปาฐกถาแล้วก็คน ผลิคนักศึกษาซึ่ง
เป็นนักโต้วาทีที่มีกรรมเป็นของตนเอง หรือนักปาฐกถาซึ่งมีความคิดความเห็นเป็น
ของตนเองใครแล้วก็ตาม ชุมชนวรรณศิลป์ก็ยิ่งไปกว่านั้น มีหนังสือวรรณศิลป์ ออกมา
จริงอยู่หรือ แต่เนื้อหาสาระในนั้นเต็มไปด้วยเรื่องซึ่งไม่เขาชั้นเท่าที่ควร และทั้ง
ยังเป็นเรื่องเพ้อพราวรำพันเป็นส่วนใหญ่ ที่เรียกว่ามีเอกภาพหรือถึงขั้นนั้นยาก จะ
เป็นเพราะเอาแต่เรื่องของกรรมการบริหารชุมนุมมาลงจนพวกนั้นไม่รู้อะไร
แล้วก็ไม่ทราบใด แต่ทราบว่ามีการเล่นพรรคเล่นพวก อยู่ในการพิจารณาเรื่องลง
หนังสือพิมพ์ มหาวิทยาลัย นักไม่ทราบว่าการพิจารณาบทความก็ เสรีที่ทัน ตลอดจน

*ไพฑูรย์ สีนลารัตน์, "กิจกรรมอันพึงปรารถนาในชั้นมหาวิทยาลัย", สังคมศาสตร์
ฉบับนิสิตนักศึกษ ฉบับที่ ๕ กุมภาพันธ์ ๒๕๑๑, หน้า ๒๗ - ๒๘. และเกี่ยวกับความพวมเพื่อย
ของกิจกรรมในมหาวิทยาลัย โปรดอ่านใน วรรณิการ สุวรรณเขต, เรื่องเดิม หน้า ๑๔ - ๑๘.

ความคิดเห็นนั้นก็ เป็นใคร คงจะเป็นนักศึกษาด้วยกัน ซึ่งก็คงจะต้องรับเอาแก่นักเขียนซึ่งตัวเขื่อนี้มีมือมากอนว่าเขียนดี ที่จริงรู้สึกวาทนึ่งสื่อพิมพ์ มหาวิทยาลัย มีโฆษณาแสดงความคิดเห็นได้โดยง่าย และทั้งยังรู้สึกได้ว่าหนังสือพิมพ์ในมหาวิทยาลัย เป็นหนังสือพิมพ์ที่เฉื่อยชาชอบกล ไม่มีการปรับปรุงหรือชักชวนเท่าที่ควร ทั้งนี้ผู้เขียนจะโจมตีเฉพาะสื่อมวลชนเหล่านี้ก็น่าจะดีกว่าไม่ก็ เมื่อมองกันในปัญหาข้อเท็จจริงอีกด้านหนึ่งแล้ว นักศึกษาส่วนใหญ่ไม่ชอบสังสรรค์ หรือสมาคมกันหนังสือ หรือเขียนบทความ หรือแสดงความคิดเห็นเลย ทั้งนี้พิจารณาจากความฟุ้ง เพื่อเหอเหิมเหิมมาก อาจกล่าวได้ว่าเมื่อเขาเรียนในมหาวิทยาลัยทันทีที่นิสัยนักศึกษาจะโคพบคือการต้อนรับน้องใหม่ บางสถาบันเรียกว่าไปมีที่ตั่ง (meeting) แล้วต่อ ๆ มากก็มี การซ้อมเชียร์ งานบอล (การกุศล) งานสังสรรค์ศิษย์เก่า งานชุมนุมต่าง ๆ (หา รายได้ไปบริหารงาน) และชีวิตประจำวัน ซึ่งเกินช่วงไขว่ไปมา วิชา สิ่งเหล่านี้ เป็นความเหอเหิมในคานจิตใจ เป็นความฟุ้งเฟ้อกวย เมื่อมองทั้งคานจิตใจ และร่างกาย ทำให้นักศึกษาเข้ามาศึกษาในมหาวิทยาลัย ครั้งแรกอาจมีบางคนเข้ามา เป็น "วาที่ปัญญาชน" อยู่จนลุ่มไปเลย เพราะกระแสดความฟุ้ง เพื่อเหอเหิมมันพัด อุดมการณ์ไปสิ้น คงเหลือแต่ความคิดว่าเมื่อไหนหนอจะถึงงานบอล จะโคเคนรำ เสี่ยที่ การจับกลุ่มทุ่มเถียงกันก็เลยเป็นไปในทางแฟชั่นใหม่ล่าสุด หรือจังหวะการ เคนรำ หรือวิธีเทคแคร์ (Take Care) สุภาพสตรี หรือการเขาคอฟฟี่ชอป (Coffee Shop) หรือวงดนตรีที่ตัวนิยมชมชอบ ที่จะมีเพื่อนบางคนอ้างเอา เมอทรัน รัสเซล ขึ้นมาชักชวนสนทนา หรือเอาปัญหาการเมืองมาวากัน ก็ถูกอุบปากกวยมติชน ในกลุ่มให้เจียบ เพราะมันเหลวไหลในความคิดของเขา

การวางตัวของนักศึกษาส่วนใหญ่แนวใหม่ เป็นไปตามการตามโลกที่ฟุ้ง เพื่อเหอเหิม เพราะวานักศึกษาส่วนใหญ่มาจากครอบครัวที่มีรายได้ปานกลางหรือมีอันจะกิน คังนั้นการวางตัวของนักศึกษาส่วนใหญ่จึงมีได้เป็นไปในทำนองวิถิวิจารณ์ปัญหาที่จจริงซึ่งเป็นอยู่ แต่มักจะตามความฟุ้งเฟ้อเหอเหิม หรือฟุ้งเฟ้อมากกว่า อย่างเช่น มีการจัดอภิปราย แต่ละครั้งจะมีนักศึกษาไปฟังอภิปรายประปรายหรืออย่างมากก็

เต็มหอประชุมแต่ถ้ามีการจัดวงดนตรีสุนทราภรณ์ไปเล่น จะมีนักศึกษาเข้าฟังเต็มหอประชุมจนล้นทีเดียว...

ต่อไปผู้วิจัยขอเสนอความคิดเห็นของบัณฑิตวิทยาลัยการศึกษาศึกษาจากสถาบันอุดมศึกษา มาประกอบการพิจารณาด้วย ดังนี้

ศาสตราจารย์ มงคลดิว จวบจากคณะเศรษฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ ปัจจุบันทำงานที่กรมพัฒนาที่ดิน ได้เขียนไว้ในบทความตอนหนึ่งว่า

...การศึกษาในมหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์มีโรคคืออย่างหนึ่ง ที่เจ็บไปแล้วมักไม่ค่อยจะสงบปัญหาเรื่องงานทำกันมากนัก ที่มีปัญหาอย่างก็คือเรื่องเลือกงาน ทั้งนี้เพราะความต้องการนักวิชาการที่จบจากมหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ภายในประเทศ ยังอยู่ในระดับสูง แต่มีสิ่งที่น่าสนใจคือ บัณฑิต จากมหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์มีความรู้ความสามารถจริงใหม่ หลายครั้งข้าพเจ้าได้ยืมทานรองอธิการบดี ฝ่ายวิชา

อุศร ทองน้อย, "ทำไมนิสิตนักศึกษาเมืองไทยไม่ชอบแสดงความคิดเห็น", สังคมศาสตร์ปริทัศน์ ฉบับนิสิตนักศึกษา ฉบับที่ ๕ กุมภาพันธ์ ๒๕๑๓, หน้า ๒๖ - ๒๗. และโปรดอ่านรายละเอียดเกี่ยวกับกิจกรรมของนักศึกษามหาวิทยาลัยใน

"นักศึกษากับความฟุ่มเฟือยในมหาวิทยาลัย", บทนำ, สังคมศาสตร์ปริทัศน์ ฉบับที่ ๗ กุมภาพันธ์ ๒๕๑๒,

"ความคิดริเริ่มของนิสิตนักศึกษา" บทนำ, สังคมศาสตร์ปริทัศน์ ฉบับที่ ๒ ฉบับนิสิตนักศึกษา ๒๕๐๘.

"บทบาทของนิสิตนักศึกษาในสังคม", บทนำ, สังคมศาสตร์ปริทัศน์ ฉบับนิสิตนักศึกษา ฉบับที่ ๓ มกราคม ๒๕๑๐.

"สถาบันการศึกษากับการติชม", บทนำ, สังคมศาสตร์ปริทัศน์ฉบับที่ ๕ กรกฎาคม ๒๕๑๐.

ไพโรจน์ สุขสัมฤทธิ์, "ข้อสังเกตการโต้วาทีในจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย", สังคมศาสตร์ปริทัศน์ ฉบับนิสิตนักศึกษา ฉบับที่ ๕ กุมภาพันธ์ ๒๕๑๑, หน้า ๕๔ - ๖๔.

การ มักปรารถนา นิสิตของมหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ มีความรู้สึกน้อยลง เมื่อนำไปเปรียบเทียบกับบุคคลที่จบจากรุ่นก่อน ๆ ชาวเจ้าคิดว่าเป็นเรื่องจริง ทั้งนี้เพราะใจมีปัจจัยต่าง ๆ เปลี่ยนแปลงไป อันส่งผลทำให้ความรู้สึกของนิสิตค่อยลงไป ความไม่สนใจและไม่ใส่ใจในการศึกษากลับเป็นสิ่งสำคัญที่สุด ทุกวันนี้ นิสิตมหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ มีชีวิตอยู่อย่างสำราญมาก จนขาดความกระตือรือร้นในการศึกษา หักเหน็ดเหนื่อย ๆ ที่ว่า นิสิตเกษตรที่เก่งคือคนที่กินเหล้าเก่ง ใครกินเหล้าได้มาก จะเป็นที่กล่าวขวัญอย่างกว้างขวาง ในขณะที่ผู้ที่เรียนหนังสือเก่ง ๆ ไม่ได้รับการยกย่องเท่าที่ควร ความประพฤติที่ดีและดีธรรม ก็จะจางหายไปจากสังคมของบางชน นิสิตเกษตรยังไม่มีการรวมกันเป็นกลุ่มเป็นก้อนแล้วถกเถียงในปัญหาทางวิชาการ หรือพูดคุยกันในเรื่องศิลปวัฒนธรรม หรือโบราณคดี จะมีก็แต่นิสิตชายหนึ่งจับกลุ่ม คอยกระเซ้าเย้าแหย่นิสิตหญิงที่ขี้จิกขานมานานไปมา มีนิสิตเกษตรสักกี่คนที่เข้าใจในปรัชญาของชีวิต และเห็นคุณค่าของชีวิต นิสิตเกษตรไม่พยายามเปลี่ยนแปลงทัศนคติและโครงสร้างของสังคมแบบเก่า ๆ กันเลย ทั้ง ๆ ที่เขาเหล่านั้นก็เป็นคนของยุคปัจจุบัน การมุ่งหวังเพื่อครอบงำความอภิรมย์ให้กับชีวิต งานสร้างสรรค์ซึ่งจับกันอยู่อย่างพวมเพื่อยและพิถีพิถัน มักจะกลายเป็นสิ่งที่ทิ้งปรารถนาอันมากไป กิจกรรมที่อ้างว่าเพื่อหารายได้ จึงเป็นงานที่นำเบียดหมาย หอบประคองไปคอบจะวางเว้นจากการแสดง ยิ่งไปกว่านั้น การแสดงในระยะหลัง ๆ ก็เพิ่มรสชาติขึ้นทุกขณะ ขนาดเอาไส่เถื่อนขึ้นมาเต้นแรงเต้นกาเป็นที่สนุกสนาน โดยหากำนั่งไม่ว่าสถานที่ไหนกับคนประเภทนั้นจะเหมาะสมหรือไม่ รุสนิยมในการจัดการแสดงก็ไม่เคยบอกถึงสุนทรีย์ภาพในคานคนตรี ปีหนึ่ง ๆ นิสิตส่วนใหญ่จะคอยจ้องความวุ่นวายอันรับน้องใหม่ และงานปีใหม่ คณะกรรมการของคาน นิสิตจะจัดงานเต้นรำได้ไหม ถ้าจัดได้ก็สรรเสริญเป็นยอดอย่างยินดีปรีดา ถ้าจัดไม่ได้ก็สาบเซ่งกันไม่รวม กิจกรรมคานสังสรรค์เป็นงานที่ซุกซนที่สุด จนชาวเขาไม่รู้ว่าอะไรคือวัตถุประสงค์ของการสังสรรค์ ชาวเขาไม่เข้าใจจริง ๆ ว่าอะไรคือความหมายของคำว่าสังสรรค์ของนิสิตมหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ การสังสรรค์ทุกวันนี้ได้ขยายขอบเขตออกไปอย่างกว้างขวางเหลือที่จะจุจำได้หมด เช่น สังสรรค์หอสังสรรค์ตึก สังสรรค์เขตกั้น สังสรรค์ปี สังสรรค์ภาค สังสรรค์ภายในหอ สังสรรค์เมเยอร์ สังสรรค์จังหวัด สังสรรค์โรงเรียนเก่า ฯลฯ ค่าใช้จ่ายเพื่อการนี้มีหนึ่งมากมาย ถ้ามองในคานเศรษฐกิจแล้ว เป็นสิ่งที่เสียหายมาก น่าที่จะได้มีการพิจารณาในกิจกรรมเหล่านี้บ้าง ว่ามีทางอะไรใหม่ที่จะทำให้มีวิธีอื่น ๆ ที่ดีกว่านี้ ควรจะช่วยกันสร้างกิจกรรมที่เป็นการสังสรรค์ทางปัญญา ทางความคิดกันบ้าง ซึ่งก็มีหลายฝ่ายได้เริ่มตนกันมาบ้างแล้ว เช่น ชมรมอภิปราย หรือ สภากาแพ ซึ่งเป็นที่พึ่งแก่สังคมจริงของนิสิตส่วนใหญ่ รวมไปถึงอาจารย์ที่ปรึกษาของชมรมนี้ ซึ่งเป็นนักสังคมชั้นปัญญาเอก แต่จะหาอาจารย์ในมหาวิทยาลัยมาร่วมด้วยก็แทบไม่ได้ ถ้าชมรมอภิปรายได้มีการปรับปรุงวิธีการและตั้งบุคคลเสียใหม่ คือพยายามดำเนินงาน โดยคุณความดีเห็นของนิสิต

ส่วนใหญ่ว่าเขาต้องการทำกันอย่างไร แล้วพยายามทำตามบ้าง ชักบ้าง ไม่ใช้จะไป
 ชักหรือไปล้มอะไรของเขาอยู่ตลอดเวลา ก็น่าที่จะเป็นประโยชน์มาก การที่จะ
 พัฒนามหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ เราต้องให้นิสัยของเราพัฒนาไปด้วย ไม่ใช่เป็นคน
 หัวโบราณ แล้วมีความหลงไปในทางที่ผิด งานอาสาพัฒนานักทำกันได้ดี ถ้านิสิตเขามา
 รวมงานกับกลุ่มอาสาพัฒนานี้ ก็คงจะรู้จักหนทางของอุดมการบาง ว่าเป็นอย่างไร
 กลุ่มไอเรค ของคณะเศรษฐศาสตร์ กำนานิยม มีการอภิปราย ประชุมสัมมนาในวิชา
 การทางกานเศรษฐกิจ แต่นิสิตของคณะนี้ยังไม่ค่อยถึง เพราะขาดความเข้าใจ
 การร่วมกันไคเป็นกลุ่มก่อนมากกว่านี้ งานจะก้าวหน้าไปอีกมาก กลุ่มเกษตรกร ใน
 อนาคต ก็ทำกันไคอย่างนาสรรเสรีจึ อุทิศทั้งกำลังกายและปัญญาเขาศึกษา และแก้
 ปัญหาทางการเกษตร ที่กล่าวมานี้ล้วนเป็นกิจกรรมตัวอย่าง นิสิตทั้งหลายควรจะ
 เอาเยี่ยง เพื่อพัฒนาตัวเองด้วย

ในคานขององค์การนิสิตซึ่งเป็นสนามฝึกความเป็นประชาธิปไตย และผู้นำของ
 นิสิตมหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ ในระยะ ๒ ปีหลังนี้ จะรวนวายย่อยมนอย เพราะ
 เกิดมีงานที่ไม่เคยมีอยู่ในโครงการมาทำอยู่มาก "ธรรมนูญนิสิต" ซึ่งมีอยู่ก็เหมือน
 กระจกเงาเปล่า ๆ ที่ทำอะไรไม่ได้ เพราะเป็นธรรมนูญที่ขาดความเหมาะสม ในทาง
 ทฤษฎีแล้ว การจัดสายงานขององค์การนิสิต เป็นไปอย่างดีมาก คือ แบ่งเป็นองค์
 การนิสิต และสถานนิสิต เหมือนรัฐบาลและรัฐสภา โดยมีสถานนิสิตเป็นผู้ควบคุมการ
 ดำเนินงานขององค์การนิสิต แต่ในทางปฏิบัติ สถานนิสิตไม่มีอำนาจพอที่จะทำเช่น
 นั้น งานของประธานสถานนิสิตจึงมีเพียงทำหน้าที่เปิดประชุม และมีปิดประชุมเท่านั้น
 ที่เป็นเช่นนี้ เพราะนิสิตไม่ยอมใช้สิทธิของตนในสถานนิสิต เนื่องจากขาดความเข้าใจ
 และขาดความรู้ในการดำเนินงานคานนี้ ควรที่จะมีการเปลี่ยนแปลงการดำเนินงาน
 เสียใหม่ โดยให้สถานนิสิตได้จัดตั้งสภานุแทนนิสิตขึ้นมา โดยเอาตัวแทนจากแต่ละปี
 แต่ละคณะเข้ามา การดำเนินงานจะง่ายเขา และจะมีอำนาจในการควบคุมองค์การ
 นิสิตอย่างจริงจัง

ในส่วนขององค์การนิสิต ซึ่งแบ่งเป็นฝ่ายปกครองและบริหารนั้น ก็ควรที่จะได้มี
 ความเข้าใจว่า ทั้งสองฝ่ายทำงานขึ้นกับนายกองค์การนิสิต นโยบายต่าง ๆ ควรจะ
 ได้รับมอกลงมา หรือมีการปรึกษารื้อกัน ไม่ใช่ต่างฝ่ายต่างพูด ต่างฝ่ายต่างทำ
 ถ้าเป็นเช่นนี้ก็จะไม่มีอะไรดีขึ้น ปีที่แล้วงานขององค์การนิสิตไม่ก้าวหน้านัก ขอคิด
 พลาดควรจะนำมาศึกษาเพื่อการแก้ไขให้ดีขึ้น ระหว่างนายกองค์การนิสิตกับประธาน
 บริหาร ควรจะปรึกษารื้อ เพื่อแบ่งงานกันทำ และช่วยกันทำ ทางประธานปกครอง
 ก็น่าจะได้คิดหาปฏิกริยาที่มีตอกการปกครองระบบอาวุโส ควรจะแก้ไขข้อผิดพลาดอะไร
 บาง ระบบอาวุโสในมหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ เป็นสิ่งที่นิสิตทุกคนภูมิใจ เพราะขาด
 สิ่งนี้ไปก็คงจะอยู่รวมกันไม่รอดสักวันหนึ่ง หนึ่ง ๆ ไม่ได้ แต่ทุกวันนี้ประเพณีต่าง ๆ

ไปออกนอกตอนกลางไปมาก น่าที่จะได้มีการประมนิสิตทั้งมหาวิทยาลัย แล้วพิจารณา
กันควา อะไรคือประเพณี อะไรไม่ใช่ สิ่งใดที่เห็นเล็กงว สิ่งใดที่เลวร้ายก็เลิกกัน
ถ้าทำไคอย่างนี้จึงจะพอไควา เรามีระบบอาวุโสที่คพอ มีประเพณีที่เป็นของส่วนรวม
ไม่ใช่ของใครคนไคเขียนขึ้นมา ประเพณีบางอยางอาจจะดี เมื่อยี่สิบปีที่แล้ว แต่อาจ
จะไม่สมสมัย ก็ควรที่จะมีการปรับปรุงไคเหมาะสม นิสิตรุ่นพี่คองเขาใจถึงวิคค
ประสงค์ของระบบอาวุโส โดยเฉพาะนี้เนียรคองเป็นตัวอยางที่ดีพอ การรุ่นพี่ส่วน
ใหญ่เป็นคนแล้ว หรือมีทัศนคคที่ไคคังงมแล้ว การปกครองในระบบอาวุโส คังงไปไค
รอด โดยส่วนค้วแล้วเขาพเจาเห็นวากการปกครอง ระบบนี้ค เป็นการทำให้คนมีความ
คคเห็นเป็นงอย หรืออองแองไป เพราะเมื่อเด็กเขามาอยมีหนึ่งก็ถูกสอนให้เป็น
ผู้รับฟัง เป็นผู้ปฏิบัติตาม เกียงไคไคไมวากหรือผิด ไคคอยไครับโอกาสไคแสดง
ความคคเห็นมากนค เมื่อความรูสึกเห็นนี้คห้วมากเขาเป็นมี ๆ ความพคการ
ทางคานความคคเห็น จึงมีโอกาศที่จะเกิขขึ้น เขาพเจาไม่ปรารถนาที่จะเห็นนิสิต
ของมหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ เป็นผู้ที่มีความคคออง คือไคกลาแสดงความคคเห็น
เขาพเจาคองการเห็นทุกคนเป็นผู้ที่มีความคคสร้างสรรค์ เป็นผู้ที่มีความคคแปลก ๆ
ใหม่ ๆ นิสิตเกษตรจะคองยอมรับไคความจริงที่วากกิจกรรมทางบญญาคาง ๆ ของ
นิสิตเกษตร ไคสามารถนำไปเปรียบกับบางสถานไคไค ถ้าไคมีการพัฒนาจุดอองของ
การปกครองในระบบนี้แล้ว เชื่อวาสังคเกษตรจะมีระบบอาวุโสที่คคพรอม แทนที่จะ
ปล่อยให้ นิสิตเกษตรเป็นเพียงผู้รับฟังที่วอนคองสงนงายแทนที่จะออกไปเป็นผู้นำใน
สังคส่วนรวม...

นิตี เอียวศรีวงศ์ จบจากคณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ปัจจุบัน
เป็นอาจารย์อยู่ที่ภาควิชาประวัติศาสตร์ คณะมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ ไคให้
ข้อสังเกตเกี่ยวกับกิจกรรมนอกหลักสูตรในจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัยที่วอนใจหลายประการ
เช่น

...การจัดกิจกรรมนอกหลักสูตรที่ปฏิบัติอยู่ในขณะนี้ไม่ส่งเสริมให้นิสิตมีความคคริเริ่ม
และความเป็นตัวของตัวเอง หรือความรูสึกรวมไครวมเสีย เห็นไคคควากการจัด
กิจกรรมเช่นนี้คองจะล้ม เนื่องจากสมัยนี้มหาวิทยาลัยยังมีนิสิตอยเป็นจำนวนนอย

^๑สถาพร มงคลดาว, "มองมหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์", สังคศาสตร์ปริทัศน์,
หน้า ๒๒ - ๒๕.

ตามกฎของมหาวิทยาลัย นิสิตจะต้องเสียค่าสมาชิกลงสมัครนิตินี้เป็นประจำทุกปี นั่นก็เท่ากับว่า นิสิตทุกคนต้องเป็นสมาชิกของสโมสร ซึ่งมีชุมนุมใหญ่ น้อย วนหลายสิบชุมนุม นับตั้งแต่ชุมนุมคนไทย ไปจนถึงชุมนุมรักบี้ เหล่านี้เป็นต้น เราอาจแน่ใจได้ว่าไม่มีนิสิตคนใดที่อาจใช้บริการของชุมนุมต่าง ๆ ได้อย่างทั่วถึง ในขณะที่เดียวกันก็เป็นที่น่าอนว่าไม่มีใครที่จะมีความสนใจในกิจกรรมต่าง ๆ อย่างกว้างขวางถึงขนาดนี้ได้ ผลที่ได้รับก็คือมีนิสิตจำนวนน้อยนิดเดียวที่ได้มาร่วมกิจกรรมกับสโมสร เช่น เป็นนักดนตรี นักกีฬา นักร้อง หรือหนอนหนังสือ ในขณะที่นิสิตส่วนใหญ่ถูกปล่อยให้ว่างอยู่ตามคณะต่าง ๆ และไม่เคยเข้าร่วมกิจกรรมของมหาวิทยาลัย เฉพาะในวันแข่งขันฟุตบอลประเพณี (หรือกีฬาที่สำคัญอื่น ๆ) และวันรับน้องใหม่ อาจจะเป็นเพราะเหตุนี้กระมัง ที่เรามักจะโกรธแค้นกันเป็นหนักหนาเมื่อมีใครมาโจมตีกิจกรรมของเราในวันทั้งสอง เพราะมันเป็นเรื่องเพียงสิ่งเดียวที่เรามีอยู่จริง ๆ ซึ่งตามความเป็นจริงแล้ว เราอาจจะเห็นได้อย่างชัดเจนว่า ถ้าสมมติจะเลิกไปเสียจริง ๆ ก็จะไม่เกิดอะไรที่ร้ายแรงขึ้นเลย นอกไปจากเราไม่คงเสียสตาจโดยใช่เหตุเท่านั้น...

และยังวิจารณ์เกี่ยวกับความฟุ่มเฟือยของกิจกรรม ความเชื่อถือโรคกลางที่ไม่สมควร การเล่นพรรคเล่นพวก ฯลฯ เป็นต้น^๒

จากข้อสังเกตและข้อคิดเห็นเกี่ยวกับกิจกรรมเสริมหลักสูตรของบุคคลต่าง ๆ ทั้ง ๓ ประเภทคือ อาจารย์ผู้มีประสบการณ์การสอนและการปกครองนิสิตนักศึกษาในมหาวิทยาลัยมานาน นิสิตนักศึกษาซึ่งกำลังศึกษาอยู่ในมหาวิทยาลัยเอง และบัณฑิตผู้จบการศึกษาจากสถาบันอุดมศึกษาต่าง ๆ ไปแล้ว และหันมามองกุมหาวิทยาลัยของตน จะเห็นได้ว่าข้อสังเกตและข้อคิดเห็นส่วนใหญ่มีความคล้ายคลึงกันดังนี้

๑. นิธิ เอียวศรีวงศ์, "ข้อสังเกตบางประการเกี่ยวกับกิจกรรมนอกหลักสูตรในจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, สังคมศาสตร์ปริทัศน์ ปีที่ ๑ ฉบับที่ ๑ (ฉบับนิสิตนักศึกษา)

๒๕๐๘, หน้า ๑๒ - ๑๓.

^๒โปรดอ่านรายละเอียดในบทความในเชิงอรรถที่เพ่งอ่าง.

๑. กิจกรรมที่เป็นอยู่มีลักษณะส่อไปในทางให้อำนาจแก่ "รุ่นพี่" มากเกินไป ในการปกครองดูแล "รุ่นน้อง" โดยเฉพาะนิสิตนักศึกษารุ่นปี ๑ ทำให้ "รุ่นน้อง" ขาดความเป็นตัวของตัวเอง ขาดเสรีภาพแก่ความหวาดเกรง เป็นการสร้างกระบวนการเรียนรู้ความนิยมในการใช้อำนาจให้แก่ "รุ่นน้อง" ซึ่งจะกลายเป็น "รุ่นพี่" ที่จะใช้เป็นหลักยึดถือปฏิบัติต่อ "รุ่นน้อง" ต่อ ๆ มา กระบวนการสั่งสอนอบรมดังกล่าวจึงเป็นปัจจัยหนึ่งที่ทำให้ นิสิตนักศึกษาเป็นผู้อยู่ตามอย่างสิ้นเชิง อันไม่เอื้อต่อการสร้างแนวความคิดและการปฏิบัติในการพัฒนาการทางการเมืองตามระบอบประชาธิปไตยให้แก่ นิสิตนักศึกษา

๒. กิจกรรมไม่มีลักษณะของการสร้างความคิดสร้างสรรค์ทางปัญญา มีแต่ลักษณะของการแข่งขันกันใน เรื่องของความสวยงาม ความฟุ่มเฟือยสิ้นเปลืองค่าใช้จ่ายโดยไร้เหตุผลตลอดจนแสดงความเชื่อถือไขว่กลาง และเป็นหนทางไปสู่การทะเลาะวิวาทกัน เพราะนึกถึงแต่ประโยชน์ส่วนตน หมกมุ่นของตนมากกว่าส่วนรวม

๓. กิจกรรมไม่เปิดโอกาสให้คนส่วนใหญ่ได้เข้าร่วม แต่มีการเล่นพรรคเล่นพวกกันเป็นส่วนใหญ่ อันน่าจะไม่เป็นผลดีต่อการดำเนินกิจกรรมเพื่อประโยชน์ส่วนรวม

จากข้อสังเกตและข้อคิดเห็นซึ่งสรุปได้เป็นข้อใหญ่ ๓ ประการนี้ จะเห็นได้ว่า ยิ่งเป็นการย่ำให้ นิสิตนักศึกษา ยิ่งถูกปัจจัย ๓ ประการแรก คือ วัตถุประสงค์และเป้าหมายของมหาวิทยาลัยไม่แน่ชัด หลักสูตรและการเรียนการสอน ตลอดจนเสรีภาพทางวิชาการ อันจำกัดของมหาวิทยาลัย ทำให้เป็น "ผู้เฉื่อย" ทาง การเข้ามีส่วนร่วมทางการเมืองและการปกครองตามแบบประชาธิปไตย และนิยมยกย่องผู้มีอำนาจและความมีอำนาจอยู่แล้วยิ่งมีลักษณะดังกล่าวแน่นแฟ้นยิ่งขึ้น

อย่างไรก็ดี กิจกรรมเสริมหลักสูตรในมหาวิทยาลัยไม่ใช่จะมีลักษณะดังกล่าวข้างต้น เบื้องต้นเสมอไป แต่เนื่องจากลักษณะดังกล่าวข้างต้นดังกล่าวเป็นลักษณะของกิจกรรมส่วนใหญ่ ซึ่งเห็นได้ชัดชัดเจนมากกว่าจึงทำให้กิจกรรมที่มีลักษณะตรงกันข้ามกันถูกมองข้ามไป กิจกรรมประเภทที่กล่าวถึงนี้ เช่น การจัดกิจกรรมในรูปของการอภิปรายในกลุ่มคนที่มีความสนใจร่วมกันในปัญหาทางการเมือง เศรษฐกิจ และสังคม เป็นการช่วยฝึกความคิดวิพากษ์วิจารณ์ ยอมรับฟังความคิดเห็นของผู้อื่นอย่างมีเหตุผล แต่ขณะเดียวกันก็วิจารณ์สิ่งต่าง ๆ อย่างมีเหตุผลด้วย แต่กิจกรรมประเภทนี้ยังไม่มีการลงมือทำกันอย่างจริงจัง และยังไม่

การลงมือทำกันอย่างจริงจัง และยังไม่มีความสนับสนุนอย่างจริงจังนัก ดังเช่น กลุ่มเศรษฐกรรม
 ของคณะเศรษฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ กลุ่มสังคมศาสตร์ของคณะรัฐศาสตร์
 จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย สภากาแฟของมหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ ชมรมปริทัศน์เสวนาที่
 โบสถ์วัดวังมีสุทธาวาสีเมริเวณวัดบวรนิเวศ เป็นต้น^๑ นอกจากนี้ยังได้เกิดการรวมประเภท
 ส่งเสริมให้นิสิตนักศึกษามีโอกาสฝึกตัวเองให้ได้ทำงานร่วมกัน ขณะเดียวกันที่ส่งเสริมให้
 มีความคิดริเริ่มในการช่วยจัดกิจการของชุมนุม อันจะทำให้ นิสิตส่วนใหญ่ได้มีโอกาสทำหน้าที่
 ผู้บริหารในช่วงเวลาที่ตนศึกษาอยู่ในมหาวิทยาลัย ทำให้ได้มีโอกาสสมัครการดำเนินงานแบบ
 ประชาธิปไตยจริง ๆ โดยใกล้ชิดด้วยตัวเอง เช่น ชุมนุมภาษาไทย และชุมนุมอ่านบทละคร
 ของคณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย เป็นต้น^๒

อนึ่ง อาจเนื่องจากปรัชญาการศึกษาของไทยมิได้สอนให้ผู้เรียนมีความตั้งใจที่จะ
 ช่วยพัฒนาประเทศ โดยเฉพาะการศึกษาในชั้นอุดมศึกษาซึ่งรัฐได้ทุ่มเทเงินทองอย่างมากมาย
 รัฐไม่สามารถชักจูงนิสิตนักศึกษาให้ตอบสนองแนวนโยบายในการพัฒนาประเทศได้ แต่แม้
 กระนั้นก็ตามก็ยังมียุคกลุ่มนิสิตนักศึกษาอาสาสมัครจำนวนหนึ่งได้เข้าช่วยเหลือพัฒนาประเทศใน
 ด้านต่าง ๆ โดยเฉพาะการออกไปพัฒนาตามชนบท แต่เมื่อเทียบกับจำนวนนิสิตนักศึกษา
 ทั้งหมดก็จัดเป็นส่วนน้อยมาก^๓

นิสิตนักศึกษา : นิสิตนักศึกษาเป็นกลไกและผลผลิตสำคัญของกระบวนการเรียนรู้ทางการเมือง
 ของมหาวิทยาลัย นอกจากนี้ชีวิตในมหาวิทยาลัยจะมีอิทธิพลต่อกระบวนการเรียนรู้ทางการเมือง

^๑ไพฑูริย์ สีนลารัตน์, เรื่องเดิม, หน้า ๓๑.

^๒นิธิ เวียงศรีวงศ์, เรื่องเดิม, หน้า ๑๔.

^๓นิสิต จงสถิตย์วัฒนา, "ความสัมพันธ์ของการศึกษาและการพัฒนา", ฉบับ
 ทางเลือก-ปัญญาชน, เศรษฐศาสตร์สังคมนิยม ๒๕๑๔, ไม่ปรากฏหน้า.

ของมหาวิทยาลัย นอกจากชีวิตในมหาวิทยาลัยจะมีอิทธิพลต่อกระบวนการเรียนรู้ทางการเมืองของเขาแล้ว ภูมิหลังของนิสิตนักศึกษาเองก็เป็นสิ่งที่ต้องนำมาพิจารณา คือ

๑. ภูมิหลังทางการศึกษาในระดับก่อนมหาวิทยาลัย
๒. ภูมิหลังทางค่านิยมครอบครัว

๑. ภูมิหลังทางการศึกษาในระดับก่อนมหาวิทยาลัย การศึกษาและการสั่งสอนอบรมในระดับโรงเรียนก่อนถึงมหาวิทยาลัยนับว่าเป็นปัจจัยที่มีความสำคัญมากต่อกระบวนการเรียนรู้ทางการเมืองของนิสิตนักศึกษาอีกประการหนึ่ง ปรากฏว่าภายหลังการเปลี่ยนแปลงการปกครอง พ.ศ. ๒๔๗๕ รัฐบาลพยายามแสดงให้เห็นว่าต้องการให้ชาวไทยได้รับการศึกษาอบรมทางด้านการปกครองในระบอบประชาธิปไตย ก็จึงเห็นได้จากกรณีที่รัฐบาลประกาศนโยบายเกี่ยวกับการศึกษาของชาติเมื่อ พ.ศ. ๒๔๗๖ ว่า "รัฐบาลจะไล่หาวิธีที่ดีซึ่งจะนำไปสู่จุดที่มุ่งหมายให้พลเมืองรู้จักระบบการปกครองตามแบบประชาธิปไตย ให้มีความเป็นอยู่เหมาะสมกับรัฐธรรมนูญ"^๑

แผนการศึกษาของชาติ ปี พ.ศ. ๒๔๘๔ ก็ได้ระบุไว้อย่างชัดเจนว่าการจัดการศึกษามุ่งให้นักเรียนมีจิตใจเป็นประชาธิปไตย ย่อมแสดงให้เห็นว่ารัฐบาลต้องการอบรมเด็กนักเรียนให้มีความเชื่อมั่นในระบอบการปกครองแบบประชาธิปไตย ให้มีความรักและภาคภูมิใจใน्यानเกิดเมืองนอนของตน แต่การศึกษาอบรมไม่ได้เป็นไปตามจุดมุ่งหมายที่รัฐบาลประกาศเอาไว้อย่างแท้จริง ทั้งนี้เพราะสภาพแวดล้อมไม่เอื้ออำนวย โดยที่ปรากฏว่าระบบการเมืองการปกครองของไทยไม่ได้เป็นประชาธิปไตยอย่างแท้จริงในทางปฏิบัติดังที่กล่าวมาแล้วในบทที่ ๓ ในสังคมทุกระดับนี้ตั้งแต่สถาบันครอบครัว สถาบันการศึกษา ระบบข้าราชการ ฯลฯ ยังคงเป็นลักษณะระบบอาวูโต กล่าวคือ ผู้สูงกว่าทางวิญญูชาติวุฒิ คุณวุฒิ และตำแหน่ง หน้าที่ ฐานะทางสังคม ย่อมเป็นผู้ถูกตองเสมอ ผู้คอยกว่าตองให้ความเคารพเชื่อฟังอย่างไม่มีข้อโต้แย้ง นักเรียนก็ตองเชื่อว่าคำสอนของครูนั้นถูกตองโดยคุณวุฒิ ซึ่งรวมไปถึงหลักสูตร วิธีการสอน สถานที่ศึกษา การวัดผล ทักษะของ

^๑ศาสตราจารย์วงเวียน พิเศษบุตร, ประวัติศาสตร์การศึกษาไทย (ฉบับย่อ), (กรุงเทพฯ : มงคลการพิมพ์, ๒๕๑๓), หน้า ๗๒.

อาจารย์ต่อการศึกษาและการอบรมนักเรียน เป็นต้น^๑ ซึ่งลักษณะเหล่านี้ชี้ชัดกับที่รัฐบาลบอก
ว่ามุ่งให้การศึกษอบรมแก่เยาวชนให้มีจิตใจเป็นประชาธิปไตย แต่สิ่งที่เขาได้รับจากการ
เรียนรู้ในความเป็นจริงกลับเป็นไปได้ในทางตรงกันข้าม ถึงข้อความว่า

...แม้กระทั่งในระดับชาติที่บอกว่าเป็นประชาธิปไตย แต่กลับเป็นการปกครองโดย
คนกลุ่มน้อย ซึ่งมีได้เป็นตัวแทนของประชาชน ลักษณะการศึกษาในช่วงนี้จึงไม่ผิด
แปลกไปจากเดิมเท่าไร เป็นเพียงแต่การยึดเยี่ยกล่าวนิยมในทางทฤษฎีอันใหม่ คือ
ประชาธิปไตยให้กับผู้ที่อยู่ในวัยศึกษา...^๒

พฤติกรรมดังกล่าวนี้ย่อมทำให้เด็กนักเรียนเกิดความรู้สึกสับสนในคำว่า
"ประชาธิปไตย" และย่อมไม่เลื่อมใสในระบบนี้ เพราะไม่เห็นผลในทางปฏิบัติ การศึกษา
อบรมในทางก่อนชั้นอุดมศึกษาจึงไม่ได้อยู่พื้นฐานแนวความคิดในการพัฒนาทางการเมืองใน

^๑โปรดอ่านรายละเอียดเกี่ยวกับการศึกษาช่วงนี้ ใน

Stanley P. Wronski และ กอ สวัสดิ์พานิชย์, การศึกษาในประเทศไทย,
การมัธยมศึกษา การวางแผนกำลังคน และการศึกษาในประเทศไทย บทคัดย่อ เอกสาร
ฉบับที่ ๒ (กรุงเทพฯ : ไทยวัฒนาพานิช, ๒๕๐๕).

สำนักงานสภาการศึกษาแห่งชาติ, แผนพัฒนาการศึกษาแห่งชาติ ฉบับที่ ๓
พ.ศ. ๒๕๑๕ - ๒๕๑๙, (กรุงเทพฯ : ๒๕๑๕).

ประจวบ เล็กศรีสวัสดิ์, การศึกษาเกี่ยวกับการเปลี่ยนแปลงปรับปรุงพร้อมทั้ง
ปัญหาของการศึกษาระดับมัธยมศึกษาในประเทศไทย, (วิทยานิพนธ์ระดับปริญญาโท
มหาวิทยาลัยออคัมสัน นินดา พิลิปปีนส์, ๒๕๐๕ - ๒๕๑๐).

มนัส บางสมบุรณ์, การบริหารงานระดับมัธยมศึกษาของกระทรวงศึกษาธิการ
(วิทยานิพนธ์ระดับปริญญาโท รัฐประศาสนศาสตร์มหาบัณฑิต, สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์,
๒๕๑๐).

^๒เอกกมล สายจันทร์, เรื่องเดิม, หน้า ๒๕๒.

ระบอบประชาธิปไตยให้แก่เยาวชนไทย แต่กลับสร้างเยาวชนไทยให้เป็นผู้ตามที่ยอมรับอำนาจในระบบอาวูโสอย่างไม่มีเงื่อนไข ไม่นิยมในระบอบประชาธิปไตยที่แท้จริง ซึ่งลักษณะดังกล่าวจะดูว่ายิ่งขึ้นอีกในการศึกษาระดับอุดมศึกษา ดังที่กล่าวมาแล้ว

๒. ภูมิหลังทางครอบครัว นอกจากสถาบันการศึกษาจะมีอิทธิพลต่อการสร้างกระบวนการเรียนรู้ให้แก่บัณฑิตศึกษาดังกล่าวมาแล้ว ครอบครัวและสภาพแวดล้อมอื่น ๆ ในสังคมก็มีอิทธิพลต่อกระบวนการเรียนรู้ของบัณฑิตศึกษาเช่นเดียวกัน ทั้งนี้เพราะ

...บัณฑิตศึกษามีได้ใช้ชีวิตตลอดเวลาอยู่ในมหาวิทยาลัย ส่วนใหญ่เป็นประเภทเขาไปเย็นกลับ ดังนั้นคำว่าชีวิตในมหาวิทยาลัยหรือ Campus Life จึงไม่มีความหมายมากอย่างในมหาวิทยาลัยตะวันตกบางแห่งที่บังคับให้นักศึกษาโดยเฉพาะในระดับปริญญาตรีต้องพำนักอยู่ในมหาวิทยาลัย เพราะมีความต้องการจะปลูกฝังให้พวกนี้มีวัฒนธรรมและบุคลิกตามที่มหาวิทยาลัยใ้ไว เมื่อพวกเขาศึกษามาถึงระดับนี้ ความผูกพันที่เคยมีอยู่กับครอบครัวและสิ่งแวดล้อมทางบ้านก็จืดจางลงไป แต่สำหรับประเทศไทยนั้นความผูกพันทางครอบครัว และสิ่งแวดล้อมภายนอกยังมีอยู่มากที่เกี่ยวในหมู่นักศึกษา...

ผู้ที่เข้าเรียนต่อในสถาบันอุดมศึกษา ส่วนใหญ่มาจากครอบครัวที่มีฐานะปานกลางและฐานะดี คือมาจากครอบครัวข้าราชการ และพ่อค้า เป็นต้น ดังปรากฏผลจากการสำรวจดังนี้

พ.ศ. ๒๕๐๖ มีนักศึกษาปีที่หนึ่งมาจากครอบครัวชาวนาเพียง ๑๑.๘ เปอร์เซ็นต์ ในมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ในจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัยมีเพียง ๘.๕ เปอร์เซ็นต์

^๑สุจิต บุญบงการ, "นิสิตนักศึกษากับการพัฒนาทางการเมืองของไทย"

หน้า ๒๘.

^๒สถิติใน พ.ศ. ๒๕๐๖ และ พ.ศ. ๒๕๑๐ มาจาก สุจิต บุญบงการ, เรื่องเดิม, หน้า ๒๕ ส่วนสถิติของ พ.ศ. ๒๕๑๕ มาจาก การปฏิรูปการศึกษา รายงานของคณะกรรมการวางแผนปฏิรูปการศึกษา, หน้า ๒๘.

พ.ศ. ๒๕๑๐ มีเพียง ๒.๗ เปอร์เซ็นต์ ในมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ และ ๔.๕ เปอร์เซ็นต์ในจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

พ.ศ. ๒๕๑๕ พวกที่ได้รับการศึกษาต่อในสถาบันอุดมศึกษาทั้งหมดมาจากครอบครัวชาวไร่ ชาวนา เพียงร้อยละ ๒ เท่านั้น

สาเหตุที่ทำให้เกิดความเหลื่อมล้ำทางการศึกษาในระดับนี้ที่สำคัญมีผลมาจากการที่ระบบการศึกษาของไทยยึดหลักความสามารถของนักเรียนเป็นเกณฑ์ในการพิจารณารับสมัครบุคคลเข้าศึกษา หรือเลื่อนชั้นการศึกษาสูงขึ้นโดยไม่คำนึงถึงฐานะทางครอบครัว โดยเฉพาะการศึกษาในระดับอุดมศึกษาใช้วิธีการสอบคัดเลือกซึ่งเน้นหนักความรู้ทางวิชาการ อันมีผลทำให้โรงเรียนมัธยมต้องเน้นหนักความรู้ในเนื้อหาวิชาตามทวิย และการที่หลักสูตรมัธยมศึกษามุ่งเน้นการเตรียมคนเพื่อเข้าศึกษาต่อในระดับอุดมศึกษา มีผลทำให้ผู้จบมัธยมศึกษาเกือบทั้งหมดมุ่งเข้าเรียนต่อในระดับอุดมศึกษา ในขณะที่สถาบันอุดมศึกษาสามารถรับได้เพียงส่วนหนึ่งเท่านั้น ด้วยเหตุนี้ผู้ที่จะมีโอกาสเข้าศึกษาต่อ จึงเป็นผู้ที่สอบได้คะแนนสูง ซึ่งส่วนใหญ่ก็มาจากโรงเรียนที่มีครูผู้มีวุฒิ มีอุปกรณ์การศึกษาอย่างสมบูรณ์ และส่วนใหญ่ตั้งอยู่ในกรุงเทพฯ หรือในตัวเมือง ซึ่งผู้ที่เข้าเรียนได้ก็จะเป็นผู้ที่มีฐานะดี นอกจากนี้อาจใช้จ่ายในการศึกษาตั้งแต่ระดับทำงานจนมหาวิทยาลัยเป็นจำนวนไม่น้อย ประกอบกับต้องใช้ระยะเวลาการศึกษานานพอสมควร ดังนั้นพวกชาวนาและครอบครัวที่อยู่ตามชนบท ตลอดจนคนที่มีฐานะยากจนโดยทั่วไปจึงไม่สามารถส่งบุตรหลานของตนให้เข้าเรียนในชั้นสูง ๆ ได้ มักให้บุตรหลานออกจากโรงเรียนเมื่อเรียนจบการศึกษาภาคบังคับแล้ว เพื่อมาช่วยทำมาหากิน ยิ่งกว่านั้นสถาบันอุดมศึกษาก็อยู่ในกรุงเทพฯ หรือตามจังหวัดใหญ่ที่มีความเจริญซึ่งมีค่าครองชีพสูง จึงทำให้พวกที่มีรายได้ต่ำไม่สามารถส่งบุตรหลานของตนเองมาศึกษาต่อได้นัก

การที่นิสิตนักศึกษาส่วนใหญ่มาจากครอบครัวที่มีฐานะปานกลาง และฐานะดีเช่นนี้ ย่อมเป็นการยากที่จะทำให้เขาสนใจในการเข้ามีส่วนร่วมแก้ไขปรับปรุงสภาพทางการเมือง เศรษฐกิจ และสังคมที่เป็นอยู่ และยิ่งเมื่อระบบการศึกษาและสภาพของสังคมในสถาบันอุดมศึกษาเป็นอย่างไรที่กล่าวมาแล้ว ก็ยิ่งทำให้เขาเหล่านั้นซึ่งมาจากครอบครัวที่ได้รับ

ประโยชน์จากสภาพที่เป็นอยู่แล้วเป็นผู้ที่เฉลียวฉลาดในการจะเข้ามีส่วนร่วมเปลี่ยนแปลงปรับปรุงสภาพต่าง ๆ ของสังคมอย่างมีหลักการและอุดมคติ

ค่านิยมของสังคมอันเกี่ยวเนื่องกับการศึกษาระดับอุดมศึกษา : ค่านิยมของสังคมไทยที่เกี่ยวของกับประเด็นนี้ ก็คือ การยกย่องผู้มีความรู้ โดยเชื่อว่าคนมีความรู้ ซึ่งส่วนมากได้แก่ผู้ที่ปริญญามัธยม และผู้มีความรู้สูง ๆ จากต่างประเทศจะเป็นผู้ที่รอบรู้และน่าเชื่อถือ จากการศึกษาที่สังคมยกย่องผู้มีความรู้ บุคคลจึงจำต้องหาความรู้มาเตือนฐานะของตนเอง เพราะการมีความรู้หมายถึงการได้ทำงานที่มีเกียรติ คือ "การเข้ารับราชการ" ซึ่งสังคมไทยถือว่าเป็นอาชีพที่มีเกียรติ และการศึกษาทำให้บุคคลนั้นมีความเจริญก้าวหน้าในหน้าที่การงานซึ่งนำไปสู่การแสวงหา "ลาภ ยศ สรรเสริญ" ได้มากกว่าบุคคลประเภทอื่น ด้วยเหตุนี้เสียนักศึกษาไทยส่วนใหญ่จึงเข้าศึกษาต่อในมหาวิทยาลัย โดยมีจุดมุ่งหมายที่จะได้รับปริญญามัธยม เพื่อเป็นใบเบิกทางไปสู่การประกอบอาชีพ และการแสวงหาความเจริญก้าวหน้าในหน้าที่การงาน โดยไม่ได้ตระหนักถึงความสำคัญในการเสริมสร้างความแตกฉานทางปัญญา และการเรียนรู้สภาพแวดล้อมต่าง ๆ เพื่อปรับปรุงสังคมให้ดีขึ้น ผลจากการสำรวจใน พ.ศ. ๒๕๑๑^๒ ปรากฏว่านักศึกษารุ่นใหญ่ต่างเรียนหลักสูตรที่มุ่งไปประกอบอาชีพ โดยตรงถึง ๘๕% โดย ๗๐% เรียนธุรกิจ การศึกษา แพทย์ สาธารณสุข กฎหมาย และวิศวกรรม อีก ๑๕% เรียนอักษรศาสตร์ หรือวิชาอื่น ๆ

นอกจากนี้ค่านิยมของสังคมไทยอันเกี่ยวเนื่องกับการศึกษาอีกประการหนึ่งก็คือระบบอาวุโส ซึ่งส่งผลกระทบต่อระบบการศึกษาตลอดจนการอบรมระหว่าง "รุ่นน้อง" และ "รุ่นพี่" ในสถาบันอุดมศึกษาดังกล่าวมาแล้ว

^๑สุพิศรา สุภาพ, สังคมและวัฒนธรรมไทย ค่านิยม กรอบครวั ศาสนา ประเพณี, (กรุงเทพฯ : ไทยวัฒนาพานิช, ๒๕๑๘), หน้า ๘.

^๒ดร.อาธิบอแล็ค บี. ซอว์ และ ดร.ชาร์ง บัวคีรี, การวิเคราะห์และคาดคะเนความต้องการอาจารย์ของมหาวิทยาลัยในประเทศไทย ฉบับที่สี่, (กรุงเทพฯ : ไทยวัฒนาพานิช, ๒๕๑๑), หน้า ๒๘.

อาจกล่าวได้ว่าระบบอาวุโสทำให้คนไทยมีนิสัยไม่ชอบวิพากษ์วิจารณ์ มีความ
สงบเสงี่ยมเจียมตัว ยอมรับฟังและปฏิบัติตามผู้นั้นที่มีอาวุโสเหนือกว่าอย่างง่าย ทั้งนี้
โดยคนไทยได้รับการสั่งสอนจากกระบวนการเรียนรู้ที่ต่าง ๆ เช่น โดยให้สุภาษิตทว่าน
ล้นมจุงใจ กังสุภาษิตที่ว่า "พูดไปสองไพเบี้ย นิ่งเสียตำลึงทอง" หรือโดยการใช้อำนาจ
บังคับเช่น "ระวังจะโทษพระพร้าวก้าวยักปาก" เป็นต้น ดังนั้นจึงทำให้เกิดสภาพของ
"เสียงส่วนน้อยเงียบ" (Silent Majority) ขึ้น ซึ่งไม่เป็นผลดีต่อการพัฒนาการทาง
การเมืองในระบบประชาธิปไตยเลย

คานิยมของสังคมไทยดังกล่าวมาแล้วข้างต้นเมื่อทวิผลตออาจารย์ หลักสูตรการ
เรียนการสอน จุดมุ่งหมายของมหาวิทยาลัย สังคมในมหาวิทยาลัย และท้ายที่สุดเป็นผล
ต่อกระบวนการเรียนรู้ของนิสิตนักศึกษาเอง อาจกล่าวได้ว่าในเมื่อสังคมไทยซึ่งเป็นพื้นฐาน
ของการศึกษาระดับอุดมศึกษามีลักษณะดังที่กล่าวมาแล้ว ซึ่งไม่เอื้อต่อการพัฒนาทางการ
เมืองในระบบประชาธิปไตย ประกอบกับการพัฒนาทางการเมืองของไทยเองมีลักษณะ
ดังที่กล่าวมาแล้วในบทที่ ๓ ก็ย่อมจะทำให้การศึกษาระดับอุดมศึกษามีบทบาทต่อการพัฒนา
ทางการเมืองไทยไม่มากนักก็จะเห็นได้จากพฤติกรรมทางการเมือง ซึ่งจะได้อีกศึกษาต่อ
ไปในบทที่ ๕

บทที่ ๕

บทบาทของการศึกษาระดับอุดมศึกษาต่อการพัฒนาทางการเมืองของประเทศไทย

(พ.ศ. ๒๔๗๕ - พ.ศ. ๒๕๑๖)

ในการศึกษาบทบาทของการศึกษาระดับอุดมศึกษาต่อการพัฒนาทางการเมืองของประเทศไทยนั้น ผู้วิจัยขอแบ่งการศึกษาออกเป็น ๓ ช่วง คือ

๑. ช่วง พ.ศ. ๒๔๗๕
๒. ช่วง พ.ศ. ๒๕๐๐
๓. ช่วง พ.ศ. ๒๕๑๖

๑. ช่วง พ.ศ. ๒๔๗๕

ดังที่กล่าวมาแล้วว่า รัชกาลที่ ๕ ได้ทรงพยายามระดมมวลชนเข้ามามีส่วนร่วมทางการเมือง โดยการจัดการปฏิรูปการศึกษาให้แก่ประชาชนทั่วไป เพื่อพัฒนาคนชั้นใช้บริหารราชการ และเพื่อให้พร้อมที่จะเข้าใจการปกครองในระบอบประชาธิปไตย เพราะก่อนหน้านี้คนไทยที่มีความรู้ความเข้าใจในเรื่องนี้มีจำนวนจำกัด แม้แต่เพียงอ่านออกเขียนได้ก็ยังมีอยู่น้อย ด้วยเหตุนี้การศึกษาซึ่งแต่เดิมจำกัดอยู่ในวงแคบเฉพาะพระบรมวงศานุวงศ์และขุนนางก็ดึงมาสู่สามัญชน และจากวัดสถานศึกษาตามประเพณี ก็มาสู่การจัดตั้งสถาบันการศึกษาอย่างเป็นทางการมากมาย ประกอบกับการตั้งทุนเล่าเรียนหลวง เพื่อให้โอกาสสามัญชนสอบแข่งขันคัดเลือกไปศึกษาต่อ ณ อารยประเทศตามความต้องการของหน่วยงานต่าง ๆ เป็นจำนวนมาก การปฏิรูปการศึกษาได้ดำเนินการสืบเนื่องต่อมาจนถึงสมัยรัชกาลที่ ๗ และได้ส่งผลกระทบอันสำคัญยิ่งต่อการเปลี่ยนแปลงการปกครอง พ.ศ. ๒๔๗๕ ดังจะเห็นได้จากผู้นำในการเปลี่ยนแปลงการปกครองซึ่งได้ก้าวขึ้นมาด้วยความสามารถทางการศึกษาดังชั้นอุดมศึกษา อาจกล่าวได้ว่า การศึกษาเป็นปัจจัยสำคัญที่ทำให้เกิดความคิดต้องการเปลี่ยนแปลงการปกครอง ปรากฏว่าภายหลังการเปลี่ยนแปลงการปกครองผู้นำดังกล่าวก็ได้เข้ามาใช้อำนาจทางการเมืองการปกครองของประเทศไทยดังกล่าวนำแล้วในบทที่ ๓

ดังนั้นจะเห็นได้ว่า การศึกษาระดับอุดมศึกษามีบทบาทสำคัญในการสร้างกระบวนการเรียนรู้ทางการเมืองให้แก่กลุ่มปัญญาชนในขณะนั้น ทำให้ต้องการพัฒนาการเมืองของ

อดีต ศ.ส.พิษณุโลก ไคลย่องคณะปฏิวัติต่อต้านในข้อหาว่าเป็นกบฏ แต่ศาลไต่สวนฟ้อง และในที่สุดการกระทำของ ๓ อดีต ศ.ส.เอง กลายเป็นการกระทำที่ผิด ถูกลงโทษให้จำคุกคนละ ๑๐ ปีบ้าง ๗ ปีบ้าง พร้อมกับคำเตือนของสื่อสารมวลชนบางแห่ง นับเป็นเรื่องที่แปลกของบุคคลที่ต่อสู้เพื่อสิทธิอันชอบธรรมของประชาชน ผลกลับกลายเป็นอีกอย่าง

...จุดหมายของนายเข้ม เย็นยิ่ง ที่แพร่หลายในหมู่นักศึกษาและอาจารย์ และแพร่หลายไปยังสื่อสารมวลชนต่าง ๆ นั้น ไคลสร้างปฏิภนและให้ความคิดบางอย่างไม่น้อยเลย โดยเฉพาะ "การถือหลักประชาธรรม คือ ธรรมเป็นอำนาจ ไม่ใช่อำนาจเป็นธรรม และธรรมเกิดจากประชาชน" และในคำชวอรอง "โปรคแรงในเมื่อกฎหมายบ้านขึ้นเด็ก โดยเร็วที่สุดในกลางปี ๒๕๑๕ หรืออย่างช้า ก็อย่าให้สามปีไป โปรคอำนาจให้ชาวมานไทยเจริญ มีสิทธิเสรีภาพตามหลักประชาธรรม" ยิ่งมีการสงสัยในตัวผู้เขียนว่าใช่ อาจารย์ป่วย อิงภรณ์ หรือไมควยแล้ว ยิ่งทำให้ได้รับความสนใจมากขึ้น รวมทั้งเบื้องบนควย และไม่นานนักก็เจียมหายไปแล้วก็นับว่าไคลสร้างบรรยากาศที่ดีขึ้นในระยะหนึ่ง

...อุดมการณ์ของชาติ ไคลผู้พันซ์แม่อีกในการปฏิวัติครั้งนี้ ไคลพยายามจะปลดฝังให้คนในชาติ มีความรักชาติ ชวนชาติบ้านเมือง และควยอะไรก็ไม่รู้ใคร ๆ จะไม่ได้รับความสนใจอย่างจริงจังจากประชาชนเท่าใดนัก พร้อม ๆ กับมีการปราบปรามบุคคลที่เป็นภัยต่อสังคม ซึ่งตอนแรกสร้างคามกันเแ่นและมุ่งงงให้แถกคนหัว ๆ ไปมาก ว่าอย่างไรจึงจะเป็นบุคคลที่เป็นภัยต่อสังคม ต่อมาไคลมีการระบรูประเภท และไคลมีการจับกุมพวกนายทุนเงินกู ที่สร้างคามเดือดร้อนให้แก่ประชาชน ก็สามารถแถกคามเดือดร้อนของประชาชนในเรื่องนี้ได้ทีเดียว...

ต่อมาในระหว่างหลังการปฏิวัติปลายปี พ.ศ. ๒๕๑๕ นิสิตนักศึกษา อาจารย์มหาวิทยาลัย และปัญญาชนได้มีโอกาสแสดงความคิดเห็นเกี่ยวกับสภาพและปัญหาของสังคม ตลอดจนแนวความคิดในการแก้ปัญหา เช่น ปัญหาเรื่องการผูกขาดอำนาจ การใช้ระบบเศรษฐกิจแบบทุนนิยม การให้ต่างชาติใช้ประเทศเป็นฐานทัพ เป็นต้น และไคลพยายามแสดงความคิดเห็นดังกล่าวออกมาในรูปของงานเขียนเป็นจำนวนมาก เช่น หนังสือ ๑๗ พ.ย. ๑๔ ๑๗ พ.ย. ๑๕, หนังสือปลด, ภัยเขียว, ภัยขาว, เสียงนักศึกษาลอมฟาง, ประกายไฟ, ยุกที่สน, วารสารสังคมศาสตร์ปริทัศน์และวรรณกรรมเพื่อชีวิต

^๑ไม่ปรากฏชื่อผู้เขียน, "๑ ปีแห่งการปฏิวัติ", ๑๗ พ.ย. ๑๔, ๑๗ พ.ย. ๑๕, (กรุงเทพฯ : เจริญวิทย์การพิมพ์, ๒๕๑๕), หน้า ๖ - ๗.

เป็นต้น งานเขียนดังกล่าวได้มีส่วนกระตุ้นให้บุคคลทั่วไปสนใจต่อปัญหาและการแก้ปัญหาต่าง ๆ ของสังคมมากยิ่งขึ้น ปรากฏว่าแนวความคิดดังกล่าวได้กระจายไปในหมู่ของปัญญาชน นิสิตและนักศึกษาอย่างรวดเร็ว^๑ ซึ่งอาจกล่าวได้ว่าเป็นการปูพื้นความสนใจทางการเมืองของประชาชนทั่วไป ซึ่งจะนำไปสู่การต่อสู้เพื่อการมีส่วนร่วมทางการเมืองต่อไป

๒. ความไม่พอใจรัฐบาล ดังได้กล่าวมาแล้วในสภาพการณ์ข้อที่ว่า จอมพลถนอม กิตติขจร ได้แสดงแนวโน้มของการสร้างทายาททางการเมืองสืบต่อจากตนโดยระบบเครือญาติ ทั้งยังแสดงออกในลักษณะที่เป็นเจ้าของอำนาจในการปกครองประเทศแก่กลุ่มเดียว ประกอบกับมีข้อสงสัยในการใช้อำนาจทางการเมืองแสวงหาผลประโยชน์ส่วนตัว^๒ พฤติกรรมดังกล่าวสร้างความไม่พอใจให้แก่ นิสิตนักศึกษาและประชาชนบางส่วนที่มีความกระตือรือร้นและสนใจต่อปัญหาของบ้านเมืองดังได้มีการแสดงออกในรูปงานเขียนเป็นจำนวนมากในระยะนี้ ด้วยเหตุนี้จึงอาจกล่าวได้ว่าความไม่พอใจรัฐบาลของ นิสิตนักศึกษาและประชาชนดังกล่าวเป็นสภาพการณ์พื้นฐานอีกประการหนึ่ง ที่เอื้อต่อการนำไปสู่วิกฤตการณ์ทางการเมือง ๑๔ ตุลาคมอีกเช่นเดียวกัน

๓. ปัญหาความขัดแย้งระหว่างความคาดหวังและสิ่งที่เป็นจริงของนิสิตนักศึกษา กล่าวคือนิสิตนักศึกษาส่วนใหญ่มีความคาดหวังในชีวิต ซึ่งได้รับอิทธิพลจากแนวความคิดตะวันตกคือความเจริญก้าวหน้า ความเป็นตัวของตัวเอง ความสำเร็จทั้งทีของการ และความมีชื่อเสียง^๓

^๑ เอกกมล สายจันทร์, เรื่องเดิม, หน้า ๒๗๔.

^๒ เอกกมล สายจันทร์, เรื่องเดิม, หน้า ๒๗๒.

^๓ โปรดอ่านรายละเอียดใน David C. McClelland, The Achieving Society (New York : The Free Press, 1961, Chaps. 2, 3, 9; Gabriel A. Almond and Sidney Verba, The Civic Culture (Boston : Little, Brown and Company, 1963), Chaps. II, III, XI; Richard E. Dawson and Kenneth Prewitt, Political Socialization (Boston : Little, Brown and Company, 1969), Chap. IX Kenneth P. Langton, Political Socialization (New York : Oxford University Press, 1969), Chaps. 4 and 5.

เป้าหมายส่วนตัวที่สำคัญเกี่ยวกับการประกอบอาชีพภายหลังการสำเร็จการศึกษาคือ การเข้ารับราชการ ในขณะที่เดียวกันเป้าหมายร่วมกันของนิสิตนักศึกษาที่สำคัญคือการบรรลุสู่การปกครองในระบอบประชาธิปไตยโดยมีรัฐธรรมนูญเป็นหลักในการปกครองประเทศของระบบการเมืองการปกครองไทย^๑ จุดมุ่งหมายทั้ง ๒ ประการนี้เป็นความคาดหวังสำคัญของนิสิตนักศึกษาที่มีอยู่ควบคู่กันและสัมพันธ์ซึ่งกันและกัน แต่ปรากฏว่าในสภาพความเป็นจริงนิสิตนักศึกษาไม่สามารถบรรลุเป้าหมายนี้ได้ กล่าวคือ สำหรับเป้าหมายประการแรก เนื่องจากการที่รัฐบาลเน้นหนักการพัฒนาการศึกษาในระดับต่าง ๆ มากในแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ซึ่งเริ่มมาตั้งแต่ปี พ.ศ. ๒๕๐๓ กับทั้งได้จัดสรรเงินงบประมาณมากกว่า ๓๐ เปอร์เซ็นต์ของเงินงบประมาณแผ่นดินในแต่ละปีให้แก่การขยายตัวทางการศึกษา^๒ ด้วยเหตุนี้จึงทำให้เยาวชนของไทยได้รับการศึกษากันมากขึ้นในระดับมัธยม และเตรียมอุดมศึกษาประกอบกับกำหนดของคนไทยในเรื่องการมีความรู้สูงและการได้รับปริญญาอันนำไปสู่เกียรติยศชื่อเสียง และความมั่งคั่ง ดังกล่าวมาแล้วในบทที่ ๔ จำนวนนักเรียนในระดับก่อนการอุดมศึกษาจึงเพิ่มมากขึ้นทุกปี^๓ และส่วนใหญ่มุ่งหมายในการเข้าศึกษาต่อในสถาบันอุดมศึกษาระดับมหาวิทยาลัยยิ่งกว่าการเข้าศึกษาต่อในสถาบันอาชีวศึกษา ดังปรากฏว่าใน พ.ศ. ๒๕๐๘ นักเรียนประมาณ ๑๕,๐๐๐ คนได้เข้าศึกษาต่อในมหาวิทยาลัย ๕ แห่งในกรุงเทพฯ

^๑ Frank C. Darling, "Student Protest and Political Change in Thailand", Pacific Affairs, Vol. 47, No. 1, Spring 1974, p. 7.

^๒ ปรากฏในรายงานละเอียดในแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ ๑ ฉบับที่ ๒ สำหรับปีงบประมาณ ๒๕๐๘ - ๒๕๑๕ ปรากฏในรายงานละเอียดในสำเนียงงบประมาณ, รายรับรายจ่ายเปรียบเทียบ, งบประมาณประจำปี ๒๕๑๕ เอกสารงบประมาณฉบับที่ ๑ (กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์สำนักทำเนียบนายกรัฐมนตรี, ๒๕๑๔).

^๓ ปรากฏจำนวนใน M. Rajaretnam and Lim So Jean, Trends in Thailand : Proceedings and Background Paper (Singapore University Press, 1973).

(จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ มหาวิทยาลัยแพทยศาสตร์ และมหาวิทยาลัยศิลปากร) และประมาณ ๓,๒๘๑ คนเข้าศึกษาต่อในวิทยาลัยครูต่าง ๆ^๑ ในเวลาเดียวกันนี้เอง รัฐบาลเห็นความจำเป็นในการก่อตั้งมหาวิทยาลัยอื่น ๆ ตามภูมิภาคต่าง ๆ แม้กระนั้นจำนวนสถาบันอุดมศึกษาที่มีอยู่ในประเทศก็ยังไม่เพียงพอแก่จำนวนของเยาวชนที่ต้องการเข้าศึกษาต่อในระดับอุดมศึกษา ดังนั้นมหาวิทยาลัยรามคำแหง จึงได้รับการก่อตั้งขึ้นในแบบคลาสิกวิชาเพื่อรับนักศึกษาโดยไม่จำกัดจำนวนและไม่ต้องมี การสอบแข่งขัน ปรากฏว่าในปี พ.ศ. ๒๕๑๕ จำนวนผู้เข้าศึกษาต่อในมหาวิทยาลัยแห่งนี้ มีเป็นจำนวนถึง ๕๐,๐๐๐ คน^๒ แม้กระนั้นก็ตามสถาบันอุดมศึกษาก็ยังมีไม่เพียงพอต่อจำนวนผู้เข้าศึกษาต่อ ซึ่งมีเป็นจำนวนเพิ่มมากขึ้นทุกปี การขยายตัวทางการศึกษาก็ก้าวเป็นผลให้มีบัณฑิตจบการศึกษาเป็นจำนวนมากเพิ่มขึ้นทุกปีเช่นเดียวกัน และนำไปสู่ปัญหาของการว่างงาน เนื่องจากบัณฑิตสาขาที่ผลิตออกมากับความต้องการของแหล่งงานต่าง ๆ ไม่มีความสัมพันธ์และสอดคล้องกัน บัณฑิตบางสาขาก็ดังงานแต่ขณะเดียวกันบัณฑิตบางสาขาก็เป็นที่ต้องการอย่างมากของตลาดแรงงาน^๓ โดยเฉพาะอย่างยิ่งการเข้ารับราชการของบัณฑิตต่าง ๆ ก็เป็นไปได้ยากลำบากยิ่ง เพราะตำแหน่งงานมีไม่เพียงพอกับความ ต้องการของบัณฑิต ทำให้มีการแข่งขันกันมากในการหางานทำ จึงทำให้บัณฑิตศึกษาไม่สามารถทำให้ความคาดหวังในการทำงาน โดยเฉพาะอย่างยิ่งการเข้ารับราชการบรรลุสู่ความเป็นจริงได้ในทางปฏิบัติ

เกี่ยวกับเรื่องนี้ แซมมวล พี. ฮันติงตัน (Samuel P. Huntington) ได้ชี้ให้เห็นว่าปัญหาของการว่างงานของบัณฑิตสำเร็จการศึกษาชั้นมหาวิทยาลัย จะเป็นปัญหาที่นำ

^๑ Thailand : Facts and Figures 1966, Department of Technical and Economic Cooperation, Ministry of National Development, Bangkok.

^๒ Far Eastern Economic Review, August 13, 1973.

^๓ "ไปร่อกอ่านรายละเอียดยกใน ปียะภาค บุนนาค, "ปัญหาการศึกษาในระดับอุดมศึกษา" อักษรศาสตร์, เล่มที่ ๑๐ ปีการศึกษา ๒๕๑๕.

ความวุ่นวายมาสู่ประเทศไทย ความวุ่นวายจากบรรดานักศึกษาในประเทศศรีลังกา เกาหลี ฟิลิปปินส์ ก็มีสาเหตุส่วนหนึ่งสืบเนื่องมาจากนักศึกษาเป็นจำนวนมากว่างงาน การคาดคะเนดังกล่าวของฮันติงตันซึ่งปรากฏในหนังสือที่ได้รับการตีพิมพ์ใน พ.ศ. ๒๕๑๑^๑ ได้ปรากฏเป็นจริงเมื่อเกิดวิกฤตการณ์ ๑๔ ตุลาคม พ.ศ. ๒๕๑๖

เรื่องปัญหาการว่างงานนี้ ความจริงก่อนหน้านี้ประเทศไทยไม่เคยประสบปัญหา ทั้งนี้เพราะจำนวนผู้ที่สำเร็จการศึกษาจากมหาวิทยาลัยยังมีน้อย ในขณะที่ความต้องการของประเทศต่อบุคคลประเภทนี้ยังมีมาก โดยเฉพาะระบบราชการของไทยยังเอื้อต่อการยกย่องและให้โอกาสก้าวหน้าต่อผู้มีการศึกษา ด้วยเหตุนี้ ระบบราชการจึงสามารถกลืนพวกที่มีความคิดรุนแรงได้ก็พอสมควร ระบบราชการยังให้ความมั่นคง เกียรติยศชื่อเสียง และความรับผิดชอบแก่บุคคลที่เข้าไปในระบบ จนทำให้บุคคลเหล่านี้ไม่ต้องการเปลี่ยนแปลงอะไร^๒ หรือไม่สามารเปลี่ยนแปลงอะไรได้ในฐานะข้าราชการ สำหรับในค่านิยมธุรกิจเอกชนนั้นปรากฏว่า

...ในอดีตไม่ใช่เป็นจุดสนใจของพวกจบมหาวิทยาลัยเท่าใดนัก แต่ในขณะนี้ได้มีนักศึกษาจำนวนมากซึ่งที่ต้องการไปทำงานเอกชนมากกว่าราชการ โดยเฉพาะผู้ที่เรียนทางด้านวิชาชีพโดยตรง เช่น วิศวกรรมศาสตร์ แพทย์ หรือ บัญชี (เว้นโดยผู้วิจัย) การขยายตัวของธุรกิจฝ่ายเอกชนจึงช่วยกลืนบุคคลที่มีความไม่พึงพอใจในระบบราชการได้เป็นอย่างดี...^๓

อย่างไรก็ดี สภาพการณ์เช่นนี้ได้เปลี่ยนแปลงไปเมื่อมีการขยายตัวของสถาบันการศึกษาซึ่งเป็นผลให้โอกาสทางการศึกษาในระดับอุดมศึกษาขยายตัวขึ้นด้วย อันนำมาซึ่งปัญหา

^๑ Samuel P. Huntington, Political Order in Changing Societies, (New Haven : Yale University Press, 1968), 47 - 48.

^๒ สุจิต บุญบงการ, เรื่องเดิม, หน้า ๒๗.

^๓ สุจิต บุญบงการ, เรื่องเดิม, หน้า ๒๗ - ๒๘.

บัณฑิตจบแล้วไม่มีงานทำ (ในบางสาขาวิชา) ซึ่งปัญหาการว่างงานดังกล่าวนี้ได้เพิ่มมากขึ้นเรื่อย ๆ ดังกล่าวมาแล้ว

ส่วนความคาดหวังประการที่สองของนิสิตนักศึกษาในการที่จะทำให้การปกครองประเทศเป็นไปในระบอบประชาธิปไตยอย่างแท้จริงนั้นก็ไม่ว่าจะเป็นผลในทางปฏิบัติได้อีกเช่นกัน ก่อนหน้านี้ ทั้งนี้เนื่องมาจากสถานการณ์ทางการเมืองและการปกครองของไทย (ดังกล่าวมาแล้วในบทที่ ๓ และตอนต้นของบทนี้) ประกอบกับมุกดกลีกลักษณะของนิสิตนักศึกษาส่วนใหญ่ ตลอดจนค่านิยมและสิ่งแวดล้อมทางสังคมของนิสิตนักศึกษาเอง (ดังกล่าวมาแล้วในบทที่ ๔) ซึ่งไม่เอื้อต่อการทำความเข้าใจให้เป็นจริง แต่ภายหลังการรณรงค์ของจอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ ประกอบกับสถานการณ์ทางการเมืองและความไม่พอใจต่อรัฐบาลในยุคต่อมา ทำให้นิสิตนักศึกษายังมีความคาดหวังในเรื่องนี้เพิ่มมากขึ้น และจากการกระตุ้นของบทความข้อเขียน ตลอดจนการแสดงความคิดเห็นของบรรดากลุ่มก้าวหน้าต่าง ๆ จึงทำให้ความคาดหวังในเรื่องนี้ขยายตัวออกไปอย่างกว้างขวางในหมู่นิสิตนักศึกษา และปัญญาชนโดยทั่วไป

อาจกล่าวได้ว่าความขัดแย้งระหว่างความคาดหวังสองประการของนิสิตนักศึกษา กับสิ่งที่เป็จริงในทางปฏิบัติดังกล่าวได้อาจให้เกิดความรู้สึก "ความบั่นป่วนทวนใจ ความโกรธ และความรุกราน" (frustration-anger-aggression) ให้แก่นิสิตนักศึกษา ประกอบกับ "การสำเห็ยถึงการถูกกดขี่เอาเปรียบ" (perceived deprivation) จึงนำไปสู่ความรุนแรงทางการเมืองในเวลาต่อมา ตามทฤษฎีจิตวิทยาว่าด้วยสาเหตุของความรุนแรงทางการเมือง (Political Violence) ของ เท็ด เกอร์ (Ted Gurr)^๑

๔. ปัญหาทางเศรษฐกิจ ปรากฏว่ารัฐบาลจอมพลถนอม กิตติขจร ต้องเผชิญกับปัญหาเศรษฐกิจ โดยเฉพาะอย่างยิ่งปัญหาค่าครองชีพซึ่งเชยิบตัวสูงขึ้นเรื่อย ๆ เนื่องจาก

^๑Ted Gurr, Why Men Rebel, (Princeton University Press, 1970) อ้างถึงใน ชัยอนันต์ สมุทวณิช, การเมือง-การเปลี่ยนแปลงทางการเมืองไทย (พ.ศ. ๑๙๘๓ - ๒๕๓๕), หน้า ๑๘.

สหรัฐอเมริกาประกาศลดค่าของเงินดอลลาร์ลงไปร้อยละ ๑๐ ประเทศไทยซึ่งผูกค่าเงินบาทไว้กับเงินดอลลาร์ก็จำเป็นต้องลดค่าเงินบาทตามไปด้วย เพื่อรักษาค่าเงินสำรองที่เป็นเงินตราต่างประเทศ และส่วนใหญ่เป็นเงินดอลลาร์ให้คงมีค่าเท่าเดิมเมื่อเทียบกับเงินดอลลาร์ การลดค่าเงินบาทดังกล่าวมีผลกระทบกระเทือนต่อค่าครองชีพของประชาชน โดยทำให้สินค้าที่ผลิตภายในประเทศและต่างประเทศมีราคาแพงขึ้น ราคาทองคำก็เชยขึ้นสูงขึ้นจากราคาประมาณละ ๕๒๐ บาท เป็นบาทละ ๗๐๐ - ๘๐๐ บาท และยังคงสูงขึ้นเรื่อย ๆ^๑

ปัญหาค่าครองชีพที่สูงขึ้นซึ่งเป็นผลกระทบกระเทือนต่อประชาชนส่วนใหญ่ของประเทศเช่นนี้ ทำให้เกิดความไม่พึงพอใจแก่นิสิตนักศึกษาที่สนใจปัญหาของบ้านเมืองและต้องการให้มีการปรับปรุงแก้ไขปัญหานี้อย่างเร่งด่วน^๒ ประกอบกับปัญหานี้นำไปสู่ปัญหาการว่างงานซึ่งเป็นปัญหาใกล้ตัวของนิสิตนักศึกษากลับมาแล้วในข้อ ๓ จึงยิ่งเป็นกวักระตุ้นเร่งเร้าให้นิสิตนักศึกษาเกิดความไม่พึงพอใจการบริหารงานของรัฐบาลมากยิ่งขึ้น และคงนำไปสู่ความต้องการให้มีการเปลี่ยนแปลงทางการเมืองต่อไป

๕. การเปลี่ยนโครงสร้างภายในมหาวิทยาลัยเกี่ยวกับรูปแบบของการปกครองของนักศึกษา ประเด็นนี้หมายความว่าถึงมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ซึ่งเป็นสถาบันสำคัญที่มีบทบาทต่อการตื่นตัวทางการเมืองของนิสิตนักศึกษา กล่าวคือ แต่เดิมโครงสร้างภายในของมหาวิทยาลัยเป็นรูปสโมลรมมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ซึ่งมีแต่ฝ่ายบริหารฝ่ายเดียว และผู้ที่ได้รับเลือกตั้งเข้ามาส่วนใหญ่เป็นนักอนุรักษนิยม ซึ่งไม่ต้องการเปลี่ยนแปลงในสังคม และไม่คอยสนใจปัญหาของสังคมนัก ผลงานที่ปรากฏออกมานักเน้นการจ้กงานของนิสิตนักศึกษา

^๑ รอด ศยามานนท์, เรื่องเดิม, หน้า ๔๑๗.

^๒ ปรากฏในรายละเอียดใน Far Eastern Economic Review, July 23, 1973. และ Frank C. Darling, Student Protest....., p. 9.

และการแข่งขันกับระหว่างคณะและมหาวิทยาลัย แก่ในปี พ.ศ. ๒๕๑๕ หรือปีการศึกษา ๒๕๑๕ เป็นครั้งแรกที่นำรูปแบบขององค์การนักศึกษามาใช้ ซึ่งประกอบด้วยทั้งฝ่ายบริหาร (องค์การนักศึกษาฝ่ายบริหาร) และฝ่ายนิติบัญญัติ (สภานักศึกษา) ซึ่งผู้เข้ามาเป็นกรรมการต้องมาจากการเลือกตั้งของนักศึกษา นอกจากนี้ยังเป็นครั้งแรกที่มีการเลือกตั้งเป็นระบบพรรคด้วย ปรากฏผลจากการเลือกตั้งว่าพรรคหลังธรรมซึ่งเป็นพรรคของนักศึกษาหัวก้าวหน้า และมีบทบาทในการแสดงความคิดเห็นต่อสังคมบ่อย ๆ ใ้ได้รับเลือกเป็นพรรคเสียงข้างมากทั้งในสภาและฝ่ายบริหาร ดังนั้นพรรคนี้จึงเป็นฝ่ายที่มีอิทธิพลในการกำหนดนโยบายและการบริหารของนักศึกษา ภัยเหตุนี้มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ในช่วงนี้จึงมีกิจกรรมของนักศึกษาที่ส่งเสริมความตื่นตัวทางการเมือง และการเข้าร่วมส่วนร่วมทางการเมืองของนักศึกษาและประชาชนซึ่งอาจกล่าวได้ว่าเป็นสภาพการณ์ที่เลื้ออำนาจต่อการนำไปสู่วิกฤตการณ์ทางการเมือง ๑๔ ตุลาคม ๒๕๑๖

นอกจากนี้มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ยังมีกลุ่มหัวก้าวหน้าซึ่งสนับสนุนกิจกรรมดังกล่าวด้วย เช่น กลุ่มสหภาพนิสิต กลุ่มผู้หญิงและกลุ่มเศรษฐกิจ เป็นต้น ส่วนมหาวิทยาลัยอื่น ๆ ก็มีการเคลื่อนไหวของกลุ่มหัวก้าวหน้าในมหาวิทยาลัยดังเช่น กลุ่มในฟุไซทิส จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย กลุ่มสภาภาเพ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ ชมรมคนรุ่นใหม่ มหาวิทยาลัยรามคำแหง และกลุ่มนักศึกษารัฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ เป็นต้น

อาจสรุปได้ว่าสภาพการณ์ทั้ง ๕ ประการข้างต้นนี้เป็นสาเหตุชั้นพื้นฐาน (Underlying Cause) ที่ก่อให้เกิดความรู้สึกต้องการการเปลี่ยนแปลงแก้ไขปรับปรุงการบริหารของบ้านเมืองให้ดียิ่งขึ้นในบรรดานิสิตนักศึกษาและปัญญาชนในขณะนั้น ประจวบกับมีเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นในขณะนั้นซึ่งอาจกล่าวได้ว่าเป็น "Immediate Cause" อันเป็นผลกระทบท่อสภาพการณ์ทั้ง ๕ ประการข้างต้น จึงนำไปสู่วิกฤตการณ์ทางการเมืองในวันที่ ๑๔ ตุลาคม ๒๕๑๖ อาจกล่าวได้ว่าเหตุการณ์ดังกล่าวเริ่มตั้งแต่ศูนย์กลางนิสิตนักศึกษาแห่งประเทศไทยซึ่งอ้างใน พ.ศ. ๒๕๑๕ ว่า ศูนย์เป็นตัวแทนของนิสิตนักศึกษาจำนวน ๑๖๐,๐๐๐ คนจาก

^๑ เอกกมล สายจันทร์, เรื่องเดิม, หน้า ๒๗๘.

มหาวิทยาลัยและวิทยาลัยต่าง ๆ ที่ราชอาณาจักร^๑ ได้ทำการรณรงค์การใช้ผ้าดิบและการจัด
 สัปดาห์แห่งการไม่ซื้อสินค้าญี่ปุ่นในระหว่างวันที่ ๒๐ - ๒๖ พฤศจิกายน พ.ศ. ๒๕๑๕ โคบาย
 มีตำรวจควบคุม และพันเอกณรงค์ กิตติขจร รองเลขาธิการ ก.ค.ป. ได้ให้การสนับสนุน ทั้ง
 นี้อาจเป็นเพราะต้องการเกลี้ยกล่อมให้ศูนย์กลางนิสิตนักศึกษาเป็นฝ่ายนิยมรัฐบาล^๒ แต่ปรากฏ
 ว่าเหตุการณ์ต่อมาได้แสดงให้เห็นว่าศูนย์กลางนิสิตนักศึกษาเป็นฝ่ายค้านรัฐบาล ถึงกรณีการ
 เดินขบวนประท้วงความไม่ยุติธรรมในมหาวิทยาลัยรามคำแหง เกี่ยวกับเรื่องที่ร.ศักดิ์
 ชาติสุขนิรันดร์ อธิการบดีมหาวิทยาลัยรามคำแหง ได้ลงนามในคำสั่งลงวันที่ ๑๖ มิถุนายน
 พ.ศ. ๒๕๑๖ ให้ลงโทษนักศึกษา ๕ คน โดยลบชื่อออกจากมหาวิทยาลัย นักศึกษา ๕ คน
 ได้รวมมือกับเพื่อนนักศึกษาอีก ๒ คนตั้งชมรมคนรุ่นใหม่ จัดพิมพ์หนังสือของชมรมชื่อว่า
 "มหาวิทยาลัยที่ยังไม่มีคำตอบ" วิพากษ์วิจารณ์กรณีที่คณะนายทหารและตำรวจนำ เฮลิคอปเตอร์
 ของทางราชการเข้าไปล่าสัตว์ในป่าทุ่งใหญ่นเรศวร จังหวัดกาญจนบุรี^๓ การลงโทษลบชื่อ
 นักศึกษา ๕ คนดังกล่าวนี้โดยอาศัยเหตุผลที่ว่านักศึกษาฝ่าฝืนระเบียบข้อบังคับของมหาวิทยาลัย

^๑The Christian Science Monitor, June 1, 1973.

^๒รอง ศยามานนท์, เรื่องเดิม, หน้า ๔๑๘.

^๓สำหรับกรณีทุ่งใหญ่นเรศวร ชมรมอนุรักษ์ธรรมชาติ และทรัพยากรธรรมชาติ
 มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ กลุ่มอนุรักษ์สภาพแวดล้อม จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย กลุ่มอนุรักษ์ป่า
 ชมรมนิเวศวิทยา มหาวิทยาลัยมหิดล กลุ่มอนุรักษ์ธรรมชาติและสภาพแวดล้อม มหาวิทยาลัย
 ธรรมศาสตร์ และศูนย์กลางนิสิตนักศึกษาแห่งประเทศไทย ได้จัดพิมพ์หนังสือเรื่อง บันทึกกลับจาก
 ทุ่งใหญ่ เปิดเผยเกี่ยวกับเรื่องนี้ในปี พ.ศ. ๒๕๑๖ ปรากฏว่าได้รับความนิยมมาก โดยที่หนังสือ
 สามารถขายหมดภายในเวลาอันรวดเร็ว

โปรดอ่านรายละเอียดใน ชมรมอนุรักษ์ธรรมชาติและทรัพยากรธรรมชาติ
 มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ และอื่น ๆ, บันทึกกลับจากทุ่งใหญ่, (กรุงเทพฯ : บริษัทพิมพ์
 จำกัด, ๒๕๑๖).

เช่น ตั้งชมรมโดยมิได้รับอนุมัติจากมหาวิทยาลัย และเขียนหนังสือกล่าวร้ายผู้ลอบควบถอยคำอัน
 พยายามขายและกระแนะกระเหน็จจนพลตนม กิตติขจร และ จดมผลประกาศ จารุเสถียร ก้วย
 ปรากฏว่านักศึกษาที่ถูกลอบชื้อออกจากมหาวิทยาลัยได้รับความเห็นใจจากเพื่อนนักศึกษาค่วมกันมาก
 เหล่านักศึกษาได้เดินขบวนไปยังทำเนียบรัฐบาล เรียกร้องให้ คร.ศักดิ์ ยาสุขนิรันดร ลาออกจาก
 ตำแหน่งอธิการบดี ในขณะที่เดียวกันมีนักศึกษามหาวิทยาลัยรามคำแหงอีกพวกหนึ่งได้เดินขบวน
 เรียกร้องให้ คร.ศักดิ์ ยังคงอยู่ในตำแหน่งอธิการบดีอีกต่อไป เพราะว่าได้สร้างความเจริญให้
 แก่มหาวิทยาลัย แต่ปรากฏว่าในที่สุดคร.ศักดิ์ ได้ยื่นใบลาออก ส่วนนักศึกษาที่ถูกลอบชื้อ ภายหลัง
 เมื่อได้ขอขมาโทษจนพลตนม และจดมผลประกาศแล้ว ก็ได้กลับเข้าสู่สถานศึกษาคาม.กิม^๑

ในเคื่องเดียวกันนี้เอง นิสิตจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ซึ่งส่วนใหญ่เป็นนิสิตคณะ
 วิศวกรรมศาสตร์ ได้ประชุมประท้วงการอนุญาตนักเรียนนายทหารอากาศเข้าเรียนในคณะ
 วิศวกรรมศาสตร์ได้โดยไม่ต้องผ่านการสอบคัดเลือก เป็นการแย่งที่นั่งเรียนจากผู้ต้องสอบคัดเลือก
 เข้ามาเรียน ผลที่สุดมีการตกลงประนีประนอมกันได้ โดยคณะจัดชั้นเรียนเป็นพิเศษ
 ให้แก่นักเรียนนายทหารอากาศซึ่งมาเรียนโดยสวมเครื่องแบบ

ต่อมา นายธีรยุทธ บุญมี เลขาธิการศูนย์กลางนิสิตนักศึกษาแห่งประเทศไทย
 ได้ตั้งกลุ่มเรียกร้องรัฐธรรมนูญขึ้น มีผู้ลงชื่อเป็นสมาชิกจำนวน ๑๐๐ คน ประกอบด้วยผู้ที่เคย
 เป็นรัฐมนตรี ผู้ที่เคยเป็นสมาชิกสภาผู้แทนราษฎร ข้าราชการ อาจารย์มหาวิทยาลัย นักการเมือง
 นักร้อง นิสิตนักศึกษา โดยมีวัตถุประสงค์ในการเรียกร้องรัฐธรรมนูญ ซึ่งความจริงรัฐมาจดมผล
 ถนอม ก็ได้แก่ทั้งคณะกรรมการร่างรัฐธรรมนูญขึ้นแล้ว โดยมีจดมผลประกาศ เป็นประธาน โดย
 ในขั้นแรกคณะกรรมการแถลงว่าการร่างรัฐธรรมนูญทั้งใช้เวลา ๓ ปีในการร่างถือว่าจบแล้วเสร็จ
 แก่เมื่อประชาชนและหนังสือพิมพ์แสดงความเห็นคัดค้าน คณะกรรมการก็ได้ลดเวลาร่างรัฐธรรมนูญ
 ลงมาเหลือ ๑ ปี แก่ผู้คัดค้านก็ยังไม่พอใจ จึงปรากฏว่าในตอนเช้าวันที่ ๖ ตุลาคม พ.ศ.
 ๒๕๑๒ กลุ่มเรียกร้องรัฐธรรมนูญประมาณ ๒๕ คน ได้ชุมนุมกันที่ลานอนุสาวรีย์ทหารอาสา ข้าง

สนามหลวง โขมตากโปส เทอร์ซึ่งมีข้อความเรียกร้องให้รัฐบาลประกาศใช้รัฐธรรมนูญเพื่อราษฎร จะได้มีส่วนร่วมในการปกครองระบอบประชาธิปไตย พร้อมกับแนบแก้ไขแจกใบปลิวเรียกร้อง รัฐธรรมนูญให้แก่ผู้คนโดยทั่วไปด้วย

ศาสตราจารย์รอง ศยามานนท์ ได้บันทึกเหตุการณ์ก่อนนี้ไว้อย่างชัดเจนดังต่อไปนี้

...นักศึกษาและอาจารย์ที่เข้าร่วมเมื่อกับกลุ่มเรียกร้องรัฐธรรมนูญได้แยกย้ายกันไปแจกใบปลิว แดงถูกตำรวจจับไปเป็นจำนวน ๑๑ คน คือ นายธีรยุทธ บุญมี ผู้เคยเป็นเลขาธิการ ศูนย์กลางนิสิตนักศึกษาแห่งประเทศไทย นายทวี หน้เน็กร อาจารย์คณะเศรษฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ นายนพพร สุวรรณพานิช นักหนังสือพิมพ์ "มหาวิทยาลัย" นายมนตรี จิ่งศิริอารักษ์ นักหนังสือพิมพ์สังคมศาสตร์ปริทัศน์ นายประพันธ์ศักดิ์ กมลเพชร นักการเมือง นักศึกษามหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ๔ คน และนักศึกษามหาวิทยาลัยรามคำแหง ๒ คน ทั้งนี้โดยทางตำรวจแจ้งข้อกล่าวหาว่า "มีวสันตสุขชวนให้มีการชุมนุมทางการเมืองเกิน ๕ คน" ต่อมาทางตำรวจจับผู้ต้องหาไปอีก ๒ รวมห้่งนายไชแสง สุภใส นักการเมือง แลวจอมพลถนอม กิตติขจรได้ประกาศใช้มาตรา ๑๗ สั่งควบคุมผู้ต้องหาห้่ง ๑๑ คน การประกาศใช้มาตรา ๑๗ นี้เป็นเหตุให้ประชาชนไม่เห็นด้วย สุ่มวลชนรวมทั้งสยามรัฐ และบทความของ ม.ร.ว.คึกฤทธิ์ ปราโมช ทวงตั้งรัฐบาลว่าไม่ควรทำเช่นนี้

...ฝ่ายศูนย์กลางนิสิตนักศึกษาแห่งประเทศไทยเปิดการประชุมครั้งใหญ่ที่มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ เพื่อประท้วงการจับผู้ต้องหาห้่ง ๑๑ คน และได้มีนิสิตนักศึกษามหาวิทยาลัย และวิทยาลัยตลอดจนนักเรียนอาชีวศึกษาไปรวมการประชุมทวง การประท้วงยังได้แผ่ไปยังต่างจังหวัด เช่น นักศึกษามหาวิทยาลัยเชียงใหม่ นักศึกษามหาวิทยาลัยขอนแก่น วิทยาลัยวิชาการศึกษาบางแสนได้โคอกแถลงการประท้วงโดยมีอาจารย์ส่วนหนึ่งรวมทวง การประท้วงรัฐบาลยังงดคำสั่งปลดคนมาห้่งกลางวันและกลางคืนตั้งแต่วันที่ ๒ ตุลาคม พ.ศ. ๒๕๑๒ เป็นต้นมา จำนวนนิสิตนักศึกษาที่ไปรวมประท้วงโตห้่งขึ้นอย่างมากมาย จนเต็มสนามกีฬาห้่งมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ห้่งหมด ครั้นถึงวันที่ ๑๒ ตุลาคม พ.ศ. ๒๕๑๒ ทางตำรวจใหญ่ทวงหาประกันตัวไปได้ แต่ศูนย์กลางนิสิตนักศึกษาแห่งประเทศไทยยังยืนย้่งที่จะให้รัฐบาลปล่อยตัวผู้ต้องหาห้่ง ๑๑ คน โดยปราศจากเงื่อนไข มิฉะนั้น จะเกิดขบวนการประท้วงอย่างกว้างขวาง ฝ่ายรัฐบาลไม่อนุญาตตามที่ขอมาห้่ง ดังนั้นในตอนบ่ายวันที่ ๑๓ ตุลาคม พ.ศ. ๒๕๑๒ นิสิตนักศึกษาได้เดินขบวนไปทวงถอนราชคำสั่ง และในที่สุดถูกตำรวจ

โปรดอ่านรายละเอียดและแนวการวิเคราะห์เกี่ยวกับเรื่องวิกฤตการณ์ทางการเมือง

๑๔ ตุลาคม ๒๕๑๒ ใน Ross Prizzia and Narong Sinsawasdi, Thailand : Student Activism and Political Change, (Bangkok ; Duangkamon, 1974).

สักกัณฑ์ที่เชิงสะพานผ่านฟ้า เมื่อการเค็ชบวนลูกกลามออกไปอย่างใหญ่โต รัฐบาลทดลอง
ใช้กำลังทหารปราบพวกเค็ชบวน รัฐบาลแต่งตั้งพันเอกณรงค์ กิตติขจร ซึ่งเป็นแต่
เพียงผู้บังคับการกรมทหารราบที่ ๑๑ เป็นผู้อำนวยการปราบการจลาจล และได้มีการ
ปะทะยิงกันที่เชิงสะพานผ่านพิภพลีลา ซึ่งกลายเป็นการจลาจลในวันอาทิตย์ที่ ๑๔ ตุลาคม
พ.ศ. ๒๕๑๖ ชาวตลาดนัดที่ทองสนามหลวง ก็แตกส่อแยกย้ายกันไป ในการนี้ พลเอก
กฤษณ์ สีวะรา ผู้บัญชาการกองพลที่ ๑ แม่ทัพกองทัพที่ ๑ และผู้บัญชาการทหารบกไม่ไ้
รวมมือในการปราบปรามกึ่งกลาง เพียงแต่ตั้งตัวเป็นกลางคอยรักษาสถานการณ์มิให้
ลูกกลามออกไป เมื่อจอมพลถนอม กิตติขจร ไม่สามารถรักษาความสงบเรียบร้อยของ
บ้านเมืองไว้ได้ ก็ไ้กราบบังคมลาออกจากนายกรัฐมนตรี ในวันที่ ๑๔ ตุลาคม พ.ศ.
๒๕๑๖ นั้นเอง

...แม้ว่าจอมพลถนอม กิตติขจร ไ้ลาออกจากตำแหน่งนายกรัฐมนตรีแล้ว การจลาจล
ซึ่งสืบเนื่องมาจากการเรียกร้องรัฐธรรมนูญยังลูกกลาม ได้มีการเผาทำลายท่าอากาศยาน
สทภทรพระนคร ซึ่งตั้งอยู่ติดกับกรมประชาสัมพันธ์ อาคารกองสลากกินแบ่ง อาคารสำนัก
งาน กคป. ที่สี่แยกถนนตะนาว และอาคารกองบัญชาการตำรวจนครบาล คานถนอมราชดำเนิน
นอก

...ในวันที่ ๑๔ ตุลาคม พ.ศ. ๒๕๑๖ เวลา ๑๕.๑๕ น. พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว
ไ้ทรงพระกรุณาแปรพระราชฐาน มีกระแสดพระราชมหารั้วสทงโทรทั้ศนว่า

... "วันนี้เป็นวันมหาวินโยคที่นำเ้ารสลคอย่างยิ่งในประวัติศาสตร์ชาติไทย ตลอดระยะเวลา
เวลา ๖ - ๗ วันที่ผ่านมา ไ้มีการเรียกร้องและเจรจากัน จนกระทั่งนักศึกษและรัฐบาล
ทำชอกกลางกันไ้ แต่แล้วการชว้างระเบ็คชวคและแกสน้ำตา ทำให้เกิดการปะทะและมีคนไ้
รับมำคเจ็บหลายคน ความรุนแรงไ้ทวีขึ้นหวัพระนครถึงขั้นจลาจล และยังไม่สิ้นสุด มีคน
ไทยควยกันต้องเสียชีวิตม็รอย ขอใ้ทุกฝ่ายทุกคนจงระงับเหตุแห่งความรุนแรงควยการตั้ง
สตัยม็ยั้ง เพื่อให้ชาติบ้านเมืองไ้กลับอยู่ในสภำปรกติ

... อนึ่ง เพื่อชจักเหตุร้ายนั้น จอมพลถนอม กิตติขจร ไ้ขอลาออกจากตำแหน่งนายกรัฐมนตรี
เมื่อค่ำวันนี้ ข้าพเจำจึงแต่งตั้งใ้ นายสัญญา ธรรมศักดิ์ เป็นนายกรัฐมนตรี ขอใ้ทุกคนทุกฝ่าย
รวมกันสนับสนุน เพื่อให้คณะรัฐบาลใหม่สามารถบริหารงานแทนกันไ้โดยมีประสิทธิภำพเต็ม
เป็ยม และแกไขสถานการณ์ใ้กลับอยู่ในสภำปรกติโดยเร็ว ยังความสงบสุขความเจริญ
รุ่งเรืองใหม่ม็ยั้งเกิดแก่ประเทศและประชาชนชาวไทยโดยทั่วกัน"

...ในวันรุ่งขึ้นจอมพลถนอม กิตติขจร จอมพลประภำส จารุเสถียร และพันเอกณรงค์
กิตติขจร ไ้ถ้กตัดสินใจเดินทางออกนอกประเทศ เพื่อชจักม็ยหาญุ่ยากทั้งหมด ในที่สุดจอม
พลถนอม กิตติขจร ไ้ไปพำนักอยู่ที่เมืองบอสตัน สหรัฐอเมริกา แล้วยำยมาอยู่ที่สิงคโปร์
จอมพลประภำส จารุเสถียร อยู่ที่เกาะไ้หวัน และพันเอกณรงค์ กิตติขจร เดินทางไป
ยังยุโรป

...กองบัญชาการทหารสูงสุดได้ออกประกาศฉบับหนึ่ง เพื่อฟื้นฟูความสงบสุขของบ้านเมือง
เมื่อก่อนมายันที่ ๑๕ ตุลาคม พ.ศ. ๒๕๑๖ ทั้งนี้เพื่อให้กระแสพระราชดำริตั้งกล่าวมีผล
สมตามพระราชประสงค์

... "จากคำสั่งการของรัฐบาลฉบับที่ ๓ เรื่องขอมีให้ประชาชนออกนอกเคหสถาน
เวลากลางคืน ซึ่งประกาศ ณ วันที่ ๑๕ ตุลาคม พ.ศ. ๒๕๑๖ นั้น ปรากฏว่าสถานการณ์
ในปัจจุบันคือทวีความรุนแรงเพิ่มขึ้นตามลำดับ ฝ่ายจลาจลทำการออกจากรายการสำคัญ
ของรัฐบาล ได้ใช้อาวุธปืนร้ายแรงยิงต่อสู้เจ้าหน้าที่โดยไม่คำนึงถึงความปลอดภัยของ
ประชาชน ในขณะที่ปรากฏว่าราษฎรได้รับอันตรายและเสียชีวิตจากผลของการกระทำนี้ไป
หลายราย นอกจากนี้ ผู้ก่อการจลาจลได้ฉ้อโอกาสปะปนเข้าไปในกลุ่มประชาชนเป็น
เครื่องกำบังการปราบปรามของฝ่ายรัฐบาล กองบัญชาการทหารสูงสุดในฐานะผู้มีหน้าที่
ปราบปรามจลาจลและมีความปรารถนาอย่างแรงกล้าที่จะนำความสงบสุขมาสู่ประชาชน
โดยเร็วที่สุด จึงวิงวอนและขอร้องให้ประชาชนระงับการออกนอกเคหสถานในเวลากลาง
คืน ตั้งแต่เวลา ๒๒.๐๐ น. ถึง ๐๕.๓๐ น. ของวันรุ่งขึ้นทุกวัน จนกว่าสถานการณ์จะ
กลับคืนสู่สภาพปกติ อนึ่ง ถ้าปรากฏว่ายังมีประชาชนฝ่าฝืนคำสั่งขอร้องดังกล่าว กองบัญชา
การทหารสูงสุดก็จำเป็นต้องใช้มาตรการขั้นเด็ดขาดเพื่อแยกประชาชนออกจากผู้ก่อการ
จลาจล ทั้งนี้เพื่อความสะดวกในการปราบปรามการจลาจลที่จะนำความสงบสุขสู่ประชาชน
โดยเร็ว

กองบัญชาการทหารสูงสุด

๑๕ ตุลาคม ๒๕๑๖"

...กองบัญชาการทหารสูงสุดและกรมตำรวจ ได้แสดงความสามารถอย่างน่าชมเชย นำ
เหตุการณ์ต่าง ๆ กลับเข้าสู่สภาพปกติโดยเร็ว การจลาจลได้สิ้นสุดลงภายในวันที่ ๑๖
ตุลาคม พ.ศ. ๒๕๑๖ เมื่อ รัฐบาลของ นายสัญญา ธรรมศักดิ์ เริ่มทบทวนบริหารราชการ
แผ่นดิน...

เหตุการณ์ทางการเมืองในวันที่ ๑๔ ตุลาคม พ.ศ. ๒๕๑๖ ได้แสดงให้เห็นว่ากลุ่มนิสิตนักศึกษาในสถาบันอุดมศึกษารวมทั้งอาจารย์มหาวิทยาลัยบางส่วน และนักเรียนในสถาบันอาชีวศึกษา เป็นผู้ับบทบาทสำคัญในการเป็นผู้นำต่อสู้เพื่อการเปลี่ยนแปลงครั้งสำคัญนี้ โดยได้รับการสนับสนุนร่วมแรงร่วมใจจากประชาชนโดยทั่วไป จนนักรัฐศาสตร์บางคนมีความเห็นว่า เหตุการณ์ดังกล่าวน่าจะถือได้ว่าเป็นการปฏิวัติ เพราะเป็นการเปลี่ยนแปลงที่มวลชนได้เข้าไปมีส่วนร่วมอย่างมากและรุนแรง^๑ อันนี้ต่างไปจากเหตุการณ์ทางการเมืองของนิสิตนักศึกษาในช่วงที่ผ่านมาซึ่งแม้จะมีการรวมพลังกันแต่ก็ไม่ขยายวงกว้าง โดยได้รับความร่วมมือสนับสนุนจากนิสิตนักศึกษา นักเรียนและประชาชนโดยทั่วไปมากเท่าในครั้งนี้ และเป็นการต่อสู้ที่ได้มาด้วยเลือดและน้ำตา^๒

ในแง่ผลกระทบของการต่อสู้ทางการเมืองที่มีต่อการพัฒนาทางการเมือง อาจพิจารณาได้ในประเด็นของการเข้ามีส่วนร่วมทางการเมือง จะเห็นได้ว่า การต่อสู้ครั้งนี้เป็นการต่อสู้ของประชาชนซึ่งเป็นเสียงส่วนใหญ่ของประเทศอย่างแท้จริง ซึ่งเป็นผลให้หลังจากเหตุการณ์ครั้งนี้ประชาชนก็มีสิทธิเสรีภาพในการแสดงออกทางความคิดเห็นมากขึ้น และมีส่วนสำคัญในการกำหนดการเปลี่ยนแปลงภายในสังคม โดยเฉพาะการคัดค้านการปฏิบัติอย่างไม่เป็นธรรม ดังเช่น การต่อต้านแรงงาน เป็นต้น รวมทั้งการที่ประชาชนจะได้เป็นผู้เลือกตั้งผู้บริหารประเทศของเขาเอง ทั้งฝ่ายรัฐบาลและฝ่ายนิติบัญญัติตามหมายกำหนดการวันเลือกตั้งวันที่ ๒๖ ตุลาคม

^๑ เสน่ห์ จามริก "การเมืองไทยกับการปฏิวัติตุลาคม", วารสารธรรมศาสตร์ ปีที่ ๓ เล่มที่ ๓ พฤษภาคม ๒๕๑๗ หน้า ๑๖๐ - ๑๘๐ และ ดร.ณรงค์ สิ้นสวัสดิ์, "เหตุการณ์เมื่อ ๑๔ - ๑๕ ตุลาคม เป็นการปฏิวัติหรือไม่", มิตรสัมพันธ์, มกราคม - กุมภาพันธ์ ๒๕๑๗ (เล่ม ๒), หน้า ๕๘ - ๖๗.

^๒ ปรากฏว่ามีจำนวนผู้เสียชีวิตในเหตุการณ์ครั้งนี้เป็นจำนวนมาก ทางกรมได้จัดให้มีการจัดงานพระราชทานเพลิงศพวีรชน เหล่านั้นโดยถือว่าเป็นการเทิดเกียรติในวีรกรรมซึ่งประกอบไว้ให้แก่ประเทศชาติ ในวันที่ ๑๔ ตุลาคม พ.ศ. ๒๕๑๗ โปรดอ่านรายละเอียดในพระราชทานเพลิงศพวีรชน ณ เมรุท้องสนามหลวง ๑๔ ตุลาคม ๒๕๑๗ (กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์คุรุสภาลาดพร้าว, ๒๕๑๗).

พ.ศ. ๒๕๑๘ การเข้ามีส่วนร่วมทางการเมืองครั้งนี้จึงมีลักษณะที่ว่าจะเป็นนิมิตร์อันดีของการเข้ามีส่วนร่วมทางการเมืองของประชาชนในเนื้อหาอย่างแท้จริง มิใช่เป็นเพียงในรูปแบบกึ่งที่แล้
มา

ในประเด็นของการจำแนกแยกแยะหน้าที่ตามความชำนาญเฉพาะอย่าง ซึ่งเป็นส่วน
หนึ่งของการพัฒนาทางการเมือง จะเห็นได้ว่าภายหลัง ๑๔ ตุลาคม ได้เกิดกลุ่มต่าง ๆ ขึ้นมาก
มายเพื่อทำหน้าที่พิทักษ์รักษาผลประโยชน์ของกลุ่มของตนในรูปแบบที่เรียกว่า "กลุ่มผลประโยชน์"
(interest groups) ซึ่งเป็นลักษณะการรวมกลุ่มของคนกลุ่มต่าง ๆ ในประเทศที่มีความ
เจริญในการพัฒนาทางการเมืองตามระบอบประชาธิปไตย ดังเช่นได้เกิดกลุ่มอาชีพต่าง ๆ กลุ่ม
กรรมกร กลุ่มชาวนา และกลุ่มพนักงานโรงแรม เป็นต้น นอกจากนี้ยังมีกลุ่มที่ทำหน้าที่เพื่อเรียก
ร้องความเป็นธรรมให้แก่อสังคัม หรือเสนอความต้องการของสังคัมโดยทั่วไป เช่น กลุ่มองค์กร
ผู้พิทักษ์ผู้บริโภค กลุ่มประชาชนเพื่อประชาธิปไตย กลุ่มสหภาพเพื่อสิทธิและเสรีภาพ ตลอดจน
การเกื้อหนุนทางการเมืองอันมีหน้าที่ช่วยกลั่นกรองความต้องการและสนองตอบความต้องการ
ของประชาชน คือ พรรคการเมือง และสภานิติบัญญัติ อันมีแนวโน้มที่จะช่วยให้การดำเนิน
สนองตอบความต้องการของประชาชนเป็นไปในลักษณะเนื้อหาหมากกว่ารูปแบบกึ่งแต่ก่อน การ
จำแนกแยกแยะหน้าที่ตามความชำนาญเฉพาะอย่าง เช่นนี้จะมีประสิทธิภาพมากกว่ารูปแบบ
เดิมก่อน ๑๔ ตุลาคม ซึ่งระบบราชการเป็นผู้ดำเนินการเองทั้งหมด อันทำให้ความต้องการและ
ปัญหาจำนวนมากจนเกินความสามารถของระบบราชการที่จะจัดการให้เรียบร้อยลงได้ อันนำไปสู่ความ
ไม่พอใจและการเปลี่ยนแปลงทางการเมืองในเวลาต่อมา

ส่วนในประเด็นของความสามารถของระบบนั้นได้มีผู้วิเคราะห์ไว้อย่างน่าสนใจว่า

...เป็นสิ่งที่น่าเป็นห่วงอย่างยิ่งเพราะสิ่งที่กล่าวแล้วว่ามีคนจำนวนน้อยเท่านั้นที่เข้าใจว่า
สภาพสังคัมไทยที่เลวร้ายอยู่ในขณะนี้ เป็นเพราะระบบไม่มีความสามารถเพียงพอ ทั้งในแง่
การแจกแจงทรัพยากรให้เป็นธรรม การให้การศึกษาย่างทั่วถึง การบริการสาธารณสุข
การให้หลักประกันความยุติธรรมทางสังคัม การที่ระบบสามารถเผชิญกับวิกฤตการณ์ได้
แต่การสร้างระบบที่มีความสามารถนั้นจะต้องมีการเปลี่ยนแปลงหลายสิ่งหลายอย่างตั้งแต่
หลักปฏิบัติภายในครอบครัวบางอย่างเกี่ยวกับค่านิยม, ประเพณี, ทัศนคติ, การจัดระบบ
การศึกษา ระบบเศรษฐกิจ ระบบราชการ อื่น ๆ เสียใหม่ตามรายไกลไกลหรือส่วนต่าง ๆ
ของระบบยังอยู่ในลักษณะเช่นนี้ การที่จะหวังให้อะไรมันดีขึ้นโดยแท้เพียงชั่วครั้งเดียวออก

ไปได้ คนต่างแดนโดยที่ระบบยังอยู่ในลักษณะเดิม ก็จะไม่มีการเปลี่ยนแปลงมากนัก หน้าที่
 ระบบอาจจะกลืนบุคคลผู้นั้นให้เป็นส่วนหนึ่งของระบบเดิรรายอันนั้น อย่างเช่นระบบราชการ
 ซึ่งทำให้คนเฉื่อยชา และเห็นว่าการครอบครองเป็นส่วนหนึ่งของชีวิตประจำวัน เป็นคน ซึ่ง
 หลัง ๑๔ ตุลาคม ได้มีกลุ่มปัญญาชนที่เขาใจถึงปัญหานี้ พยายามเรียกร้องการสร้างระบบใหม่
 ปฏิรูปในทุกด้าน ๆ ที่กล่าวมาแล้ว แต่เริ่มมีปฏิกริยาศักยภาพและถูกประนามอย่างรุนแรงว่า
 เป็นพวกฝ่ายซ้ายและคอมมิวนิสต์ ไม่ใคร่เฉพาะการ โต้ตอบจากประชาชนทั่วไปเท่านั้นรวมทั้ง
 จากนิสิตนักศึกษามหาวิทยาลัยที่เป็นปัญญาชนอนุรักษนิยมก็หวาดกลัวต่อการเปลี่ยนแปลง ซึ่ง
 ทั้งนี้ก็เพราะอิทธิพลของระบบการศึกษาและระบบสังคม เดิมขัดขวางเขาออกมาถึงขั้นเช่นนี้ จึง
 รู้สึกได้อีกครั้งหนึ่งว่าปัญญาชนไทยส่วนใหญ่ยังเป็นนักอนุรักษนิยม ไม่กล้าริเริ่มสิ่งใหม่ ๆ หรือ
 ก้าวออกจากกรอบความคิดแบบเดิม มองในทิศทางเช่นปัญญาชนที่แท้จริง มีไชยอมรับสภาพสังคม
 ปัจจุบันโดยไม่คิดว่าเพราะเหตุ หนึ่งนี้อาจเป็นไปได้ที่ปัญญาชนอีกฝ่ายหนึ่งก้าวไปเร็วเกินไป จนเกิด
 ช่องว่างระหว่างปัญญาชนฝ่ายหัวเก่าและประชาชนโดยทั่วไป ซึ่งยังยึดถือความคิดความเชื่อ
 แบบเก่า ทำให้ปฏิกริยาต่อกัน ดังนั้นการต่อสู้เพื่อสร้างระบบใหม่ที่มีความสามารถของสังคม
 ไทยจึงเป็นการต่อสู้ที่ลำบากและมีอุปสรรคยิ่งกว่าการ โค่นล้มรัฐบาลเผด็จการ ซึ่งเป็นตัวบุคคล
 ทั้งนี้เพราะการเปลี่ยนแปลงทัศนคติ ความเชื่อของคนซึ่งถูกปลูกฝังมานาน เป็นสิ่งยากยิ่งและ
 ต้องต่อสู้เป็นเวลานาน ซึ่งในช่วงเวลานี้นี้อาจกลับไปสู่ความเสื่อมทางการเมืองอีกครั้งก็ได้
 ถ้าหากประชาชนไม่สามารถทนต่อระยะเวลาของการเปลี่ยนแปลงได้ ดังนั้นในระยะนี้จึง
 เป็นความพยายามอย่างยิ่งที่จะสร้างระบบการเมืองที่มีความสามารถ...

อาจสรุปได้ว่าการศึกษาในระดับอุดมศึกษาในระยะนี้ได้เข้าไปมีบทบาทสำคัญทางการ
 เมืองที่ก่อให้เกิดการพัฒนาทางการเมืองอย่างใหญ่หลวงยิ่งกว่าช่วงที่ผ่านมา โดยเฉพาะในประเด็น
 ของการมีส่วนร่วมทางการเมืองอันรวมถึงการระดมกำลังเข้ามาเพื่อการมีส่วนร่วมทางการเมือง
 และการจำแนกแยกแยะหน้าที่ตามความชำนาญเฉพาะอย่าง ส่วนในประเด็นของความสามารถ
 ของระบบนั้นยังเป็นสิ่งที่ไม่อาจกล่าวได้ว่าประสบความสำเร็จ ในฐานะเป็นส่วนหนึ่งของการพัฒนา
 ทางการเมือง และเป็นที่น่าสังเกตุว่าความตื่นตัวทางการเมืองของนิสิตนักศึกษายังอยู่ในวงจำกัด
 เป็นการที่ตัวที่มีลักษณะเป็นปฏิกริยาต่อพลังเผด็จการที่กดขี่เขาอยู่เป็นเวลานานมากกว่าความตื่น
 ตั้วที่เป็นไปตามกระบวนการฝึกฝนทางการเมืองที่ระเบียบแบบแผน เพราะการรวมกลุ่มของนิสิต

เอกกมล สายจันทร์, เรื่องเดิม, หน้า ๒๐๗ - ๒๐๘ และไปรอ่านใน
 อากศ สุวรรณพะ "ความสามัคคีของชนในชาติ จะเกิดขึ้นได้อย่างไร" ประชาธิปไตย,
 ๕ มีนาคม ๒๕๑๓, หน้า ๕ และ พ.ศ.ศ. อนันต์ เสนาจันทร์ และคนอื่น, อันตราบ อ.ศ.
 (กรุงเทพฯ : ๒๕๑๓).

นักศึกษาก่อนและหลัง ๑๔ ตุลาคม ๒๕๑๖ ยังคงจำลองแบบการรวมอำนาจไว้กับกลุ่มบุคคลมากกว่าคำนึงถึงหลักการประชาธิปไตย นอกจากนี้อุดมการณ์ทางการเมืองของนิสิตนักศึกษาก็ยังไม่ชัดเจน

...ผู้นำนักศึกษาเองหลังจากการเผยแพร่ประชาธิปไตย ก็มีแนวโน้มที่จะละทิ้งกระบวนการประชาธิปไตยและหันไปใช้ "หลังมวลาชน" เป็นเครื่องดัดสันนิษฐาน การรวมกลุ่มของนิสิตนักศึกษาหาได้ยึดถือระบบการศึกษาเป็น เรื่องสำคัญที่ควรให้ความสนใจไม่ หากแต่เป็นการวิ่งไปสู่วิทยาการทางการเมืองในลักษณะ "ฝ่ายค้าน" อยู่เสมอ และไม่สามารถเสนอรายละเอียดของการเปลี่ยนแปลงที่ทนต่อการ ความแตกแยกในหมู่นักศึกษายังคงมีอยู่ภายใต้ภาพพจน์ของความเป็นเพียงอันเป็นอีกแผนกที่ผู้นำนักศึกษายกย่องให้เห็น...

อย่างไรก็ดี อาจกล่าวได้ว่าบทบาทของนิสิตนักศึกษาซึ่งเป็นผลผลิตสำคัญของการศึกษาระดับอุดมศึกษาในช่วงนี้มีส่วนสำคัญในการก่อให้เกิดสภาพการณ์อันเหมาะสมต่อการสร้างการปกครองระบบประชาธิปไตยในสังคมไทย

สรุป

อาจกล่าวได้ว่า การพัฒนาทางการเมืองของไทยได้เริ่มขึ้นในสมัยสมบูรณาญาสิทธิราชย์ คือในรัชกาลที่ ๕ แห่งกรุงรัตนโกสินทร์ เมื่อพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงปฏิรูป การปกครองตามแบบอารยประเทศ อันเป็นผลให้เกิดการระดมกำลังเข้ามาช่วยในการพัฒนา ประเทศ มีการจำแนกแยกแยะหน้าที่ตามความชำนาญเฉพาะอย่าง ตลอดจนส่งเสริมการมี ส่วนร่วมทางการเมืองของบุคคลต่าง ๆ ในวงที่กว้างขึ้นกว่าเดิม ซึ่งนับว่าเป็นก้าวแรกของการ พัฒนาทางการเมืองในระบอบประชาธิปไตย แม้ว่าในระยะแรกการพัฒนาทางการเมืองจะอยู่ใน รางจำกัดในหมู่ชนชั้นผู้ปกครองเป็นส่วนใหญ่ก็ตาม การพัฒนาทางการเมืองได้ไม่ต่อเนื่องสืบมาจน เป็นผลให้มีการเปลี่ยนแปลงการปกครองจากระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์มาสู่ระบบประชาธิปไตย อันมีพระมหากษัตริย์อยู่ภายใต้รัฐธรรมนูญใน พ.ศ. ๒๔๗๕ และนับตั้งแต่นั้นมาการพัฒนาทางการเมืองก็ก้าวไปสู่การมีส่วนร่วมทางการเมืองการปกครองของประชาชน ซึ่งเป็นฐานของสังคมไทย โดยผ่านระบอบรัฐสภาและพรรคการเมือง ซึ่งเป็นก้าวสำคัญของการพัฒนาทางการเมืองในระบบ ประชาธิปไตยตามแบบอารยประเทศอันเป็นไปตามนโยบายของคณะราษฎร ซึ่งเป็นผู้นำในการ เปลี่ยนแปลงการปกครอง แต่จากการวิเคราะห์ในมทที่ ๓ จะเห็นได้ว่า การพัฒนาทางการเมืองของไทยเป็นแต่เพียงในรูปแบบทฤษฎีมากกว่าในเนื้อหาความเป็นจริงในทางปฏิบัติ อย่างไรก็ตาม วิฤตการณ์ทางการเมืองในวันที่ ๑๔ ตุลาคม พ.ศ. ๒๕๑๖ เป็นนิมิตหมายที่ แสดงให้เห็นว่าการพัฒนาทางการเมืองของไทยได้ก้าวไปสู่การพัฒนาทางการเมืองในระบบ ประชาธิปไตยอย่างแท้จริงไม่ใช่เป็นเพียงในรูปแบบกึ่งแต่เดิม แต่แม้กระนั้นก็ตามสภาพการณ์ ทางการเมืองและสังคมของไทยภายหลังเหตุการณ์วันที่ ๑๔ ตุลาคม ๒๕๑๖ ก็กลับเข้าสู่สภาพ เดิมเป็นส่วนใหญ่ อันมีผู้วิจารณ์ว่าเป็นเพราะข้อผิดพลาดของการต่อสู้ ๑๔ ตุลาคม^๑

จากการเสนอเรื่องราวและการวิเคราะห์ในงานวิจัยนี้ จะเห็นได้ว่าตลอดระยะเวลาของเวลาของการพัฒนาทางการเมืองของไทยตั้งแต่สมัยรัชกาลที่ ๕ เป็นต้นมาจนถึงวิฤตการณ์

^๑ โลกมล สายจันทร์, เรื่องเดิม, หน้า ๒๗๖.

ทางการเมือง ๑๔ ตุลาคม พ.ศ. ๒๕๑๖ นั้น การศึกษาระดับอุดมศึกษาได้เข้าไปมีบทบาทสำคัญต่อการพัฒนาทางการเมือง แม้ว่าในสมัยรัชกาลที่ ๕ การอุดมศึกษายังไม่ปรากฏอย่างเป็นทางการก็ตาม แต่ผู้ที่มีการศึกษาสูงในประเทศก็ได้เข้าไปมีส่วนสำคัญในการช่วยพัฒนาทางการเมือง โดยเฉพาะในประเด็นของการเข้ามามีส่วนร่วมในการบริหารประเทศ และการจำแนกแยกแยะหน้าที่ตามความชำนาญเฉพาะอย่าง และจากการที่รัฐบาลส่งเสริมการศึกษาชั้นสูงในประเทศไทยก็เป็นผู้ผลักดันกลางและสามัญได้มีโอกาสรับการศึกษาในประเทศตะวันตกอันเป็นผลให้เกิดความนิยมในระบบการปกครองแบบประชาธิปไตยตามแบบตะวันตก และต้องการให้มีการเปลี่ยนแปลงการปกครองของประเทศไทยไปสู่การปกครองในลักษณะที่ทันสมัยกว่า อันนำไปสู่การเปลี่ยนแปลงการปกครองครั้งสำคัญใน พ.ศ. ๒๔๗๕

หลังจาก พ.ศ. ๒๔๗๕ เป็นต้นมา การศึกษาระดับอุดมศึกษาได้เข้าไปมีบทบาทต่อการพัฒนาทางการเมืองหลายครั้ง โดยเฉพาะในประเด็นของการรวมพลังกัน เพื่อการมีส่วนร่วมทางการเมือง ซึ่งบางครั้งก็เป็นไปโดยการสนับสนุนการตัดสินใจของรัฐบาล บางครั้งก็เป็นไปเพื่อเป็นพลังสำรองในการคัดค้านนโยบาย และการกระทำของรัฐบาลที่นิสิตนักศึกษาซึ่งเป็นผลิตผลสำคัญของสถาบันอุดมศึกษาพิจารณาเห็นว่าไม่เหมาะสมและไม่เป็นธรรม เป็นที่น่าสังเกตว่าก่อนเหตุการณ์ พ.ศ. ๒๕๑๖ นิสิตนักศึกษาจากมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์และจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัยเป็นผู้นำในการมีบทบาทดังกล่าว หลังจากนั้นการรวมพลังของนิสิตนักศึกษาเป็นไปโดยมีศูนย์กลางเป็นนิสิตนักศึกษาแห่งประเทศไทยเป็นศูนย์กลางและแกนนำจากระทั่งนำไปสู่วิกฤตการณ์ทางการเมืองวันที่ ๑๔ ตุลาคม พ.ศ. ๒๕๑๖ อันเป็นผลให้เกิดการเปลี่ยนแปลงทางการเมืองครั้งใหญ่ของไทย ทั้งนี้ย่อมแสดงให้เห็นว่ามติของมหาชนซึ่งกระตือรือร้นโดยนิสิตนักศึกษาและปัญญาชนอื่น ๆ ในสถาบันอุดมศึกษาเป็นมติและพลังสำคัญที่สามารถผลักดันให้รัฐบาลเผด็จการทหารต้องออกจากการเป็นผู้บริหารประเทศไปในที่สุด และนำไปสู่การสร้างสถานการณ์ที่เหมาะสมต่อการสร้างพัฒนาการทางการเมืองในระบบประชาธิปไตยอย่างแท้จริง โดยเฉพาะในเรื่องการเข้ามามีส่วนร่วมทางการเมืองของมวลชนและการจำแนกแยกแยะหน้าที่ตามความชำนาญเฉพาะอย่าง ส่วนในประเด็นของความสามารถของระบบยังไม่มีการพัฒนาเท่าสองประเด็นแรก และเป็นผลสำคัญส่วนหนึ่งที่ทำให้การเมืองไทยกลับไปสู่สภาพเดิมอย่างที่เป็นอย่างก่อน ๑๔ ตุลาคม พ.ศ. ๒๕๑๖

คุยกันว่าก็ ตลอระยะเวลาของการพัฒนาทางการเมืองของไทยเท่าที่ผ่านมา
 นิสิตนักศึกษาซึ่งเป็นกลไกและผลผลิตสำคัญของการศึกษาระดับอุดมศึกษาได้เข้าไปแสวงบทบาท
 ที่สำคัญหลายครั้งอันมีส่วนสนับสนุนการพัฒนาทางการเมืองของประเทศ ทั้ง ๆ ที่สภาพการณ์
 สิ่งแวดล้อม และอื่น ๆ ส่วนใหญ่ไม่เอื้ออำนวยต่อแนวความคิดและพฤติกรรมในการจะทำให้
 เกิดการพัฒนาทางการเมืองให้แก่ นิสิตนักศึกษาและประชาชนในสถาบันอุดมศึกษาก็ตาม ทั้งนี้
 จึงนับว่า นิสิตนักศึกษาซึ่งอาจกล่าวได้ว่าเป็น "พลังบริสุทธิ์" ที่ต้องการสร้างการพัฒนาทางการเมือง
 ของประเทศไปสู่ระบอบประชาธิปไตยอย่างแท้จริง ได้ทำหน้าที่ของเขาอย่างเต็มความ
 สามารถแล้ว แต่อาจเนื่องจากความตื่นตัวในทางการเมืองของเขาเป็นไปในลักษณะที่เป็น
 ปฏิกริยาต่อพลังแห่งกิจการที่กดดันเขาอยู่เป็นเวลานานมากกว่าความตื่นตัวที่เป็นไปทางกระบวนการ
 ผูกพันทางการเมืองอย่างมีระเบียบแบบแผน ประกอบกับสภาพการณ์ต่าง ๆ ที่ไม่เอื้อใน
 การส่งเสริมและกระตุ้นการสร้างกระบวนการเรียนรู้ทางการเมืองอย่างเป็นระเบียบแบบ
 แผนดังกล่าวมาแล้วในงานวิจัยโดยเฉพาะในบทที่ ๓ บทที่ ๔ และบทที่ ๕ จึงเป็นผลให้การ
 รวมพลังที่ก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงทางการเมืองแต่ละครั้งของ นิสิตนักศึกษาเป็นไปตามความ
 ต้องการในช่วงระยะเวลาอันสั้น หลังจากนั้นสภาพการเมืองและสังคมของไทยก็กลับเข้าสู่
 สภาพเดิมก่อนการต่อสู้ทางการเมือง นิสิตนักศึกษามบางส่วนก็ยังได้แสดงให้เห็นว่าตนเอง
 ไม่มีอุดมการณ์ทางการเมืองอย่างแท้จริง มีการแก่งแย่งผลประโยชน์และขาดความสามัคคีใน
 หมู่ชนแก่นิสิตนักศึกษาซึ่งเป็นผลเสียต่อการทำความดีและเก็บรักษาไว้ที่ผ่านมา กวญเหวี่ยงสิ่งที่น่า
 พิจารณาก็คือ การศึกษาระดับอุดมศึกษาควรเป็นไปเพื่อการส่งเสริมให้นิสิตนักศึกษาได้รู้จักการ
 เข้ามีส่วนร่วมทางการเมือง การปกครองประเทศอย่างมีระเบียบแบบแผน และเป็นลำดับขั้น
 ควรให้นิสิตนักศึกษาได้เห็นการพัฒนาทางการเมืองทั้งในรูปทฤษฎีในตำรา และการสอนของ
 อาจารย์กับในรูปปฏิบัติอย่างแท้จริง ซึ่งก็นอกเหนือความสามารถและอำนาจของการศึกษาระดับ
 อุดมศึกษาที่จะทำให้เป็นเช่นนั้นได้ จึงต้องได้รับความร่วมมือจากรัฐบาลและหน่วยอื่น ๆ
 ที่สำคัญของสังคมไทย โดยเฉพาะค่านิยมของสังคมไทย ภูมิหลังของ นิสิตนักศึกษาเอง ตลอดจน
 การศึกษาในระดับต้นและระดับปลาย ถ้าเป็นไปเช่นนั้นก็จะทำให้บทบาทของการศึกษาระดับ
 อุดมศึกษาได้บรรลุถึงการพัฒนาทางการเมืองไทยอย่างแท้จริง โดยผ่าน นิสิตนักศึกษาซึ่งเป็นผู้ได้
 รับกระบวนการเรียนรู้โดยตรงจากการอุดมศึกษา ซึ่งจะเป็นสิ่งที่น่าชื่นชมอย่างยิ่ง เพราะยอม
 หมายถึงในเวลานั้นประเทศไทยได้บรรลุถึงการพัฒนาทางการเมืองไปสู่ระบอบประชาธิปไตย
 อย่างแท้จริงแล้ว

บรรณานุกรม

เอกสารต้น

กองจดหมายเหตุแห่งชาติ. เอกสารรัชกาลที่ ๕ บ.๘/๑๖ เรื่อง พระราชดำรัสตอบ
ความเห็นของผู้จะให้เปลี่ยนแปลงการปกครอง จ.ศ. ๑๒๘๗.
ประมวลกฎหมายเกี่ยวกับมหาวิทยาลัย (ทบวงมหาวิทยาลัยของรัฐ ๒๕๑๘)
ราชกิจจานุเบกษา เล่มที่ ๕๕, ๕๓, ๕๖, ๕๘

เอกสารรับรองก. ภาษาไทย๑. หนังสือ

กมล สมิวัเชียร. พัฒนาการเมืองไทย. พระนคร : โรงพิมพ์สมาคมสังคมนักข่าว, ๒๕๑๓.

กองทัพบก. ที่ระลึกในงานพระราชทานเพลิงศพ จอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์.

พระนคร : ธนาคารพิมพ์, ๒๕๐๗.

โก สวัสดิ์พานิช และ Stanley P. Wronski. การศึกษาในประเทศไทย : การมัธยมศึกษา

การวางแผนกำลังคนและการศึกษาในประเทศไทย มหาคัยอเอกสารฉบับที่ ๒.

กรุงเทพฯ : ไทยวัฒนาพานิช, ๒๕๐๕.

ชจักษณ์ บุรุษพัฒน์. การเมืองและพรรคการเมืองไทย.

พระนคร : สำนักพิมพ์โอเคียนส์ไทร์, ๒๕๑๑.

ฉัตรทิพย์ นาถสุภา (ผู้แปล). ลำดับขั้นของการพัฒนาทางการเมือง

พระนคร : ไทยวัฒนาพานิช, ๒๕๑๖.

ชัยอนันต์ สมุทวณิช. การเมือง-การเปลี่ยนแปลงทางการเมืองไทย. กรุงเทพฯ :

คณะรัฐศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๑๕.

ชัยพร วิชาวุธ. "การสอนในระดั้มอุดมศึกษา". คู่มืออาจารย์เรื่องการสอนและการวัดผลการ

ศึกษาในจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย (กรุงเทพฯ : ฝ่ายวิชาการจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย,

๒๕๑๘) : ๒.

แผนพัฒนาการเมืองฉบับแรกของไทย : คำกราบบังคมทูล
ความเห็นจากการเปลี่ยนแปลงราชการแผ่นดิน ร.ศ. ๑๐๓. กรุงเทพฯ :
โรงพิมพ์อักษรสัมพันธ์, ๒๕๑๓.

ชัย เรืองศิลป์. ประวัติศาสตร์ไทยสมัย พ.ศ. ๒๓๕๒ - ๒๔๕๓ คานาสังคม.
 กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์เรืองศิลป์, ๒๕๑๕.

เชาวน์วัค สุคตภา. เบ็ญญิกความลี้ลับสถิตการเดื่อทัง ๔ สมัย
 กรุงเทพฯ : อักษรเจริญทัศน์, ๒๕๑๓.

ณรงค์ พรพิริยะกุลชัย. ประเทศไทยกับการพัฒนาการเมือง. พระนคร : โรงพิมพ์
 อักษรสัมพันธ์, ๒๕๑๓.

ดวงเดือน พิศาลบุตร. ประวัติการศึกษาไทย (ฉบับย่อ). กรุงเทพฯ : มงคลการพิมพ์,
 ๒๕๑๓.

เทียม อธิญญีวะสุข. "กลุ่มสัมมนาาระหว่างสลาบมัน". สังคมศาสตร์ปริทัศน์
 ฉบับนิสิตนักศึกษา ปีที่ ๑ ฉบับที่ ๑ ๒๕๐๕.

บุญเจือ องคประดิษฐ์. ความเป็นมาของการบริหารการศึกษา.
 พระนคร : กรมวิชาการ, ๒๕๐๔.

ปกเกล้าเจ้าอยู่หัว, พระบาทสมเด็จพระ. พระราชนิพนธ์คาน่าพระราชดำรัสในพระบาท
สมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงแถลงพระบรมราชาธิบายแก้ไขการปกครอง
แผ่นดิน. (พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงพระกรุณาโปรดเกล้า
ให้พิมพ์ในงานบำเพ็ญกุศลเนื่องในวันคล้ายวันสวรรคตของพระบาทสมเด็จพระ
พระเจ้าอยู่หัวรัชกาลที่ ๕ พ.ศ. ๒๔๗๐).

ปิยมภค บุนนาค. บทพาททางการเมืองการปกครองของเสนาบดีตระกูลบุนนาค
 กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์พิมพ์เศส, ๒๕๒๐.

ปรีดี พนมยงค์. บางเรื่องเกี่ยวกับการก่อตั้งคณะราษฎรและระบบประชาธิปไตย.

พระนคร : นิติเวช, ๒๕๑๕.

ประสงค์ บุญพิบูลย์พจน. "กลุ่มเสรีชนธรรม" อนุสรณ์เสรีชนศาสตร์ ๒๕๑๓ ไม่ปรากฏ
แหล่งตีพิมพ์.

ไม่ปรากฏผู้เขียน. "๑ ปีแห่งการปฏิวัติ" ๑๗ พ.ย. ๑๔. ๑๗ พ.ย. ๑๕.

(กรุงเทพฯ : เจริญวิทยการพิมพ์, ๒๕๑๕) : ๖ - ๗.

ประยูร กวรมนตรี, พลโท. บันทึกเร่งการเปลี่ยนแปลงการปกครอง ๒๔๗๕.

กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์เฟื่องอักษร, ๒๕๑๗.

พรภิรมย์ เลี่ยมธรรม. บทบาททางการเมืองของหนังสือพิมพ์ไทย (๒๔๗๕ - ๒๔๘๘)

กรุงเทพฯ : ไทยวัฒนาพานิช, ๒๕๒๐.

พรเพ็ญ ศุกุนตาลัย. ประชาธิปไตยกับกระบวนการเมืองในประเทศไทย.

พระนคร : โรงพิมพ์สมาคมสังคมนักศึกษา, ๒๕๑๒.

มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์. คู่มือการศึกษา. พระนคร : โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์,

๒๕๑๖.

รอง ศยามานนท์ และผู้อื่น. ประวัติจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย พ.ศ. ๒๔๕๕ - ๒๕๐๘.

พระนคร : โรงพิมพ์คุรุสภา, ๒๕๐๘.

..... ประวัติศาสตร์ไทยสมัยกรุงศรีอยุธยา แผ่นดินสมเด็จพระรามาธิบดี

ที่ ๑ ถึงแผ่นดินสมเด็จพระนเรศวรมหาราช. พระนคร : โรงพิมพ์สำนักทำเนียบ

นายกรัฐมนตรี, ๒๕๑๕.

รังสรรค์ หนองพันธ์. ทิศทางการศึกษา. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์พิชิต, ๒๕๑๘.

วิจิตร ศรีสอาน. หลักการอุดมศึกษา. กรุงเทพฯ : วัฒนาพานิช, ๒๕๑๘.

วรวิทย์ วสันตกร. การศึกษาของไทย. กรุงเทพฯ : สารมวลชน, ๒๕๑๘.

วิมล เป็รื่องงาม. นิทรรศการวันธรรมศาสตร์. พระนคร : โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์,

๒๕๑๓.

รุติชัย มูลศิลป์. การปฏิรูปการศึกษาในรัชกาลที่ ๕. พระนคร : สำนักพิมพ์สมาคมสังคมนักศึกษา

แห่งประเทศไทย, ๒๕๑๖.

วิลาสวงศ์ พงศบุตร. แบบเรียนสังคมศึกษาประวัติศาสตร์ไทยชั้นมัธยมศึกษาตอนปลาย.

กรุงเทพฯ : ไทยวัฒนาพานิช, ๒๕๑๘.

ว.ธ. ประสังสิต. แผ่นดินสมเด็จพระปกเกล้าเจ้า. พระนคร : โรงพิมพ์คุรุสภา, ๒๕๐๕.

สนิท เจริญรัฐ. โอ...ว่าประชาราษฎร์. พระนคร : แพรวพิทยา, ๒๕๐๗.

สว่าง ลานเหลือ. ๓๗ ปีแห่งการปฏิวัติ. กรุงเทพฯ : มหาวิทยาลัยรามคำแหง, ๒๕๑๔.

สมใจ แสงวิเชียร และ วิมลพรรณ บัตราชชัย. กรณีสวรรคต ๕ มิถุนายน ๒๔๘๕.
กรุงเทพฯ : กรุงเทพมหานครพิมพ์, ๒๕๑๗.

สุชาติ สวัสดิ์ศรี. "คุยกันเรื่องเวียดนาม" สังคมนิยมปริทัศน์ ฉบับที่ ๔
กรกฎาคม ๒๕๑๐ : ๓๘ - ๔๐.

สุเทพ วิทยานันท์ (รวบรวม). ประมวลพระราชบัญญัติจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
พระนคร : สำนักอธิการบดีจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๑๐.

สุพิศรา สุภาพ. สังคมนิยมและวัฒนธรรมไทย คำนิยม ครอบคลุม ศาสนา ประเพณี.
กรุงเทพฯ : ไทยวัฒนาพานิช, ๒๕๑๘.

อาชินนอดด์ บี. ซอร์ และ ช่าง บัวศรี. การวิเคราะห์และคาดคะเนความต้องการ
อาจารย์ของมหาวิทยาลัยในประเทศไทย ฉบับที่ ๔. พระนคร :
ไทยวัฒนาพานิช, ๒๕๑๑.

อมรคุณารักษ์, จมีน. (เรียบเรียง). คู่มือธานีเมืองประชาธิปไตยของพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว. พระนคร : ทอดสมุคแห่งชาติ, ๒๕๑๓.

..... บันทึกฉบับจากทุ่งใหญ่. กรุงเทพฯ : ศูนย์กลางนิสิตนักศึกษา
แห่งประเทศไทย, ๒๕๑๖.

๒. บทความ

กรรณิการ์ สุวรรณมท. "จดหมายจากบัณฑิตใหม่". สังคมศาสตร์ปริทัศน์

๒ (มิถุนายน ๒๕๑๒) : ๒๐.

กมล กมลตระกูล. "หัวรุนแรง". เกร็ดข่าวศาสตร์สังสัมพันธ์ ๒๕๑๔

ฉบับทางเลือกปัญญาชน : ๘.

ชัยอนันต์ สมุทวณิช. "การปฏิรูประบบการปกครองแบบประชาธิปไตยในสมัยราชาธิปไตย".

สัปดาห์การเมือง. พระนคร : สุวรรณสาร, ๒๕๑๔.

..... "บทวิจารณ์หนังสือศึกษานี้ เมืองประชาธิปไตยของรัชกาลที่ ๖".

อักษรศาสตร์วิจารณ์. ๒ (กรกฎาคม ๒๕๑๖) : ๕๑.

..... "อุดมการณ์ความเป็นจริงในการเมืองไทย".

ชีวิตของประเทศ. กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์หลายสื่อไทย, ๒๕๒๑.

..... "ข้อสังเกตความเห็นและความรู้สึกเกี่ยวกับการศึกษาในมหาวิทยาลัย".

ชาวสภาคณาจารย์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย. ๕๓ (กุมภาพันธ์ ๒๕๑๕) : ๗.

จำรงราชานุภาพ, สมเด็จพระบรมราชชนนี. "ลักษณะการปกครองประเทศสยามแต่โบราณ"

ประวัติศาสตร์และการเมือง. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์,

๒๕๑๘. : ๘ - ๒๕.

หินพัชร์ นาคะตะ. "การพัฒนาทางการเมือง : บทวิเคราะห์และสำรวจเอกสารทางวิชาการ"

พัฒนาการเมืองไทย. กรุงเทพฯ : แพร่พิทยา, ๒๕๑๕ : ๓๐.

ทักษ์ เฉลิมเตียรณ. "ความคิดทางการเมืองของจอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์และระบบการเมือง

แบบพ่อขุนอุปถัมภ์". รักเมืองไทย. กรุงเทพฯ : สมาคมสังคมนศาสตร์,

๒๕๑๕ : ๒๒.

นิธิ เชื้อชาติรุ่งเรือง. "ข้อสังเกตบางประการเกี่ยวกับกิจกรรมนอกหลักสูตรในจุฬาลงกรณ์

มหาวิทยาลัย". สังคมนศาสตร์ปริทัศน์. ฉบับชีวิตนักศึกษา ๒๕๐๕ : ๑๒ - ๑๓.

ปิยนาด บุณนาค. "ปัญหาการศึกษาระดับอุดมศึกษา" อักษรศาสตร์ ฉบับฉลองครบรอบ
๒๐ ปี แห่งการสถาปนาจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย เล่มที่ ๑๐ ปีการศึกษา ๒๕๑๕.
 : ๒๓ - ๒๕.

ประชา ไกรเนตร. "การศึกษาเศรษฐศาสตร์ในมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์"
เศรษฐศาสตร์. ๒๕๒๒.

ประสงค์ จันทองจีน. "บริหารชุมชนเป็นภารกิจของมหาวิทยาลัยจังหวัด"
ชาวสภากาชาด ๗๘ (กรกฎาคม ๒๕๒๑)

ปรีชา หงษ์ไกรเลิศ. "ประชาธิปไตยสำหรับคนไทย" การเมืองสำหรับประชาชน.
 กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์สมาคมสังคมนักศึกษา, ๒๕๑๘.

ไพฑูรย์ สีนลารัตน์. "กิจกรรมอันพึงปรารถนาในชั้นมหาวิทยาลัย" สังคมศาสตร์
ฉบับนิสิตนักศึกษา ๕ (กุมภาพันธ์ ๒๕๑๑) : ๒๗ - ๒๘.

พิชิต จงสถิตย์วัฒนา. "ความสัมพันธ์ของการศึกษาและการพัฒนา"
เศรษฐศาสตร์สังคมนิยม ฉบับทางเลือกปัญญาชน ๒๕๑๘.

ลิขิต ธีรเวคิน. "ระบอบการพัฒนาทางวิชาการของรัฐศาสตร์" รัฐศาสตร์สาร.
 ๓ (พฤษภาคม - ตุลาคม ๒๕๑๗) : ๓๗.

วิเทศกรณีย์. ยุคทมิฬ (ประชาคม) มหที่ ๑ - ๓, ๑๑.

ศิริวัฒน์ สถาปวัฒน์. "ปัญญาชนกับการวิจารณ์" ก่อนรับนักศึกษาใหม่ ๒๕๑๕.
 พระนคร : กรุงเทพฯการพิมพ์, ๒๕๑๕.

สุจิต บุญบงการ. "อำนาจทางการเมืองของผู้นำทหารไทย ศึกษาเปรียบเทียบระหว่าง
 จอมพล ป. พิบูลสงคราม กับ จอมพล สฤษดิ์ ธนะรัชต์". รักเมืองไทย.
 กรุงเทพฯ : สมาคมนักศึกษามหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๑๕.

_____ . "นิสิตนักศึกษากับการพัฒนาทางการเมืองของไทย"
วรรณไวทยาการ. พระนคร : โครงการตำราสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์,
 ๒๕๑๘.

สีปนนท์ เกตุทัต. "แนวคิดในการสร้างบัณฑิต" การสัมมนาเรื่องวิกฤตการณ์ทางการศึกษา
ในจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย. พระนคร : โรงพิมพ์สมาคมนักศึกษาศาสตร์, ๒๕๑๓.

สถาพร มงคลดาว. "ข้อสังเกตบางประการเกี่ยวกับหลักสูตรของคณะเศรษฐศาสตร์และ
 บริหารธุรกิจ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์" สังคมนักศึกษาศาสตร์ปริทัศน์ ฉบับนิสิตนักศึกษา
 ๕ (กุมภาพันธ์ ๒๕๑๑) : ๑๕ - ๒๒.

สุวรรณ บุญสม. สันต์ สุวรรณเลิศ และสำราญ เขมบุษ. "การศึกษาในวิทยาลัยวิชา
 การศึกษามีส่วนช่วยส่งเสริมอุดมการณ์ทางการเมืองอย่างไร".
สังคมนักศึกษาศาสตร์ปริทัศน์ ฉบับนิสิตนักศึกษา. ๑๐ (กันยายน ๒๕๑๓)

สมชาย กุศลวัฒนาพร. "มหาวิทยาลัยส่วนภูมิภาค". สังคมนักศึกษาศาสตร์ปริทัศน์ ฉบับนิสิตนักศึกษา
 ๕ (กุมภาพันธ์ ๒๕๑๑) : ๓๕ - ๓๗.

สฤษดิ์ ธารวัชร์. "คำกล่าวเปิดประชุมสภาการศึกษาแห่งชาติ" ประมวลสุนทรพจน์
จอมพลสฤษดิ์ ธารวัชร์ พ.ศ. ๒๕๐๒ - ๒๕๐๗. พระนคร : สำนักพิมพ์
 ทำเนียบนายกรัฐมนตรี, ๒๕๐๗.

เอกมล สายจันทร์. "บทบาทปัญญาชนไทยต่อการพัฒนาการเมือง" การพัฒนาการเมืองไทย.
 กรุงเทพฯ : แพร่พิทยา, ๒๕๑๕ : ๒๕๖.

อุทธรณ์ พลกุล. "เสรีภาพหนังสือพิมพ์" วันนักข่าวประจำปี ๒๕๑๑
 พระนคร : สรยุทธการพิมพ์, ๒๕๑๑.

อุคร ทองน้อย "ทำไมนิสิตนักศึกษาเมืองไทยไม่ชอบแสดงความคิดเห็น"
สังคมนักศึกษาศาสตร์ปริทัศน์ ๑ (กุมภาพันธ์ ๒๕๑๓) : ๒๗ - ๒๘.

๓. วิทยานิพนธ์และอื่น ๆ

นิคม จารุมณี. กบฏบวรเดช พ.ศ. ๒๔๗๖ วิทยานิพนธ์อักษรศาสตร์มหาบัณฑิต
แผนกวิชาประวัติศาสตร์ พ.ศ. ๒๕๑๙.

บุญเย็น วอทอง. การจัดตั้งสถาบันการศึกษาในทางการปกครองประชาธิปไตยของ
ประเทศไทย บทศึกษาเฉพาะกรณีการจัดตั้งมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์และ
การเมืองในลักษณะที่เป็นอุปสรรคต่อการปกครองระบอบประชาธิปไตยสมัยเริ่ม
ต้นในประเทศไทย วิทยานิพนธ์ปริญญาโท มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์
คณะรัฐประศาสนศาสตร์ พ.ศ. ๒๕๐๗.

ประจวบ เล็กศรีสวัสดิ์. การศึกษาเกี่ยวกับการเปลี่ยนแปลงปรับปรุงพร้อมทั้งปัญหาของ
การศึกษาระดับมัธยมศึกษาในประเทศไทย. วิทยานิพนธ์ระดับปริญญาโท
มหาวิทยาลัยขอนแก่น มนิลา ฟิลิปปินส์ พ.ศ. ๒๕๐๘ - ๒๕๑๐.

ประยูร ศรีประสาธน์. ปัญหาการปฏิบัติงานตามอำนาจหน้าที่ของสภาการศึกษาแห่งชาติ
ศึกษาเฉพาะกรณีที่เกี่ยวข้องกับมหาวิทยาลัย วิทยานิพนธ์ระดับปริญญาโท
รัฐประศาสนศาสตร์มหาบัณฑิต สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์ ๒๕๑๐.

พรเพ็ญ อันตระกูล. การใช้จ่ายเงินแผ่นดินในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้า
เจ้าอยู่หัว (พ.ศ. ๒๔๕๓ - ๒๔๖๘) วิทยานิพนธ์อักษรศาสตร์มหาบัณฑิต
แผนกวิชาประวัติศาสตร์ พ.ศ. ๒๕๑๗.

มนัส บางสมบุญณ์. การบริหารงานระดับมัธยมศึกษาของกระทรวงศึกษาธิการ
วิทยานิพนธ์ระดับปริญญาโท รัฐประศาสนศาสตร์มหาบัณฑิต สถาบันบัณฑิต
พัฒนบริหารศาสตร์ ๒๕๑๐.

อัจฉรา วิวัฒน์านนท์. การวิเคราะห์ความคิดเห็นของอาจารย์และนิสิตในจุฬาลงกรณ์
เกี่ยวกับการปกครองนิสิตและกิจการมนิสิต
วิทยานิพนธ์ระดับปริญญาโท ครุศาสตร์มหาบัณฑิต พ.ศ. ๒๕๑๑

คำปราศรัยของรองอธิการบดีฝ่ายปกครอง. การสัมมนาอาจารย์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
๑๘ - ๒๐ เมษายน ๒๕๐๕ เรื่องการส่งเสริมกิจกรรมของมหาวิทยาลัย
พระนคร : โรงพิมพ์สมาคมสังคมนักศึกษา, ๒๕๐๕.

คำปราศรัยของอธิการบดีในโอกาสเปิดสัมมนาทางวิชาการของสโมสรอาจารย์
การสัมมนาเรื่องวิกฤติการทางวิชาการในจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
พระนคร : โรงพิมพ์สมาคมสังคมนักศึกษา, ๒๕๑๓.

ชมเพลิน จันทน์ เรื่องเพ็ญ. "โครงการปรับปรุงหลักสูตรของจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
ในส่วนที่เกี่ยวกับการศึกษาทั่วไป จุดมุ่งหมาย". รายงานการสัมมนาหัวหน้า
แผนกวิชา เรื่องแผนพัฒนาการศึกษาของจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ระยะเวลา ๔
๒๖ - ๒๘ มีนาคม พ.ศ. ๒๕๑๘.

บันทึกการประชุมรัฐสภาครั้งที่ ๑/๒๔๘๕ วันอาทิตย์ที่ ๕ มิถุนายน พ.ศ. ๒๔๘๕.

รายงานการสัมมนามหาวิทยาลัย ครั้งที่ ๑ วันที่ ๑๖ - ๑๘ กรกฎาคม พ.ศ. ๒๕๐๘
พระนคร : โรงพิมพ์สมาคมสังคมนักศึกษา, ๒๕๑๐.

รายงานการสัมมนาวิทยาลัยครั้งที่ ๒ เรื่องการบริหารงานมหาวิทยาลัย
พระนคร : โรงพิมพ์สมาคมสังคมนักศึกษา, ๒๕๑๑.

รายงานสัมมนาเรื่องปัญหาและบทบาทมหาวิทยาลัยในประเทศไทย จัก ณ ห้องประชุม
คณะรัฐศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ๑ - ๕ มิถุนายน พ.ศ. ๒๕๐๗.

สภาพัฒนาเศรษฐกิจแห่งชาติ - แผนพัฒนาเศรษฐกิจแห่งชาติ พ.ศ. ๒๕๐๔ - ๒๕๐๘

สำนักงานสภาการศึกษาแห่งชาติ. แผนพัฒนาการศึกษาแห่งชาติ

ฉบับที่ ๓ พ.ศ. ๒๕๑๕ - ๒๕๑๘.

๓. การศึกษาเปรียบเทียบ1. Books

Almond, Gabriel A. and G. Bingham, Pawell. Comparative Politics : A Developmental Approach. Boston : Little Brown, 1966.

_____ . and Sidney Verba. The Civic Culture : Political Attitude and Democracy in Five Nations. Boston : Little Brown, 1965.

Apter, David E. The Politics of Modernization. Chicago : the University of Chicago Press, 1965.

Bachrach, Peter (eds.). Political Elites in A Democracy New York : Atherton Press, 1970.

Coleman, James S. (ed.) Education and Political Development. New Jersey : Princeton University Press, 1965.

Good, Carter V. Dictionary of Education. New York : McGraw Hill Co, 1964.

Huntington, Samuel P. Political Order in Changing Politics. New Haven, Conn : Yale University Press, 1968.

Kernstein, Thom. The New Elites in Asia and Africa : A Comparative Study of Indonesia and Ghana. New York : Frederick A. Praeger, 1966.

Lipset, Seymour Martin. Political Man : The Social Bases of Politics. Garden City : Anchor Book, 1963.

Merritt, Richard L. Systematic Approaches to Comparative Politics.
Chicago : Rand McNally & Co., 1967.

Nuechterlein, Donald E. Thailand and the Struggle for Southeast Asia. New York : Cornell University, 1965.

Pye, Lucian W. Aspects of Political Development.
Boston and Toronto : Little, Brown and Company, 1966.

Singer, Marshall R. The Emerging Elite : A Study of Political Leadership in Ceylon. Cambridge, Mass : MIT Press, 1964.

Smythe H.H and Mabel M. Smythe. The New Nigerian Elite.
Stanford : Stanford University Press, 1960.

Prizzia Ross and Narong Sinsawasdi. Thailand : Student Activism and Political Change. Bangkok : Duangkamon, 1974.

2. Articles

Almond Gabriel A. "Comparative Political System". Journal of Politics. 18 (August 1965) : 398.

Busia., K.A. "The Present of Elites and Aspuation of Elites in the Gold Coast". International Social Science Bulletin. 8 (Fall 1956) : 426.

Cohen, Alvin. "The Technology/Elite Approach to the Development Process : Puruvian Case Study" Economic Development and Culture Change. Vol. 114. No.3 (April 1966) : 325.

Huntington, Samuel P. "Political Development And Political Decay". World Politics. 17 (April 1965) : 386 - 430.

Hanhardt, Artheu M. Jr., and William A. Welsh.

"The Intellectual Politics Nexus : Studies Using a Bibliographical Technique". The American Behavioral Scientist. 7 : 7 (March 1964) : 3 - 7.

Selig L.G. "Elite Recruitment and Political Development".

Journal of Politics. 26 (August 1964) : 625.

Shils, Edward. "The Intellectuals in the Political Development".

World Politics. XII (April 1960) : 255.

Wilson, David A. "Bangkok's Dim View to the East" Asian

Survey. Vol. 1 No. 4. (June 1961) : 13 - 14.

Darling, Frank C. "Student Protest and Political Change in

Thailand". Pacific Affairs. Vol. 47. No. 1.

(Spring 1974) : 5 - 19.